

MITROPOLIA ARDEALULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI
ȘI A EPISCOPIILOR CLUJULUI ȘI ORADIEI

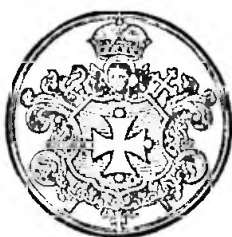


Biblioteca Metropolitană Sibiu



MITROPOLIA ARDEALULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI
ȘI A EPISCOPIILOR CLUJULUI ȘI ORADIEI



Biblioteca Mitropolitană Sibiu



ANUL IV, Nr. 5—6

MAI—IUNIE 1959

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA:
ARHIEPISCOPIA ORTODOXĂ ROMÂNĂ — SIBIU

MITROPOLIA ARDEALULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI
ȘI A EPISCOPIILOR CLUJULUI ȘI ORADIEI

APARE CU BINECUVÎNTAREA ȘI SUB ÎNDRUMAREA
ÎNALT PREA SFÎNȚIEI SALE

D. D. NICOLAE COLAN

Arhiepiscop și Mitropolit

REDAȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA:

Arhiepiscopia Ortodoxă Română Sibiu, strada 1 Mai nr. 24

Secretar de redacție: Pr. prof. dr. GRIGORIE MARCU

CUPRINSUL:

	Pag.
REDAȚIA: Pastoralele de Sfintele Paști ale I. P. S. și P. S. Chiriarhi din Mitropolia Ardealului	323—330
BISERICA ȘI PROBLEMELE VREMII	
REDAȚIA: Sesiunea jubiliară de la Stockholm a Consiliului Mondial al Păcii	331—342
M. ȘESAN: Pentru pace în lume	343—346
STUDII	
Teologie exegetică	
Pr. Prof. Dr. NICOLAE NEAGA: Insula Cipru în epoca Vechiului Testament	347—360
Teologie istorică	
Pr. Prof. Dr. MILAN ȘESAN: Organizația bisericească veche carpatică	361—392
Pr. Dr. TEODOR BODOGAE: Activitatea culturală și politică a Mitropolitului sârb Ștefan Stratimirovici (1790—1836)	383—395
Teologie sistematică	
Arhid. Conf. Dr. N. CORNEANU: Simbolul scării și treptelor în religiile necreștine	396—401
Teologie practică	
Pr. Prof. Dr. SPIRIDON CÂNDEA: Părțile Liturghiei bizantine	402—410
ÎNDRUMĂRI OMILETICE	
IOAN N. FLOCA: Sf. împărați Constantin și Elena	411—413
Pr. Prof. Dr. D. BELU: La înălțarea Domnului	413—416
Pr. AUREL RADU: Nașterea Sf. Ioan Botezătorul	417—419
Pr. Prof. Dr. M. ȘESAN: La Duminică 9 după Rusalii	419—420
Pr. Prof. Dr. AL. MOISIU: La Duminică 13 după Rusalii	421—422
Pr. MOISE POPOVICIU: Hrană sufletului și trupului	423—425
URME DIN TRECUT	
Pr. Lector CHIRIL PISTRUI: Evanghelia lui Ostromir, cel mai vechi monument de literatură slavonă la ruși (1056—57)	426—431
MIRCEA PĂCURARIU: O corespondență a preotului Iraclie Porumbescu cu studenții teologi din Sibiu în 1891	431—435

(continuare în p. III a cuprinsului)

RECENZII

N. MLADIN: <i>Mitropolia Banatului</i> , Inchinare I. P. S. Sale Dr. Vasile Lăzărescu, Mitropolitul Banatului	436—438
Diacon GHEORGHE PAPUC: <i>Gala Galaction</i> , Pagini creștine — Ziua Domnului	438—443
N. MLADIN: Almanahul creștin ortodox al Episcopiei Oradiei	443—444
D. JACOTĂ și ST. TARANGUL: <i>Ducas</i> , Istoria turco-bizantină	444—447
D. JACOTĂ: Repertoriul monumentelor și obiectelor de artă din timpul lui Ștefan cel Mare	450—452
— <i>Laonic Chalcocondil</i> , Expuneri istorice	447—450
Pr. Prof. Dr. SOFRON VLAD: <i>Vorbește Doamne, căci robul tău ascultă</i>	452—455
Diacon GHEORGHE PAPUC: <i>Egyházi Krónika</i>	455—457

VIAȚA BISERICESCĂ

CRONICAR: I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului în vizitație canonică la Săcele	458—459
D. JACOTĂ: Sfințirea bisericii din Ormenis	459—460
— Vizitație canonică la Tîrnăveni	460—461
N. TODERICI și GR. MARCU: Praznicul îndătinat de la Sf. Mănăstire Brîncoveanu	461—464
REDACȚIA: † Profesorul de teologie Dr. Nicolae Cotos	464—465
— A 10-a aniversare a Mișcării mondiale pentru pace	465—469
Diacon GH. PAPUC: <i>Lucrările Adunării Eparhiale a Arhiepiscopiei Sibiului</i>	469—472
Prot. I. IVANCIUC: Conferință preoțească la Alesd	472—474

INSEMNĂRI

GHEORGHE SOIMA, GR. M., N. M., M. S. și N. C.: <i>Maestrul Ion Chirescu</i> — Artist al Poporului. — Papyrus în țara noastră? — Apropierea dintre popoarele balcanice. — Scrierea cu inițiale majuscule. — Teologia morală și bomba atomică. — În Albania. — Bizantinologia. — În problema ciriliciei. — O statistică a religiilor din Africa	475—480
---	---------

Orice corespondență privitoare la revistă (inclusiv cărțile și revistele de schimb) se trimite pe adresa: *Arhiepiscopia Ortodoxă Română, Sibiu, strada 1 Mai nr. 24*, cu mențiunea: pentru redacția (sau administrația) revistei „Mitropolia Ardealului”.

Colaboratorii sînt rugați să trimită manuscrise (autografe sau, de preferință, dactilografiate în 4 exemplare), scrise cît mai pe o singură pagină a filei, respectînd noua ortografie a Academiei Republicii Populare Romîne.

Citatele și trimiterile, numele proprii și indicațiile cifrice să fie scrise deslușit, atît cele în romînește, cît și cele în limbi străine.

Pentru uniformizarea indicării citatelor și trimiterilor (a celor biblice, mai ales), colaboratorii sînt rugați să se orienteze după materialele pe care le publică revista.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

BUN DE EXEDITE

PASTORALELE DE SFINTELE PAȘTI ALE I. P. S. ȘI P. S. CHIRIARHI DIN MITROPOLIA ARDEALULUI

În exercițiul permanent al slujirii sale învățătoarești aflînduse, arhipăstorul unei eparhii cercetează în vizitații canonice, povățuiește, mustră, ceartă, îndeamnă în toată bună-vremea și cu toată îndelungă-răbdarea atît pe slujitorii bisericești în subordine, cît și „turma” sau obștea credincioșilor. Chiriarhul este „paroh” în oricare unitate administrativă bisericească din cuprinsul eparhiei pe care o păstorește. Și dacă săvîrșirea Sfintelor Taine și ierurgii la un moment dat nu o poate plini decît într-una din parohiile eparhiale, de învățat, de povățuit, de îndemnat îi poate învăța, povățui, îndemna pe toți clericii și credincioșii deodată, fără să se aplece față de față cu ei, trimițîndu-le în scris cuvîntul său de părintească luminare și înviorare duhovnicească. Pastoralele de Crăciun și de Paști — ca și alte scrisori de acest gen, prilejuite de evenimente însemnate pentru viața Bisericii și a Patriei — sînt mijloacele obișnuite prin care arhipăstorul de eparhie cuvîntează deodată tuturor păstoriților săi.

Ceea ce spune chiriarhul slujitorilor bisericești și credincioșilor în astfel de ocazii este valabil pentru cugetele și simțirile lor creștinești în tot cursul anului bisericesc, căci în Pastoralele vlădicești niciodată nu se vorbește numai despre praznicul care le prilejuiește. Dimpotrivă, tot ce se spune în aceste documente ale grijii păstorului pentru „turma” cuvîntătoare, chiar în legătură cu sorocul bisericesc care le prilejuiește, țintește să lumineze credința ascultătorilor, să le curățească simțirile și să le îndrepte voia spre plinirea a tot lucrul bun și folositor lor și obștei căreia-i aparțin. Scurt: pastoralele vlădicești sînt cărți de învățătură creștinească și de orientare cetățenească, al căror cuprins este valabil pentru toți slujitorii bisericești și pentru toți credincioșii, în tot cursul anului bisericesc.

În Pastorala adresată clerului și credincioșilor din Arhiepiscopia Sibiului de praznicul Învierii Domnului din acest an, I. P. S.

Mitropolit *Nicolae* al Ardealului a aşternut cuvînt cald şi pătrunzător, bogat în înţelepciune şi deopotrivă de folositor pentru minţile şi inimile celor ce l-au ascultat citindu-se din pragul uşilor împărăteşti ale sfintelor altare sau din amvoane.

„Cu ajutorul lui Dumnezeu am săvîrşit calea postului cinstitelor Patimi. Şapte săptămîni întru înfrînarea poftelor ne-am nevoit spre curăţirea sufletelor noastre. Ne-am silit, creştineşte, să ducem lupta cea bună, ca să păzim credinţa nedespărţită, ca să sfărîmăm capetele nevăzuţilor balauri ai ispitelor, să ne arătăm biruitori asupra păcatului, pentru ca înngenunchînd apoi sub patrafir de preot să primim dezlegare şi să ne facem vrednici a ne împărtăşi cu preacuratele lui Hristos taine”. Aşa începe cuvîntul de învăţătură al Arhipăstorului nostru. Şi apoi, în prima parte, de caracter istoric-dogmatic, I. P. S. Mitropolit *Nicolae* vorbeşte desluşit şi miezos despre faptul fără seamăn al învierii Domnului şi despre efectele întremătoare pe care el le-a avut mai întîi asupra Sfinţilor Apostoli şi a contemporanilor săvîrşirii lui, iar de atunci înapoi asupra tuturor generaţiilor de credincioşi care-l evocă Duminică de Duminică şi mai vîrtos odată pe an, la Paşti.

În partea a doua, după ce arată că învierea Domnului este cheazăşia mîntuirii noastre, I. P. S. Mitropolit *Nicolae* prezintă pe Domnul şi Mîntuitorul nostru Iisus Hristos drept pildă de viaţă curată, după voia lui Dumnezeu: „Pildă de viaţă curată care pe Dumnezeu nu-l mîhneşte şi pe semeni nu-i păgubeşte...” ne este Hristos Domnul. „Pildă de ascultare iubitoare faţă de Dumnezeu, pildă de dragoste jertfitoare faţă de aproapele făcîndu-se, El a murit ca noi să trăim. A murit de moartea trupului pentru ca noi să ne izbăvim de moartea sufletului. El ne-a învăţat, întru cuvînt şi faptă, că la înviere se ajunge prin jertfă. „Grăuntele de grîu căzînd pe pămînt — zice Domnul — de nu va muri, el rămîne singur, iar de va muri, multă roadă aduce” (Ioan 12, 24). De moartea sufletului, Hristos Domnul ne izbăveşte „aici pe pămînt, în Biserica Sa, prin darurile Duhului Sfînt aşezate-n ea. Pentru aceasta, însă, se cade a avea în noi simţirea care era întru Hristos — cum ne îndeamnă acelaşi dumnezeiesc Apostol Pavel (vezi Filipeni 2, 5). Aceasta înseamnă „să nu faceţi nimic din duh de învrăjbire sau de mărire deşartă, ci cu smerenie fiecare pe celălalt să-l socotească a fi mai de cînte decît el însuşi. Nimeni să nu caute ale sale, ci fiecare să caute şi de-ale altuia” (Filipeni 2, 3—4)... A avea în noi simţirea care era în Hristos Iisus înseamnă, dragii mei, a urma toate cîte le-am auzit, le-am

învățat și le-am primit de la El, toate „cîte sînt adevărate, cîte sînt cinstite, cîte sînt drepte, cîte sînt curate, cîte sînt iubite, cîte sînt cu nume bun, orice faptă bună și orice (lucru vrednic de) laudă” (Filipeni 4, 8)...

„Spre o astfel de viață ne chiamă învierea lui Hristos, a cărei prăznuire o săvîrșim. Spre unele ca acestea ne chiamă și primăvara, cu belșugul ei de luminată frumusețe și voie bună, adică spre o viață nouă, împodobită de fapte alese. „Așa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, ca văzînd ei faptele voastre cele bune să mărească pe Tatăl vostru cel din ceruri” (Mt. 5, 16).

O astfel de viață place oricui — și lui Dumnezeu și oamenilor, căci: „Viața creștinește trăită nu e potrivnică vieții pămîntești a credincioșilor decît dacă aceasta e rău trăită, dacă-l supără pe Dumnezeu, dacă face zadarnică jertfa Fiului Său, dacă e întemeiată pe păcat și bîntuită de patimi urîte care slăbănesc și sufletele și trupurile noastre”.

„Ducînd o astfel de viață — ne încredințează I. P. S. Sa — încălzită de-o inimă curată, povăluită de învățătura Sfintei noastre Biserici, nu ne mai temem de rău. Cu ea, putem lupta și pentru pace și propășire. Iar avînd pace, vom putea munci tihnit și cu spor pentru noi înșine, pentru frații noștri, pentru neamul nostru, pentru Patria noastră iubită Republica Populară Romîină, fiecare după starea și chemarea lui, acolo unde sîntem rînduiți de Dumnezeu și de legiuitele întocmiri omenești: pe ogor și în mină, în fabrică și-n uzină, pe șantier și-n laborator, la școală și la oaste, în trebile gospodărești și de folos obștească și — pentru noi, slujitorii bisericești — în cele duhovnicești deopotrivă”.

Referîndu-se la împlinirea a 10 ani de cînd s-a pornit lupta organizată pentru apărarea și consolidarea păcii popoarelor, I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului continuă astfel: „Și fiindcă în curînd se va prăznuir împlinirea a zece ani de cînd toți oamenii de bine, de pretutindenea, stau de veghe pentru ca pacea lumii să nu fie tulburată de amărăciunile neînțelegerilor și de viforele războaielor, cu însuflețire nouă să ne rugăm Părintelui ceresc și să ne străduim fără contenire pentru ca învrăjbirile dintre oameni să contenească, iar dragostea frățească și buna înțelegere să se înstăpînească peste tot și pentru totdeauna”. La acest loc, I. P. S. Sa intercalează cîteva fragmente din neasemuit de cuprinzătoarea și de frumoasa rugăciune din Liturgia Sfîntului Vasile cel Mare, care se citește după Axion.

Pastorala I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului sfârșește cu îndemnul părintesc la într-ajutorare frățească, la milostivire față de cei ce au lipsă de sprijinul nostru, ca și ei să simtă bucuria Praznicului praznicelor creștinești.

*

Pastorala de Sfintele Paști a P. Sf. Episcop *Valerian* al Oradei se distinge întâi de toate prin amploarea și prin actualitatea îndemnurilor creștinești și cetățenești pe care le cuprinde.

Minecînd de la textul inspirat din Epistola către Romani a Sfîntului Apostol Pavel, cap. 6, vers. 4, P. Sf. Sa pune în paralelă succesiunea anotimpurilor iarnă-primăvară cu întristarea Sfinlor Patimi și strălucirea învierii Domnului. Și de-o parte și de cealaltă, viața învie, învie în firea înconjurătoare și în sufletele credincioșilor, biruiește amorțirea înghețului și moartea pe care o pricinuieste păcatul, — pe care-l definește, plastic, „cancerul și mormîntul sufletului” (p. 6).

Trecînd la aplicările posibile ale învierii, P. Sf. Sa spune:

„Precum este o înviere moral-spirituală, o înviere creștinească, tot așa este și o înviere cetățenească, o înviere a dragostei de patrie și de pămîntul în care ne-am născut și trăim.

După multele și grelele încercări ale trecutului nostru istoric, patria noastră a înviat și ea. După amara Golgotă, presărată cu lacrimile suferinței și sacrificiile imense ale unui trecut istoric mașter și întunecat, a urmat învierea patriei noastre, cînd poporul cel împilat și asuprit de milenii, a ajuns să fie liber și stăpîn pe destinele sale, luînd în mîinile lui frînele conducerii și dispunînd astfel singur de destinele viitorului său”.

Roadele eliberării Patriei se vădese în realizările bogate ale ocîrmuirii noastre democrat-populare, pe toate tărîmurile de activitate obștească. „Pe plan cultural, științific, cultural economic și gospodăresc, s-au făcut progrese atît de mari, cum n-a cunoscut țara noastră niciodată în trecutul său” (p. 7). P. Sf. Sa Episcopul *Valerian* exemplifică cele spuse și apoi continuă astfel: „Întreg întinsul țării a devenit un uriaș șantier, în care toți cetățenii — fără diferență de nație, rasă și credință religioasă — contribuie cu munca, energia și rîvna lor, zidind o viață nouă, ștergînd astfel urmele nefaste ale asupririi, ignoranței și trecutelor nedreptăți sociale”.

„Această *înviere* și deosebită prosperare a patriei noastre — Republica Populară Romîna — trebuie s-o ajutăm fiecare dintre

noi, cu cea mai adâncă tragere de inimă, avînd convingerea fermă că, ajutînd patria ne ajutăm pe noi înșine și asigurăm un viitor fericit urmașilor noștri. Învierea și prosperarea patriei este un ideal și o țintă de căpetenie a fiecărui cetățean și a fiecărui creștin adevărat.

Sîntem deci obligați, din porunca lui Hristos cel înviat, să sprijinim eforturile spre mai bine ale conducătorilor patriei noastre, bucurîndu-ne din tot sufletul de orice progres în realizarea unei vieți fericite, pentru toți și toate.

Să fim deci fii devotați și buni ai patriei care ne ocrotește și ne poartă de grijă deopotrivă tuturor, fără nici o discriminare”.

Vorbînd de centenarul unirii Moldovei cu Muntenia, care a adeverit zicala populară că „în unire stă puterea”, P. Sf. Episcop Valerian dă întreitul îndemn de-a fi uniți în munca noastră, în apărarea patriei și în apărarea păcii. „Vrajba și dezbinarea este de la diavolul; pacea și iubirea, frăția și omenia sînt de la Dumnezeu.

Visul urît al dezbinării religioase a romînilor din Ardeal, apărut la începutul secolului al XVIII-lea, trebuie să nu se mai repete.

Să fim uniți în munca cea de toate zilele: pe ogoare, în uzine, în fabrici, ateliere, în toate întreprinderile și instituțiile patriei și oriunde veți fi orînduiți.

Munca voastră să fie străbătută de duhul dragostei de om și popor, de duhul înfrățirii și întovărășirii”.

Cu texte din Sfînta Scriptură și din Sfinții Părinți P. Sf. Episcop Valerian adeverește că „munca la un loc nu este ceva străin de regula dumnezeiască, aceasta fiind prima formă de viață a primilor oameni” (p. 10). Apoi, dă îndemnuri directe și limpezi credincioșilor, de-a lua calea întovărășirii în muncă, aceasta dovedindu-se a fi calea belșugului și a fericirii, calea propășirii personale și obștești, calea întăririi și consolidării cuceririlor oamenilor muncii, calea dezvoltării necurmăte și a înfloririi Patriei noastre iubite.

Partea ultimă a Pastoralei P. Sf. Episcop Valerian al Orădiei este dedicată problemei apărării și consolidării păcii. „Pacea este climatul în care se zidește noua viață mai frumoasă și mai fericită. Fără pace nu se pot realiza operele mari și trainice. Fără de ea toate ar stagna și totul s-ar acoperi de pustiu și ruine” (p. 11).

E datoria noastră de creștini să sprijinim toate eforturile ce se depun pentru apărarea și păstrarea păcii. Alături de marea noastră vecină și prietenă din răsărit, Uniunea Sovietică, patria noastră dragă este un factor activ în lupta pentru pace. Luptând pentru pace ne dovedim fii ai lui Dumnezeu și cetățeni devotați ai Republicii noastre Populare. Ideile și îndemnurile acestea sînt sprijinite la tot pasul cu numeroase texte inspirate, nimerit alese și tot atît de potrivit plasate.

*

P. Sf. Episcop *Teofil* al Vadului, Feleacului și Clujului pornește cuvîntul de învățătură pascală de la textul inspirat din Sf. Evanghelie de la Luca 24, 39: „Vedeți mîinile mele și picioarele mele”, spre a arăta apoi că dintre toate sărbătorile creștinești ale anului bisericesc, Sfintele Paști sînt „sărbătoarea biruinței și a izbăvirii”, „praznicul praznicelor și sărbătoarea sărbătorilor”, pricinuitoare de înălțare sufletească fără egal, deoarece „a pregătit-o spovedania și împărtășania făcută de noi cu frică, cu credință și cu dragoste”.

În partea I-a a Pastoralii, P. Sf. Episcop *Teofil* al Vadului, Feleacului și Clujului vorbește despre realitatea învierii Domnului, vădită și prin invitarea adresată învățăcelilor de a-i pipăi mîinile și picioarele. Acestea poartă încă urmele rănilor făcute de piroanele care i-au sfîșiat carnea trupului, așa cum coasta Lui continuă să poarte urma străpungerii cu lancea.

„Invitarea aceasta: *vedeți mîinile și picioarele mele*, este mereu *actuală* ca și toate cuvintele Celui fără de moarte” — spune P. Sf. Sa, pentru a motiva amplu și cald, în cele ce urmează, afirmația respectivă.

„Iisus și-a păstrat în trupul înviat semnele pătimirii ca să dovedească în chip neîndoielnic că a ieșit din groapă cu același corp cu care a suferit dureri de tot soiul: scuipări, bătăi, biciuiri și mai la urmă răstignirea pe lemnul de ocară al crucii.

În al doilea rînd, rănilor nevindecate din trupul preamărit sînt tot atîtea guri deschise și rugătoare către mila cerului de la care ne dobîndesc haruri de întoarcere și răgaz de pocăință. Șezînd de-a dreapta Tatălui și arătîndu-și rănilor, Iisus își împlinește slujba Sa de Mijlocitor”...

Dar rănilor marelui Arhiepiscop (Evrei 5, 5) nu sînt grăitoare numai către Dumnezeu în favorul omului, ci ele se adresează și omului în favorul lui însuși.

Vedeți mîinile Mele...

Spărturile din palme ne amintesc de brațele întinse ca să cuprindă pe toți în ocrotirea Lui mîngăietoare: „Veniți la Mine toți ... și eu vă voi odihni pe voi” (Matei 11, 28).

Deschizătura din coastă ne asigură de revărsarea dragostei ce a stăpînit și stăpînește în toată vremea, față de noi, inima cereșcului nostru Prieten!

Această rană făcută de sulița sutașului ne amintește că Iisus, din dragoste față de noi toți, și-a jertfit viața fără șovăire: „Mai mare dragoste decît aceasta nimeni nu are ca viața lui să și-o pună pentru prietenii săi” (Ioan 15, 13).

Iubirea cere iubire: „Fiule, dă-mi inima ta” (Prov. 23, 26). Răspunde cu slujire iubitoare. Urmează pilda vieții mele, din dragoste sinceră față de mine. M-am jertfit pentru tine ca și pentru toți oamenii.

Vedeți ... picioarele Mele!

Rănile din tălpi ne amintesc de drumurile bătătorite de picioarele Păstorului celui bun, în căutarea oilor pierdute...”

Rănile Mîntuitorului „alcătuiesc un cor de glasuri, care ne strigă: *Iată cît v-am iubit!*”

În partea a doua a Pastoralei, P. Sf. Episcop Teofil al Vadului, Feleacului și Clujului anticipează creștinește ziua veșnicelor răsplăți pe care dreptul Judecător ni le va hărăzi întru sfîrșit tuturor credincioșilor, după faptele noastre. În ziua aceea „vîr plînge toate neamurile, dar nu pentru același motiv și nu în același chip. Unii, cei buni și pașnici, vor plînge de bucurie; alții, cei răi, de rușine și de necaz.

Vor plînge de bucurie cei ce au făcut fapte bune, au fost milostivi față de semenii lor, purtînd grija celor flămînzii, celor săraci și asupriți, celor bolnavi și fără adăpost. Vor plînge de bucurie cei ce în viața lor au fost iubitori și făcători de pace, cei ce au înțeles să fie soli neobosiți ai păcii pretutindeni în lume: „În orice casă veți intra să ziceți: Pace să fie peste casa aceasta” (Luca 10, 5).

Cei răi, ațîțătorii la vrajbă și încăierare între națiuni, urzitorii de războaie și măcel, aducătorii de mizerie și de moarte, ei — în ziua răsplătirii celei drepte — se vor boci cu desnădejde și vor chema dealurile să-i acopere, vor chema munții să cadă peste ei ca să-i ferească de mînia dreaptă a Judecătorului suprem”.

Referindu-se la lupta pentru pace, P. Sf. Sa spune: „Orice om cîstit urgisește războiul și sprijinește cu sinceritate mișca-

rea pentru pace. Toate popoarele lumii iubesc pacea și simt nevoia să se organizeze și să lupte pentru consolidarea păcii.

În luna aprilie a acestui an s-au împlinit 10 ani de când a fost organizată — la Paris și Praga — Mișcarea Mondială pentru Pace. Aceasta a devenit treptat o forță considerabilă ce pune pe gânduri pe doritorii unui nou război.

Încrezătoare în biruința păcii, popoarele din lagărul socialismului, din care face parte și țara noastră, se străduiesc spre muncă pașnică și constructivă.

În ziua când prăznuim biruința vieții asupra morții, în sărbătoarea în care preamărim pe Hristos înviat din morți, cu moartea pe moarte călcînd — este foarte nimerit să ne înnoim hotărîrea noastră de a ne ruga și a lupta pentru pace, pentru viață, pentru fericirea noastră și a semenilor noștri”.

Pastorala sfîrșește cu obișnuitele urări și binecuvîntări arhieresti.

*

Constatarea care se desprinde din lectura atentă a Pastoralilor vlădicești analizate aci este deosebit de îmbucurătoare: Arhipăstorii noștri pun învățătura de credință creștină ortodoxă răsăriteană în slujba propășirii vremelnice și veșnice a credincioșilor pe care-i păstoresc cu destoinicie și dragoste părintească. În acord cu cele mai bune tradiții ale Bisericii ardelene, Biserica și Patria, îndatoririle creștinești și cele patriotice stau alătura în preocupările ocîrmuitorilor noștri duhovnicești și în atenția clerului și credincioșilor.

Stau alătura *în permanență*. De aceea oamenii Bisericii, prin toată atitudinea lor față de realitățile vieții obștești, se afirmă ca factori de progres, ca elemente care se bucură de tot sporul — cu adevărat fără precedent — pe care-l înregistrează astăzi poporul nostru descătușat și pornit cu elan revoluționar spre zările marilor înfăptuiri de mîine ale Republicii Populare Romîne, patria celor ce muncesc cu brațele și cu mintea.

REDACTIA

SESIUNEA JUBILIARĂ DE LA STOCKHOLM A CONSILIULUI MONDIAL AL PĂCII

În primăvara aceasta s-au împlinit 10 ani de la crearea celei mai ample și mai viguroase mișcări sociale a timpurilor noastre: Mișcarea mondială a partizanilor păcii. Corespunzând năzuințelor firești ale popoarelor de-a se pune capăt încordării internaționale, de-a rezolvi litigiile de toate speciile prin bună învoială, pe cale de tratative pașnice, de-a întări pacea peste tot, această mișcare a crescut an de an, ajungînd să numere astăzi peste un miliard de aderenți gata să facă totul pentru a bara calea războiului și a cruța omenirii suferințe și pagube care nu ar putea să fie evaluate nici în cele mai astronomice cifre. Concomitent, a crescut influența ei pe scena vieții internaționale, făcîndu-se ascultată și respectată ca interpretă fidelă a celor mai profunde simțăminte care însuflețesc masele populare de pretutindenea.

În vederea prăznuirii după cuviință a împlinirii primului deceniu de existență activă a Mișcării mondiale a partizanilor păcii, s-a pus la cale desfășurarea unei sesiuni jubiliare a Consiliului Mondial al Păcii. Ea a avut loc la Stockholm, în sala Medborgarhuset — devenită celebră prin faptul că acolo a fost adoptat înainte cu 9 ani binecunoscutul Apel împotriva armei atomice — în zilele de 8—13 mai a. c.

La sesiune au participat peste 350 delegați veniți din aproximativ 70 de țări, membri ai Consiliului Mondial al Păcii și militanți ai Mișcării partizanilor păcii, invitați special. Delegația sovietică a fost alcătuită din personalități cunoscute în întreaga lume, printre care scriitorii A. Korneiuc, Nicolae Tihonov, Ilya Ehrenburg, B. Polevoi, Vanda Vasilevska, compozitorul Dimitri Șoștacovici, ș. a. Delegația romînă a fost condusă de Dl Acad. Mihail Ralea și a avut între membrii ei pe cunoscutul savant fizician atomist Dl Acad. Prof. Horia Hulubei. Din Statele Unite ale Americii a sosit un grup mai numeros decît la sesiunile precedente, în frunte cu William Du Bois, om de știință, scriitor și fruntaș al vieții publice, recent laureat al Premiului internațional Lenin pentru pace.

Pe ordinea de zi a sesiunii jubiliare de la Stockholm au figurat cele mai arzătoare probleme internaționale: încetarea imediată a experiențelor cu arme nucleare și interzicerea armelor atomice, problema înarmării atomice a Germaniei occidentale, curmarea războiului rece, precum și studierea posibilităților de stabilire a unei și mai largi colaborări între forțele care luptă pentru pace în lumea întreagă.

Deschiderea sesiunii s-a făcut în după-amiaza zilei de 8 mai a. c. Sala Medborgarhuset era frumos și sobru împodobită. Pe fundalul scenei drapată în albastru se vedea emblema Mișcării partizanilor păcii, porumbelul lui Pablo Picasso, încadrat de cifrele 1949—1959, care indică drumul parcurs în timp de această mișcare impunătoare și salvatoare. La masa prezidiului — salutați cu aplauze furtunoase — au luat loc: Andrea Andreen, luptătoare pentru pace din Suedia, laureată a Premiului internațional Lenin „Pentru întărirea păcii între popoare”, Prof. John Bernal (Marea Britanie), Hélène Langevin, fiica ilustrului Frédéric Joliot-Curie (Franța), scriitorul Alexandr Korneiciuk (U.R.S.S.), Eugénie Cotton, Go-Mo-jo (R.P. Chineză), prof. univ. Leopold Infeld (R. P. Polonă), Em. D'Astier de la Vigérie, Ilya Ehrenburg, William Du Bois, Isabelle Blum, ș. a.

Sesiunea a fost deschisă de Andrea Andreen. După ce a propus un moment de reculegere în memoria lui Fr. Joliot-Curie și a altor cunoscuți luptători pentru pace care au încetat din viață, Andrea Andreen a trecut în revistă importante succese obținute de partizanii păcii în cei zece ani care au trecut de la înființarea Mișcării organizate pentru pace. La baza acestei mișcări, în cei zece ani de activitate — a spus oratoarea — a stat încrederea în posibilitatea coexistenței pașnice și convingerea că contradicțiile internaționale pot fi rezolvate pe calea tratativelor. În acest scop, opinia publică din întreaga lume care luptă pentru pace a putut înregistra succese excepționale. S-a reușit în acest răstimp împiedecarea extinderii conflictelor internaționale amenințătoare. Campania dusă împotriva armei atomice a contribuit ca această armă să nu fie folosită în Coreea și în Indochina. Ne dăm seama în prezent că această campanie, începută de noi împotriva armei nucleare, a făcut ca în lumea întreagă să fie mai bine înțeleasă necesitatea luptei împotriva armei nucleare. În Suedia — a spus Andrea Andreen mai departe — noi dorim cu ardoare ca problema germană să fie rezolvată. Poporul nostru dorește de asemenea să contribuie la lichidarea războiului rece și la stabilirea încrederii între state și a colaborării între popoare. În legătură cu aceasta noi ne punem mari speranțe în apropiatele tratative de la Geneva. Încheind, și-a exprimat speranța că sesiunea de la Stockholm va duce la noi și mari succese ale Mișcării partizanilor păcii.

Uriașa contribuție adusă de Mișcarea mondială a partizanilor păcii la înțelegerea între popoare a fost evocată de un șirag de delegați dintre cei mai cunoscuți: Eugénie Cotton (Franța), A. Korneiciuk (U.R.S.S.), Maria Rosa Oliver (Argentina), Go-Mo-jo (China), Ouandi (Camerun), Hélène Langevin (Franța), ș. a. Toți vorbitorii au subliniat că actuala sesiune a Consiliului Mondial al Păcii are loc într-un moment când întreaga omenire își pune mari nădejdi în conferința de la Geneva a miniștrilor Afacerilor Externe.

În aceeași ședință de deschidere s-a dat citire numeroaselor mesaje de salut primite de Consiliul Mondial al Păcii din partea unor șefi de state și de guverne, membri ai parlamentelor, organizațiilor internaționale, syndicate, ș. a.

După o scurtă pauză, sesiunea și-a continuat ședința, de astă dată sub președinția lui William Du Bois (S. U. A.), care a evocat prima adunare de la Paris-Praga a partizanilor păcii, ținută acum zece ani.

S-a dat apoi cuvîntul profesorului John Bernal, vicepreședinte al Consiliului Mondial al Păcii, care a prezentat *raportul despre activitatea partizanilor păcii în cei zece ani* de existență a Mișcării mondiale pentru pace. În esență, raportorul spune următoarele:

În cei zece ani care au trecut, am reușit să creăm o mișcare unită, care s-a extins în lumea întreagă și se dezvoltă pe zi ce trece, cuprinzînd aproape toate țările. Succesele obținute în trecut nu trebuie însă să ducă la autoliniștire și inacțiune. Trebuie să fim și mai vigilenți, și mai activi, îndeosebi acum cînd încep tratative serioase care nu trebuie în nici un caz să fie târăgănite și nu trebuie să ajungă la împas. *Scopul nostru principal rămîne lichidarea războiului rece* și considerăm aceasta nu ca un scop îndepărtat, ci ca un țel pe care trebuie să-l atingem cît mai curînd.

Referindu-se în continuare la Conferința de la Geneva a miniștrilor Afacerilor Externe, prof. John Bernal a spus: Le-am și adresat urări de succes în muncă, dar noi trebuie să facem mai mult decît să urăm succes, trebuie să asigurăm acest succes. Noi trebuie să atragem atenția popoarelor asupra primejdiei care s-ar ivi în urma eșecului tratativelor. Noi trebuie să studiem și să sprijinim toate propunerile prezentate în legătură cu organizarea de ștafete, marșuri și demonstrații, trimiterea de delegații la miniștrii Afacerilor Externe și la locțiitorii lor pentru a asigura succesul acestei prime întîlniri și al conferinței la nivel înalt care trebuie să urmeze după conferința miniștrilor Afacerilor Externe. Această conferință a șefilor de guverne trebuie să aibă loc acum. Popoarele lumii cer acest lucru.

Trebuie avut în vedere că nu este suficient să te pronunți pentru pace, pentru tratative, pentru înțelegere și pentru încredere în general, deși

toate acestea au o foarte mare importanță. Noi trebuie să facem cunoscut cum și în ce domenii dorim să se obțină succese la aceste tratative și aceasta, sper, va fi obiectul unor largi discuții care se vor desfășura la sesiunea noastră. În primul rând noi trebuie să discutăm problema germană și să subliniem necesitatea absolută și urgentă de a se găsi o ieșire din situația intolerabilă și primejdioasă care s-a creat în prezent în această problemă. Noi trebuie să insistăm asupra creării mai multor zone în care să nu existe arma nucleară și în care să fie limitate armamentele clasice.

Problema Berlinului prezintă una din cele mai mari dificultăți. Noi trebuie însă să obținem ca acest oraș să nu rămână ceea ce este în prezent — un focar al războiului rece care otrăvește atmosfera nu numai în Germania, ci și în întreaga Europă.

O problemă și mai importantă și aproape tot atât de urgentă este problema interzicerii armei nucleare. În această problemă noi trebuie să continuăm să exercităm presiuni pentru a asigura succesul Conferinței de la Geneva a celor trei puteri, cu privire la încetarea experimentării armei nucleare și pentru a scoate această problemă din mocirla divergențelor politice camuflată prin discuții despre dificultăți tehnice și științifice. În prezent, pentru toată lumea trebuie să fie limpede că aceasta se datorește dorinței guvernului S. U. A. de a continua experiențele pentru a merge mai departe în pregătirea războiului nuclear. Numai presiunea opiniei publice poate asigura realizarea unui acord cu privire la interzicerea pentru totdeauna a tuturor tipurilor de arme nucleare.

În încheiere, prof. John Bernal a arătat că realizarea acestor scopuri depinde mult de noi, de activitatea noastră în lunile și anii care vor urma. Noi trebuie să îmbinăm măsurile noastre cu acțiunile unor noi organizații pentru pace, care au apărut în ultimii ani. Noi trebuie să ne continuăm activitatea, să sporim influența noastră pînă vom obține realizarea țelului nostru: lichidarea războiului rece și asigurarea păcii generale.

În cursul lucrărilor sesiunii, desfășurate în 9 mai a. c., Consiliul Mondial al Păcii a chemat întreaga omenire să se unească în lupta împotriva colonialismului.

După amiază, în aceeași zi, a luat cuvîntul, între alții, prof. William Du Bois (S.U.A.), primit cu aplauze călduroase de cei prezenți. Referindu-se la sarcinile partizanilor păcii din Statele Unite ale Americii, a subliniat că trebuie continuată lupta împotriva pregătirilor de război, împotriva războiului rece. Este necesar să se arate că comunismul nu este o amenințare, ci o speranță, că el arată ieșirea din situația creată: Pacea este indisolubil legată de comunism și invers, comunismul este indisolubil legat de pace. Aceste adevăruri trebuie lămurite permanent americanilor de rînd. Lucrul cel mai important în prezent este menținerea păcii.

În aceeași ședință a luat cuvîntul șeful delegației Republicii Populare Romîne, Dl Acad. Mihail Ralea, membru al Biroului Consiliului Mondial al Păcii, vicepreședinte al Comitetului Național pentru Apărarea Păcii din R.P.R. După ce a arătat că poporul român consideră participarea sa la lupta pentru consolidarea forțelor păcii în lumea întreagă ca una din sarcinile sale de onoare, D-Sa a spus în esență următoarele: Pacea a devenit un program concret de acțiune, care se exprimă prin marea operă de construcție pașnică desfășurată în întreaga noastră țară, în fiecare acțiune a politicii externe a guvernului R. P. Romîne. Poporul nostru, care a suferit de două ori consecințele grave ale expansionismului militarist german, consideră că este de datoria sa să-și exprime cu hotărîre punctul de vedere în problema germană. Poziția țării noastre în ce privește problema germană se bazează pe faptul că soluționarea acesteia nu este posibilă decît ținînd seama de existența celor două state germane. Noi considerăm că unificarea Germaniei trebuie să fie soluționată de către însuși poporul german și că măsura cea mai importantă care va scoate din impas problema germană și va face posibilă soluționarea ei pașnică, inclusiv unificarea, va fi încheierea Tratatului de pace cu Germania și normalizarea situației Berlinului occidental. Propunerile Uniunii Sovietice în vederea soluționării pașnice a problemei germane au fost dezbătute în cele mai largi cercuri ale opiniei publice din R. P. Romînă și au fost susținute cu căldură.

Paralel cu Conferința de la Geneva a miniștrilor Afacerilor Externe ai marilor puteri se desfășoară de mult timp Conferința reprezentanților celor trei țări cu privire la interzicerea experiențelor nucleare. Putem să ne mîndrim că noi, sutele de milioane de partizani ai păcii din zeci de țări, făcînd ca de la înălțimea tribunei de la Stockholm să se audă glasul conștiinței umanității, am început lupta împotriva armelor nucleare.

În documentele sesiunii O.N.U. și ale altor organizații internaționale sînt consemnate luările de poziții ale Romîniei, bazate pe considerentul că fiecare țară, mare sau mică, poate și trebuie să-și aducă contribuția, alături de marile puteri, la consolidarea păcii, la respectarea principiilor Cartei O.N.U., în măsura posibilităților sale. În această ordine de idei, în toate problemele figurînd pe ordinea de zi și îndeosebi în problema dezvoltării colaborării economice, țara noastră s-a străduit să promoveze colaborarea între țări, indiferent de sistemul lor social.

Dar în același timp România este preocupată să contribuie la consolidarea păcii în regiunea din care face parte și care în trecut era cunoscută ca „butoiul de pulbere al Europei”. România și-a redus forțele sale armate și se preocupă de încurajarea dezvoltării relațiilor comerciale și contactelor internaționale de toate felurile. Ținînd seama de aceste aspirații, președintele Consiliului de Miniștri al R. P. Romîne, Dl Chivu Stoica, a adre-

sat cunoscuta propunere cu privire la întâlnirea șefilor de guverne ale României, Albaniei, Bulgariei, Greciei, Jugoslaviei și Turciei. Această inițiativă a avut un puternic ecou în rândurile popoarelor țărilor balcanice și a stimulat noi și variate inițiative în rândul diferitelor organizații și personalități din aceste țări, în vederea găsirii formelor adecvate de apropiere și de cunoaștere reciprocă.

Ținem să asigurăm pe partizanii păcii din lumea întreagă — a spus șeful delegației noastre — că, animat de marile victorii ale mișcării noastre, poporul român este gata să continue eforturile sale pentru realizarea nobilului ideal care ne reunește pe toți: pacea în întreaga lume.

Între cei ce au mai luat cuvântul după însuflețita și competentă expunere a Dlui Acad. Mihail Ralea, se aflau: delegatul englez, D. N. Pritt, care a vorbit despre activitatea Comitetului englez pentru apărarea păcii, și marele scriitor sovietic Ilya Ehrenburg.

Arătând necesitatea lărgirii mișcării partizanilor păcii și subliniind faptul că pericolul ce vine din partea Germaniei occidentale sporește, Ilya Ehrenburg a spus: Germania occidentală este militarizată. Acolo sînt lansate din nou chemări la revanșă.. Acum, la 14 ani după război, este necesar să fie încheiat Tratatul de pace cu Germania și prin aceasta, să li se lege mîinile revanșarzilor. Oamenii simpli vor și insistă ca marile puteri să se înțeleagă asupra problemelor internaționale litigioase. Popoarele lumii cer să se lupte împotriva înarmării Germaniei occidentale, pentru discutarea Tratatului de pace cu Germania, pentru crearea unei zone denuclearizate în Europă. Popoarele trebuie să ajute conferinței la nivel înalt în lichidarea războiului rece, care este odios tuturor oamenilor.

Cuvîntarea lui Ilya Ehrenburg a fost ascultată cu multă atenție de delegați și aplaudată furtunos.

Vicepreședintele Consiliului Mondial al Păcii, John Bernal, a dat citire proiectului de mesaj adresat participanților la Conferința de la Geneva a miniștrilor Afacerilor Externe. Adoptat cu aplauze furtunoase, mesajul are următorul cuprins:

Sesiunea Consiliului Mondial al Păcii de la Stockholm salută conferința miniștrilor Afacerilor Externe ai Marii Britanii, U. R. S. S., S. U. A. și Franței ca pe un eveniment remarcabil.

Consiliul Mondial al Păcii exprimă dorința tuturor popoarelor ca această conferință să fie primul pas pe calea spre înțelegere.

Întreaga omenire cere cu insistență ca conferința dv. să creeze o atmosferă de bunăvoință, menită să ușureze lucrările conferinței la nivel înalt care ar deschide calea înlăturării pericolului atomic și ar permite să se treacă de la „războiul rece” la coexistența pașnică și la colaborare internațională.

Consiliul Mondial al Păcii vă dorește cu căldură succes în activitatea dv.

Continuându-se discuțiile în jurul raportului de activitate prezentat de prof. John Bernal, vorbitorii au stăruit în special asupra interzicerii armei atomice și cu hidrogen, a întăririi păcii în Europa și a luptei împotriva colonialismului.

Prof. Jan Mukarowsky, președintele Comitetului cehoslovac pentru apărarea păcii, a propus ca sesiunea de la Stockholm să declare ziua de 1 septembrie 1959 — când se împlinesc 20 de ani de la declanșarea celui de-al doilea război mondial — ca o zi de luptă împotriva războiului.

Printr-un apel special, Consiliul Mondial al Păcii a salutat Conferința de la Görlitz-Zgorzelec a sindicatelor și oamenilor muncii din Europa.

După șase zile de lucrări rodnice, care s-au desfășurat în ședințe piene și în comisii, sesiunea de la Stockholm a Consiliului Mondial al Păcii a adoptat documente de mare însemnătate, cu privire la principalele probleme care preocupă omenirea vremii noastre, și anume: Un nou Apel al Consiliului Mondial al Păcii care, după cum s-a subliniat la Stockholm, continuă spiritul cunoscutului Apel din 1950 împotriva armei atomice și trebuie să mobilizeze sutele de milioane de partizani ai păcii din lumea întreagă la lupta pentru realizarea obiectivelor sale; o Declarație generală; Declarații asupra problemei germane și asupra problemei independenței naționale; Rezoluții în problema situației din Orientul mijlociu, a reperiunilor la care sînt supuși luptătorii pentru pace și libertate, în problema Algeriei, în problemele actuale din Asia și Africa, în problema luptei împotriva armelor atomice. De asemenea a fost adoptat un apel pentru organizarea unei campanii mondiale în vederea ținerii conferinței la nivel înalt și încetarea războiului rece. Transcriem aci textele documentelor adoptate la Stockholm de sesiunea jubiliară a Consiliului Mondial al Păcii.

APELUL CONSILIULUI MONDIAL AL PACII ADRESAT POPOĂRELOR LUMII

După ani îndelungați de război rece, reprezentanții marilor puteri, de care depind destinele păcii, trebuie să se întâlnească.

Popoarele tuturor țărilor doresc această întâlnire pentru a preîntîmpina conflictul armat care poate fi provocat de situația din Germania, pentru a salva popoarele de coșmarul războiului atomic și a deschide calea spre dezarmare și colaborare pașnică.

Făcînd bilanțul activității desfășurate în cei zece ani ai existenței sale, Consiliul Mondial al Păcii îndeamnă pe toți partizanii păcii să ceară:

— încetarea pentru totdeauna a experiențelor cu arma nucleară; interzicerea armei nucleare;

— dezangajarea forțelor militare în regiunile în care pacea este amenințată și în primul rînd în centrul Europei.

Bărbați și femei care participați activ la lupta pentru pace în fiecare țară! Mitingurile, marșurile și campaniile pe care le desfășurați vor trezi milioane de oameni, ale căror inimi sînt alături de voi, dar care nu au trecut încă la acțiune.

Trezirea lor și lupta lor organizată vor obliga pe oamenii de stat să se întilnească și să nu se despartă pînă ce nu vor fi făcut primii pași pe calea spre pace. Acești pași sînt necesari pentru lichidarea războiului rece, pentru asigurarea dreptului tuturor popoarelor și fiecărui om în parte la o viață liberă și pașnică.

LUPTA PENTRU PACE ESTE DATORIA FIECARUI OM

În „Declarația Generală” adoptată de sesiunea jubiliară de la Stockholm a Consiliului Mondial al Păcii, printre altele, se spune:

Experiența luptei pe care timp de zece ani au desfășurat-o popoarele împotriva pericolului de război confirmă principiul fundamental al Consiliului Mondial al Păcii: *lupta pentru pace este datoria fiecărui om*. Milioane de oameni au devenit profund conștienți de acest principiu. Campaniile Consiliului Mondial al Păcii au ridicat la luptă pentru pace masele largi populare din toate țările. Astăzi forțele păcii sînt capabile să preîntîmpine războiul.

Principiile mișcării noastre sînt clare și simple. Ele proclamă:

1. Coexistența pașnică a țărilor cu sisteme sociale diferite.
2. Rezolvarea problemelor litigioase pe calea tratativelor în spiritul Cartei O.N.U.
3. Interzicerea tuturor tipurilor de arme de exterminare în masă, încetarea cursei înarmărilor, dezarmarea pe etape cu stabilirea unui control riguros.
4. Neamestec în treburile interne ale popoarelor.
5. Lichidarea tuturor formelor de colonialism și discriminare rasială, dreptul popoarelor la suveranitate și independență, necesare instaurării păcii.
6. Stabițirea unor relații comerciale normale pe baza avantajului reciproc.
7. Relații culturale și de prietenie și respectul reciproc între toate popoarele.

În 1950 a fost adoptat istoricul apel de la Stockholm. Peste 500 milioane de oameni și-au pus semnăturile pe cererea de a se interzice

necon condiționat arma nucleară ca mijloc de intimidare și de exterminare în masă.

Consiliul Mondial al Păcii nu a încetat niciodată lupta pentru interzicerea totală a acestei arme și popoarele din întreaga lume îl sprijină în această luptă. Cercurile largi ale opiniei publice au sprijinit campaniile pentru tratative la nivel înalt între marile puteri și împotriva pregătirii războiului atomic, așa cum a cerut apelul de la Viena.

Consiliul Mondial este gata întotdeauna să sprijine orice inițiativă în interesele păcii, indiferent de unde ar porni aceasta. Acest principiu înseamnă că Consiliul Mondial se va pronunța cu hotărâre împotriva oricăror acțiuni pe care le va considera periculoase pentru cauza păcii.

Deși s-au obținut succese importante, totuși pe calea spre pace urmează să fie învinse încă multe piedeci, să fie înlăturate multe primejdii. Războiul rece continuă. Partizanii păcii sînt persecutați într-o serie de țări.

Primejdia și povara continuării cursei înarmărilor, amestecul în treburile interne ale popoarelor și impunerea de blocuri și pacte militare acestor popoare, menținerea piedecilor pe calea spre lărgirea comerțului, continuarea asupririi coloniale și chiar a sîngeroaselor războaie coloniale — toate acestea planează amenințător asupra omenirii. Pericolul exterminării în masă și al suferințelor nu a fost încă înlăturat. Omenirea trebuie să acționeze împotriva acestui pericol și să pună capăt răului. Cele mai noi descoperiri ale științei în domeniul energiei atomice și electronicii au adus omenirea în fața necesității de a alege: fie să renunțe la folosirea armei atomice și la război ca mijloc de rezolvare a litigiilor, fie să se lase împinsă în vîltoarea unei distrugerii și nimiciri fără precedent.

Totodată, însă, aceste descoperiri de cea mai mare importanță ale științei și tehnicii dau omenirii posibilitatea de a păși pe calea progresului rapid și de a realiza, în cursul vieții unei singure generații, bunăstarea tuturor oamenilor.

Omenirea se află la o răscruce. Ea are de ales: viața sau moartea.

Noi alegem viața. Și astăzi popoarele lumii pot constrînge forțele războiului să renunțe la planurile lor. Sîntem convinși că hotărîrea popoarelor de a salva lumea de războaie și asuprire constituie o forță invincibilă și de nestăvilit. Pentru prima dată în istorie forțele păcii din întreaga lume au creat posibilitatea de a se pune capăt războaielor odată pentru totdeauna.

În lumina acestei posibilități, forțelor iubitoare de pace le revine răspunderea morală pentru lichidarea neîncrederii și pentru colaborearea în numele țelului comun.

În interesul păcii chemăm pe toți oamenii de bună credință să-și unească eforturile și să colaboreze pentru realizarea țelului comun, să pună capăt nu numai războiului rece, ci și tuturor războaielor, pentru ca omenirea, folosind minunatele realizări ale științei, să poată păși în era prosperității și fericirii, să trăiască fără teamă și ură în condițiile păcii în întreaga lume.

Diferite probleme ale luptei pentru pace sînt ogindite și discutate din punctul de vedere al intereselor actuale ale omenirii în rezoluțiile adoptate de sesiunea jubiliară de la Stockholm a Consiliului Mondial al Păcii.

Rezoluția în problema germană spune că pentru securitatea popoarelor și pacea lumii întregi este necesară rezolvarea urgentă a problemei germane.

Rezoluția referitoare la situația din Orientul mijlociu menționează că acordurile militare bilaterale impuse recent de Statele Unite ale Americii, Iranului, Turciei și Pakistanului amenință independența națională a acestor țări și pacea internațională. Consiliul Mondial al Păcii cere energic lichidarea acestor tratate și a bazelor militare, încetarea comploturilor și a celorlalte planuri agresive.

Rezoluția în problema independenței naționale afirmă că experiența unui deceniu a convins mișcarea mondială a partizanilor păcii că lupta pentru independență națională și lupta tuturor popoarelor lumii pentru pace sînt strîns legate între ele. Toți cei cărora le sînt scumpe pacea, libertatea și dreptatea sînt chemați să sprijine revendicarea legitimă a tuturor popoarelor care năzuiesc spre independență și să condamne toate încercările de a se menține dominația colonială.

Intr-o altă rezoluție, Consiliul Mondial al Păcii constată cu mîhnire și indignare că războiul din Algeria continuă de cinci ani și ia caracterul unui război de exterminare. Consiliul cere tratative imediate pentru încetarea acestui război colonialist.

În rezoluția privitoare la problema armei atomice se subliniază că pericolul atomic continuă să crească. Se creează noi tipuri de arme. Armate întregi sînt înzestrate cu arme nucleare tactice și strategice. Pericolul a devenit și mai grav ca urmare a planurilor de înarmare cu arma nucleară a Germaniei occidentale și Japoniei, ale căror cercuri militariste poartă răspunderea dezlănțuirii celui de al doilea război mondial.

Consiliul Mondial al Păcii cheamă toate popoarele să ceară acelor guverne care încă nu și-au dat consimțămîntul, să încheie imediat, pînă nu-i prea tîrziu, un acord cu privire la încetarea tuturor experiențelor nu-

cleare — pe pământ, subterane și la mari altitudini — și să renunțe la planurile de înarmare a Germaniei occidentale și Japoniei cu arme nucleare.

Consiliul Mondial al Păcii cere crearea unor zone denuclearizate, în special în centrul Europei și în regiunea asiatică a Oceanului Pacific.

A fost adoptată și o rezoluție de protest împotriva persecutării partizanilor păcii în unele țări ale lumii.

O declarație de protest împotriva războiului rece și în problemele actuale ale păcii popoarelor au adoptat și cei 70 de parlamentari din 19 țări — senatori și deputați întruniți la Stockholm cu prilejul celei de-a 10-a aniversări a Consiliului Mondial al Păcii, în ședința ținută la 11 mai a. c., sub președinția lui Dr. Chaman-Lall, parlamentar indian.

Toate documentele au fost adoptate în unanimitate.

Consiliul Mondial al Păcii a stabilit apoi structura sa viitoare. Organele conducătoare ale Mișcării partizanilor păcii sînt: Congresul, Consiliul Mondial al Păcii, Biroul și Prezidiul. Funcțiile președintelui Mișcării partizanilor păcii sînt exercitate de Prezidiu, care trebuie reales în cadrul fiecărei sesiuni a Consiliului. Prezidiul se întrunește de cel puțin două ori pe an. El numește din rîndurile sale un președinte care îi dirijează activitatea și acționează ca reprezentant al acestuia.

Noul Prezidiu al Consiliului Mondial al Păcii, ales de sesiunea jubiliară, a ținut la Stockholm prima sa ședință de lucru. În cadrele acestei ședințe membrii Prezidiului au ales președinte executiv pe prof. John Bernal (Anglia). Succesorul marelui și neuitatului savant Frédéric Joliot-Curie la conducerea Consiliului Mondial al Păcii, Dl John Bernal, el însuși savant și om de inimă, este cunoscut în lumea întreagă pentru pătășia sa entuziastă și statornică la lupta salvatoare de apărare a păcii.

*

Greu ne este ori de cîte ori ne gîndim că avansata omenire a vremii noastre a trebuit să sîngereze îndelungat și abundent de două ori într-o jumătate de veac, în vîltoarea a două conflagrații de proporții mondiale.

Drag ne este să trăim într-o lume care a învățat destul din experiențele costisitoare ale celor două războaie mondiale contemporane pentru ca să nu mai îngăduie în ruptul capului izbucnirea unui al treilea.

Sesiunea jubiliară de la Stockholm a Consiliului Mondial al Păcii a dat aripi speranțelor omenirii în posibilitatea înlăturării unui nou război și a întărit brațul puternic al mișcării de proporții planetare care apără pacea popoarelor. Desfășurarea lucrărilor acestei sesiuni, solemnă și calmă, hotărîtă și fără menajamente față de cei ce întrețin războiul rece, a fost urmărită cu emoție și încredere în lumea întreagă.

Încrederea e justificată pe de-a-ntregul. O dovedesc documentele adoptate. În slova lor simțim cum duduie cea mai neînduplecată vrere a omenerii zilelor noastre: *pace, pace universală și statornică!* Textele acestor documente fac ocolul Pământului și fiecare inimă de om adevărat își recunoaște în ele zvicnirile cele mai curate. Aceste documente sînt cartă orientării noastre în problemele pe care le ridică apărarea și consolidarea păcii.

Cea dintîi îndatorire a noastră — a slujitorilor Bisericii noastre în primul rînd — este de-a da glas acestor documente, popularizîndu-le, comentînd pe-nțelesul tuturor credincioșilor noștri cuprinsul lor, făcînd legături firești cu învățătura de credință pe care o propovăduim, cu simțămintele patriotice ce le nutrim față de țara noastră iubită, Republica Populară Romînă.

Nimănui să nu-i rămînă necunoscute aceste documente.

Toți să ne pătrundem de convingerea că *lupta pentru pace este datoria fiecărui om* — așa cum arată Declarația generală adoptată la Stockholm; că nu există neînțelegeri internaționale care să nu poată fi soluțioante pe cale de tratative pașnice; că coexistența pașnică a țărilor cu sisteme politice, sociale, economice, ideologice peste tot, deosebite, este posibilă; că știința înaintată a vremii noastre nu trebuie pîngărită prin așezarea ei în slujba distrugerii și a morții; că războiul rece este o calamitate odioasă tuturor oamenilor cinstiți; că cei ce au dat foc lumii de două ori într-o jumătate de veac nu merită încrederea de-a ajunge în posesiunea armelor nucleare; că fabricarea armelor nucleare este tot atît de primejdioasă pentru pacea lumii ca și experimentarea și utilizarea lor; că locul încordării ce se constată periodic în situația internațională poate fi luat de contacte prietenești, de schimburi culturale și comerciale avantajoase, de prețuire și respect reciproc.

Ca credincioși, mai adăugăm ceva: Nu cinstește pe Dumnezeu și nu-și iubește patria cu adevărat cel ce se ține la o parte de iureșul salvator al Mișcării mondiale a partizanilor păcii.

La Stockholm, prof. Erwin Eckert, membru al delegației germane occidentale, a declarat că în Republica Federală Germană comitetul de luptă pentru pace a fost interzis la 2 martie a. c. În alte părți, luptătorii pentru pace sînt persecutați în felurite chipuri.

La noi — ca și-n Uniunea Sovietică și în țările de democrație populară peste tot — luptătorii pentru pace se bucură de sprijinul ocîrmuirii de stat, de protecția legilor. Cu atît mai vîrtos se cade ca noi să ne aflăm în fruntea celor ce apără pacea.

Vom fi în frunte, mereu în frunte!

REDACTIA

PENTRU PACE ÎN LUME

Se vorbește mult despre acest drept la viață, pentru că există încă îndărătnici care cred că amenințarea cu arme atomice ar fi prilej de a se impune omenirii principii imperialiste împotriva celor populare. Bilanțul mișcării mondiale pentru pace, la zece ani de existență, este pozitiv și el demonstrează că oamenii de bine, muncitori cu brațele și cu mintea, doresc cu toții să-și lăurească încă pe acest pământ o viață fericită și mulțumită, în care să nu fie teamă de cei puternici și de exploatare. Glasul Uniunii Sovietice pentru înțelegere, colaborare și coexistență răsună tot mai puternic și tot mai convingător în lume.

Cu această problemă, a vieții și păcii, se ocupă și Biserica Mântuitorului Hristos, care nu poate fi străină de cele ce privesc buna viațuire a credincioșilor ei. Paralel cu mișcarea mondială pentru pace a luat naștere, în toamna lui 1957, în Cehoslovacia, Mișcarea creștină a păcii, care să întrunească confesiunile creștine spre luarea de hotărâri similare, spre binele omenirii. Prima conferință a avut loc la Praga, în iunie 1958, apoi a urmat consfătuirea Comitetului larg al mișcării, la Debrețin, în octombrie 1958, și acum, după pregătiri prealabile, s-a întrunit, tot la Praga, a doua conferință a Mișcării, la 15 aprilie. Au venit la chemare peste 100 de delegați din 16 state, reprezentând Biserica ortodoxă, cea luterană și reformată, de variate nuanțe. S-au întâlnit cunoscuți vechi, care au participat la ședințele anterioare și au venit delegați noi, doritori să contribuie activ la problemă, să-și spună cuvântul sincer și să-și ia angajamente concrete.

Printre cei de față erau din partea Bisericii ortodoxe: I.P.S. Mitropolit Pitirim, rectorul G. Rujički din Moscova, prof. L. Pariiski din Lenin-grad, Mitropolitul Ioan din Praga, Arhiepiscopul Timotei din Polonia, Episcopul Dorotei de Prešov și profesorii Șt. Tankov-Sofia, M. Šesan-Sibiu, P. Kernaševici-Prešov și J. Klinger-Varșovia; din partea luteranilor erau: prof. H. Vogel și H. Gollwitzer-Berlin, H. Iwand-Bonn, E. Wolf-Göttingen, W. Schmauch-Greifswald, consilier H. Kloppenburg, pastorul E. Kock-Viena, prof. A. Wantula și W. Niemczyk-Varșovia, prof. M. Palfy și episcop Z. Kaldy-Budapesta, arhiepiscopii J. Kiivit din Tallin și G. Turs-Letonia-U.R.S.S., J. Chabada și A. Ziak-Slovacia; din partea reformatilor erau: Isak Mbonjo-negru din Camerun, A. Trocmé-Franța, H. Cook, Wil. Mac

Clelland și R. Ullman-Anglia, A. Rasker-Olanda, Ed. Popp-Jugoslavia, M. Hager-Lipsca, sen. L. Papp-Oradea, episcop T. Barthă și prof. M. Pakozdy-Debrețin, Milton Mayer și L. Hogle-America, baptistul J. Zidkov-U.R.S.S., și din partea gazdelor, evanghelici cehoslovaci, prof. J. Hromadka, J. Cymorek, B. Pospíšil, M. Novak, K. Reichl, I. Varga și mulți alții.

Prima conferință a ținut-o prof. H. Vogel, asupra subiectului: *Che-marea de la Hiroșima*, subliniind faptul că păcatul lansării bombei atomice acolo, la 6 august 1945, apasă asupra întregii omeniri și de aceea el nu mai trebuie repetat; Hiroșima este un semnal de alarmă, ca să se evite pe viitor o apocaliptică armă demonică; persistarea în amenințarea cu această armă dovedește un nihilism uman înfricoșător.

Fiind vorba de căință, I. P. S. Mitropolit Nicolae Krutițki și-a trimis contribuția cu titlul: „*Biserica și căința*”, arătând că pentru păcat credinciosul trebuie să manifeste căință, care în cazul dat are și valoare pentru viitor, ca să se prevină repetarea gestului nenorocit de la Hiroșima. Pentru motive etice, sociale, culturale, economice și religioase orice om trebuie să fie pentru pace, colaborare, viață și fericire pămîntească.

La cuvînt a urmat apoi prof. W. Schmauch, care a prezentat: *Propuneri de slujbă pentru ziua căinței generale*. Din ea desprindem rugăciunea centrală: „Sfinte Dumnezeu întru Iisus Hristos, Domnul și Părintele nostru, în fața ta venim cu toată recunoștința și supunerea creștină, pentru că ne-am îndepărtat de legea ta și dragostea ta cea dăruitoare nu o am respectat. Tu însă ne-ai iubit și nu ne-ai părăsit, dîndu-ne pe Fiul tău. Dar noi am înfruntat dovada milei tale și acum ne aflăm la marginea prăpastiei sinuciderii prin arme atomice. Deci, te rugăm, Doamne, nu întoarce fața ta de la noi, lasă să răsune din nou glasul milostivirii tale, pentru ca în căință sinceră să ne îndreptăm iar spre tine.... Doamne și Mîntuitorul nostru, dă-ne puterea unei adevărate căințe, ca să o mărturisim nu numai prin cuvinte, ci și prin fapte, în tot timpul vieții noastre. Ne cunoaștem păcatele, ura, invidia, lipsa de dragoste și egoismul, sîntem vino-vați, pentru că păcatul nostru ne-a dus pînă la pofta războirii și ucidere; pe noi ne apasă răspunderea, că mersul vieții creștine s-a preschimbat în neomenie. Deci în adîncă smerenie și supunere ne închinăm ție și ne rugăm: nu trece la judecată cu robii tăi. Indreptează-ne spre locul patimilor și învierii Mîntuitorului, ca să ne facem iar ființe noi spre viață nouă. Deschide prin Sf. Duh ochii noștri, ca în orice ceas și zi să-l vedem pe Domnul; nu îndepărta fața ta de la noi și fii nouă milostiv”.

Discuțiile animate care s-au încins în jurul problemelor indicate erau dovadă că delegații le priveau cu toată seriozitatea și căutau mijloacele cele mai potrivite pentru aplicarea efectivă a propunerilor. Am luat cu-

vîntul și subsemnatul, subliniind faptul, că noi creștinii avem răspundere pentru viață, că armele atomice sînt o faptă a puterilor demonice, a păcatului și, deci, că trebuie să le întîmpinăm cu refuz și condamnare. Iisus nu a fost un Mesia ucigător, ci tocmai susținător al vieții și aceasta ne obligă la urmarea principiilor Sf. Sale Evanghelii. Ura și înfumurarea nu sînt sfătuitoare buni și de aceea să lipsească dintre noi un Cain, sau Iuda Iscarioteanul, neînțelegerile, înstrăinările și îndușmănrile. Noi trebuie să fim samariteanul cel milostiv pentru cei ce rătăcesc pe căile greșite ale păcatului atomic, ca să-i întoarcem pe calea dreptății și umanității.

Apoi au urmat două conferințe speciale, una a prof. Pakozdy, despre: *Războiul rece ca problemă teologică*, și cealaltă a prof. Hromadka despre: *Biserica în timpul războiului rece*. Ambii cuvîntători au înfierat armele răutăcioase ale războiului rece, care învrăjesc, îndușmănesc, mistifică și seamănă neîncredere și frică între oameni; imperialiștii să fie siguri, că aceste procedee se reflectă asupra lor și ei vor fi primii, care vor avea de suferit de pe urma lor, că adevărul poporului muncitor va învinge orice piedeci. Ca exemplificare, prof. Iwand a arătat care este situația de față în Germania federală, iar rev. Trocmé a expus situația din Franța și țările coloniale. Deși unii delegați apusenii au venit la început oarecum cu vederi unilaterale, ei s-au convins în curînd de justetea tezelor propuse de Mișcarea creștină a păcii și s-au încadrat activ în cele trei comisii de lucru. Prima comisie avea ca subiect: Hiroșima, adică lămurirea opiniei publice mondiale, că e crimă față de omenire să se mai repete o singură dată o Hiroșimă între oameni. Comisia a doua a combătut: Practicele războiului rece, venind cu exemplificări din acțiunea lui subversivă și de variate aspecte, iar comisia a treia s-a ocupat cu teza: convocarea unei viitoare întruniri mondiale pancreștine. În baza principiului, că „pacea trebuie îndrăznită” s-a propus convocarea acestei întruniri pentru primăvara anului 1961, la Budapesta, fără însă a stingheri activitatea Mișcării ecumeniste a bisericilor. Iar ziua cîinței generale din 6 august, să fie mai degrabă o zi a „rugăciunii comune” pentru omenire. La o altă ședință, delegații au aprobat cu unanimitate „planul Rapacki” pentru denuclearizarea Europei centrale.

Recepția festivă din palatul Valdstein din Praga, oferită de ministrul Culturii Fr. Kahuda, a fost un prilej pentru manifestarea reală a solidarității delegaților față de problemele puse. De aceea cu unanimitate s-a putut aproba apelul final al conferinței, ca un rezumat al lucrărilor și trasarea sarcinilor de viitor. Iată cuprinsul lui:

„Har vouă și pace! Cu acest salut apostolesc Vă salutăm, frați și surori. Ca și în anul trecut ne adresăm vouă în clipe de nevoie. Dumnezeu așa a iubit lumea, încît pe unul născut Fiul Său l-a dat, ca să ajute oame-

nilor să cunoască adevărul și să-i mîntuie. Cînd a căzut bomba atomică peste Hiroșima, am intrat în o nouă eră istorică. Puteri nebănuite au fost puse în mîna omului. Dar ne temem ca folosirea energiei atomice să nu fie spre moarte. Lansarea acelei bombe a deschis ochii creștinilor ce trebuie să facă. Ei au aflat astfel, de la Dumnezeu, că s-a săvîrșit un păcat îngrozitor și pentru el trebuie cu toții să ne căim. Mintea ne spune, de la Dumnezeu, că o nouă Hiroșimă nu mai are voie să se repete.

De aceea în cursul acestui an și a celui ce vine, vrem să ne întrunim cu toții spre a ne ruga și căi, și îndemnăm pe toți frații din Apus și Răsărit, să ne întovărășească pe acest drum, ca să începem o viață fără de îngrijorare. Evanghelia ne ajută să înfrîngem căile păcatului omenesc și să cunoaștem realitățile acestei lumi, în care trăim. Ea ne invită să rezolvăm toate litigiile fără forță și toate diviziunile dintre noi să le stîrpim. Iisus este pacea noastră a creștinilor și în numele lui trebuie să susținem opera de renaștere sufletească, spre înfrățirea popoarelor. Să înlăturăm umbrele războiului rece, să înlăturăm neînțelegerile și discordiile, să redevenim iar frați cu toții. Astfel vom putea suprima nașterea unui război fierbinte și nenbrăcit. Socotim că este timpul potrivit ca bisericile să se strîngă laolaltă și să se întrunească într-o mare conferință creștină mondială, pentru a respinge armele atomice și a ajuta la înțelegerea dintre popoare și state. Știm că realizarea acestui scop nu este ușoară. Dar sîntem încredințați, că o întrunire bine organizată va sprijini mișcarea mondială pentru pace în lume precum și străduințele sincere ale mișcării ecumeniste a bisericilor, întrunind în jurul ideii de pace toate forțele iubitoare de pace.

Fericiți sînt făcătorii de pace!"

Acest apel, însușit de toți delegații, urmează să fie cunoscut de toți oamenii de bine din lume, pentru că le indică o cale realistă și corespunzătoare demnității de om din veacul al XX-lea. Iar cei care mai stăruie în pornirile lor, să vadă în apel și în mișcările mondiale pentru pace un avertisment serios că oamenii muncii își apără conștient dreptul la viață, la muncă, la fericire și la pace mondială.

Pr. Prof. M. ȘESAN

INSULA CIPRU ÎN EPOCA VECHIULUI TESTAMENT

În istoria Asiei interioare un rol de seamă a jucat, în epoca de dinaintea erei noastre, insula Cipru, porturile, orașele și satele din ea. Situată în Mediterana orientală insula face legătură cu trei continente din emisfera răsăriteană, cu Europa, Asia și Africa.

Prestigiul și însemnătatea insulei n-au scăzut nici în veacurile care au urmat.

Dacă în veacurile care au trecut Ciprul a avut ani de liniște și de independență, a cunoscut însă și diferite forme de dominație. Uriașul avânt pentru revendicările care au fost în atenția atîtor generații își găsește răsunet, azi, în voința de afirmare a conștiinței cipriote.

Considerăm că n-ar fi lipsit de interes ca cititorii noștri să cunoască situația insulei Cipru în epoca Vechiului Testament. Se pot trage anumite concluzii, valabile și azi, pe baza trecutului. Multe lucruri de azi se lămuresc mai bine prin întâmplările de dinaintea lor.

Spre scopul acesta ne vom ocupa de numirea insulei, de mediul geografic al Ciprului, viața politică, viața economică și socială, fauna, flora, viața religioasă, legendele Ciprului, civilizația celor din Cipru, ciprioți celebri, descoperirile arheologice ca mărturii ale gradului lor de cultură.

Numele „Cipru” nu este singurul și nici cel mai vechi care se dă insulei. În V. T. se numește „Chittim”. Cuvîntul e un plural de la „chet”, cu care se designează locuitorii din insulă. Cu acest nume cunoaște V. T. și un oraș din Cipru, acela căruia grecii îi zic Kition. În monumentele vechi egiptene (de pe la 1500 î. H.) insula se numea Asebi. În scrisorile de la Tel-el-Amarna i se zice Aliasia. Asirienii îi spuneau Ia-Danana sau scurt Iadana.

Numirea „Cipru” apare pentru întâia dată în Iliada lui Omer.¹ Pentru justificarea acestei numiri s-au format două ipoteze: una susține că numirea Cipru e de origine latină, de la cuvântul „cuprum”, pentru că insula este un important furnizor de cupru (aramă); altă ipoteză deduce numirea de la arborii care sînt caracteristici insulei, chiparoșii, cărora grecii le zic *κυπάρισσος*.

Aspectul geologic al insulei l-au studiat încă *Aristotel* (384-322 î. H.), *Dioscoride* (botanist din primul secol al erei noastre), *Teofrast* (371-269 î. H.), *Pliniu*, naturalist, și alții.

Zăcămintele principale de metal se cunosc cu mult înainte de epoca lui *Plutarh* (50-120). Piatra de asbest, mangan, pirită, calcar, cupru, fier, crom și amiant de variate culori se extrăgeau din multe regiuni ale insulei. Istoria Ciprului semnalează de-sele cutremure care au loc acolo. Menționăm pe cele din anul 180 î. H. și pe cel din 150 î. H. După cum informează Marea enciclopedie grecească (XV, p. 407) cel din urmă a atins numai orașul Pafos.

Insula e plasată între 34°29' și 30°41' lat. N., 32°15' și 29°35' long. E. de Paris. Insula are 9.282 km.² Lărgimea ei este de 60—80 km., iar lungimea de 240 km.²

Muntele cel mai înalt este Olimpul, azi Troados, căruia grecii îi zic Agios Stavros (Sfînta Cruce). Are altitudinea de 1885 m. Orașele mai importante sînt: vechiul Salamis, Pafos, Salis, Anathonte, Cerinia, Curium, Limesos. Rîuri are puține, principalul e Licus.

Numărul locuitorilor a variat între 344.000 și 520.000, dintre care 80% sînt greci, 64.180 arabi, 1620 maroniți, 2540 armeni, 40 evrei și alte naționalități.³

Insula s-a împărțit în moduri diferite, după cum se va vedea mai tîrziu. Azi e împărțită în șase regiuni (numite eparhii) cu șase orașe, capitale de regiune și 734 sate. Insula e condusă de un guvernator cu sediul în orașul Nicosia (Leucosia).

Pentru întâia oară se pomenesc ciprioții în V. T. la Geneză 10, 4. Pe baza acestui text ei sînt descendenți din Iafet, fiul lui Noe, ca toate popoarele din jurul Mediteranei, a Mării Caspice, și a Mării Negre (Gen. 10, 2). Ciprioții au de străbun comun cu dedaniții (grecii din Rodos) pe Iavan.

1. Μεγάλη 'Ελ. 'Εγκ. tom XV. Atena 1935, p. 405.

2. Același op. p. 408—409.

3. După statistica publicată în Marea enciclopedie greacă din anul 1931, tom. 15. p. 405.

Acesta e numele ce se dă grecilor în V. T. Din cele mai vechi timpuri insula Cipru a aparținut populației de origine greacă (I. Cron. 1, 7). Totuși cele dintâi știri grecești despre Cipru provin abia din epopeele lui Omer. Ele vorbesc despre legăturile comerciale pe care le avea cu Elada și de oarecare comuniune dintre ciprioți și grecii care luptaseră în Troia. Informațiile sînt întregite de cele egiptene și asiriene. În baza lor se poate admite că din epoca neolitică, adică pe la 4000 î. Hr., Ciprul a fost un centru de interes general. După tradiția greacă cei mai vechi locuitori ar fi de origine din Arcadia (provincie din Peloponez), ai cărei locuitori s-ar fi „născut din pămînt”.⁴

La această tradiție se referă, între alții *Herodot* (484—406 î. Hr.) și *Pausanias*. Stabilirea în Cipru a arcazilor, din Ahaia, (Peloponez) s-ar fi făcut în epoca micenică.⁵

Ciprul a fost un „avanpost” al elenismului. Partea nordică a insulei pare să fi fost de mult colonizată cu greci.⁶

Baza de operațiuni împotriva perșilor din Egipt, în jurul anului 460, o constituia insula Cipru, în porturile căreia Liga maritimă ateniană avea 200 de corăbii.⁷ Episodul final al războaielor cu perșii îl constituie expediția din Cipru (449). În jurul acestui an s-a produs în Cipru o răscoală a populației pentru scuturarea jugului persan. Liga maritimă ateniană vine în ajutorul ciprioților. După un lung asediu al orașului Kition flota s-a îndreptat spre portul Salamina, din aceeași insulă, unde a fost învinsă flota persană. Urmarea acestei victorii a Atenei a fost încheierea păcii, care a pus capăt dominației persane în Cipru, iar porturile de pe coasta insulei devin libere.⁸

Cu multe veacuri înainte de era creștină s-au stabilit evreii în Cipru. În epoca macabeilor ei aveau o poziție bună acolo. Au pățimit mult în războaiele pe care le-a avut Alexandru Janay cu regele Ciprului.

La răscoala pe care toți iudeii din Orient au inițiat-o împotriva imperiului roman au participat și iudeii din Cipru. Urmarea a fost că Traian a trimis împotriva acestora pe generalul Martius Turbo, care a stîrpit pe toți iudeii din Cipru. În urma acestor întîmplări ura ciprioților împotriva iudeilor a devenit

4. Enciclopedia greacă, o. c. p. 445.

5. Același, p. 445.

6. H. Berve, *Griechische Geschichte* vol. I., Freiburg im Breisgau, 1931, p. 40 și 46.

7. N. Lascu, *Istoria lumii antice*, curs lit. Cluj, 1957, p. 239.

8. N. Lascu, o. c. p. 239..

atît de mare, încît nu au mai îngăduit aşezarea acestora în insulă. Au interzis chiar şi evreilor călători cu vapoarele să debarce — aceasta, sub sancţiune de moarte.⁹

În anul 59 Ciprul devine provincie romană. Cartea I Mac. (15, 23) informează că împăratul din Roma a trimis, prin consulul Lucius (Lucius Calpurnius Piso), unul din consulii anului 130 î. Hr., o scrisoare în favoarea evreilor din Cipru. În scrisoare avertizează pe regii Ciprului să nu se mai atingă de drepturile evreilor. Astfel de scrisori irenice s-au trimis şi altor trei regi: Dimitrie III al Siriei, Attalus II (159—138) din Pergamum şi Ariarates V (162—131) din Capadochia, precum şi unor provincii (b. o. Careia cu capitala Halicarnasus) şi oraşe maritime (Knidos şi Mindos), insulei cicladică Delos, insulelor greceşti Samos şi Rodos, Arad (azi Ruad, nu departe de oraşul Sidon), oraşului Paselis, din Licia, Cirene (capitala Libiei), ş. a.

Cartea II Macabei (4, 29) cunoaşte pe guvernatorul Ciprului după nume: Cates „mai marele Ciprului”, iar II. Mac. 12, 2 pe un Nicanor, „cîrmuitorul Ciprului” (Cf. şi II Mac. 10, 3). I. Mac. 8, 5 cunoaşte regi ciprioţi, unul numit Filip, altul Perseu.

În sec. VI. î. Hr. erau în Cipru 9 regate: 1. Regatul Salaminei, cel mai puternic, 2. Solis, 3. Citri, 4. Curion, 5. Lopathes, 6. Cerinia, 7. Noul Pafos, 8. Khition, 9. Amothoste.

Textele macabeice informează că romanii fiind pretutindeni învingători au bătut şi pe Filip şi pe Perseu, dar mai ales că insula era condusă de o mulţime de regi mai mici.

Unii arheologi înclină să creadă că Chitimul V. T. se referă de data aceasta la Macedonia, căci Filip cel Mare a fost de fapt învins la Chinocefale (197) şi Perseu, fiul său, cu 30 de ani mai târziu, iar Macedonia devine în 196 provincie romană. De Cipru se ocupă şi profetul Isaia (23, 1). Vorbind de distrugerea Tirului, zice: „Nu mai are nici case, nici porţi, din Chitim (Cipru) ne vine ştirea aceasta”. Prin distrugerea oraşului maritim Tir au fost atinse şi interesele ciprioţilor şi mai ales viaţa lor economică şi comercială. Avem în Isaia 23 o elegie privind dezastrul Tirului. Ea informează că oraşul e şters de pe faţa pămîntului. Dezastrul a fost atît de mare încît despre această nenorocire află toţi călătorii, cei care vin din Tartesus (Spania), din portul Quadalquivir. Ei făcînd în Cipru ultimul popas, în drum spre Tir vor afla şi detalii privitor la dezastrul capitalei lor. Situaţia era tristă

9. Dr. G. Herlitz şi Dr. B. Kirchner, *Jüdisches Lexikon*, Bd. I., Berlin 1927, col. 1452.

mai ales întrucît în împrejurările date corăbiile feniciene nu mai puteau ancora în portul Tir.

Cei drept, uneori Isaia numește Chitim un oraș cu acel nume, din Cipru, cel numit mai târziu Larnak. Se știe că oamenii de aici au fost zeloși în ajutorarea refugiaților de război din Fenicia. Insuși regele Sidonului, Luli, fugind din calea asirienilor, se adăpostî în Chitim. De-altcun, în Cipru flota feniciană avea o bază militară.¹⁰

La 454 perșii trimit aici o flotă alcătuită din 200 vase, pentru a alunga pe atenienii care se făcuseră stăpîni pe orașele Kition și Merion.¹¹ Se vede însă că și ciprioții erau bine organizați. Numai așa se explică încercarea de a organiza o rezistență împotriva perșilor și în alte rînduri, b. o. la 338/7.¹²

Profetul Ezechiel (27, 6) ne informează că Ciprul era un mare centru industrial. El aseamănă capitala Feniciei, Tir, cu o corabie solid construită și frumos împodobită cu ceea ce au mai de preț popoarele. Acoperișul (alții zic: camerele) e construit din molift din insulele Chitim, din pădurile Ciprului în general. Avînd în vedere că fenicienii aveau în Cipru o colonie, orașelul Chitim (Kition), se poate admite că materialul lemnos adus în stare brută din pădure era prelucrat în orașul fenician și exportat apoi spre Tir.

În Cipru se prelucra fildeșul, care intra în fabricarea cîrmelor de la corăbii. Dinastia 18 egipteană primea adesea, în dar, fildeș din Cipru. Pe atunci elefanții trăiau numai în Mesopotamia și probabil că Ciprul primea fildeșul, neprelucrat, de acolo. Tot din Cipru importa Egiptul lemnul și piatra de construcție numită „cazuli”. În documentele vechi sînt renumite vacile de soi bun din Cipru.¹³

Cînd Num. 24, 24 scrie că: „Din Chitim vor veni niște corăbii, vor smeri pe Agu și pe Eber și la urmă vor pieri și ele”, se gîndește la niște dușmani veniți din Apus. Agu și Eber sînt popoarele de dincolo de Eufrat; prin dușmanii veniți din Chitim (Cipru) imperiul asirian, persan sau seleucid, vor fi distruse. De soarta Asiriei e legată și cea a poporului persan. La urmă vor pieri și Chitim. Comentatorii se referă la succesele lui Alexandru cel Mare. Această ipoteză pare verosimilă, căci I Mac. 1, 1 in-

10. Berve, o. c. I., p. 222.

11. Berve, o. c. I., p. 278.

12. Berve, o. c. tom. II., p. 68.

13. Istoria universală vol. I. red. principal Jucov E. M., Buc. 1958, p. 327—

formează că Alexandru cel Mare, fiul lui Filip din Macedonia, a pornit din țara Chitim și a răpus pe regele Darius al perșilor și mezilor.

Insula Cipru găsimu-se în Mediterana orientală, în fața Egiptului, are o climă temperată. Iarna ajunge pînă la 15 grade Celsius, vara pînă la 28—35. Iarna muntele Olimp e acoperit cu zăpadă. Din cauza situației geografice insula e bogată în floră variată. Astfel se întîlnește acolo arborele specific regiunii, chiparosul (*Lausonia alba*), din familia coniferelor. Chiparosul e plantă decorativă, are structura piramidală, iar frunzele, de un verde închis, rămîn și iarna. Lemnul de chiparos e foarte rezistent și parfumat. El are o largă întrebuințare în industrie, ca și prețiosul eucalipt, plantat pe marginea șoselelor din Cipru.

Pămîntul, în bună parte roditor, abundent în văi întinse, favorizează plantarea viei, încă din cele mai îndepărtate vremi. *Strabo* numește vinul de acolo „izvorul Ciprului”. Cele mai multe soiuri de struguri sînt de culoare neagră, iar vinul e spumos și roșu. Din struguri, care au o calitate proprie, se pregătesc renumitele stafide.

Datorită situației climaterice le pîrîște minunat acolo măslinele. *Strabo* scria că insula este proprie cultivării celor mai alese soiuri de măsline.¹⁴ Cu untdelemnul din măsline ciprioții făceau un negoț însemnat. Aproape fiecare familie își are teascu propriu, de piatră sau scobit în vreo stîncă, pentru stoarcerea măslinele.

În grădini cultivă smochinul. Smochinele care nu se consumă proaspete sînt exportate în străinătate. Tăiate mărunt și fierte în apă dau o băutură gustoasă, pe care o beau locuitorii insulei cum bem noi laptele. Lăsate să fermenteze dau un fel de coniac dulce și aromat.

Un mare izvor de cîștig pentru ciprioți sînt portocalii, lămîii, mandarinele. Sînt păduri întregi de astfel de bunătați.

Curmalele de acolo sînt de o dulceață ca mierea, iar bananelor le pîrîște atît de mult încît indigenii le numesc „poamele lui Adam” (*σύκα τοῦ Ἀδάμ*).¹⁵

O revărsare de strălucire e simplitatea peisagiilor de palmieri cu construcția lor minunată, de codri cu parfum de banani, de garduri vii de cactuși.

14. Enciclopedia greacă, o. c. p. 411.

15. Enciclopedia greacă, p. 411.

Ca azi, așa și în vechime, ciprioții se ocupau mult de creșterea vitelor, îndeosebi a oilor și caprelor.

Insula avea cîte 300.000 oi, 25.000 capre, 4000 cai, 46.000 boi, 2.000 cămile.¹⁶ Precum în Palestina, așa și în Cipru, mularul este tractorul omului sărac. Dintre pești se întîlnesc acolo toate soiurile proprii Mediteranei.

Industria a luat de la început un avînt neașteptat. Bogat în zăcămintele de aramă, Egiptul importa de la minele din Salamis, din Cipru, minereul necesar pentru prepararea bronzului,¹⁷ iar orașele feniciene primeau de-aci obiecte de artă și bijuterii.

Aceste fabricate ne arată gradul de cultură la care au ajuns ciprioții, căci în arta prelucrării lemnului și a lutului erau mari meșteri. În multe locuri sînt izvoare de apă caldă și băi termale, unde în sezon se pot cumpăra bastoane frumos încrustate sau îmbrăcate în piele de șarpe.

În ce privește *moneda*, în vechime era în uz în insulă *talantul*, cunoscut la toate popoarele orientului biblic. O altă unitate monetară era *didrahma* (două drahme), în uz și la grecii de azi (drahma). Cît timp depindeau de perși, egipteni, etc., aveau moneda aceloră. Altcum aveau monedă proprie. Pe una din astfel de monede se poate vedea chipul Afroditei, adorată în Cipru și oarecum patroana insulei.¹⁸

Greutățile și măsurile vechilor ciprioți erau comune cu ale altor popoare și cu osebite cu ale grecilor. Astfel era „*mnasis*” o măsură pentru cereale. Aceasta cuprindea două „*medimne*”. „*Medimna*” (*medimnos*) este o altă măsură pentru cereale. „*Cipros*” era o măsură de două modii. Mai era „*semiciprul*”. „*Modiul*” (*modios*) e o măsură pentru lichide și pentru cereale, a 6-a parte din „*medimnos*” și cuprindea cam 336 de ocale.

16. Enciclopedia greacă, p. 405.

17. N. Lascu, o. c. p. 95.

Astfel, într-o scrisoare, regele Ciprului scria faraonului egiptean: „Ți-am trimis 500 talanți (15.000 kg.) de aramă. Am trimis acestea în dar fratelui meu. Frate nu te supăra că e aramă puțină, căci în țara mea, mina lui Nergal, stăpînul meu (adică ciuma) a ucis pe toți locuitorii țării mele și acum nu mai e nimeni ca să pregătească arama”. În altă scrisoare, regele Ciprului scrie faraonului, despre trimiterea unei cantități de 80 talanți de aramă, despre pregătirile ce se fac pentru alte transporturi mai mari, precum și despre flota respectivă ce se pregătește în acest scop”. Cf. I. E. Avdiiev, Istoria Orientului antic, ed. de Stat București 1951, p. 142.

Bogățiile Ciprului le apreciază în mod special toți istoricii. Astfel Dr. G. Geber scrie, în a sa Weltgeschichte (din 1868, vol. I. la p. 117): „Insulă bogată în vin și untdelemn, metal prețios și lemn”.

18. Enciclopedia greacă, p. 452.

O măsură de lungime era „*kalamos*”, care cuprindea cît 6 coți, una mai mică era „*palaisti*”, care avea o lățime cît 4 degete, un lat de palmă.¹⁹

Calendarul ciprioților e interesant. El își avea specificul lui. *Porfirie* amintește că între lunile ciprioților era și cea numită *Afrodیسios*, care începea la 11 septembrie și avea 31 de zile, iar *Epifanie din Cipru* amintește luna *Estios*, care începea la 12 iulie și avea 30 de zile. Iată lunile:

1. *Cesarios*, începe la 11 ianuarie, are 28 zile, corespunde cu ianuarie al nostru.

2. *Sevastos*, începe la 9 februarie, are 30 zile, corespunde cu februarie.

3. *Aftocratoricos*, începe la 11 martie, are 31 zile, coresp. cu martie.

4. *Dimarhezusios*, începe la 11 aprilie, are 31 de zile, corespunde cu aprilie.

5. *Plitipatos*, începe la 12 mai, are 30 zile, corespunde cu mai al nostru.

6. *Arhierevs*, începe la 11 iunie, are 31 zile, corespunde cu iunie.

7. *Esthios*, începe la 12 iulie, are 30 de zile, corespunde cu iulie.

8. *Romeos*, începe la 11 august, are 31 zile, corespunde cu august.

9. *Afrodیسios*, începe la 11 septembrie, corespunde cu septembrie al nostru.

10. *Apogonikos*, începe la 12 octombrie, corespunde cu octombrie.

11. *Inicos*, începe la 11 noiembrie, corespunde cu noiembrie.

12. *Iulios*, începe la 12 decembrie, corespunde cu decembrie.²⁰

Luna principală era *Afrodیسios* (*Afrodisia*) și avea legătură cu zeița *Afrodita*. *Apogonikos* (octombrie) înseamnă luna părinților, a strămoșilor. Unele luni se aduc în legătură cu puterea romană a lui Iuliu (*Iulios*), Cezar (*Cesarios*), cea împărătească (*autocratoricos*), cea romană (*romeos*). Numirile acestea sînt de proveniență mai nouă. Luna numită *arhierească* (*arhiereos*), respectiv luna iunie, își ia numele de la faptul că în acea lună sînt multe sărbători.

19. Enciclopedia greacă, p. 452.

20. Enciclopedia greacă, p. 453.

În privința locuințelor, predomină sistemul caselor cu o singură încăpere, cu acoperișul plan sau puțin înclinat, pentru a înlesni scurgerea apei.

Portul ciprioților — zice *Herodot* — e cel specific celorlalți greci. Are elemente din Egipt, Siria, etc. Hainele sînt lungi și largi. Pe cap, atît bărbații cît și femeile, poartă o bucată de pînzătură în patru colțuri, vîrîndu-se subțiori două capete. Se încălță cu opinci, adică un fel de tălpi ce se leagă cu curele de picior.

Un fenomen ciudat, sau o enigmă minunată, o constituie limba greacă din insulă. Ea e limba clasică, aproape de cea a epocii lui *Omer*, *καθαρεύουσα*²¹, cum i se zice.

Un fapt care contribuie la cunoașterea stării de acolo este și atitudinea femeii față de bărbat.

Cînd pornesc la drum bărbați și femei, acestea pășesc cu cîțiva pași în urma bărbaților și a feciorilor. Socotim că acest tratament nu rezultă din lipsa de emancipare a femeii ci din grija de a nu se angaja în discuții cu secretele bărbaților.

Despre instrucția și educația lor avem urme vechi. Existau gimnazii din epoca Ptolemeilor (sec. IV. î. Hr.). Astfel de școli întrețineau toate orașele principale ca: Salamina, Arsinoe, Kuriion, etc. În fruntea lor era cîte un „gimnaziarh” și cîte un „subgimnaziarh”.

Teatre erau în toate centrele insulei. Ciprioții aveau preferință față de teatrul comic (comedie). Un astfel de teatru bine organizat era în orașul maritim Salamina.

În ce privește moneda am văzut că ea diferă uneori de la o regiune la alta a insulei.²²

Asupra concepției despre lume și viață a ciprioților un rol important l-au avut orașele-state ale insulei, cu credințele și legendele lor. Cultul Afroditei a imprimat un caracter propriu gîndirii și trăirii. Astfel s-a ajuns a se considera că supremul ideal al vieții e plăcerea. Acest ideal de viață l-au aplicat mai întîi regii și curtenii lor. Imitînd curțile altor regi și împărați străluciți din Asia, au îmbîcsit palatele cu filozofi, retori, oratori festivi, cîntăreți și cîntărețe, atleți, oameni buni de glume și tot felul de femei potrivite pentru distracții ușoare. Femeile din preajma palatului inventau cele mai variate orgii, intrigi și răzbunări. „În toate vechile comedii grecești se ridiculizează acest nivel de viață scăzută din Cipru. Astfel un fragment dintr-o comedie a lui *An-*

21. Același op., p. 453.

22. Același op., p. 453.

ifanes mărturisește că regele din orașul Pafos, pentru a fi amuzat în decursul cinei, lăsa să i se facă vînt în jurul capului cu porumbițe vii. Acestea erau plimbate în tot timpul cinei pe deasupra capului. La întrebarea cum era posibil să se îndeplinească aceasta, se arată în comedie că regele își presăra capul cu un fruct din Siria, preferat în mod deosebit de porumbițele flămînde”.²³

În diplomatie Ciprul era o putere prețuită. Raporturile internaționale ale Ciprului cu statele învecinate ne sînt cunoscute din scrisorile de la Tel-el-Amarna. În această privință s-a păstrat o corespondență diplomatică a Ciprului cu regii din Babilon, Asiria, cu statul hitit, cu Mitanni, cu Egiptul, sirienii și principii palestinieni. Ciprul întreținea legături diplomatice cu un mare număr de state din Orientul apropiat și era gelos de legăturile politice și comerciale pe care le dezvoltau alte state. Astfel, cînd hitiții deveniseră concurenții ciprioților, regele Ciprului, Alași, scrie, în una din scrisorile sale, faraonului egiptean și caută să-l convingă să nu lege nici un fel de relații cu regele hitiților.²⁴ Un rege celebru era Evagoros din Salamina. Acesta era un însuflețit susținător al civilizației grecești.

Lucrurile cipriote, ceramică, teracote și chipurile zeiței naturii, aflate la Ras-Șamra, dovedesc că ciprioții au pătruns adînc în Siria încă din sec. XIII—XII î. Hr.²⁵ Numeroasele morminte de ciprioți descoperite la Ras-Șamra dovedesc pătrunderea ciprioților în Orient. În anumite momente Ciprul va fi fost chiar o putere temută, dovadă că Sargon al Asiriei se vede nevoit a întreprinde o campanie împotriva Ciprului. Ce-i drept, regele Ciprului a recunoscut suveranitatea asiriană și a continuat a trimite tributul cerut, dar faraonul Egiptului Iahmes II (Amasis) a putut pune mîna pe Cipru numai sprijinit de o foarte puternică flotă.²⁶

De insula Cipru se leagă amintirea unor mari personalități ale lumii vechi. Aici avea *Solon* un bun prieten în persoana regelui Filociprus, care locuia într-un cătun întemeiat de *Demofon*, fiul lui *Teseus*. Văzînd în ce loc lipsit de perspectivă locuiește regele, îl îndeamnă să-și mute reședința. Regele se execută iar în amintirea lui *Solon* numește noua sa reședință *Soli*.

23. Același op., p. 453.

24. *Avdiev*, o. c. p. 202.

25. *Avdiev*, o. c. p. 210.

26. *Avdiev*, o. c. p. 40, 262, 267, 288.

În Cipru (localitatea Citium) s-a născut filozoful *Zenon* (360—260), întemeietorul stoicismului. *Strabo*, impresionat de poziția idilică a portului Citium, îl descrie omagiindu-l.²⁷

Învățătura retoricii a fost introdusă în Cipru de către *Policrates*, care a venit în insulă pe vremea domniei lui Evagoros.

Peon din Amadusia, *Alexandru* din Pafos au fost mitografi ca și *Igisandros* din Kition. În Cipru s-au născut o mulțime de istoriografi dintre care amintim pe *Aristos* din Salamina, *Clearchos* din Solis. Filozofi din Cipru sînt, în afară de *Zenon*, încă *Dioscoride*, *Evdimos*, *Rufin*, *Perseu* ș. a.

Renumiți ciprioți au fost medicii *Diagoras* cipriotul, *Apollo-dor* din Chitim, *Apollonios*, ș. a.

Din Cipru a fost Sf. *Varnava*, unul dintre cei dintîi membri ai comunității creștine din Ierusalim. Era un bărbat așa de cuvios și de vrednic încît Apostolii îl trimiseră ca împuternicit al lor în Antiohia, cînd auziră că acolo s-a întemeiat o biserică. În cea dintîi călătorie misionară Sf. Apostol Pavel a predicat în sinagogile din Salamis (F. A. 13, 5), iar în orașul Pafos a discutat în contradictoriu cu vrăjitorul și pseudoprofetul Barisus (Elima), precum citim în Faptele Apostolilor (13, 6—12) și a cîștigat pentru Hristos pe proconsulul roman Sergius Paulus.

O distinsă personalitate a fost *Epifanie* din Cipru, arhiepiscop în Salamis (v. IV), cunoscut prin scrierile sale din domeniul V. T.: Despre greutate și măsuri, Despre cele 12 pietre din engolpionul purtat de arhieriei V. T. (Aaron), etc. Era un om cult, vorbea cinci limbi (araba, siriaca, greaca, latina și egipteană).²⁸

În ce privește vechea religie a Ciprului ea nu diferă de a grecilor din alte regiuni. Zeița Afrodita era adorată cu precădere. În insulă era cunoscută cu numele de Cipris. Ea era considerată zeița a frumuseții și a dragostei. Născîndu-se în preajma insulei din spuma albă a valurilor mării, un vînt ușor o aduse pe insulă: „Cînd a ajuns în insulă și și-a pus piciorușele ei delicate și udate de apă pe pămîntul uscat, au început să crească flori mirositoare sub pașii ei cei ușori”.²⁹ În Cipru zeița dragostei fu înconjurată de tinerele fete.³⁰ Sărbătoarea Afroditei se serba cu mare pompă, în fiecare an în orașul Pafos, unde își avea centrul cultic și două temple, unul în oraș, altul în pădurea sacră de la

27. R. Menard și Cl. Sauvageot, *L'Egypte et l'Asie*, Paris, (fără dată), p. 262.

28. Enciclopedia greacă, p. 455.

29. G. Popa-Lisseanu, *Mitologia greco-romană*, București 1924, p. 243.

30. N. A. Kun, *Legende și miturile Greciei antice*, în rom. de P. Donici și M. Leicand, București 1958, p. 52.

periferie. Sărbătoarea ținea mai multe zile și se numea „zilele afrodisiace”. Din acel prilej se adunau toate fetele din Cipru la malul insulei și aduceau jertfe la altarul Afroditei. Un alt oraș închinat Afroditei a fost Amathonte. Aici s-a descoperit un vas ritual monumental, cu un diametru de 3,50 m.³¹

În Cipru au fost adorați și alți zei vechi, ca Zeus, Hera, Poseidon, Apollo, Atena, Artemis, Dimitra, Ermis, precum și Osiris și Isis. De la fenicieni luară cultul lui Adonis, de la aramei pe Bel, de la Canaanei pe Baal.

Aceste credințe idolatre s-au menținut în insulă pînă la ivirea creștinismului.

Din Cipru a fost Pigmalion, mare sculptor. Legende spun că Afrodita i-a dăruit fericirea pentru că a slujit-o cu credință. Cu tînărul Adonis se ducea Afrodita în munți și codrii Ciprului, la vînătoare.³²

Proorocul Frasios, venit de pe insula Cipru în Egipt, prevestește că va fi o secetă, care va înceta numai după ce Busiris, regele, va aduce în fiecare an un străin jertfă lui Zeus. Atunci Busiris porunci ca Frasios profetul, să fie luat pe sus și îl aduse chiar pe el, cel dintîi, jertfă. De atunci Busiris aduse jertfă lui Zeus, pe toți străinii care se abăteau prin Egipt, pînă ce Heracle ucise pe cruntul rege.³³

Cu multe veacuri î. d. Hr. Ciprul a fost un mare centru cultural. Aceasta o confirmă toate descoperirile arheologice care aduc la lumina zilei opere de artă create în Cipru, în epoca vechi-testamentară.

Ciprioții își aveau scrierea lor proprie încă în sec. XV. E cea numită cipriotă minoică și apoi cipriotă silabică (sec. VII. î. Hr.).

În necropola bisericii Sf. Paraschiva din *Nicosia*, capitala Ciprului, s-au găsit morminte din epoca neolitică (3—10.000 î. Hr.), idoli și frînturi din vase rituale. Nu departe, spre nord, la cîțiva km. de Nicosia, arheologii au dat de temelii unor așezări omenești din epoca de bronz.

În regiunea Lemosia (Nicosia) s-au mai găsit inele și cercei, de fabricație egipteană, din veacurile VI—V-lea î. Hr.

S-a aflat, apoi, un tezaur al regelui Filochipros cu obiecte din aur și argint. El este alcătuit din două pahare de argint, o cupă de argint, 4 verigi de aur, 15 verigi de argint, din epoca lui

31. *Menard-Sauvageot*, p. 261.

32. *Kun*, o. c. p. 54.

33. *Kun*, o. c. p. 152.

Artaxerxe I și 249 monezi de argint din ultimele veacuri ale Vechiului Testament.³⁴

În regiunea Lemesos, cu osebire în orașul Amathos, s-au descoperit obiecte de artă cipriotă, dintre anii 1000—500 î. Hr., și numeroase din ele de aur împodobite cu pietre prețioase. Unele din ele sînt de proveniență egipteană, ceea ce dovedește că acel oraș a fost mare și înfloritor, încît a avut relații comerciale cu Egiptul. Tot aici s-a descoperit un borcan uriaș de piatră, care are patru sculpturi, capete de taur. Lucrarea datează de prin sec. VIII î. Hr. E așa de mare încît ar cuprinde 100 modii de grîu. El e un produs al artei greco-romane.³⁵

În interiorul orașului *Kirinia* s-au aflat două necropole din epoca de fier și o coroană regală care probabil aparținuse domnitorului de-acolo.

În *Salamina*, oraș maritim, în portul cu același nume s-a descoperit statuia Artemidei (numele grec al Dianei). Opera datează din sec. V dinaintea de Hristos, probabil din epoca lui Pericle.

Tot din epoca V. T. este statuia din piatră a lui Apollon, zeul soarelui și al artelor, aflătoare azi în muzeul din capitala Ciprului, apoi statuia Athenei (numele grec al Minervei), aflătoare azi în Salamina. O altă statuie artistic lucrată, reprezentînd o zeiță șezînd, constituie o surpriză arheologică, deși datează abia din sec. V. î. Hr. Aceluiași secol aparține statuia unei femei șezînd pe mormînt și statuia din marmoră a lui Eros dormind, ca și mărgelile de aur depozitate în muzeul arheologic din Nicosia. Bustul din marmoră al lui Septimiu Sever e de dată mai recentă. Mai semnificativ este modelul unui templu fenician, al cărui prototip ne trimite cu mii de ani înaintea erei noastre.³⁶

Intr-o descoperire făcută în Cipru s-a aflat un cap al Afroditei, bogat împodobit, cu o coroană artistic lucrată și cu părul îngrijit, buclat. Zeița Ciprului ne apare și șezînd pe tron, în mîină avînd o floare, pe cap o triplă coroană de trandafiri, iar la gît trei rînduri de perle.³⁷

O rară comoară artistică s-a descoperit în Cipru în 1902. Ea a produs senzație ani de-a rîndul în cercul negustorilor de comori de mare preț. E vorba despre farfurioare de argint, pe care sînt lucrate schițe din viața regelui David. Obiectele sînt nouă la număr și anume pe întîia farfurie se redă David omorînd un leu, pe a doua David alungînd un urs, Samuil la David,

34. Enciclopedia greacă, p. 436.

35. Același op., p. 440.

36. Jucov, Ist. univ., p. 50.

37. Menard, o. c. p. 289.

Samuil unge pe David rege, David la Saul, Saul înarmează pe David, David și Goliat, lupta lui David cu Goliat și nunta lui David. Descoperirea provine din aceeași regiune, care s-a impus prin numeroasele obiecte de aur — mărgelile, cercei, brățare și 16 medalioane cu chipul diferiților regi.³⁸

Săpăturile arheologice făcute în Cipru au descoperit ruinele unui templu al Afroditei și al unui teatru imens. În jurul templului erau încăperi numeroase, care serveau probabil pentru personalul cultic. Teatrul e în formă de terase. Comunicația între terase se făcea pe trepte.

Toate acestea dovedesc că Ciprul a fost centrul unei vechi civilizații și că insula a fost locuită încă din epoca neolitică.

Situată într-un punct de încrucișare a drumurilor maritime, care duc spre apus la Marea Egee și Asia Mică, spre răsărit la Egipt, spre Asia interioară, sau, prin punctul Ugarit, în Fenicia, Siria, Arabia, Mesopotamia, insula Cipru, cu resurse naturale suficiente³⁹ și cu litoralul bogat în golfuri, a fost totdeauna în atenția lumii. Ciprul a fost măr de ceartă și de rivalitate atât din motive economice și comerciale, cât mai ales din motive strategice. Micii regi ai Ciprului au depins în tot trecutul lor de alte state, mai puternice.

Descoperirea în necropola din Leucosia (Nicosia) a unui cilindru asirian, dovedește dependența Ciprului de Sumer și Acad, în mileniul al patrulea î. Hr. Au depins apoi de fenicieni și hetei, pe la 1000 î. Hr. În mod sigur Ciprul era dependent în sec. VIII. î. Hr. pe vremea lui Sargon (721—705), de asirieni, cum dovedesc inscripțiile de la Chorsabad.⁴⁰ Trec apoi sub ascultarea perșilor, grecilor, romanilor, avînd aceeași soartă cu popoarele din Orientul apropiat. Mai târziu „insula Afroditei”, cum îi zicea *Euripide*⁴¹, ajunge sub dominația arabilor, a bizantinilor (1100—1191, a casei franceze Lusignan, încă de la începutul cruciadelor (1192—1489). De la 1489 trece sub dominația venețienilor, din 1570 sub cea a turcilor, iar din 1878 sub a englezilor.

Contemporaneitatea progresistă arată mult interes față de idealul de libertate și independență pe care ciprioții îl merită și-l justifică prin vechimea pe acele plaiuri, prin înalta lor civilizație, ca și prin rolul jucat în istoria Orientului antic.

Pr. Dr. NICOLAE NEAGA

Profesor la Institutul Teologic Universitar, Sibiu

38. M. Kaufmann, *Handbuch der chr. Arheologie*, Padeborn 1913, p. 18, 453.

39. „Nu-i lipsea nimic insulei”, scria geograful Strabo, cf. *Enciclopedia gr. o. c. p.* 421.

40. Cf. *Enciclopedia gr. o. c. p.* 421.

41. Cf. *Enciclopedia gr., o. c. p.* 435.

ORGANIZAȚIA BISERICESCĂ VECHĂ CARPATICĂ

Pînă la încheierea mileniului, s-a constatat în regiunea carpatică existența unui creștinism vechi răsăritean, care era desigur îndrumat de episcopi, la început în forma horepiscopilor, ca misionari. O lămurire este însă necesară și pentru timpul ulterior, pînă la înființarea Mitropoliilor autonome românești, în veacul XIV. În legătură cu această lămurire stau și problemele: continuității populației locale, a introducerii slavonismului bisericesc și a primelor sedii episcopale în regiunile carpatice.

I. Continuitatea românească

Continuitatea strămoșilor pe locurile românilor de astăzi este evidentă, fiind atestată și arheologic pînă în v. XII., începînd cu Hiincea, Fundul Herței, Sărata-Monteoru, Dinogetia-Garvăn, Satul nou-Constanța, și trecînd peste Dridu-București, Bucov-Ploești și Tîrgușorul vechi-Ploești, Cetățeni-Muscel spre Morești pe Mureș.¹

Ajungînd bizantinii iar la Dunăre, în 971 și 1002, vor da tot mai multă atenție vechilor regiuni transdanuviene, mai ales că vor cunoaște și aprecia tot mai mult populația numită „valahii-blahicii”, cunoscuți în sudul Dunării din Balcani, Haemus, Macedonia, Timoc și Pind; totuși deoarece cneji și jupanii valahilor carpatici nu vor veni la Bizanț pentru relații politice, ei vor fi indicați numai ocazional, după împrejurări.² Primul împărat care face

¹ Kosminski E., *Istoria evului mediu*, Moscova 1953, trad. română 1955, p. 29ss; Oțetea A., *Problema periodizării istoriei românilor*, Studii rev. de istorie 6, 1957, p. 103; M. Simionescu, în *Scînteia* nr. 4358 pe 1958; Chirvași M.—Comșa, *Unele concluzii*, SCIV — Studii de istorie veche, 1/4, 1957, p. 276s; Barnea I.—Ștefan G., *Șantierul arheol. Garvăn*, SCIV 3/4 1955, p. 728ss; Horedt K., *Șantierul arheol. Morești*, SCIV 3/4 1955, p. 643ss; Barnea I., *Monumente de artă*, în *Studii Teologice* 5/6 1958, p. 298s; Pippidi D., *Contribuții la istoria veche a României*, Buc. 1958; Șesan M., *Creștinismul vechi carpatic*, Mitropolia Ardealului 11/12 1958.

² E greșită teza unora, ca P. Mutafchiev, M. Gyoni, E. Ivanka, D. Georgakas, D. Kamatsulis, A. Keramopoulos și alora, că valahii ar fi o numire de păstor și nicidecum etnică; vezi precizări la Litavrin G., *Răscoala bulgară și valahă în Tesalia*, Vizantiski Vremeni 11, Moscova 1957, p. 123s, care distinge etnic pe valahi de ceilalți locuitori; Frances E., *Păstorii valahi din imperiul bizantin*, Studii rev. de ist. 1, 1956, p. 139ss.

sezisarea oficială a valahilor a fost Vasile II Bulgaroctonul; el organizează tema Paristrion, de la Deltă și Dinogeția pînă la râul Isker, de unde continua tema Bulgaria, pînă la Belgrad. Se pare că Paristrionul ținea cîteva orașe și la nordul Dunării, avînd acolo cîțiva arhonți, precum la Dinogeția, Isaccea, Măcin, Tulcea, Tomis, Zimnicea, Craiova, Calafat și Maglavit, unde s-au găsit monede imperiale din v. XI. Dunărea era un drum natural și pentru vasele valahe, care mai tîrziu vor pilota pînă și expedițiile cruciate, iar în Moldova există armași ai vaselor, peste care erau tribunii. Despre această populație zicea persanul Gardizi, pe la 1094, că locuitorii de la râul Duba (Dunăre) pînă spre munți sînt „iz Roum”, (fie de la Roma veche sau Romania bizantină), sînt mai numeroși decît maghiarii, dar mai slabi și mai săraci, și sînt creștini.³

În regiunea dobrogeană erau cunoscuți spre finea v. XI jupanii valahi Tatos, Sața și Seslav, citați de Ana Comnena, iar Pudilos, fruntașul valahilor, vestea în 1094 la Anchialos venirea cumanilor, spunea aceeași autoare bizantină. Apoi regiunea Olului se impuse, și pe la 1100 era cunoscută aici o „bănie”, care întreținea relații cu ceilalți valahi nordcarpatici prin nedei, afirma odată B. P. Hașdeu.

La răsărit de Carpați, pe la 1070 valahii ajutau ca mercenari în oastea cneazului Viaceslav de Pòlotsk și a principelui Isiaslav de Kiev. În 1164 unii valahi din regiunea Trotușului l-au prins pe prințul bizantin Andronic Comnenul, care fugea la principele Haliciului, zice Niceta Choniatul. În acele regiuni mai era cunoscut statul „brodniciilor”, între 1147—1270, identificat ca „prutenii”, precum erau și „oltenii”. E cunoscut voevodul lor Ploscînea și statul e menționat și de cronicarii ruși, precum și în diplome maghiare. Apoi sînt cunoscuți „vrîncenii”, la care probabil începe depănarea legendei despre Miorița; urmează „bîrladnicii”, pomeniți în 1134 și 1161, iar mai la nord „bolohovenii”, cu cnejii proprii. Că bizantinii întrețineau relații cu aceste regiuni, se constată din tezaurul monetar de la Oțeleni-Huși.⁴

³ Bănescu N., Bizanțul și romanitatea de la Dunăre, 1938, p. 27s; Șesan M., Impărțirea activă a imperiului bizantin, 1942, p. 47s 54s; Iliescu O., Despre tezaurele monetare, Studii rev. de ist. 5, 1952, p. 178s; Preda G., Urme de viață la Histria, SCIV 3/4 1954, p. 531s; Băncilă I., Note asupra unor tezaure de monede bizantine, Studii și cercetări de numismatică 1, 1957, p. 425s.

⁴ Popa-Lisseanu, Izvoarele istoriei romînilor, vol. 7 p. 27; și vol. 13, Brodnicii, 1938; Bălan T., Birladnicii, 1928; Iorga N., Vrancea, 1928; Zaharia N., Cercetări de suprafață în Moldova, SCIV 1954, p. 909.

În interiorul Carpaților continuitatea populației vechi e cunoscută în așezările arheologice de la Morești, Luduș, Band, Ci-pău, Cristești, Cheja, Cornești, Iernut, Lechința, Războieni, Sînt-ana, Tg. Mureș și Moldovenești, cu tangențe pînă spre Orșova, Periam și Oradea. Despre populația din Europa răsăriteană și din Ungaria referă arabul Abu Hamid, din v. XII, care citează și existența neslavilor carpatici, că descind din vechi romanizați.⁵ Progresul regelui Ștefan I al maghiarilor spre interiorul Ultrasilvaniei, face ca voevodul Căian (Kean) al Ardealului, Ohtum al Banatului și jupanul Bihorului să se apropie mai mult de Bizanț, iar „năvălirea” lui Osul din Carpații răsăriteni, în 1068, avea drept scop oprirea acestei înaintări. Regele Ladislau I (-1095) se lovește de cnezii valahi din părțile Hațegului și Bălgradului, iar feudalismul nou maghiar, susținut și de episcopul latin al Ultrasilvaniei de la Alba Iulia, va produce numeroase răzcoale țărănești-românești, începînd din 1116. Transilvania va deveni un principat autonom, care în 1185 nu mai intra în componența regatului ungar, al lui Bela III (-1196). Pe atunci se organiza cancelaria regală, începînd cu Bela II, după tip bizantin, și pentru ea scrie Secretarul Anonim cronica sa, în care completează referatul kieveanului Nestor despre vechimea valahilor din aceste regiuni, în v. IX: dar cu aceasta se epuiza interesul cuceritorilor pentru cei înrobiți, care nu vor mai fi pomeniți, decît mai tîrziu. Pe atunci se organiza, în 1170, și Comitatul Timișului, ca Banatul Severinului, în care continuitatea românească e dovedită și prin tradiția salutului „zo te cuște”, derivat, după năvădeanul Nerva Dragoș (1910), din latinescul: „Deus te constet”.

Bizantinii însă nu nutreau pe atunci deosebite interese geografice, deși de la Constantin Porfirogenetul le rămase o descriere destul de bună. Pentru podișul Transilvaniei el nu preciza nimic, și totuși știa că la Răsărit de Panonia turcilor există o regiune neindicată (MiPG 113, 323), în care trăiesc seminții scitice (c) 179s) sau pecenege (PG 111, 314s), la care s-au găsit cruci săpate din piatră și fundamente de biserici; iar acești „pecenegi”

⁵ Horedt, op. cit. p. 643ss; Chirvași-Comșa, op. cit. p. 285s; Hrbek J., Abu Hamid und sein Werk, Praga 1955, p. 109/35; Floca O., Regiunea Hunedoara, Deva 1957, p. 10; Pascu Șt., Răzcoale țărănești în Transilvania, 1947 și Aspecte legate de țărănimea din Transilvania, Studii și materiale de istorie medie 3, 1958, indică și răzcoalele din 1147, 1177 și 1190. — Elian, Relații bizantino-române, în Byzantinoslavica XIX-2, 1958, p. 216; — E însă greșit a-l considera pe bulgaro-vlahul Ohtum un Ajtony, cum face Z. Kadar și Moravcsik, vezi la Cotoșman Gh., Districtele valahice, Mitropolia Banatului 10/12 1957, p. 79ss și Șesan M., Mănăstirea Murășanei, Mitrop. Banatului 7/9 1958, p. 231ss.

știau să jure alături de bizantini pe cruce (PG 113, 169s). Aceeași superficialitate se observă și în timpul Comnenilor, când regiunile erau citate mai degrabă după indicațiile toponomice din timpul împăratului Justinian, decât din contemporaneitate. Astfel împăratul Manuil I Comnenul se numea „basileu isauric, cilicic, armenic, dalmatic, ungaric, bosniac, croat, lazic, iberian, bulgar, sîrb, zenchic, azaric și gotic (Zacharia, *Jus greaco-romanum* 3, 485), lipsind vreo indicație directă despre Transdanuvia, pe care însă Kinnamos o numea „taurosciția“, iar Nic. Choniatul „ausonia“ după limba localnicilor. Presupun că regiunea era înglobată în numirea laică de „Gothia“, pentru că numeroși geografi folosesc indicația: Dacia ubi et Gothia, adică în stînga Dunării de jos. Era și părerea din mapamondul Cottonian din v. XI/XII, orientat după cel anonim anglo-saxon; totuși în mapamondul lui Marțian Capella din 1120, se făcea distincția între Gothia și Dacia; dar geograful anonim din 1308 nu cunoaște nici o denumire pentru această regiune, el cunoscînd doar Albania, Rusia, Bulgaria, Rutenia, Ungaria, Polonia și Boemia; totuși știa de „blasii“ macedoneni, păstori ai romanilor, din terra blachorum.⁶

Pentru că valahii carpatici nu s-au impus atunci cu o formație politică proprie, ei erau înglobați în diferite denumiri, mai sunătoare, ca sciți, goți, daci, celți, rasci, misi, bulgari, pecenegi, cumani, și aceasta timp destul de îndelungat. Nu putem pretinde că sub aceste nume trebuie înțeleși valahii, ci că printre aceste populațiuni se aflau și valahii, deși Choniates recunoaște că blachii se numeau înainte misi, iar Luciu dalmatinul zice, că mai tîrziu pecenegii erau numiți vlahi (PG 113, nota 74). Apusenii latini cunosc importanța vlahilor, blahilor sau flachilor, de cînd cu răscoala vlaho-bulgară din 1186 și venirea latinilor la Constantinopole în 1204 (MiPL 214, 1118).

De fapt, regiunea carpatică a Daciei cunoaște o toponimie foarte variată de la goți, huni, bulgari, slavi, avari, hazari, pecenegi, unguri, uzi, bessi, cumani și alții, ca Arbanași, Armeni, Baranca (vareg), Bulgari, Comana, Caracal, Covurlui, Frîncești (latini), Galați (celți), Gotul, Greaca, Jidova (evrei), Liteni (lituan), Neamțul, Pecenegă, Perșani (perși), Rusca (ruși), Sasca (sas), Scheia (bulgar), Sîrba, Secuia, Tătarca, Teleorman, Turceni, Unguraș, etc. Aceste denumiri datează firește de la localnici, de la care ne-au rămas numele de Jiana, Mărgineana, Mocani,

⁶ Popescu-Spineni M., *Romînia în istoria cartografiei*, vol. I, 1938, p. 31s, 67, 68; Popa-Lisseanu, *Izvoarele istoriei romînilor*, 2, 1934, p. 17 și 42.

Moldovan, Delean, Nedeian, Oltean, Romîna, Străinii, Vlaha, precum și Vlașca, din Ardeal, Argeș, Mehedinți, Prahova, Teleorman și Vlașca propriu zisă.⁷

Dar trecerea de la organizația tribală-agricolă spre cea feudală de stat s-a făcut încet, pentru că „nu a fost adusă de-a gata dinafară, ci s-a alcătuit pe loc din vechime, pe baza unei îndelungate dezvoltări sociale interne”, ca în principatele rusești, este concluzia realistă a academicianului P. Constantinescu-Iași, în „Relațiile culturale romîno-ruse”, 1954, p. 65. De aceea nu avem știri directe despre ea, în afară de folclor, care devine un izvor de prim ordin în această direcție, alături de descoperirile arheologice, care mai trebuiesc susținute și în regiunile de veche așezare strămoșească. Miorița exprimă în modul cel mai plastic, și totodată cu un ethos sensibil, formarea statelor romîne, legată de populația străveche.

II. Slavonismul bisericesc

Creștinismul acestor valahi carpatici, confirmat de Constantin Porfirogenetul și persul Gardizi, se menținea pe tradițiile vechi, în limba romanică, în care se vorbea despre Crăciun și colinde, de sf. Paști cu prohod și Înviere. Vechimea lui o confirmă nume de botez, care azi nu mai au sens, ca Manea, Merăuț, Neacșu, Șerban; apoi urmează cele din Vechiul și Noul Testament, din sinaxarul sfinților, precum și derivate, ca Cristea (Hristos), Iordan, Domnica, Nedelcu (Duminica), apoi cele slavone ca Dragu, Bogdan, Mircea, Neagoe, Voicu, și grecești Chira, Despina, Dochia, Nastasia, macedonene: Mușata și altele. Și toponimia creștină sprijină această vechime, indicînd: Biserica, Capela, Chilia, Cimitirul, Clopotul, Crucea, Episcopia, Mănăstur, Metohul, Mormitele, Panaghia, Praporul, Pristolul, Săhăstria, Schitul, Toaca, Călugăra, Dascălul, Diaconi, Popești cu derivate numeroase, Sfinți, apoi Gheorghieni, Vineri, etc. Unitatea toponimică dovedește totodată și o unitate de limbă, la valahii carpatici.⁸

Din cele indicate se desprinde totodată și caracterul influențelor externe, creștine, care sînt slavone și grecești, pe lîngă autotone romanice. Aceste influențe s-au putut realiza fie pe cale de infiltrație pașnică, fie pe cale mai autoritară, în legătură cu

⁷ Drăgan N., *Romîinii în veacurile IX—XIV pe baza toponimiei*, 1933; Iorgu Iordan, *Nume de locuri romînești din R. P. R.*, 1952, p. 225—251.

⁸ Iorga N., *Nume de botez la romîni*, Buc. 1934; Iordan, op. cit. p. 193—212.

vreo stăpînire politică temporară. Peste tot însă ortodoxia tradițională era păstrată.

Dar la valahii carpatici s-a introdus slavonismul bisericesc și aceasta constituie o problemă. Cirilica bisericească a fost adusă de frații Constantin și Metodie în Moravia, în 863, cu binecuvîntarea patr. Fotie; în 881 patr. Fotie îi dă nouă binecuvîntare; în 890 vin ucenicii sf. Metodie în regiunea Carpatică și în Bulgaria și în 988 se încreștinează oficial rușii kieveni. Toate acestea nu puteau rămîne fără urmări, asupra carpaticilor. De aici s-a născut discuția asupra însușirii de către strămoșii noștri a slavonismului cirilic bisericesc. Hașdeu, Xenopol, Onciul, S. Pușcariu, Al. Procopoviciu, J. Schiopul și Manualul de Istoria Bisericii romîne, ed. 1957, vol. 1, sînt pentru v. IX/X; Giurescu, S. Reli, Gr. Nandriș, Al. Rosetti, P. Panaitescu, C. Constantinescu-Iași sînt pentru v. XI/XII; I. Bărbulescu, N. Bănescu, sînt pentru v. XII/XIII; iar N. Iorga, I. Bogdan și bulgarul Teodorov erau pentru v. XIII/XIV. În toate cazurile, influențele vin atît din sudul Dunării, de la bulgari, cît și dinspre Kiev sau Novgorod și Haliciu.

Cred, că mai întîi a venit influența cirilicei prin Zandov și Moznopon, apoi au sprijinit-o ucenicii din Bulgaria, în legătură cu variate împrejurări, și abia prin v. XI/XII s-a putut introduce liturghia slavonă la valahii carpatici, și anume numai printr-o decizie a autorității bisericești. Această măsură o văd în decizia Mitropolitului Teofilact al Ohridei (1085—1107), consemnată în Ciarstvenicul lui Paisie de la mijlocul v. XII, care deși în parte e discutat, în genere ne informează că mitropolitul, vrînd să curețe Valachia de eresuri, pentru că valachii ar fi primit eresul latin (acesta-i un pretext), cetind la început în latinește (adică romînește) și fiind cu latinii de acelaș neam și limbă (origine romanică), procedează și la înlocuirea limbii liturgice latine (romanice) prin noua limbă liturgică paleoslavă. Dispoziția a fost reconfirmată apoi de țarul Asan, în 1186.⁹ Din acest referat putem desprinde aproximativ timpul introducerii limbii liturgice cirilice la valahii balcanici și carpatici, precum și modul acestei introduceri: veacul XII și din autoritate. Apoi mai constatăm, că chiar ierarhia bizantină-grecească, susținea fățirea slavonismului bisericesc și aceasta tocmai împotriva celui latinesc. Dar această

⁹ Constantinescu-Iași P., *Relații culturale romîno-ruse*, 1954, p. 69; Rosetti Al., *Influența limbilor slave meridionale asupra limbii romîne*, 1954; Șesan M., *Despre cirilică și glagolitică*, Mitrop. Ardealului 7/8 1958, p. 543s.

dispoziție trebuia aplicată prin cler pregătit și timp îndelungat, pînă s-a putut generaliza introducerea liturghiei slavone; o bază o forma cunoașterea limbii slavone de unii, din cauza vechii conviețuiri și a încrederii, că acest slavonism reprezintă Ortodoxia autentică, și tradițională. Introducerea a fost ușurată și de circulația limbii slavone în viața politică, ca limbă diplomatică a Europei răsăritene, acolo unde nu era folosită greaca bizantină.

Influența Haliciului pînă la Dunăre, în v. XII, apoi cea a Asăneștilor, precum și grija cneazului Mstislav al Kievului, și în 1224, de a asigura pacea la Dunăre, toate acestea ușurau însușirea de către valahii carpatici a slavonismului bisericesc. Cirilica mediobulgară primea însă o localizare kieveană, una novgorodeană, alta a Haliciului, sîrbească și cehă (de la mănăstirea Sazava), dar circulau și texte ortodoxe scrise în glagolitică, între Sazava, Athos, Ohrida și Kiev. În v. XII se va formula cirilica sîrbească, iar reforma cirilicei bulgare o va întreprinde abia patr. Eutimie, din v. XIV.¹⁰

Expansiunea slavonă pe teritoriul carpatic va slăbi, și atunci localnicii vor putea să se impună cu creația lor, care va fi, din v. XIII/XIV, inițierea cirilicei laice, după cum constată academicianul Al. Rosetti, și va aduce apoi la formularea cirilicei românești liturgice și la reîntroducerea limbii poporului în Biserică, atît ca necesitate permanentă, cît și ca o consecință a renașterii religioase prin teologia sf. Grigore Palama (în cadrul teoriei autotone a prof. M. Șesan).

III. Organizarea ierarhică

Creștinismul carpatic trebuia susținut prin cler precum și printr-o continuitate ierarhică, pentru că atunci cînd intră valahii în orbita politicii împ. Vasile II, nu se mai vorbește de vreo încreștinare a lor. Această ierarhie însă nu e cunoscută direct pentru regiunea carpatică, încît chestiunea existenței ei în această regiune constituie o altă problemă. Fapt cert este, că pe la 907 împ. Leon VI și patriarhul Nicolae Misticul au suprimat existența horepiscopilor și au alcătuit un tabel al scaunelor sufragane patriarhiei ecumenice, instituind episcopi prin orașe, după cum o dorise împ. Zenon încă în 480. De aici s-a născut practica alcătuirii de

¹⁰ Constantinescu-Iași, op. cit. 1954; Frances E., Slavii pe pămîntul patriei noastre în v. XII, Studii rev. de ist. 8-III, 1955, p. 65ss; Lownianski H., Bazele organizării economice slave, Varșovia 1953; Șesan M., Ortodoxia cehă în v. XI, Mitrop. Ardealului 5/8 1957, p. 442s.

„taxis” sau consemnarea scaunelor episcopale (notitia episcopatum), pe care le avem apoi în redacția patr. Alexei (—1043), a lui Nil Doxapatriul de pe la 1140, a împ. Andronic II de pe la 1300 și a lui Pseudokodinus de pe la 1360. Ele constituie izvorul principal în problema noastră,¹¹ mai ales că se impune necesitatea firească a existenței în regiunea carpatică a unor sedii episcopale, pentru că pe atunci întreținerea unui episcop provincial era foarte simplă, după cum mărturisește germanul Liutprand, în 969 (MiPL 130, 935).

Problema ierarhiei carpatice și-au pus-o Hașdeu, Tocilescu, Netzhammer, Litzica și Pîrvan, căutînd-o în Dobrogea, și numai Gh. Enăceanu, O. Tafrali, D. Stănescu și S. Reli au căutat-o chiar în regiunea carpatică, punînd **teoria Mitropoliei Keltziniei, a Gortzenei și Tarilor**, indicată la locul 56 din cadrul celor 81 de mitropolii ale Patriarhiei ecumenice din Notiția împ. Leon VI¹², ca mitropolie pentru valahii carpatici. Printre cele 21 de episcopii sufragane erau localizate Tomisul, Artzes cu sf. Nicolae (Argeș), Lykopotamos-Chilia, Sf. Gheorghe, Gortzina-Gorj, Taron-Cavarna și altele.

Dar teza a fost combătută cu pasiune de rösslerienii francezi catolici F. Lot, V. Grumel și V. Laurent, care refuză existența romînilor carpatici pînă în v. XI și de aceea nu caută nici o altă explicație, ci distrug numai. Astfel Laurent jubilează, că nici unui cercetător străin nu i-a venit ideea acestei localizări, ci Le Quien, Gelzer, Markwart și Honigman o localizează „firesc” în Armenia, ignorînd stăruințele bizantine la Dunăre. El mai emite ipoteza unei alcătuirii succesive a listei împ. Leon VI în așa fel, că forma ei ultimă să dateze abia după 1083, uitînd că după 1071 și situația bisericească din Asia Mică era dată peste cap prin invazia selgiucilor în 1071, și că mai demult armenii emigraseră în masă spre Cilicia. El numește teoria drept fantezistă, legată de „ispră-

¹¹ Sînt publicate la *Rallys-Potlis*, Syntagma sf. canoane, vol. 5, Atena 1855; o citez prescurtat: *Rallys* p. ; — apoi *Gelzer*, Ungedruckte und ungenügend veröffentlichte Texte der Notitiae episcopatum, München 1900, p. 549ss; Mai folosesc prescurtarea: MiPG sau PL pentru Migne, Patrologia graeca, sau latina. — *Nanu A.*, Preoțimea în epoca prenatală a statului transilvan, *Revista Teologică* 3/4 Sibiu 1945, p. 90ss.

¹² *Enăceanu*, Mitropolia Ungrovlahiei, Bis. Ort. Rom. 1881, p. 135ss; *Tafrali*, Monuments byzant. de Curtea de Argeș, Paris 1951 passim; *Stănescu*, Vechile episcopii la romîni, Buc. 1927; idem, Mitropolia Keltziniei..., Buc. 1940 și Înțelesul cuvintelor de Ungrovlahia, 1940; *Reli*, Istoria vieții bisericești a romînilor, vol. 1, 1942, p. 173ss.

vile omonimiei".¹³ Anume uită, că orice teorie poartă ceva îndrăzneț în sine pentru că același Laurent, legat de Le Quien și Gelzer refuză ca fantezistă localizarea evidentă a Vicinei în colțul nordic al Dobrogei, îndrumându-i locul pînă în Kuban. E obiectivitatea sa, pe baza căreia s-a supărat la Congresul internațional de științe istorice de la Roma, din 4 sept. 1955, că în cadrul discuțiilor despre cruciade „s-a făcut pledoarie mult prea pronunțată în favoarea grecilor”;! D-sale nu-i plac favoruri decît numai în folosul catolicismului papal, precum îl arată scrisul său.

Ocupîndu-se de Armenia, F. Tournebize are o altă părere, afirmînd că această mitropolie a Keltziniei, ca a 4. armeană, a fost înființată încă pe vremea catolicosului Katșik (971—992), ca să întărească stăpînirea bizantină în Vaspurakan. Dar el nu poate localiza bine sediile episcopale, în afară de unele, și trece cu vederea, că Vaspurakanul bizantin era în Meotida și nu e identic cu Vaspurakanul din Armenia de la Van (MiPG 112, 1268 nota 62).

Pentru aceste motive, Laurent face jonglerie, cu „evitări de silabe” și „despărțiri de cuvinte”, numai ca să dovedească absurditatea tezei contrare. Fortînd lucrurile, acuză pe copist de a fi fost „distrat” și „rău informat”, și Laurent purcede la corectare; din Tomeos face Tomous ca să-l împartă în to Muș; din Toparchu face: to Parchu; din Toutaron face: tu Taron, iar Mantzierte îl identifică (prin absurd) cu Mantzikiert. Dacă e așa, oare nu avem dreptul, în baza aceluiași procedeu, să facem din Tutaron un: tu Tyron (Cel. Albă) sau: tu Tauron (legat de Tauroscitia)?

De fapt identificarea multor episcopi din Mitropolia Keltziniei este imposibilă chiar pentru Armenia, și aceasta pentru motivul, că nici edițiile Notîției episcopale a lui K. de Boor și Gelzer nu sînt perfecte, precum o constată Snegarov I., în revista Institutului de Istorie bulgară 6, Sofia 1956, p. 647s; apoi au intervenit multe schimbări toponimice și stîlciri de nume, cînd Sardica devine Traiditza, Singidunum Belgrad, Cefalenia Glavinitza, ybul ypsyl sau Syngul, Adramitzia Arzes și altele, indicate chiar de Constantin Porfirogenetul (PG 112, 360, 1195—1207, 1208—1215—1236).

13. Petit L., *Armenie*, în *Dict. de théol. cathol.* 1—2. 1923, 1907; Tournebize F., *Armenie*, *Dict. d'histoire et de geogr. eccles.* 4, Paris 1930, c. 309ss; Grumel V., în *Echos d'Orient* 33, 1933, p. 351; în deosebi Laurent V., *Argeșul din Valahia și Argeșul din Armenia*, *Revista istorică* 1/12 1946, p.37—54; Georgescu I., *Studii de Istoria bisericii romine*, *Studii teologice* 1/2 1958, p. 113.

Astfel în cadrul teoriei despre Mitropolia Keltziniei se pun următoarele teze:

1. când e citată mitr. Keltziniei la Leon VI cuprinzînd și Tomisul. (Rallys, p. 485), lipsește din consemnare indicarea Mitropoliei Skythiei sau a Mysiei, care aveau de capitală tocmai acest Tomis (MiPG 113, c. 47 și 409); când reapar, lipsește Keltzinia (p. 456).

2. între Mitropolia Keltziniei (Rallys, p. 485) și episcopia Keltzine din mitr. Kamacha, a 3 armeană, este o deosebire principală teritorială; turma Kamacha cu Keltzine făcea parte din tema Chaldia și temporar din tema Mesopotamia (PG 113, 91s, 377s); dar Mitropolia Keltziniei e citată concomitent cu Mitropolia Kamacha în decizia patr. Alexie, de pe la 1040 (Rallys, p. 32); la fel e și în consemnarea lui Nil (PG 132, 1110; Rallys, p. 489); deci una era episcopia Keltzine în Armenia, și alta mitropolia Keltziniei, nelocalizată precis;

3. Taroniții aveau posesiuni în Keltzine (PG 113, 338), dar au plecat de acolo și au fost împrăștiți în Tracia (Adontz, Taronites à Byzance, Byzantion IX—XI, 1934);

4. Argeșul din Armenia (PG 113, 343s) aparținea din 1029 Georgiei și din 1071 selgiucilor, și era scris Artzakh, Arzes și Artzes, pe când Argeșul din Ungrovlahia era scris atît în 1855, cît și în lista împ. Leon VI ca: Artzesiu, cu aceeaș ortografie (Rallys, p. 521 și Megale Hellenike Enkyklop. 5, 1928, p. 699);

5. Marmentizour neidentificat pentru Armenia se apropie de numele boerului bulgar Marmaes, căzut în serviciul țarului Simeon (PG 113, 795s);

6. episcopia Masrabatz sau Marradatz din mitrop. Keltziniei se apropie mai bine de un nume slavon, ca Sabatz, neavînd numirile armene nici o terminație similară (Rallys, p. 473s, 487s, 460);

7. Poate că Katzak, neidentificat se apropie mai mult de Hațeg, Amdres de Andreșel, Artzike-Arkerasos de Arciar pe Dunăre, Amukiu de Amocel, sau Perkin de Precu din Caraș-Severin?

8. pentru Armenia nu era nevoie să fie indicate ca sedii episcopale simple hramuri, de schituri probabil, acolo fiind destule orașe; în schimb în regiunea carpatică orașe nu erau, ci tocmai schituri; deci se potrivește mai bine aici indicarea acestor sedii, de sf. Nicolae, de 2 ori, sf. Gheorghe, sf. Eliseiu, și sf. Născătoare, de 2 ori.

9. toparhul, un fel de guvernator, numai în regiunea carpatică putea avea un sediu neprecizat, poate derivînd din celținie,

la Galați, recunoscut centru celtic la Dunăre (Megale Hel. Enkyklop. 14, 1930, p. 196).¹⁴

10. deci mitropolia Keltziniei a luat ființă în cursul v. XI, pe cînd imperiul bizantin era în vigoare, și anume între 1018—1071, în legătură cu definirea Mitropoliei Kievului, organizată deplin de principele Jaroslav (—1054).

Dacă refuzăm localizarea mitrop. Keltziniei în regiunea carpatică, nu găsim suficiente dovezi pentru localizarea ei în Armenia, și astfel ea rămîne în vînt. Dacă însă o încadrăm în sistemul mitropoliilor bizantine din jurul Mării Negre, atunci localizarea ei pentru regiunile carpatice apare firească.

De fapt în nordul Mării Negre exista puternica *Mitropolie a Crimeii*, cu 8 episcopii sufragane, ca Gothia, Sugduia, Matracha, Zichia, Bosfor, Cherson, Abasgia și Nicopole (Rallys, p. 32, 310, 475, 494, 501; Bănescu, Stăpînirea bizantină în Matracha, 1941) peste care treceau legăturile bizantine spre Kiev și Haliciu. La răsărit urma Mitropolia Alaniei, reorganizată de împ. Alexie I Comnenul și citată în v. XIII—XIV o ramură alană a venit și spre Dunăre, și de la ea datează localitatea „Iași” și unii vedeau în alani pe precursorii valahilor.¹⁵ Apoi urma *Mitropolia Lazika*, în țara muntoasă a Colkidei, între Fasis și Armenia, în regiunea Trapezunt (Bouillet, op. cit. p. 1059); apoi urmau spre sud-vest *Mitropoliile din Armenia și Asia Mică*, pînă spre Constantinopole, urmînd apoi în deosebi *Mitropolia Dristorului*. Dacă nu acceptăm acum aici Mitropolia Keltziniei, pentru închegarea lanțului, căci pe atunci nu exista Mitropolia Skytiei și nici a Tomisului, rămîne un loc gol, și tocmai atît de aproape de Bizanț. Și e curios lucru, ca Bizanțul să fi organizat mitropolia Lazika, dar de regiunea carpatică să nu fi avut grije, căci nu e vorba numai de o organizare mitropolitană, ci și de una politică; peste tot politica bizantină era exprimată și printr-o mitropolie locală.

Astfel în 1018 se organizează în sudul Dunării *Arhiepiscopeia Ohridei*, care la Dunăre avea episcopii la Dristra, Vidin, Braničevo, Belgrad și Sirmiu (luat de unguri în 1005), iar pentru valahi o episcopie proprie pentru întreaga Bulgaria, numită apoi a

¹⁴ Despre unele origini celto-dace vezi la Șesan M., Creștinismul și limba dacilor, Mitrop. Ardealului 5/6 1958, după materialul bogat oferit de pasionatul cercetător al acestei probleme, Dr. Octavian Voronca.

¹⁵ Bouillet M., Alnaie, Dict. d'hist. et geogr. eccles. 1, 1908, 34; Vailhe S., Alanie, ibidem, 1912, c. 1334s; Stefanidis T., Alani, Megale hellenike enkyklopaideia 3, 1927, p. 381s; Dumitrescu M., Alanii, Buc. 1907; Rallys, p. 85, 88, 475; MiPG 113, 331, 355s.

Vreanotei, și localizată în Timoc. Belgradul, Vidin și Dristra avea numai cîte 40 de clerici, iar Branicevo și Sirmiu cîte 15, așa că ele deserveau numai interese proprii și nu puteau trimite misionari în alte locuri.¹⁶ Ea avea jurisdicție și în nordul Dunării; presupunerea lui Xenopol se adevărește, pentru că Damaschin Udra afirma în 1699, că Ohtum primise o episcopie la mănăstirea sa a sf. Ioan Botezătorul, în 1016; M. Gyoni constată între castrele supuse Ohridei prin episcopia Branicevo și un Tibiscum (Jupa) de lângă Caransebeș, iar Moravcsik descopere o episcopie „Timisu” supusă aceleași Arhiepiscopii.¹⁷ Căzînd Ohtum, în 1032 această episcopie s-a mutat la măn. Orosłamoș, unde există pe vremea regelui Ladislau I, și apoi se stabilește, probabil din 1186, la Partoș.

Mai la nord urma *Mitropolia Turcilor-ungurilor* din Panonia, legată de Ierotei, de la Szentes, la început. Din ea se dezvoltă apoi mitropolia Bacska, care însă în 1200 era contopită cu Arhiepiscopia latină de la Kalocsa. O altă episcopie ortodoxă din Panonia s-a retras din fața cuceritorilor spre centrul Transilvaniei (Gh. Moisescu, în Ortodoxia 4, 1950, p. 651), așa precum s-a întîmplat și cu episcopiile de Ujhorod și Mukacevo, din Rusia carpatină, dependente de mitropolia Kievului și apoi a Haliciului.

În nordul regiunii, Jaroslav cel Mare al Rusiei kievene (—1054) organiza deplin *Mitropolia Kievului*, cu episcopiile de la Marele Novgorod, Cernigov, Susdal, Rostov, Marele Vladimir, Perieslavul rusesc, Asprokastron, Sf. Gheorghe pe riul rușilor, Polotsk, Reazan, Tiferne și Saragion (Rallys, p. 486 și 474). Jurisdicția acestei mitropolii cobora probabil pînă spre Dunăre-Deltă, pentru că la Garvăn s-a descoperit un sigil cu inscripția „sigilul lui Mihail arhipăstor Rosiei”. Se pare că e vorba de mitr. Mihail de Kiev, care a păstorit pînă în 1154. Sigiliul face parte dintr-un document trimis unui episcop (grec sau rus) la Garvănul, rezidit, unde s-a mai descoperit și o cruce pectorală — engolpion episcopal; iar în cetățuia Niculițel-Tulcea s-a aflat o bisericuță pe plan treflat, cu inscripții paleoslave, din aceeași vreme.¹⁸ E regiunea Keltziniei.

¹⁶ Rallys p. 266; Gelzer, Patriarchat von Ochrida, Lipsca 1902; Snegarov I., Istoria na Ochridskata arhiepiskopia, vol. 1, Sofia 1924, p. 55ss; Moiseșcu Gh.—Lupșa Șt., Manual de Istoria bisericii romîne, vol. 1, 1957, p. 127ss, citez în prescurtare: Manual IBR.

¹⁷ Elian A., în Byzantinoslavica XIX-2, 1958, p. 215; Cotoșman, op. cit în Mitropolia Banatului 7/9 1958, p. 151.

¹⁸ Barnea, Șantierul arheol. Garvăn, p. 727ss; Idem, Sigilul unui ierarh al Rosiei în așezarea de la Garvăn, SCIV 1/2 1956; idem, Monumente de artă, p. 295ss.

Ia ființă și *Mitropolia Rosiei Mici sau a Haliciului*, cu centre la Galitza, Vladimir, Peremișl, Lutsk, Turov, Cholm și Smolensk (Rallys, p. 486), corespunzând cu divizarea Rusiei kievene pe mai multe cnezate; în 1157 îi era supus și Maramureșul.

Era vremea în care Patriarhia ecumenică avea, pe la 1144 chiar 664 de scaune sufragane, după mărturia lui Nil Doxapatriul (PG 132, 1106s; Rallys, p. 486ss). Pe atunci misionarii bizantini se îndreptau pînă spre Mongolia și China. Această jurisdicție întinsă o exprima astfel Nil pentru regiunea carpatică după ce a înșirat eparhiile din Crimea, „et omnes Istriae adiacentes civitates, nec non et Danubii fluminis et Cappadociae urbes et partes Armeniae et Cyclades insulae, imo et in magna Rossia” (c. 1106.)

Urmează ultimele organizări. După ce sîrbul Ștefan Nemanja a ocupat regiunile Belgrad și Niș, în 1170, și cînd regele ungar Bela III stăpînea vremelnic Branicevo și Sredeț, stingherind stăpînirea bizantină, răscoala vlaho-bulgară din 1186 duce la înființarea *Mitropoliei Tîrnovei*, care va cuprinde Vidinul, Sredeț, Niș, Branicevo și Belgrad, numindu-se „a întregii Bulgarii și Valahii”. Poate că jurisdicția ei cuprindea și regiuni din nordul Dunării, dar dovezi lipsesc deocamdată. Arhiepiscopia Ohridei însă rămase cu episcopia vlahilor, mutată mai spre sud, spre Pind. Dar în 1205 Belgradul, cu Branicevo și Sirmiu intrau în orbita regelui ungar.

În acea vreme episcopia Murășanei-Partos se transformă și ea în *Mitropolia Murășanei*, fiind pomenită în 1201, cînd mitropolitul ajuta pe Anca, fiica lui Pota, castelanul Timișorii, să ridice mănăstirea de maici de la Izău, fiind ajutat de țarul Ioaniță al vlaho-bulgarilor, care mai sprijinea și mănăstirea Hodoș-Bodrog.¹⁹ Ultima verigă o încheie sf Sava, cînd înființează *Mitropolia sîrbă*, în 1219, cu 7 eparhii, rupte din Arhiepiscopia Ohridei și cu Sirmiu și Belgrad, luate de la maghiari.

Astfel și în jurul regiunii carpatice exista un lanț închis de organizații mitropolitane locale. Numai cea bulgară și sîrbă se bucurau de autocefalie deplină, pe cînd toate celelalte mitropolii erau menținute în cadrul jurisdicției patriarhiei ecumenice.

¹⁹ Cotoșman Gh., *Viața sf. Iosif cel nou*, 1956, p. 18ss; idem *Contribuții la începuturile Mitropoliei Ardealului*, *Omagiu Mitropolitului Nicolae Bălan*, 1956, p. 349; idem, *Districtele valahe*, *Mitrop. Banatului* 1/3, 1958, p. 87 și idem. *Contribuții la trecutul Mitropoliei Morissenei*, *Mitrop. Banatului* 7/9 1958, p. 141ss, după indicațiile lui Damaschin Udrea, din 1699. — Lupșa Șt., *Biserica ort. rom. din Ardeal*, *Mitrop. Ardealului* 3/4 1956, p. 271.

IV. Situația în v. XIII

Venirea latinilor la Constantinople în 1204 și retragerea bizantinilor la Nicea nu a înlăturat de fel interesul bizantin pentru regiunile carpatice, ci poate l-a mai sporit, din moment ce se accentua și presiunea latină în Transilvania. De fapt, dacă Inocențiu III trata cu țarul Ioaniță binevoitor, el în schimb îl lua la rost pe regele maghiar Emeric II, că în țara sa are numai o singură mănăstire latină, dar în schimb multe grecești. Aceste mănăstiri însă nu erau nici ale maghiarilor și nici ale sîrbilor, ci ale valahilor carpatici, susținute cu danii din Vlaho-bulgaria, precum Partoș, Hodoș-Bodrog, Inău, Bezdin, Căvăran, Săraca, Șemblac, sf. Gheorghe din Maidan, Plosca, Tempeș, Galad, Orșova, Horom, ca și bisericile de la Strei, Bîrzău, Sîntimbru și altele. Papa voia ca toate acestea să fie supuse unui episcop și prin aceasta către arhiepiscopul din Kalocsa, și chiar supunea pe episcopul ortodox de pe moșiile cneazului Bela, care nu era supus nici unei mitropolii; de altfel însă papa nu dorea să știrbească drepturile jurisdicționale ale patriarhiei din Constantinople, care însă în 1205 era latină, avînd în frunte pe venețianul Toma Morosini. De aceea, sinodul general de la Lateran din 1215 dispuse, ca pe viitor să nu mai fie admis în Ungaria vreun „episcop schismatic”, alături de cei latini; dar măsura era ocolită, cei vizați mutîndu-se în alte locuri; totuși țaranii romîni ardeleni erau supuși la dijmă către ierarhia latină.²⁰ Mai ușoară însă era situația din cadrul Mitropoliei Murășanei, din Banat. Totuși se impunea ca stilul de construcție al bisericilor ortodoxe să fie îndrumat spre gotică.

În Transilvania situația ortodocșilor devine mai grea, de cînd regii ungari aduc colonii săsești la vechiul Cibin romano-dacic și la Brașov, în 1188. Andrei II îi aduce pe teutoni în 1218 și astfel încep alte relații ale privilegiaților față de localnici. Locurile nu erau pustii, ci numai la figurat, ca loc de pășune, după vechea vorbă dacă. Se vorbește de „terra Blacorum”, de țara Făgărașului și Oltului și a Bîrsei, spre deosebire de a Sebeșului, Bălgradului, Sibiului. Teutonii sînt însă alungați în 1226, dar se strecoară în regiune cumanii, de dincolo de Carpați, și vin secuii, care după referatul lui Simon de Keza au împrumutat de la

²⁰ Lupșa, op. cit. p. 269ss; Vlăduceanu V., Vechi urme de pictură bisericească în Banat, Mitrop. Banatului 4/6 1958, 49ss; Ionescu Gr., Relatare asupra istoriei arhitecturii romînești, Buc. 1954; Oprescu G., Arta romînească în epoca feudală, Buc. 1957.

valahi literele, probabil cele cirilice (Popa-Lisseanu, vol. 4, p. 117).

Pentru convertirea acestora, papa dispune organizarea episcopiei cumanilor, în 1228 (Manual IBR, 1, 1957, p. 135s). Dar cred că această episcopie cuprindea în primul rînd colul interior al Carpaților și mai puțin exteriorul lor, unde viața era mult sbruciumată. Continuînd pe această linie, papa Grigore IX se plînge către Bela IV, la 14/XI 1234, că „Valati nesocotesc biserica romană și nu primesc tainele de la episcopul cumanilor (deci e dovadă de caracterul interior al acestei episcopii) ci de la niște pseudo-episcopi de ritul grecilor, iar unii dintre unguri și teutoni, împreună cu alți dreptcredincioși din regatul Ungariei trec la dînșii și primesc susnumitele taine” (Acad. RPR, Documente privind istoria romînilor, C. Transilvania, 1, 1952, doc. 230, p. 275). Se confirmă deci, că în interiorul Ungariei existau mai mulți episcopi ortodocși; cred că sediul lor era prin mănăstirile făgărășene, dispărute în urmă, legate de o mitropolie dobrogeană. Ei trebuiau să aibe o cultură deosebită, ca slujbele și limba lor să fie atractive pentru privilegiații ardeleni; puteau fi greci, slavi, dar și valahi. Limba lor liturgică era slavonă, poate și grecească, dar putea fi și valahă, după credința Ep. Andrei Șaguna, și această într-o vreme în care papalitatea de o parte admitea croaților glagolitica liturgică, dar de altă parte înăsprea principiul trilingvismului, după tezele lui Ioan Belethus din Paris, Sicard din Cremona și Inocențiu III.²¹

Vifornița tătară din 1241 a făcut multe ravagii, dar l-a îndemnat pe regele maghiar să privească și dincolo de Carpați. Astfel diploma dată Ioaniților, la 2/VII 1247 constată, că dincolo de Carpați există state organizate, ale lui Litovoi și Sene-slav, pe care regele, în mărinimia sa, „le lasă” acestora, „după-cum le-au ținut și pînă acum” (Acad. RPR. Docum., B. Țara Romînească 1, doc. 1). Fiind state organizate, ele trebuiau să aibe rezolvată și problema jurisdicției ierarhice; deci cred că episcopii acestor regiuni, de la Argeș, Rîmnic, Țirgoviște și Turnu-Severin, unde s-au descoperit urme de biserici, erau împreună cu pseudo-episcopii transilvăneni supuși aceluiaș mitropolit dobrogean, căci de altă jurisdicție nu se pomenește. Chiar dacă Patriarhia

²¹ Șaguna A., Istoria bisericii ortodoxe răsăritene, vol. 2, Sibiu 1860, p. 69, după Hanka V., Evangheliarul sazavoemaus, Praga 1846, p. 17s; Șesan M., Despre Ortodoxie și romîni, Mitrop. Banat, 4/6 1957, p. 60s; — Despre trilingvism în MiPL 202, 44 și 213, 318.

ecumenică de la Nicea a recunoscut patriarhia bulgară din 1234. Litovoi, stăpînind spre Severin și Hațeg, sprijinea desigur convenirile „nedeilor” din munți, și astfel menținea și unitatea de lege și de limbă. Cred că Seneslav privea mai degrabă spre răsărit. Și în aceste împrejurări Patriarhia ecumenică creiază *Mitropolia Vicinei*, pomenită în 1249 (Acad. R.P.R., Doc. B.) Țara Rom. 1, p. 5), ca să vegheze în mod special asupra celor ce se întîmplă în regiunea carpatică; vom vedea că va fi localizată între Măcin și Isaccea. Pe semne că mitropolitul Keltziniei primise altă însărcinare, sau misiunea era dublată.

De fapt, de o parte începe revolta țărănească din Ardeal, în 1248, de altă parte la curtea hanului tătăresc își face apariția, după mărturia lui Marco Polo, ducele Aloho — sau Olaha, socotit rutean după credință, adică orodox, care pare a fi primul voevod moldovean cunoscut. Deci și țara lui, cît o fi fost, trebuia să fie încadrată vreunei mitropolii, și presupun iar către cea dobrogeană, acum dublată de Vicina.

Dar vin vremuri furtunoase în regiunea carpatică. În 1277 sașii, care își construiseră bisericile ca niște cetăți „contra păgînilor” presupunînd sub aceștia și pe iobagii valahi, refuză ascultarea către episcopul latin de la Alba-Iulia, și dublînd o răscoală țărănească, ard catedrala și omoară o seamă de clerici. Contra lor arhiepiscopul de Kalocsa rostește afurisenia și cheamă în ajutor și pe cumanii din regat, care sînt invitați să vină la religia catolică sau ortodoxă latină (Academia RPR, Documente C. Transilvania 2, p. 187ss). Dar prigoana va lovi în țărănimea iobagă și în pseudo-episcopii valahi; astfel sinodul prelaților de la Buda, din 1279 dispune în art. 120 ca să fie interzis cultul public „schismatic” și să se oprească zidirea de biserici și participarea la slujbe. Numai în Banat situația se menținea mai liniștită, fiind mitropolit al Murășanei Constantin, care este înmormîntat la măn. Partoș, în 1286, după mărturia lui Damaschin Udrea. Desigur că acest mitropolit întreținea relații cu Litovoi, cel puțin.

Moldovenii erau pe atunci și ei încurcați în lupte aprige cu rutenii, din 1276 și cîțiva ani mai tîrziu, Ymor filius Molday, venea în Crimea la hanul tătărăsc, în 1286.

Aceste evenimente nu scăpau vederii Paleologilor, care s-au reîntors la Constantinopole și în Dobrogea. Și astfel, pe la 1273 retorul Manuil Holobul vestea, că la Nordul Dunării există spre Răsărit de unguri un nou grup deosebit, care este numit valahii, dornici de independență și care trăiesc în țara infinită a dacilor.

Lor li se va adresa acum mai accentuat *Mitropolia Vicinei*, confirmată în 1264 și care în 1258 avea ca mitropolit pe Teodor. Acolo, de la Isaccea, se pare că începea acest stat nou al valahilor, după mărturia unui copist din v. XIV, că Vicina a fost retrogradată, ajungând sub dominația barbară (valahă); faptul îl confirmă și geograful arab Abulfeda, care zice că Isaccea este o cetate a țării Vlahilor.²² Deci Vicina apare cu specific vlaho-românesc. Dar ea nu are sufragani, căci și Keltzinia îi pierduse, pentru variate motive externe, din partea latinilor și tătarilor, precum și din motive interne, ca mulți sufragani să nu îndemne la o autocefalie pripită. Limba ei era desigur slavonă.

Pe atunci, Litovoi încerca, în 1279, să cucerească țara lui Seneslav, folosind ciocnirea dintre maghiari și bulgari pentru Vidin și Severin. Se pomenește de Milcovia din „Tataria” (Acad. RPR, Docum. C. Transilvania 1, p. 222). I-a urmat apoi fratele său Bărbat și acestuia Tihomir. Ei însă nu erau supuși coroanei ungare, pentru că regele Ladislau se intitula în 1285 numai al: Ungariei, Dalmației, Croației, Ramei, Serbiei, Galliciei, Lodomeriei, Cumaniei (cea interioară) și Bulgariei, dar nu al Ultrasilvaniei și nici al Valahiei. Se pomenește însă că pe la 1300 era înmormântat în biserica Bărăției (București), o colonie săsească, comitele Laurențiu de Longo-Campo (Cîmpulung-Muscel), ceea ce dovedește o dezvoltare tot mai trainică statală.²³

Dincolo de Carpați, la Brașov, în Schei, prezența vieții bisericești ortodoxe e indicată prin crucea șindrilită din anul 1292, al cărei loc și semn se află și azi în curtea bisericii sf. Nicolae. Iar în Banat, unde valahii și-au format districte administrative, imitând cnezatele din Valahia, în 1296 nobilul Ioan Alsan, fost ban al Severinului, zidea, ajutat de 14 chenezi, mănăstirea sf. Gheorghe din Caransebeș; pe atunci Cîndeștii din Hațeg ctitoriau cetatea Colții cu mănăstirea, precum și biserica Sîntămăria din Orlea.²⁴

Dar viața grea a țărănimii iobage a produs răscoala din 1290, care a adus apoi alte năcazuri pentru cei înrobiți. Din vechii

²² Orientat după Le Quien, și Gelzer, Laurent, în Bitzina, Dict. d'hist. et de geogr. eccles. 9, 1937, c. 35s localizează Vicina în Kuban-Caucaz. — Dar N. Grămadă, o localizează precis lângă Isaccea; Năsturel P., Așezarea orașului Vicina, SCIV 1/4 1957, p. 294ss; Manual IBR 1957, p. 140s.

²³ Lăzărescu E., Despre piatra de mormînt a comitelui Laurențiu, Studii și cercetări de istoria artei 1/2 1957, p. 109ss.

²⁴ Lupșa, op. cit. p. 274; Cotoșman, Districtele valahe, p. 88.

episcopi ortodocși nu mai rămase nici unul, iar alții nu mai puteau să vină, din cauza opreliștei; numai nedeile continuau să mijlocească contactul populației românești din regiunile carpatice, și în lature religioasă. Greutățile fac să se nască o puternică emigrație valahă, care din Ardeal se îndreaptă spre regiunile Tatrei slovace, ducînd cu sine tradiții populare.²⁵

Și astfel, după ce a încetat pustiitoarea stăpînire tătară pînă spre Bulgaria, pe la anul 1300 situația jurisdicțională bisericească se prezintă astfel, după deciziile Patriarhiei ecumenice și notița episcopală din timpul împ. Andronic II (—1238); e reorganizată Mitropolia Haliciului, căreia e supus Maramureșul și Moldova, prin episcopia de la Asprocastron-Akerman-Cetatea Albă (Manual IBR, 1957, vol. 1, p. 143s); e înființată Mitropolia Lituaniei, la locul 81; urmează Mitropolia Keltziniei la locul 82, fără sufragani, separat de Mitropolia Kamacha, ca autocefală; apoi sînt citate ca autocefale Mitropolia Rosiei, locul 70, a Alaniei, Gothiei, Bosforul și Drîstra, iar la locul 95 Mitropolia Viciniei (Rallys, p. 491ss). Din indicație se observă, că sistemul mitropolitan pentru regiunile Mării Negre și Carpaților era complet, dar lipsind sufragani, pentru ca acțiunea chiriarhului, zis autocefal, să fie unitară și nu periculoasă prin pretenții de autocefalie națională.

V. Spre mitropoliile naționale românești

În cursul v. XIV se încheie gruparea politică a cnejilor valahi în jurul a cîte unui voevod central și astfel apare țara Munteniei-Ungrovlahia și țara Moldovei-Maurovlahia.

Fiul lui Tihomir, Basarabă cel Bătrîn, numit Bozorad, respinge pretențiile feudale ale regelui ungar Robert Carol, și dobîndește Severinul. În Răsărit, stăpînirea lui se întindea pînă spre mare, unde portulanele latine cunoșteau, din 1313, localitățile Calliacra, Pangalia (Mangalia), Costanza (Tomis), sf. Georgy pe Dunăre, Solina, Licostom (Chilia), Maurocastron (Cet. Albă) și altele (Popescu-Spineni, op. cit. 1, p. 73s). În șesul prahovean apare așezarea numită apoi București, iar imigrația vlaho-macedoneană aduce numirile de Mușatul, în Slatina, și Ialomița, și de Mușetești, în Argeș și Gorj (Iordan, Nume de locuri, p. 87). Ba-

²⁵ Vezi Vyskocil J., Despre muzica și cîntecul popular al valahilor din Moravia, rev. Muzica 11, Buc. 1956, p. 28s; Dostal Fr., Valaška povstani, Praga 1956, în recenzia M. Șesan, în Mitrop. Banatului 4/6 1958. Crînjeală D., Influențe românești în Carpați, Praga 1938.

sarabă avea desigur pe lângă sine un episcop din partea Mitropoliei Vicinei, la Cîmpulung, care pe atunci aplanase un conflict între ierarhii Crimeii (Miklosich-Müller, *Acta Patriarchatus*, I, 1860, p. 76), iar nu din partea Ohridei, fiind interpusă Patriarhia Tîrnovei. În 1338 era Mitropolit al Viciniei Macarie, după care urma unul numit Iachint.

În regiunile Moldovei era cunoscut în 1307 un voevod puternic valah, care întreţinea relaţii cu Ladislau al Ardealului, iar în 1325 valahii moldoveni ajutau regelui polon în contra comitelui din Brandenburg. În 1347 se pomenesc cetăţile lor de la Roman, Neamţ, Crăciuna, Piatra, Suceava, Siret, Baia, Țeţin; coboară descălecări din Maramureş, unde din 1329 este pomenită Mănăstirea Peri; în 1337 apare de prima dată documentar indicarea despre ţinerea de „nedei” la munte. Atunci, în nordul regiunii, în hotar cu „silvae bucovinae”, e pomenită ţara Şipeniţului; vin şi macedonenii, cu Muşat, la Huşi.²⁶ Jurisdicţia bisericească în regiune o exercita tot Mitropolia Haliciului, dar din 1327 supusă iar Patriarhiei ecumenice, încetînd vremelnica ei autocefalie. Cred că atît în ţara de jos, cu Romanul, cît şi în ţara de sus, trebuia să fi fost cîte un episcop, fapt explicat mai tîrziu prin numirea Romanului ca „mitropolia de jos”. Aceasta şi pentru faptul, că valahii emigraţi în Polonia şi pînă spre Silezia aveau în frunte cîte un voevod propriu şi chiar un vlădică al lor. Din acel timp se pomenesc de gramote cirilice slavo-moldovene din 1338 şi de un sbornic de la Cernăuţi, din 1359; se amintesc şi valahi pînă în Crimeea, cu o Măriuţă şi altele, iar în 1433 valahii de aici se opuneau turcilor.²⁷

Romînii bănăleni stau în faţa lui Carol Robert, care primise ordin din partea papii de la Avignon „să suprimă pericolul schismatic”. De aceea între 1316—1325 el îşi ia reşedinţa la Timişoara. Se pare că l-a invitat pe lângă sine pe Mitropolitul Murăşanei, dar acesta a preferat să rămînă la Partoş. Fiind suprimată măn. Morissenei, în 1338 chenezii romîni, ajutaţi de voev. Basarabă,

²⁶ *Panaïtescu P.*, Din istoria luptei pentru independenţa Moldovei în v. XIV, Studii, rev. de ist. 4, 1956; — Nedeile erau conveniri sociale, cu bilci, poveşti, bal şi cununii pe vîrfuri de munte în Carpaţi; prof. G. Bîrsan şi I. Conea au constatat 70 de locuri, din munţii Cernei, peste Vrancea şi pînă în Rodna şi munţii Apuseni; se ţineau de Sînziene, sf. Apostoli, sf. Ilie, Sîntămăria mare şi Sîntămăria mică; documentar apar de prima dată în 1337, în Maramureş. Pentru Moldova: movila Nedeia, în 1428, etc. de aici derivă numele de Nedeian, Muntean, Delean, etc.

²⁷ *Popa-Lisseanu*, op. cit vol. 12, Brodnicii, p. 32, *Holban Th.*, Romînii pe teritoriul polonez, Arhive, Iaşi 1933, p. 42ss; idem, *Jus valachicum în Polonia*, Studii şi cercetări istorice 18, Iaşi, 1943, p. 315s; *Ohienko I.*, Dvi nejstarşi moldavski gramoti, Slavia 13, Praga 1934/5.

zidesc mănăstirea Lipovei, și aceasta va fi apoi preferată de Mitropolitul Murășanei, căci aici e înmormântat mitrop. Teodosie, în 1365. Situația era însă mult mai bună, din cauza majorității ortodocșilor și a mulțimii de mănăstiri, la Bezdin, Săraca, Văradia, etc. Totuși sediul mitropoliei se va fi mutat apoi la Timișoara, unde adoarme în 1400 mitropolitul Ilarion.²⁸

În centrul Transilvaniei, unde domnea pe la 1308 voevodul Ladislau, și care regiune era numită în 1313, în mapamondul lui Hereford, drept „Dacia septem oppidum” sau Castrum (Popescu-Spineni, vol. 1, p. 66 harta 25), măsurile represive latine erau aspre de tot; numai în Bihor și Cluj era situația trecător mai bună, pe vremea stăpînirii familiei Borșa. Dar în 1321 regele Carol Robert își impune supremația și în Transilvania, îndemnîndu-l pe episcopul latin al Milcoviei, pomenit apoi în 1347, la acțiune mai vie. Atunci vor dispărea pe rînd și mănăstirile ortodoxe făgărășene. Totuși cei înstăriți dintre valahi vor zidi biserici din piatră, ca la Densuș, Orlea, Peșteana, sf. Nicolae-Deva, Roșcani, Criscior și altele, unele primind pictură bizantină. Se pare însă că totuși mai veneau episcopi ortodocși, pentru că în 1375 papa Grigore XI ordona prin bula „Debitum pastoralis” ca toți episcopii ortodocși din Ungaria să fie alungați și înlocuiți cu cei latini.

Dar și în Balcani situația s-a înăsprit, prin cuceririle lui Ștefan Dușan Sîrbul, care înglobează în țara sa Arhiepiscopia autocefală a Ohridei, în 1334, de care depindeau și valahii din Pind și Tesalia, și se declară „țar al sîrbilor, grecilor și bulgarilor”. Atunci Patriarhul ecumenic l-a îndemnat pe arhiep. Antim Metohitul să renunțe la autocefalie, și să revină sub jurisdicția patriarhiei, iar Dușan răspunde prin proclamarea schismatică a Patriarhiei sîrbe, în 1346. Din 1351 turcii pun piciorul în partea europeană a imperiului bizantin și începe calvarul ortodocșilor din această regiune. Atunci patriarhiei ecumenice i-au rămas credincioase doar Mitropoliile Kievului și Haliciului și Țările romîne.

Voevozii romîni, Basarabă și Mușatinii, profită de ocazie, ca pe baza can. 34 apostolic să ceară autocefalia și a bisericii din țările lor. Dar și Patriarhul avea tot interesul să reglementeze pentru sine această jurisdicție, văzînd că există acum state nealîrnate ale Ungrovlahiei și Maurovlahiei; greutatea consta numai în faptul politic, ca împăratul bizantin, de care aceste țări nici odată nu depinseră în lature politică, să recunoască independența

²⁸ Cotoșman, Viața sf. Iosif, 1956, p. 23s; Vlăduceanu, Vechi urme de pictură, p. 49.

lor. S-au dus tratative, despre care nu ne-au rămas urme, dar cunoaştem rezultatul lor. Abia în urma jurământului, că Ungrovlahia niciodată nu se va desface de Patriarhia ecumenică, patriarhul încuviinţează în 1359, ca mitropolitul Iachint al Vicinei, care de mult se reţinea în capitala Ungrovlahiei, să se mute acolo oficial, pe lângă Nicolae Alexandru Barasab, acordându-i calitatea de mitropolit naţional, dar lipsindu-l de episcopi sufragani. Deci Mitropolia Ungrovlahiei s-a întemeiat prin transferarea sediului Vicinei la Argeş. De rest, consemnarea lui Pseudokodinus citează ca autocefale Mitropoliile Tomisului pentru Skythia şi a Mysiei cu Odessus-Varna, dar Mitropolia Keltziniei dispăre din consemnare, după 1361.²⁹ Deci numirea Mitropolitului Ungrovlahiei „şi al plaiurilor” transilvane consfinţeşte o jurisdicţie mult mai veche, contra căreia nu a protestat nici regele ungar, fiind tradiţională şi evidentă, deci reală şi în 1234 şi prin gestiunea mitropoliţilor Keltziniei şi a Vicinei, în mod succesiv.

Acţiunea continuă; în 1370 Patriarhia încuviinţează înfiinţarea Mitropoliei Severinului şi acordă autocefalie Mitropoliei Haliciului. Iar în anul următor dispune, ca mitropolitul de Haliciu împreună cu cel al Ungrovlahiei să rînduiască episcopi locali (Acad. RPR, Docum. B. Ţara Rom. 1, p. 23). În această prevedere cădea desigur regiunea Moldovei, unde trebuia să fie vreun episcop local, în ţara de sus, poate la Rădăuţii lui Bogdan, şi în cea de jos, la Roman, şi la Cetatea Albă, capitala devenind Suceava în 1374. Toate aceste organizări ierarhice mai aveau în vedere şi o ripostă faţă de prozelitismul latin, şi ele se produceau în vremea în care de la Athos se răspîndea teologia sf. Grigore Palama, care redeschidea cerurile pentru conştiinţa credincioşilor.³⁰ În Muntenia venea Nicodim Aghioritul să introducă noua concepţie a isihasmului atonit şi ucenicii lui au lăţit-o în Transilvania şi Moldova.

Şi pe cînd Ungrovlahia începe din 1388 să se numească „Ţara Romînească”, pe baza conştiinţei că Valahii sînt romîni (Acad. RPR, Doc. B. Ţara Rom. 1, p. 43), şi se întindea pînă spre Drîstor, Moldova Muşatinilor Petru şi Roman, dovedindu-şi in-

²⁹ Rallys, p. 456 şi 497s; Miklosich-Müller, *Acta patriarchatus constantinopolitani*, vol. 1, Viena 1860, p. 361s, 429; Manual IBR 1957, vol. 1, p. 144ss.

³⁰ Despre riposta patriarhului la politica papală, vezi la Grecu V., *Bizanţul şi catolicismul în trecutul nostru*, Studii Teol. 9/10 1950, p. 556ss; Despre influenţa teologiei Palamite la romîni, teza prof. M. Şesan, în: *La chute de Constantinople*, *Byzantinoslavica* XIV, Praga 1953, p. 272s; idem, *Limba poporului în Biserică, Mitrop. Moldovei* 3/4, 1956, p. 107; idem, *Introducerea limbii romîne în Biserică, Mitrop. Ardealului* 11/12 1957, p. 830s.

dependența politică, dobîndea și ea o Mitropolie proprie, admisă de Patriarhia ecumenică încă înainte de 1386, cînd e chiar pomenită ca existentă, ca Mitropolia Maurovlahiei (Rallys, p. 501s), în rînd cu Tîrnova, Peci, Ohrida, Iberia, Galitza, Rossia și Ungrovlahia; aceasta din urmă primea jurisdicție „peste întreaga Ungrie și a plaiurilor”. Astfel se încheia organizația ierarhică carpatică.

Numai Transilvania întîrzie. Pentru ea Mitropolia Severinului va însemna baza organizării ierarhice proprii, iar intervenția lui Ștefan cel Mare va duce la împlinirea acestei organizații mitropolitane transilvane și la recunoașterea ei oficială.³¹

Deși ca limbă bisericească oficială a noilor state romînești se menținea cea slavonă, totuși în popor se continua limba proprie strămoșească, stimulată prin folclor, prin Mioriță și conveniri de la nedei. Din această conștiință va genera și dorința vie după limba proprie și în Biserică.

Astfel Biserica ortodoxă a avut și în țările romîne un rol deosebit în lupta pentru consolidarea statelor de sine stătătoare și-i îndemna pe voievozi la independență; mănăstirile vor fi arsenale de cultură.³² Iar în Transilvania, și pe mai departe slujbele ortodoxe vor rămîne mereu atractive și pentru cei de altă credință.

Pr. Dr. MILAN ȘESAN

Profesor la Institutul Teologic Universitar, Sibiu

³¹ *Lupșa Șt.*, Vechimea Mitropoliei Ardealului, Sibiu 1948; *Cotoșman Gh.*, Contribuții la începuturile Mitropoliei Ardealului, Omagiu Mitrop. N. Bălan, 1956, p. 336; contra *V. Popa*, Considerații cu privire la Mitropolia Transilvaniei, Mitrop. Banat. 7/9 1958, p. 408ss, cu origine moldovenească.

³² *Opreșcu G.*, Scurtă istorie a artelor plastice în epoca feudală, Buc. 1957, p. 43.

ACTIVITATEA CULTURALĂ ȘI POLITICĂ A MITROPOLITULUI SÎRB ȘTEFAN STRATIMIROVICI (1790-1836)

Am arătat în alt loc rolul multilateral pe care l-a avut în viața bisericească și de stat a sîrbilor din nordul Dunării acest mitropolit, de la nașterea căruia s-au împlinit la 27 decembrie 1957, 200 de ani. În cele de mai jos vom trece în revistă cîteva fapte, unele prea puțin cunoscute la noi, spre a ilustra în deosebi activitatea lui pe tărîm cultural și politic, activitate care va avea, cum se știe, legături destul de strînse cu viața culturală și bisericească a romînilor din Ardeal și Banat.

Trebuie să spunem din capul locului că Biserica Ortodoxă a fost pentru sîrbii din Austria păstrătoarea întregului patrimoniu de viață culturală și materială, economică și politică, în tot decursul celor 330 de ani de existență sub stăpînirea habsburgică. Recunoscuți ca un fel de etnarhi, de capi politici, într-o vreme cînd nu se mai îngăduia alegerea voivodului și a conducătorilor politici propriu-ziși, mitropoliții din Carloviț conduceau, prin sinoadele și congresele lor național-bisericești, (adevărate parlamente formate din 25 clerici, 25 mireni și 25 delegați ai ținuturilor grănicerești) întreagă viața poporului sîrbesc, refugiat din cauza turcilor, la nordul Dunării. Autonomia mai largă sau mai restrînsă, pe care și-au știut-o exopera și menține de-a lungul timpului, a fost singura garanție pentru salvarea sufletului ortodox și național al unui popor cu o conștiință de libertate din cele mai accentuate în aceste părți ale Europei.

Aceasta mai ales cînd ne gîndim la ideologia oficială a statului multinațional, mai bine zis a conglomeratului de state și popoare, pe care-l forma imperiul austriac-habsburgic, care se știe că a fost catolicismul de cea mai autoritară esență și perseverență. Chiar și cînd, pe vremea lui Iosif II (1780—1790), a fost mai liberal, subliniind în primul rînd germanizarea vieții de stat, prin așa numita idee a politicii de stat austriece, conducerea vieții imperiului se baza mai mult pe promovarea catolicis-

mului, contrar oricărui separatism național. Toate trebuiau subordonate „legii împăratului”, vrierii lui, chiar dacă se îngăduiau în cadrul fiecărui națiuni și biserici o libertate de mișcare mai mult sau mai puțin apreciabilă. Avea ea grijă, pajura bicefală, atunci când se ridica prea mult un popor (cum a fost cazul cu renașterea politică și culturală a ungarilor între 1790—1848) să lase ușa mai largă și altora, sîrbilor și cehilor de pildă, pentru a contrabalansa pe cea dintîi. Rostul lozincii „dezbină-i, ca să-i poți stăpîni”, acesta a fost, chiar cînd a fost vorba de viața diferitelor curente culturale și naționale în sînul aceleiași popor, cum a fost și cu „unirea” religioasă de la noi, ori cum a fost cazul și la alte popoare de sub stăpînirea habsburgilor.

O serie întreagă de ordine călugărești, în frunte cu iezuiții și cu piariștii, împînziseră orașele imperiului, întemeind tot felul de instituții și școli secundare, în care, la început în limba latină, mai apoi în limba germană sau maghiară, aceeași orientare romano-catolică se infiltra în generații de-a rîndul, pentru a crește cetățeni devotați ideii de stat austriece. Desigur, straturile largi ale poporului rămîneau încă departe de binefacerile culturii, căci nedreptățile sociale împiedecau țărănimea și muncitorimea, cu totul robite nobilimii, să ia parte în chip masiv și egal la noile instituții școlare. E drept că în Serbia lucrurile stăteau ceva mai bine, căci, în urma „privilegiilor ilirice”, poporul sîrbesc era cu mult mai liber, decît erau românii din Transilvania, bunăoară. De aceea, școlile populare înființate sub Maria Terezia și Iosif II și-au dat mai repede roadele în părțile bănățene și în sudul Ungariei. În același timp însă, nobilimea maghiară știuse exopera pentru ea o serie de avantaje politice, care treceau cu mult înaintea celorlalte popoare din Austria. Ne gîndim întîi la încoronarea ca rege al Ungariei a prințului moștenitor, la introducerea vieții constituționale în toată Ungaria, cu administrație cu limbă proprie în școli, în comitate și în dietă (1790), fapt care a avut o influență hotărîtoare în viața internă nu numai a Ungariei nou create, ci și a tuturor popoarelor din imperiu.

În situațiile acestea, pentru sîrbii din Ungaria se puneau probleme din cele mai importante. Unele din ele, cum a fost latura politică, au putut fi împlinite abia la 1848, prin crearea Voievodinei sîrbești din Timișoara (1848—1861), ca o contrabalansare a avansului maghiar în imperiu. În schimb, pe tărîm cultural și școlar lucrurile au mers mai repede și mai firesc. Lupta începuse mai de timpuriu și anume pe două căi: școli de limbă

națională și școli desfăcute de cătușele clericalismului medieval-catolic. Cu alte cuvinte, școli naționale și libere, conduse în spiritul iluminismului și al raționalismului liberal.

Încă înainte de 1750 contele Pergen ceruse Mariei Terezia să ia conducerea școlilor din mâinile călugărilor catolici, iar mai târziu Felbiger s-a străduit prin reformele sale școlare să subordoneze credința argumentelor raționale. „Deputația ilirică”, organ de luptă politică și bisericească a sîrbilor, a fost înființată în 1747, între altele și cu acest scop, de a griji „quoad religiosa et spiritualia”. Se începe cu marele mitropolit Pavel Nenadovici (1749—1769) opera de susținere a școlilor. În primul an, mitropolitul a donat 50 de ducați, în ceilalți ani cîte 10 ducați anual pentru fondul școlilor. După el urmau ceilalți episcopi, mănăstirile din Frușcogora, protopopii, preoții și bisericile, fiecare după o repartitie anumită. Au venit și mirenii într-ajutor, militari și mai ales negustori. Fondul se administra de o comisie consistorială din Carloviț. Mai târziu organizarea fondurilor s-a dezvoltat în chip uimitor, cam așa cum s-a întîmplat și la noi în Bucovina. În 1749 se înființează „Fondul clerical sau școlar”, care trebuia să alimenteze opera de ridicare a poporului prin școli. Unul din discurile, care se purta prin biserici, a fost designat special pentru școli. S-a înființat la fiecare biserică cîte o „cutie a școlilor”, casete, în care se strîngeau bănuții văduvelor și săracilor pentru ridicarea și întreținerea școlilor, a cărților și pentru plata învățătorilor. În 1769 s-a înființat și un „Fond al neprevăzutelor”, din care urma să se ajutoreze eparhiile slab dotate, preoțimea, bisericile, etc. Numai prin contribuția credincioșilor se putea spera ajutorarea bisericii și a școlii.

Lucrurile mergeau înainte cu pași repezi. „Regulamentul iliric” din 27 septembrie 1770 prevedea școli triviale pe sate, cu atît mai vîrtos că dispozițiile Mariei Terezia impuneau ca în comunele unde nu este școală sîrbească, copiii să urmeze la cea catolică. În 6 decembrie 1774 se proclamă ordonanța școlară pentru școlile normale, licee și triviale din întreg imperiul. Peste doi ani ordonanța apare și în limba sîrbă, interzicînd străinilor, care n-aveau cetățenie austriacă, să fie numiți dascăli. Planul de învățămînt pentru școlile elementare cuprindea scrisul, cititul, socotitul și elemente de doctrină creștină, toate în limbă proprie. Firește, dascălii și cărțile aduse din Rusia erau urmărite, în schimb, cine putea ajunge să învețe pe copii și limba germană, era premiat. Dascălii erau aleși prin voturi de către comună, după

ce-au depus examen în fața directorului. Ei trebuiau să fie ortodocși, numai la nevoie se îngăduia un romano-catolic, nici într-un caz un protestant. Preoții puteau face și ei serviciul de dascăl, dar numai în sate mici, și cu plată modestă. Se făgăduia dascălilor două lanțuri de pământ, două de livadă, plată în bani sau în natură. În 1777 se publică „ratio educationis”, care reglementează amănunte privind planul, manualele și alte rînduieli în legătură cu școlile, rînduieli care în Transilvania vor intra în vigoare numai în 1781. Se înființează 10 inspectorate școlare peste Croația, Slovenia și Ungaria. Învățămîntul în regiunile grănicerești începe în 1780, iar din 1790 s-a început a se da ajutor și din casa statului pentru școlile grănicerești, cele mai expuse germanizării.

Iosefinismul a sprijinit și el germanizarea școlilor, dar mai aducea și o idee nouă: laicizarea lor. Lupta contra superstițiilor și amestecului iezuților în viața culturală și politică a țării a făcut din Iosif II un eliberator, un fel de „Marc Aureliu sîrb”, acuzat de unele cercuri ultra-catolice că ar susține pe sîrbi și pe romîni. Publicînd în 1784 cartea lui I. V. Eibel: „Ce-i papa?”, la care se răspundea că nu-i nimic mai mult decît un episcop cu drepturi ca oricare altul, doar că rezidează la Roma, împăratul susținea, cum se știe, ideile liberale febronianiste, atît de gustate în epoca iuminilor. La fel se susținea și în cartea tradusă în sîrbește de Iovan Mușcatirovici: „Despre sărbători”. În revista „Sîrbske Novini” apăreau la 1791, sub formă dialogată, pamflete ale lui Voltaire, cuprinzînd idei anticlericale, iar în 1792, primul abecedar sîrb (Mali bukvar) răspîndea aceleași idei. De altfel, „trîmbița redeșteptării naționale sîrbești”, care a fost poetul Doșitei Obradovici († 1811), răspîndea și el destule critici la adresa călugărilor, ierarhiei, slujbelor prea încărcate de mătăanii, a moaștelor, icoanelor și altor rînduieli bisericești, idei luate toate, desigur, din spiritul vremii îmbibat de protestantism.

„În loc să predice despre credință și despre iubirea de frate, zice el, mulți preoți predică ceartă și neînțelegere între oameni, batjocorindu-se unii pe alții, din pricină că numai ei ar avea legea cea adevărată și sfîntă, iar ceilalți sînt doar niște rătăciți..., de aceea Biserica, zice el, ar trebui reformată în duh evanghelic și înlăturate toate adausurile omenesti îngrămădite de-a lungul veacurilor în arsenalul credinței... În primul rînd, monahismul, cel mai mare balast al Bisericii, cum îl numea el, trebuie scos, căci călugării susțin superstiția și lenea. Mai bine s-ar transfor-

ma mănăstirile în școli și internate, iar popii să fie făcuți dascăli". Vorbele lui parcă traduceau programul lui Iosif II: „numai după ce vom tipări destule cărți pentru școală și vom ridica destule spitale pentru sănătatea poporului, abia atunci, vom putea să mai înălțăm și câte o biserică”.

Față de aceste idei ale timpului, mitropolitul Ștefan Strati-mirovici, care, altfel, era o fire autocrată, conservatoare, dușman al „înnoirilor”, combătînd pe oricine venea cu schimbări ce se părea că ating rînduielile bisericești, n-a rămas, desigur, în ne-activitate. Indrăgostit din pruncie, după cît mai multă știință de carte, el și-a dat seama că numai prin cultură temeinică va putea poporul sîrbesc să se ridice în rînd cu celelalte neamuri. Studiile sale multilaterale, precum și legăturile cu cele mai înalte perso-nalități ale vremii, l-au făcut să-și adune o bibliotecă bogată și o arhivă, din care urmașii săi vor face prima arhivă și bibliotecă sîrbească (și azi la Carloviț) din trecutul neamului său.

Prima grijă mare a arătat-o creierii școlii teologice din Car-loviț (1794), dezvoltînd pe cea dinainte, înființată încă în 1731 de mitropolitul Vichentie Ioanovici, dar lipsită de continuitate și de cea mai simplă metodă. Încă în timpul tinerii congresului național bisericesc de la Timișoara (1790) s-au exprimat dorințe de a se aduce la îndeplinire hotărîrea soborului din 1774, de a se înființa în fiecare episcopie câte o școală clericală. Multă vreme, însă, dorințele rămîn neîmplinite. „De unde bani? De unde das-căli? De unde cărți?” va întreba mitropolitul. „Banii noștri se împart vlădicilor catolici sau uniți, care susțineau legea împăra-tului. Contra banilor e greu de luptat, spunea el altădată. Clerul și poporul nostru e ținut în mizerie și în ignoranță”.

Iată de ce planul mitropolitului de a lucra încet, dar temei-nic, la opera de consolidare a școlilor teologice și populare în sînul poporului său are o importanță neîntrecută pentru cine stu-diază obiectiv lucrurile. În 1779 fu suspendată „deputația iliri-că”, organul de colaborare cu poporul. A aduce cărți sau dascăli din Rusia însemna trădare de patrie. Orice pas îi era urmărit. De aceea mitropolitul își începu opera prin pastorale, predici, vizi-tații canonice. Congrese naț.-bisericești n-a mai putut ținea tot timpul păstoriei între 1790—1836, desigur și din pricina multor contradicții pe care le implica trezirea la conștiința națională a atîtor popoare cuprinse într-un stat atît de multinațional. Mulți l-au acuzat că n-a avut nici un plan cînd a înființat seminarul teologic din Carloviț și că toată grija conducerii lui a încredin-

țat-o protosinghelului Petru Ioanovici-Vidac și preotului Vuianovski. Adevărul era altul. Cunoștințele de scris, citit, socotit, catehismul, tâlcuirea din Vechiul și Noul Testament, pravilele soboarelor, istorie sîrbească și istorie a bisericii, — cam acestea ar fi, zicea el încă în 1791, ceea ce ar trebui să știe un preot, dar nici acestea nu avem de unde le dobîndi. De aceea, la început, vlădica s-a mulțumit și cu două trimestre (1. II.—12. VIII. 1794 și 22. XI. 1794—23. II. 1795). Era destul pentru început. Doi profesori făceau totul. Lîngă teorie, venea și practica: alături de seminar înființă și un internat „alumnean”, în care o parte din școlari, și anume cei săraci, erau întreținuți gratuit, iar ceilalți plăteau hrană și haine. Se servea cîte două mîncări; la praznice și sărbători mîncarea era mai bună.

În „Alumneum” se predă în chip elementar scris, citit, gramatică, exerciții. La „teologie”, cele două cursuri cuprindeau: dogmatică, morală și apologetică (mai ales după catehismele lui Platon al Moscovei, al lui Raici († 1801) și Teofan Procopovici), istorie bisericească (tradusă din rusește de Vuianovski), pastorală sau datoriile preoților de mir (tipărită în 1798 la Pesta), omiletică, iar la drept se comentau legiuirile bisericești în vigoare la sîrbi: rescriptul declaratoriu, sistemul consistorială și altele. În același timp, se învăța și practică: tipic, cîntare, tâlcuirea Evangheliilor și Apostolelor, dar mai ales metodică și didactică, pentru că, pînă să ajungă preoți, mulți din absolvenți trebuiau să facă și pe învățătorii.

Desigur, după metoda timpului, se învăța mai mult din memorie, papagalicește, dar cu timpul metoda s-a îmbunătățit, manualele s-au înmulțit, iar celelalte eparhii își înființează și ele pe rînd cîte un seminar, după modelul celui de la Carloviț.

E drept că partida tinerilor mai radicali, în frunte cu prietenul și colegul său, avocatul Sava Tekely a criticat aspru pe mitropolit că n-a înființat un „seminar general”, pentru toți ortodocșii din imperiu, complet, de curs secundar, după modelul celor catolice, după cum fusese vorba la 1790, în congresul de la Timișoara. Răutatea dușmanilor a mers pînă acolo că-l acuzau pentru cei 6000 fl. pe an cît primea mitropolitul salar de la stat. El însă se apăra, spunînd că a cerut în repetate rînduri împăratului și guvernului ajutor în acest scop. Și în 1811 stările erau tot cam așa, seminarul încă tot nu era complet, unii-l acuzau chiar la împărat că mitropolitul s-ar opune. În 15. II. 1811 Stratimirovici răspunde împăratului că: 1. n-are mijloace materiale pentru

ridicarea seminarului, pentru întreținerea lui și pentru plata profesorilor, 2. n-are dascăli buni, ceea ce nu se poate dobîndi peste noapte, 3. n-are destui elevi cu pregătirea cerută de un astfel de seminar.

Plîngerile se întetesc, de astădată și din partea romînilor, de aceea Cancelaria aulică ungară îi cere să repartizeze pentru fiecare episcopie, mănăstire, protopopiat cota-parte de contribuție pentru întreținerea și susținerea a două seminarii, din care unul pentru valahi. Mitropolitul răspunde că nici pentru unul nu-i în stare. Acum se ridică, de fapt, cei mai mulți împotriva lui, însuși prietenul său, episcopul de Bacika, Lukian Mușițki, una din figurile cele mai importante ale vieții culturale din timpul acela. Inspectorul școlar Șt. Uroș Nestorovici îl acuza că în doi ani abia se învăța la Carloviț gramatica, tipicul, cîntările și rudimentele teologiei. Drept urmare, inspectorul propune și împăratul aprobă înființarea în 1812 a 3 școli normale (preparandii), fără controlul bisericii (decît la religie), pentru sîrbi la St. Andrei, pentru greci la Pesta și pentru romîni la Arad.

Și în 1818 aceleași școli teologice „generale” erau cerute pentru sîrbi la măn. Gergeteg (Srem), pentru romîni la măn. Bezdin (în Banat); Stratimirovici răspunde că „acest plan e prea greu față de al meu. Acum sînt „teologii” și la Vîrșeț, Arad, Pacraț, iar licee sînt destule în imperiu”. Școlile teologice separat pentru sîrbi și romîni, credea mitropolitul c-ar duce „la dezbinări naționale, la certuri și antagonism stricător unității de credință”. În plin veac al XIX-lea aceste idei erau, desigur, depășite și măsurile pe care știm că le-a luat contra învățaților romîni D. Țichindeal (suspendat de la catedră în 1814), Dam. Bojincă și Moise Nicoară, care au trebuit să se expatrieze, au dovedit că „bătrînul de la Carloviț” nu prea putea avea înțelegere și pentru doleanțele bisericesti și naționale ale romînilor...

Școlile teologice din celelalte centre eparhiale au luat model după cea din Carloviț. În 15. VI. 1803 îl îndemna Stratimirovici în acest scop pe episcopul Vîrșețului Petru Ioanovici-Vidac, iar în 1805 și pe Chiril Jivcovici la Pacraț (Slovenia). În 1807 cere din nou episcopilor să raporteze cum stau cu școlile clericale. În 31 decembrie 1807 Pavel Avacumovici raporta din Arad că imediat după venirea lui ca episcop acolo a căutat să introducă școala clericală.

De fapt, și în veac. XVIII a existat la Timișoara o școală de teologie, mai ales între 1791—1810, avînd ca dascăli pe Pavel

Kengelaț și Mihail Roșu Martinovici. Totuși, școala nu avea caracter permanent, cum o instituiseră Stratimirovici la Carloviț.

Iată cum descria Pavel Avacumovici situația:

„Jelim cu toții după școli, scria el. Nici în Oradea nu este, nici la noi. Unde se mai află școli triviale, mai învață unii, dar unde nu sint, nici măcar scrisul și cititul nu prea merge, iar slujbele merg greu de tot. Am hotărât cum mi-ați cerut — să controlez pe toți candidații de hirotonie dacă știu ori nu carte; pe cei neștiutori, nu-i voi hirotoni”.

La Vîrșeț se introduseseră tot 2 semestre de câte 6 luni (între 1 sept. — 28 febr.), cu aceleași cărți ca la Carloviț. Tot așa raportează la 1809 episcopul din Pacraț, Iosif Putnic.

Se vede însă că nici în 1819 nu se țineau cursuri regulate. Nu toți episcopii își dădeau silințele în chip statornic. Între timp, Curtea din Viena și guvernul din Budapesta militau tot pentru un „seminar general” pentru ortodocșii din întreg imperiul, cerînd referințe detaliate cîți bani ar necesita ridicarea clădirii, întreținerea, plata profesorilor, cărțile, etc. Mitropolitul nu voia însă o școală în care organele statului să se amestece prea mult. În fine, în 1820 mitropolitul propune „reorganizarea” a 5 școli teologice după un plan „al său”, de astă dată în două etape, cu durată de 3 ani, avînd la bază școli pregătitoare. Cea de la Carloviț va deservi episcopiile Srem, Bacika și Buda; cea de la Pacrat episcopiile de Pacrat și Carlstadt în Croația și Slovenia, celelalte trei vor fi în eparhiile Vîrșeț, Timișoara și Arad, unde se află cea mai multă populație ortodoxă. Desigur, adaugă mitropolitul, școlile vor trebui ajutate și din fondul clerical. Poate ne vor ajuta și mirenii mai bogați.

Din planul mitropolitului numai la Timișoara nu s-a putut înființa atunci. În schimb la Arad ea se va înființa numai cu limba de predare romînă, iar la Vîrșeț cu două secții: sîrbă și romînă (1822). La această școală a predat între alții și Andrei Șaguna și Tincu-Velia.

Una din cele mai grele critici aduse de istoriografia obiectivă mitropolitului Ștefan Stratimirovici este lipsa lui de înțelegere față de mișcarea romînească de emancipare bisericească și școlară a romînilor bănățeni de la începutul sec. XIX. Ori cîte merite ar avea „bătrînul de la Carloviț”, faptul rămîne ca o greșală, dar procesul în care se încadrează episodul romînesc trebuie înțeles prin prisma mai largă a evenimentelor epocii și prin caracterul lor adesea revoluționar, care se vede că l-au depășit.

Istoricul G. Sliepcevici, după care scriem aceste rînduri, nu încearcă să-l scuze, pentru că apologia faptelor lui nu intră în preocupările unui istoric obiectiv. Totuși încearcă să remarce cîteva fapte, pe care le pomenim și noi.

Prima nemulțumire mare i-a provocat-o, zice Sliepcevici, înființarea preparandiei, ai cărei „absolvenți sînt crescuți prea lumet, fumează, nu prea cercetează biserica, vor să iese de sub jurisdicția bisericii, nu li-e drag să meargă să cînte la sfintele slujbe, batjocoresc limba slavă-bisericească”, întocmai ca și absolvenții școlilor teologice, silindu-i uneori să audieze cursuri în plus pentru a putea lua un post de dascăl.

Desigur că antipatia lui față de o astfel de „școală laică”, izvorîtă din duhul liberal al epocii și contra căruia Stratimirovici a luptat cu toate puterile, uneori întrecînd măsura, a alunecat apoi pe povîrnișul luptelor confesionale și naționale.

Cazul arădanilor este concludent în această privință. Văzînd că nu pot altfel străbate la împărat și la împlinirea doleanțelor lor, conducătorii preparandiei arădane Dim. Țichindeal, Diacon. Loga și I. Mihuț intră în corespondență strînsă cu episcopul unit din Oradea. Acesta a intervenit pentru ei, i-a ajutat și cu bani, dar în același timp trebuie să recunoaștem că făcea și prozelitism. Cel puțin Țichindeal pare că s-ar fi prins, dacă n-ar fi murit prea de timpuriu (1818). Nu s-ar putea spune dacă nu cumva s-ar fi gîndit chiar la el ca episcop de Arad (după sîrbul Pavel Avacumovici), căci împăratul scria lui Vulcan să grijească „să treacă la unire cîțiva din fruntașii eparhiei Aradului...”. De aceea cînd în 12 dec. 1812 episcopul Ștefan Avacumovici îi scria că directorul general Ștefan Nestorovici a lăudat erudiția lui Dim. Țichindeal, pe care-l recomanda de catehet la Arad, Stratimirovici răspunde cu oarecare ironie: „Nu știu în ce școală clericală se va fi distins acest valah, protestantă sau romano-catolică”? De aceea îl roagă pe episcopul Timișorii să-l informeze ce fel de cărți sînt cele pe care aude că vrea să le dea Țichindeal pe limba romînă și ce atitudine păstrează față de învățăturile dogmatice și morale ale bisericii sale?

Cartea la care face mitropolitul aluzie nu sînt desigur, numai „Fabulele” lui Dositei Obradovici, care vor apărea abia în 1814 la Pesta, ci și „Sfaturile înțelegerii sănătoase” scrise de același mare dascăl al sîrbilor, tradusă și tipărită de Țichindeal încă din 1802 la Pesta, care toate cuprindeau aceleași idei liberale, dacă nu chiar anticlericale, de care am vorbit mai sus. De

altfel se știe că Țichindeal a tradus și alte scrieri ale epocii. Desigur Stratimirovici a aprobat numirea lui Țichindeal de catehet, dar în aceeași zi de 12. XII. 1812 scria episcopului Pavel Avacumovici al Aradului cerîndu-i să controleze cît se poate de aproape linia dogmatică și morală a învățaturii ce se predă în noua școală. Mitropolitul aflase că Diaconovici și Țichindeal nu numai că îngăduiau elevilor să meargă cîte doi în fiecare Duminică și la praznice în biserica unită din Arad să cînte la strună, ci se străduiau să introducă alfabetul latin în locul celui cirilic (desigur aluzie la opera de traducere și corectare a cărților de cult, pe care o începuse Diaconovici-Loga). Natural că Stratimirovici era contra unor asemenea idei „care zicea el, seamănă zîzanie confesională și națională între sîrbi și romîni”, dar care nici din punct de vedere canonic nu puteau fi aprobate, credea el, căci „deși romîni sînt îndreptățiți să-și aibă școlile, slujbele și episcopii lor, totuși deocamdată limba lor liturgică este cea slavă-bisericească!”.

Intr-o vreme cînd se încerca de guvern schimbarea calendarului („cum ar mai fi atunci biserica noastră? zicea el: nici răsăriteană, nici apuseană”), precum și introducerea a doi mireni în consistorii (după model rusesc, desigur, pentru a putea face statul mai ușor ingerințe în trebile bisericii), ca să nu mai vorbim de extraordinara luptă prozelitistă a uniației sprijinită de guvern, față de toate acestea —, desigur că Stratimirovici a luptat cum a putut să le respingă. Și cea mai neașteptată lovitură: un grup de intelectuali în frunte cu Dimitrie Țichindeal cer într-un memoriu către împărat alegerea unui episcop romîn la Arad (1814), unde moartea bătrînului Pavel era așteptată din zi în zi. În aceste împrejurări, neputîndu-se ridica la umanitara înțelegere a vremii, mitropolitul a lovit și încă brutal: destituie pe catehetul Dimitrie Țichindeal de la catedră (asupra celorlalți nu avea jurisdicție), iar „Fabulele” le confiscă prin organele poliției. Vor mai trece încă 15 ani pînă la alegerea primului episcop romîn la Arad, ani în care conștiința romînească începe să se a-dîncească, dar vor mai trece încă 50 de ani, pînă la emanciparea ierarhică de sub sîrbi. Se vede și de aici cu cîte decenii erau înaintea noastră cercurile bisericești sîrbe, fapt care se explică în parte și prin faptul că la noi organizarea școlii și a bisericii a venit cu mult mai tîrziu ca a lor.

Un merit deosebit, afară de școlile teologice l-a avut înființarea de către același mitropolit a gimnaziului din Carloviț și

după el a celui din Novi-Sad. Pînă la sfîrșitul vîecului XVIII toți intelectualii sîrbi trecuseră prin școli străine, romano-catolice. De acum se formează o burghezie bine înstărită, școlile elementare se înmulțiseră, mulți slujbași, ofițeri și funcționari ajunseseră la situații frumoase, mai ales în orașe. „Gîndul de a întemeia gimnaziu sîrbesc l-am avut de mult, declară în 1791 mitropolitul Stratimirovici, dar împrejurările nu mi-au fost favorabile, n-aveam bani, nici local”. Salvarea a venit de la burghezie. Negustorul Dimitrie Anastasievici Sabov din Carloviț a donat 20.000 fl. Indată s-au alăturat și alții, iar în 1792 împăratul Francisc I aprobă donația cu condiția ca la 16 octombrie 1792 să se deschidă sub controlul cancelariei aulice ilirice (și apoi a Cons. de Război) primul gimnaziu sîrb din Austro-Ungaria. Regulamentul l-a redactat mitropolitul în colaborare cu Teodor Iancovici Mirievski și Ștefan Vuianovski avînd ca model regulamentele gimnaziilor ungurești. În 1796 avea 5 clase. În afară de limba latină se mai învăța limba germană, începînd din 1817 greaca, iar după 1849 și maghiara. Școala era a bisericii, care avea conducerea administrativă și fundațională, printr-un patronat, un fel de comitet lărgit, iar dreptul de control suprem era rezervat împăratului, așa cum se stipula încă în testamentul ctitorului.

În același fel s-a înființat și gimnaziul din Novisad (Neoplanta, Neusatz), donație a negustorului Sava Vukovici, dar capitalul n-a putut fi pus în lucrare decît mult mai tîrziu (1816), căci împăratul ar fi vrut să facă din acești bani mai bine un „seminar general” în genul celor catolice. Mitropolitul n-a acceptat, căci „cărțile bisericesti, literatura noastră slavă și chiar cîntările noastre nu se pot învăța într-o școală romano-catolică, ci numai într-una sîrbească, proprie”.

Așa se explică de ce încă în 1798 îi putea scrie învățatului german Schlözer, cu care se afla în corespondență (și care l-a propus membru al Academiei savanților din Göttingen) că știu că nu mai recunoști Sîrbia cea care 1000 de ani a stat în întuneric și care acum intră între popoarele civilizate ale Europei, fapt care constituie cea mai mare bucurie a mea, zice mitropolitul. Tot așa se explică de ce încet-încet, cu control aspru într-una, cu sfat și dojană, dar mai mult cu pilda, nu mai aflai în preoțime oameni care să nu fi terminat școala elementară și clericală, iar în păturile miilocii se înmulțea pe zi ce trece numărul intelectualilor, care în sec. XIX vor ajunge să împînzească și celelalte provincii sîrbești, cum sînt regiunile Serbiei propriu zise, Dal-

mația și alte provincii. Lucrînd încet la educarea morală și intelectuală a preoțimii și tineretului, lucra la ridicarea nației întregi. Un popor întreg renăștea prin cultură.

Ideile de emancipare prin cultură au trebuit să rodească într-o concepție unitară politică. S-ar putea spune că în vremea aceea cînd lipseau conducători politici, mitropolitul însuși a trebuit s-o facă. Și într-adevăr.

Ideea de independență, de autonomie a împrumutat-o cu dărnicie și fraților din sud, căpeteniilor răscoalei conduse de Karagheorghe în 1804—5. Stînd tot timpul în legătură cu evenimentele din sud (dovadă harta Turciei balcanice pe care a redactat-o, lăsînd-o în manuscris), ajutînd pe refugiații atît din timpul războiului dintre 1789—91, cît și a răscoalei naționale din 1804—15, cerînd amnistierea celor dintîi, adăpostindu-i și aprovizionîndu-i cu hrană și chiar cu arme pe cei din urmă, mitropolitul a conceput un plan măreț, pe care l-a comunicat, cu prețul multor primejdii din partea Austriei nu numai capilor răscoalei, ci și împăratului rus Alexandru I. Solii și spionii care treceau peste Dunăre spre Rusia sau Viena și invers, aproape toți au văzut și pe Stratimirovici, ideile lui de autonomie se recunosc și în intervențiile lor la țarul rus și în însemnările răzlete cîte s-au păstrat.

În iunie 1804 mitropolitul trimite prin protopopul de Jombor, la țarul Alexandru un memoriu detaliat rugîndu-l să susțină pe lîngă poartă acordarea independenței Serbiei. Vechiul plan al restabilirii imperiului grecesc (Rușii stăpîni la Constantinopol, cum visau Petru cel Mare, dar mai ales Ecaterina) nu mai are farmec, zice mitropolitul. Grecii nu sînt statornici și nici leali față de ruși.

Ideile însă au ajutat. Cu toată primejdia bănuielilor și a controlului austriac, mitropolitul trimite scrisori, sfătuiește și mîngîie pe răsculați. Indeamnă pe capi la unire, la dragoste, le trimite sute de abecedare, psaltiri, ceasloave, trimite o biblie lui Karagheorghe, înlesnește cumpărarea de provizii de hrană și arme, trimite sf. mir mitropolitului de Belgrad, iar mai tîrziu trimite cneazului Miloș „Pravila Sfîntilor Apostoli și a Sinoadelor ecumenice”, rugîndu-l s-o păstreze la mitropolia din Belgrad, ca pe o bucată de pîine. Mai tîrziu își trimite pe cel mai bun sfetnic, mitropolitul Petru, fost dascăl la școala teologică din Carloviț și care-i va cere sfat în toate acțiunile sale. Îi recomandă să împînzească satele cu școli, îi dă sfat cum să procedeze în cazuri grele la cununii, cum să lucreze la noua tipografie înființată în

1832, neadmițînd înnoirile ortografice și gramaticale ale lui Vuc Karagici, fiind nu numai dascăl al fiilor cneazului, ci și al unei țări întregi, deocamdată mică, dar, în idee, lărgită pînă la granițele ei de azi.

În orice caz, cum spunea istoricul Ștefan Dimitrievici, viața și opera lui au făcut epocă în istoria poporului sîrb, de aceea pe deasupra tuturor greutăților și greșelilor, mitropolitul Ștefan Stratimirovici rămîne unul din creatorii statului sîrb de azi.

Pr. Dr. T. BODOGAE

BIBLIOGRAFIE

Am prelucrat cele de mai sus după teza de doctorat a lui Gioko *Sliejepce-vici*: „Mitropolitul Ștefan Stratimirovici căpetenie bisericească, culturală și național-politică“, Belgrad 1936 (sîrbește), lucrare bazată în cea mai mare parte pe material arhivistic.

Se mai poate vedea în legătură cu activitatea lui școlară, T. *Botiș*: Institutul pedagogic greco-ortodox român din Arad (în anexă: „Arătarea lui Dimitrie Țichindeal“), Arad, 1912.

Idem, Istoria școlii normale (Preparandiei) și a Institutului teologic ortodox român din Arad, Arad 1922.

Apoi Iosif *Vulcan*: Dimitrie Țichindeal, date nouă despre viața și activitatea lui, discurs de recepție, București, 1893.

Mai nou, întregiri pentru politica bisericească a timpului G. *Fierăscu*: Dimitrie Țichindeal, contribuție documentară, în revista „Familia“, Oradea, iulie-august 1934, p. 46—57 și D. *Suciu*: Nicolae Tincu-Velia, București, 1945.

Pentru dezvoltarea politică a Serbiei se pot consulta lucrările lui St. *Stanoevici*: Istoria sîpskoga naroda, ed. II. Beograd, 1910 (sîrbește).

Iov. *Radonici*: Historie des Serbes de Hongrie, Paris 1919.

I. H. *Schwicker*: Polit. Geschichte der Serben in Ungarn, Budapest 1880.

SIMBOLUL SCĂRII ȘI TREPTELOR ÎN RELIGIILE NECREȘTINE

În felul de a gândi al celor de demult, simbolul scării și treptelor a jucat un rol deosebit de important. Se poate pe drept cuvânt vorbi — precum a făcut-o cineva — despre „extraordinara frecvență a treptelor și scărilor în credințele tuturor popoarelor”.

Așa spre pildă cei vechi își imaginau drumul pe care îl face omul spre moarte sau spre nemurire, ca urcarea unui munte.¹ Atît asirienii cît și egiptenii de altă dată foloseau pentru verbul „a muri”, expresii care însemnau „a se agăța de munți” sau, pur și simplu „a agăța”.² Muntele era socotit centrul lumii ori chiar cerul și, de aceea, după moarte sufletul este atras — se zicea — către acest „centru”. Așa se face că cele mai sacre locuri erau atît la asiro-babilonieni cît și la evrei și la alte neamuri, înălțimile, munții.

Drumul spre munte înțeles ca apropiere de sacru sau, altfel zis, ca o „consacrare”, a fost însă închipuit deseori și ca urcarea etajelor ori teraselor unui templu ori, și mai adesea, ca urcarea treptelor unei scări.³ „Treptele sau scara reprezintă, în toate tradițiile, drumul către realitatea absolută”.

Se știe, spre pildă, cît de caracteristice religiei asiro-babiloniene sînt templele cu turnuri zidite în etaje sau trepte numite zikkurat,⁴ asemănătoare — în treacăt fie zis — piramidelor în

1. Călătoria plină de peripeții a lui Ghilgames în tovărășia lui Enghidu. așa cum este descrisă de vestita epopee care îi poartă numele, se reduce în esență la urcarea unui munte. Ghilgames se manifestă ca un erou și se arată vrednic a dobîndi nemurirea, tocmai făcînd această ascensiune. (Vezi Epopeea lui Ghilgames, Placa V. v. 6 sq. și Placa IX. v. 123 sq., trad. Ion Mihălcescu, Buc. 1920, p. 33, 48; cf. Ch. Virolleaud, *Le voyage de Ghilgamesch au Paradis*, în: *Revue d'Histoire des Religions*, CI (1930) p. 202—215. Tot astfel regele Navamsim (circa 2800 a. Hr.) este reprezentat pe o „stela” urcînd treptele muntelui sacru, ca să simbolizeze victoria lui asupra dușmanilor și statornicia lui în realitate. (A. Jeremias, *Handbuch der altorientalische Geisteskultur*, ed. 2-a Berlin, 1929, p. 68.

2. H. Zimmern, *Zum babylonischen Neujahrsfest II*, Leipzig, 1918, p. 5 nota 2.

3. Oliver Clément, *Notes sur le temps*, în rev. *Messenger de l'Exarchat du Patriarche Russe en Europe Occidentale*, Paris, 7-e année, 2-e trimestre, nr. 26, avril-juin, 1957, p. 74.

4. I. P. Franțev ș. a., *Istoria universală*, t. I. trad. V. Costăchel și Al. Vianu, Buc., 1958, p. 301.

scări construite la egipteni,⁵ cum și templelor din Cambodgia și Cochinchina aparținând artei numită Khmer, mult mai recente e adevărat, însă construite tot sub forma unor piramide în trepte⁶ sau asemănătoare, în fine, celebrului Borabudur, curios complex arhitectonic javanez, format dintr-un imens pedestal în trepte.⁷ Un astfel de zikkurat a fost și „turnul Babel” de care vorbește Sfânta Carte.⁸

Zikkurat-ul era, așa cum rezultă din săpăturile arheologice efectuate pe locul vechiului Ur,⁹ un turn compus din terase descrescînde ca mărime, în număr de trei, patru sau șapte, așezate una peste alta. La marginea fiecărei terase se afla o cărare în pantă dulce care ducea la terasa de deasupra ori, mai corect, o cărare ducea la primul etaj și scări legau celelalte etaje între ele; deasupra, în vîrf, se găsea un altar închinat divinității.¹⁰

Zikkurat-ul simboliza muntele cosmic¹¹ și urcarea treptelor lui echivala de fapt cu apropierea omului de realitatea absolută, de divinitate.¹² Aceasta, ea însăși, nu era altceva decît divinitatea „treptei celei mai înalte”, precum numește un psalm babilonian pe zeul Ninurta.¹³

5. Herodot spune că piramida lui Cheops a fost construită „în chip de trepte” (Euterpe II, 125). În continuare istoricul grec explică astfel operația înălțării piramidei: „...pietrele erau ridicate cu ajutorul unei mașini pînă la prima treaptă, apoi cu ajutorul altei mașini pînă la treapta a doua, de la a doua la a treia și așa mai departe. Existau atîtea mașini — scripete cîte trepte” (Herodot, loc. cit. ap. D. Mérejkovskyy, *Les mystères de l'Orient*, trad. du russe par Dumesnil de Gramont, 6-e ed. Paris, 1927, p. 110). Imaginea pe care ne-o sugerează acest text, redă perfect simbolul spiritual al piramidei: ascensiunea spre divinitate, din treaptă în treaptă, fiecare din aceste trepte reprezentînd o etapă caracterizată prin practicarea unei anume virtuți. Virtutea respectivă ar fi scripetele care trece sufletul de la o treaptă la alta, ducîndu-l pe credincios din ce în ce mai aproape de perfecțiune, de divinitate. Vezi de asemenea: G. Maspero, *Histoire ancienne des peuples de l'Orient*, 16-e éd., Paris, f. a. p. 426 și V. I. Avdiev, *Istoria Orientului antic*, trad. rom. București, 1951, p. 77 și 183.

6. Prof. Emilian Vasilescu, *Arta religioasă orientală factor de apropiere între religii și popoare*, în rev. Mitropolia Moldovei și Sucevei, an. XXXIV, nr. 7—8, iulie-august 1958, p. 581.

7. Idem, ibidem.

8. Facere 11, 3 sq. Vezi și G. Maspero, o. c. p. 181.

9. Werner Keller, *Und die Bibel hat doch Recht*. Forscher beweist die historische Wahrheit, Düsseldorf, 1955, p. 23 și recenziea Pr. Prof. Vladimir Prelipceanu: Adevărul istoric al Sfintei Scripturi în lumina noilor descoperiri arheologice, în rev. Mitropolia Olteniei, an. IX, nr. 3—4, martie-aprilie 1957, p. 245.

10. G. Conteneau, *L'épopée de Ghilgamesch*. Paris, 1939, p. 188—9.

11. El este, se crede, o reminiscență din timpul în care sumerienii locuiau o țară muntoasă și este posibil ca să fi avut rolul de a reaminti înălțimile pe care oarecînd își zideau templele, întocmai ca majoritatea orientalilor. G. Conteneau, o. c. p. 189.

12. Cf. Theodor Dombard, *Der Sakralturm*, München, 1920 și idem, *Der babylonische Turm*, Leipzig, 1930.

13. Un psalm din seria „Regele, duhul luminii, a cărui strălucire înfricoșătoare e sublimă”, tăblița I, v. 24—25, la Pr. T. Negoită, *Psalmii biblici și psalmii babilonieni*, Buc. 1944, p. 53.

În vechile religii trecerea sufletului prin moarte în lumea cealaltă era socotită și ea, ori ca o urcare a treptelor unui munte sau a unei scări, în cazul că lumea de dincolo se află în cer (indieni, australieni, etc.), ori ca o coborîre a acelorași trepte de munte sau scară, în cazul că lumea de dincolo este subterană (greci, evrei,¹⁴ etc...). Pe tărîmul celălalt se ajunge, se credea, cu ajutorul unor trepte sau scări, ba uneori chiar a unor frînghii sau arbori.¹⁵ „Egiptenii au păstrat în liturghiile funerare expresia *asken pet* (trepte) pentru a arăta că scara pusă la dispoziție de Râ ca să se poată ajunge de pe pămînt la cer, este o scară reală.¹⁶ În foarte multe morminte din timpul dinastiilor arhaice și medievale egiptene, se găsesc amulete reprezentînd o scară (maket) sau trepte”.¹⁷ Mai pot fi menționate apoi zecile de desene funerare egiptene reprezentînd scări, trepte, etc...

Tot astfel la popoarele ugro-finiene și siberiene ascensiunea extatică a șamanului în timpul sacrificiului, este concepută ca urcarea unei scări. „Într-un arbore sînt săpate nouă trepte și șamanul, după o lungă pregătire ceremonială, începe ascensiunea către Bai Uigan, zeu care locuiește în al șasesprezecelea cer, urcînd treaptă după treaptă, în extaz, pînă ajunge la cer”.¹⁸ Și la indieni, de altfel, oficianul care stabilește și consacră locul sacrificiului, „își face o scară și un pod ca să ajungă în lumea cerească”, precum zice colecția Taittiriya Samhita (VI, 6, 4, 2). În alt pasaj al aceleiași colecții (I, 7, 9), oficianul se cațără pe trepte (akramana) și ajungînd în vîrfurile parului sacrificial, își întinde mîinile și exclamă: „Am ajuns în cer, la zei; am devenit nemuritor!”.

Cățărarea aceasta rituală, ascensiunea pe trepte, pe scară sau pe arbori, frînghii, etc.... este o „urcare anevoioasă” (durohana), precum se arată în literatura vedică. Ca să pătrundă în

14. „Șeolul” Vechiului Testament este undeva „sub pămînt” (Iov. 11, 8), în „adînc”, în „cele mai de jos ale adîncului” (Prov. 9, 18). Mergînd în șeol, sufletul „coboară” (Gen. 37, 35) și tot de aici „urcă” spre Dumnezeu cînd „va fi scos de mîna lui Iahve” (Amos 9, 2). Vezi Prof. M. Chialda, Doctrina Vechiului Testament despre nemurire, în rev. Altarul Banatului, an. I, nr. 9—10, septembrie-octombrie 1944, p. 366—7.

15. Vezi: van Gennep, Mythes et légendes d'Australie, Leg. nr. 17, 66.

16. Welis A. Budge, From fetish tot God in Ancient Egypt, Oxford, 1934, p. 346.

17. Idem. The Mummy. Chapters on egyptian funereal Archaeology, ed. 2-a Cambridge, 1925, p. 324—327 și P. D. Chantepie de la Saussaye, Manuel d'histoire des religions, trad. sous la direction de Henri Hubert et Isidore Lévy, 4-e tirage, Paris, 1921, p. 106.

18. Uno Holmberg, Der Baum des Lebens, Helsingfors, 1923.

zona consacrată, în „cer”, în realitatea absolută, credinciosul trebuie să-și părăsească condiția umană, el urmînd să fie învestit cu virtuți mistice. Se petrece o adevărată moarte simbolică prin care omul se transformă în zeu. Dar transformarea aceasta este extrem de primejdioasă căci, precum citim în Pancavimsa Brahmana (XVIII 10, 10, „dacă oficiantul nu se coboară din nou în această lume, atunci ori se duce în lumea supraumană, ori înnebunește”.

Incadrîndu-se într-o tradiție familiară majorității religiilor vechi, evreii vor recurge de asemenea la simbolul scării pentru a explica prin el legătura existentă între pămînt și cer pe de-o parte, între cer și pămînt pe de altă parte. Este cunoscută în acest sens viziunea patriarhului Iacob. Plecînd din Beerșeba în Mesopotamia să-și caute soție, Iacob a poposit într-o seară pe drum. „Și a luat o stană de piatră din pietrele locului și a pus-o la căpătîi și s-a culcat să doarmă în locul acela. Și a visat un vis; și iată, în visul său, o scară era proptită de pămînt, iar cu vîrfurile ei atîngea cerul, iar îngerii Domnului se suiau și se pogorau pe scară...”¹⁹ Scara (sullîm) nu este altceva decît simbolul pronoiei sau legăturii neîntrerupte dintre Dumnezeu și oameni prin rugăciuni și trimișii cerului.²⁰

Ideea aceasta s-a păstrat și în Kabbala de mai tîrziu, însă mult sublimată. Astfel potrivit tradițiilor esoterice ale iudeilor consemnate aici, „Dumnezeu Ființa Supremă, incognoscibilă și infinită, s-a limitat pe Sine dînd lumii ființă, sub forma a două sfere de existență, una a lumii emanației, compusă din zece sfere și alta a lumii inferioare, alcătuită de asemenea din zece sfere. Aceste două lumi sînt paralele. Prin rugăciune și virtute omul poate ajunge să urce scara acestor sfere și să dobîndească puteri magice deosebite...”²¹

Am mai putea aminti apoi că mulți psalmi ebraici, și anume e vorba de psalmii 120—134 ebr., au ca inscripție cuvintele „șir hammaăloth”, care în traducerea Septuagintei devin *ὁδὴ τῶν ἀναβαθμῶν*, iar în aceea a Vulgatei „canticum graduum”, adică „cîntarea treptelor”. Sensul acestei inscripții formează încă o-

19. Geneză 28, 11—12.

20. Cf. A. Legendre, art. Béthe, in: Dictionnaire de la Bible, publié par F. Vigouroux, t. I, 2 (Paris, 1912), col. 1672—3; E. Mangenot, art. Échelle, in: Dictionnaire de la Bible, t. II, 2, col. 1559.

21. Prof. Emilian Vasilescu, Religia evreilor după dărimarea Ierusalimului (an 70 d. Hr.), în rev. Ortodoxia, an. X, nr. 4, octombrie-decembrie 1958, p. 565.

biect de discuție pentru interpreți.²² Fără a intra în amănunte de savantă exegeză, socotim totuși foarte semnificativ termenul de „trepte” și de „cîntare a treptelor”, psalmii respectivi avînd în intenția autorului lor menirea de a ajuta pe credinciosul care-i cîntă, să se elibereze din „robia babiloneană” a păcatelor și să urce, în pelerinaj, tot mai sus spre templul Ierusalimului cersesc”.²³ Citim astfel într-unul din acești psalmi: „Bucuratu-m-am cînd mi-au zis: Să mergem la templul Domnului! Și picioarele noastre stau acum la porțile tale, Ierusalime. Ierusalime, tu cel din nouă clădit, ca o cetate vîrtos închegată întru sine și către care se suie semințiile, semințiile Domnului, după pravila lui Israil, ca să preamărească numele Celui Prea Înalt. Căci acolo au fost așezate jețurile pentru judecată, jețurile casei lui David...”²⁴

În fine, ca să încheiem această trecere în revistă a prezenței scării și treptelor în religiile necreștine, socotim că nu este lipsit de interes să arătăm că și în mahomedanism, el ocupă un loc mult mai important decît s-a remarcat pînă acum. Astfel în Coran găsim o „sură” întreagă dedicată „treptelor”. Aici Dumnezeu este numit „Dumnezeu treptelor, pe care se suie îngerii și duhul la El într-o zi...”²⁵ Paralelismul dintre aceste trepte și scara din viziunea patriarhului Iacob, în paranteză fie zis, nu poate scăpa nimănui și el este explicabil, dat fiind împrumuturile copioase pe care Coranul le face din Vechiul Testament ori de cîte ori i se oferă prilejul. În plus, efortul katartîc însuși pe care îl depun oamenii în vederea obținerii desăvîrșirii, este conceput ca așezîndu-i pe diferite „trepte”, căci zice Coranul: „Sînt trepte (deosebite) pentru toți după faptele lor, căci Domnului tău nu-I este necunoscut ce fac ei”.²⁶

Cele cuprinse în Coran își găsesc confirmarea, aflăm din unele legende islamice, și în viața „profetului”. Astfel se vorbește

22. Dr. Iuliu Olariu, *Explicarea psalmilor din Orologiu* (Ceaslov), Caransebeș, 1901, p. 21, 202; Dr. Vasile Tarnavski, *Introducere în sfintele cărți ale Testamentului Vechi*, 1928, p. 498.

23. După unii interpreți, zice sf. Ioan Hrisostom, psalmii „treptelor” se numesc așa pentru că ei „conduc pe drumul virtuții. Or, drumul pe care noi ajungem la virtute, este asemănător unor trepte pe care omul virtuos și înțelept urcă încet pînă la Dumnezeu”. Alți interpreți, în schimb, „văd în acești psalmi o imagine a scării lui Iacob care fu arătată lui David și care atingea cerul. De asemenea cu ajutorul treptelor și scărilor se poate ridica cineva spre locurile în care greu se poate ajunge ori care sînt prea înalte”. (*Explicarea psalmului 119*, 1. Migne, P. G. LV. 338—339).

24. Psalmul 122. 1—5 (trad. Vasile Radu și Gala Galaction).

25. Coranul LXX, 3—4 (trad. Silvestru Octavian Isopescu, 1912, p. 498).

26. Idem VI, 132, (trad. S. O. Isopescu, p. 163).

de un drum al lui Mohamed spre cer, drum care străbate șapte trepte, după numărul șapte al zilelor săptămânii.²⁷ Legenda aceasta o redă, printre alții, și Dimitrie Cantemir într-o interesantă scriere „Despre Coran”:

„... se spune că într-o zi, după ce și-a făcut rugăciunile de dimineață, Mohamed ar fi zis: — Oameni buni, ieri după ce am plecat acasă, vine la mine Gavril și-mi spune: „Mohamed, Dumnezeu îți poruncește să-l cercetezi după ultima rugăciune de seară!” — Dar unde-l voi vizita? întrebai eu. Mi-a răspuns: „În locul unde se găsește”... Și încălecînd pe Burak (scil. un animal mai mare decît un măgar, însă mai mic decît un cal), mergeam încet, căci el păsea din orizont în orizont... Așa a făcut pînă la cerul al șaptelea...”²⁸

Dar legenda nu se oprește aici și adaugă, pe deasupra, că Mohamed a mai urcat încă două ceruri, cerurile opt și nouă, unde a întîlnit pe Dumnezeu care i-a încredințat Coranul.²⁹

*

Din cele mai sus arătate rezultă că simbolul scării și treptelor este cunoscut majorității vechilor religii, ca să nu zicem tuturor, el reprezentînd drumul spre realitatea absolută sau uneori chiar spre moarte (nu odată „direcțiile” acestea se confundă). El va trece și în creștinism, reprezentînd însă nu numai ascensiunea spre lumea „de dincolo”, prin străbaterea numeroaselor „vâmi ale văzduhului”, cît mai ales urcarea treptelor „scării virtuților”. Dacă însă la cei vechi drumul treptelor era împreunat cu primejdii, cel care îl făcea renunțînd pentru o vreme (oficiantul) sau definitiv (mortul) la condiția umană, dacă, altminteri zis, drumul acesta era un drum de spaimă, de extaz, de nebunie, de anulare a vieții individuale, în creștinism drumul scării virtuților este un drum al completei lucidități, care alungă teama, ancorează pe credincios în realitatea duhovnicească și îi potențează la maximum viața individuală îndumnezeindu-l.

Arhidiacon Dr. NICOLAE CORNEANU
Conferențiar la Institutul Teologic Universitar, Sibiu

27. Hugo Winckler. Die babilonische Kultur in ihren Beziehungen zur unsrigen, Leipzig, 1902, p. 52.

28. Dimitrie Cantemir, Despre Coran, trad. Ioan Georgescu, 1927, p. 23.

29. Idem, o. c. p. 25—26.

PĂRȚILE LITURGHIEI BIZANTINE

Atît Liturghia Sf. Vasile cel Mare cît și Liturghia Sf. Ioan Gură de Aur se împart în trei părți principale și anume: *Proscomidia*, *Liturghia catehumenilor* și *Liturghia credincioșilor*. Existența acestor trei părți bine distincte întreolaltă, a determinat pe unii liturghiști să spună că Sfînta Liturghie este „o trilogie splendidă”. Aceste trei părți ale Liturghiei alcătuiesc însă o unitate perfectă, o unitate atît de puternică, încît nu poate să existe una fără alta, nu poate să fie înlocuită una cu alta și nici să se schimbe ordinea succesiunii, ordine stabilită din primele veacuri creștine.

Prima parte a Sfîntei Liturghii este Proscomidia. Cuvîntul proscomidie este de origine grecească. El vine de la substantivul ἡ προσκομιδή și însemnează aducere, proaducere, oferire, prezentare. Verbul προσκομίζειν, προς κομίζειν însemnează a aduce, a pune înaintea, a pune de față, a proaduce, a oferi. Numirea aceasta s-a dat primei părți a Liturghiei de la acțiunea, de la lucrarea, care s-a săvîrșit și se săvîrșește la începutul Sf. Liturghii. Credincioșii respectînd dispoziția Sf. Scripturi, care dispune: „Să nu te înfățișezi înaintea mea cu mîna goală” (Eșire, 23, 15), sau: „nimeni să nu se înfățișeze înaintea feței Domnului cu mîinile goale, ci fiecare să vină cu dar în mîna sa, după cum l-a binecuvîntat Domnul, Dumnezeuul tău”, (Deuteronom 16, 16—17), aduceau și aduc și astăzi anumite daruri la sf. altar. Aceste daruri constau mai ales din pîine și vin și ele erau și sînt puse înaintea, în fața liturghisitorilor, iar aceștia alegeau și aleg dintre ele pe cele mai bune, pe cele mai frumoase și din acestea pregăteau și pregătesc așa numitele „cinstitele daruri”, adică elementele materiale necesare dobîndirii, mai tîrziu, a trupului și sîngelui Mîntuitorului.

Lucrarea aceasta de aducere, de punere înaintea a darurilor și de pregătire și oferire a cinstitelor daruri se face în cadrul

unui ritual special la sfârșitul Utreniei. Locul unde se săvârșește această lucrare este o încăpăre specială, sau cel puțin o nișă, o adâncitură, făcută în peretele altarului, în partea dinspre mieznoapte, deci în partea stîngă cum se intră în altar. În încăpărea aceasta sau în adâncitura din perete există o măsuță, pe care liturghisitorul săvârșește Sf. Proskomidie. Încăpărea sau adâncitura aceasta din peretele altarului se numește *proskomidiar*.

Deci prin cuvîntul proskomidie înțelegem partea primă a Sf. Liturghii, în cuprinsul căreia se aduc la altar darurile de pîine și vin, iar liturghisitorii aleg dintre ele pe cele mai bune, pe cele mai frumoase, pe care apoi, prin rugăciuni și slujbe speciale le pregătesc, devenind ele, acum, așa numitele cinstitele daruri.

În mod obișnuit se pretind pentru săvîrșirea proskomidiei cinci prosfore, cinci prescuri, cinci pîini. Din prima prescură liturghisitorul scoate, în formă de pătrat, partea pe care se găsește aplicat sigilul (chistornicul) cu inițialele Iis., Hs., Ni., Ka. Această parte este scoasă și pusă pe sf. disc, întru amintirea patimilor Mîntuitorului Iisus Hristos. Ea se numește agneț, de la cuvîntul grecesc *ἀγνος*, care însemnează miel nevinovat, mielulșel curat, preînchipuind, acum la proskomidie, pe Iisus Hristos, numit adeseori în Sf. Scriptură mielul cel nevinovat. Această parte, acest agneț, se preface, în cadrul Liturghiei credincioșilor, în trupul lui Iisus Hristos. Din tot ceea ce există pe sf. disc numai agnețul se preface, în cadrul Liturghiei credincioșilor, în trupul lui Iisus Hristos. Toate celelalte părțicele de pîine care se găsesc pe sf. disc rămîn pîine binecuvîntată.

Din prescura a doua se scoate, tot din locul unde este aplicat sigilul, tăindu-se în formă de triunghi, o părțică întru pomenirea și cinstirea Preabinecuvîntatei, Măritei, Stăpîinei noastre de Dumnezeu Născătoarei și pururea Fecioarei Maria. Această părțică se așează pe sf. disc în dreptul agnețului, în partea stîngă a preotului, deci în partea dreaptă a agnețului, rostindu-se cuvintele: „*De față a stălut împărăteasa, de-a dreaptă Ta, în haină aurită îmbrăcată și prea înfrumusețată*”.

Din prescura a treia se scot nouă părțicele mai mici, tot în formă de triunghi, întru amintirea sf. prooroc înainte mergătorului și botezătorului Ioan, a sfinților Prooroci, a sf. Apostoli, a sf. Invățători și Ierarhi, a sf. martiri, a preacuvioșilor părinți și a preacuvioaselor maice, a făcătorilor de minuni, sfinți fără de arginți, a dreptilor Ioachim și Ana și a sf. a cărui liturghie se

săvârșește în ziua respectivă, adică a Sf. Ioan Gură de Aur sau a Sf. Vasile cel Mare. Toate aceste nouă părțicele se așează în stînga agnețului, adică în dreapta preotului, după o anumită rînduială, rostindu-se la scoaterea lor și la punerea lor pe disc rugăciunile prescrise de Liturghier.

Din a patra prescură liturghisitorul scoate părțicelele pentru pomenirea tuturor celor vii, punînd pe sf. disc o părțică mică de pîine, pentru fiecare nume pomenit aici. Părțicelele acestea se așează pe sf. disc sub agneț.

Din prescura a cincea se scot părțicele pentru iertarea păcatelor a celor din veac adormiți, întru dreapta credință, pentru ctitorii sf. locaș, etc. Pentru fiecare nume pomenit aici se scoate de asemenea o părțică mică de pîine din prescură. Liturghisitorul pomenește acum pe toți acei morți, pe care dorește ca să-i pomenească și să se roage pentru ei. Părțicelele acestea de pîine sînt puse tot sub agneț, în rînd cu părțicelele pentru cei vii și a-nume în dreapta preotului. Toate părțicelele de pîine de pe sf. disc, spre a fi deosebite de agneț, se numesc cu un singur cuvînt: *miride*.

În momentul în care liturghisitorul înfige copia (cuțitașul) în agneț, rostind cuvintele: „*Și unul din ostași cu sulița coasta a împuns și îndată a ieșit sînge și apă*”, toarnă în potir vin și apă, pregătind în felul acesta materia necesară pentru prefăcerea ei, mai tîrziu, în sîngele Mîntuitorului.

Discul și potirul, cu tot ceea ce se găsesc pe ele și în ele, înfățișează acum în chip simbolic nașterea și perioada copilăriei Mîntuitorului, simbolizează începuturile de mîntuire a credincioșilor.

*

Partea a doua a Sf. Liturghii este cunoscută sub numirea de Liturghia catehumenilor sau de Liturghia celor chemați. Ea începe cu binecuvîntarea Sf. Treimi, și anume cu cuvintele: „*Binecuvîntată este împărăția a Tatălui și a Fiului și a Sf. Duh, acum și pururea și în vecii vecilor*”, și sfîrșește cu ectenia: „*Cei chemați ieșiți, cîți sînteți chemați, ieșiți...*”.

Numirea de Liturghia catehumenilor sau Liturghia celor chemați vine de la faptul că la această parte a Sf. Liturghii aveau voie să participe și catehumenii. Ceva mai mult, ei nu numai că aveau voie, dar erau chemați, erau oarecum obligați să participe la săvîrșirea acestei părți a Liturghiei. Alături de catehu-

meni erau admiși în biserică, la această parte a Sf. Liturghii și ereticii, iudeii și păgînii.

Cine erau catehumenii? În primele secole ale creștinismului numărul credincioșilor creștea neconținut prin intrarea în sînul Bisericii a multor bărbați și femei, proveniți din rîndurile iudeilor și ale păgînilor. Cei care își exprimau dorința de a îmbrățișa creștinismul și de a primi taina Sf. Botez nu erau admiși imediat în sînul Bisericii. Ei erau supuși, un timp anumit, unor pregătiri speciale. Ei trebuiau să cunoască mai întîi învățăturile fundamentale ale creștinismului, să cunoască principiile moralei creștine, să cunoască drepturile și obligațiile lor în cadrul Bisericii și să dea dovadă că doresc și pot să ducă o viață în deplină armonie cu aceste principii. În vederea acestui scop ei erau admiși într-un fel de școală de pregătire, erau instruiți, erau catehizați de către oameni cu știință teologică și răspundere în cadrul Bisericii. În același timp ei făceau și exerciții practice, de trăire cu adevărat creștinească. Înfrînarea poftelor, săvîrșirea binelui, ajutorarea semenilor etc., erau puncte obișnuite din programul zilnic al acestora. Cei care se găseau în stadiul de pregătire, cei care erau catehizați, se numeau catehumeni. Ei nu erau încă botezați, nu erau încă mădulare ale Bisericii lui Iisus Hristos, nu erau încă vlăstare ale tulpinii celei care dă viața de veci și de aceea n-aveau dreptul să participe la partea acelei liturghii, în cuprinsul căreia se săvîrșeau misteriiile, se săvîrșea prefacerea cinstitelor daruri și împărtășirea credincioșilor cu Sf. Taine. Catehumenii aveau însă dreptul și erau chiar stăruitor chemați să participe la această parte a liturghiei, care avea — după cum vom vedea — un caracter instructiv. Ei trebuiau însă să părăsească biserica, la sfîrșitul Liturghiei catehumenilor, adică atunci cînd diaconul rostea cuvintele: „*Cei chemați ieșiți*”. De la existența acestei tagme și de la prezența catehumenilor în biserică, a primit această parte a liturghiei, numirea de Liturghia catehumenilor, sau Liturghia celor chemați. Deși treapta catehumenatului a dispărut, totuși numirea dată acestei părți a Sf. Liturghii — de Liturghia catehumenilor — s-a păstrat pînă în zilele noastre.

Caracterul general al Liturghiei catehumenilor este acela de a învăța, de a instrui pe cei prezenți la biserică. Actele mai importante din cuprinsul acestei părți a Sf. Liturghii sînt: Binecuvîntarea de început, ectenia cea mare și cîntarea antifoanelor. Urmează apoi așa zisa *ieșire și intrare mică, ieșirea cu Evan-*

ghelia. Această ieșire simbolizează venirea lui Iisus Hristos în lume și începutul vestirii creștinismului. Evanghelia, în cazul de față, reprezintă pe însuși Mântuitorul Iisus Hristos. De aceea credincioșii se închină în fața ei, ca și când s-ar închina în fața lui Iisus Hristos.

Datorită acestei veniri a Mântuitorului în lume, credincioșii preamăresc acum, jos pe pământ, pe Dumnezeu, cu aceeași cântare cu care îngerii preamăresc neconținut, sus în ceruri, pe Dumnezeu, creatorul tuturor. Cântarea: „*Sfinte Dumnezeule, Sfinte tare, Sfinte fără de moarte...*”, numită cântarea întreit sfântă, e împrumutată de la îngeri și de aceea ea se mai numește și cântare îngerească, cântare heruvimică.

După această cântare urmează partea cea mai importantă din cuprinsul Liturghiei catehumenilor și anume citirea pericopei biblice, luată din Faptele Apostolilor, sau din una din Epistolele Noului Testament, și apoi citirea Sf. Evanghelii. Rostul acestor lecturi biblice a fost la începuturile creștinismului ca cei neîncreștinați încă să audă direct predica Apostolilor și învățătura Mântuitorului Iisus Hristos, și auzind să fie pătrunși de însemnătatea și puterea mântuitoare a acestor învățături creștine.

Nicolae Cabasila, vorbind despre aceste lecturi din Noul Testament, spune: „Ele au darul să ne pregătească și să ne curățească înainte de sfințirea cea mare a misterelor. Iar dacă întrebi despre însemnătatea lor, ele însemnează însăși arătarea Domnului și anume arătarea aceea mai perfectă, prin care a vorbit Domnul în public, arătându-se nu numai cu ceea ce a vorbit însuși, ci și cu ceea ce a învățat pe Apostoli să vorbească, trimițându-i la oile cele pierdute ale lui Izrael. De aceea se citesc mai întâi din cărțile apostolice și apoi Evanghelia, pentru că aceasta cuprinzând înseși cuvintele Domnului, cuprinde semnele mai perfecte ale arătării, decât ceea ce spun Apostolii. Deci, acelea care înseamnă arătarea deplină a Domnului se pun la urmă, pentru ca mai bine să se arate în cele ce urmează”.¹

Îndată după citirea Sf. Evanghelii urma, în timpul catehumenilor, rostirea predicii. Ea avea un caracter profund instructiv, tâlcuind Sf. Evanghelie și predând învățăturile creștine. Ea era adeseori mai mult o cateheză. Rostirea predicii îndată după citirea Evangheliei se făcea cu scopul ca să fie ascultată și de catehumeni, ca în felul acesta ei să fie înștruiți, iar credincioșii

1. N. Cabasila, a se vedea Dr. V. Mitrofanovici și Dr. T. Tarnavski, *Liturghia Bisericii dreptcredincioase răsăritene*. 1909. p. 492.

să fie și mai temeinic pregătiți pentru actul prefacerii și al împărtășirii lor cu Sfintele Taine.

Ectenia specială pentru catehumeni încheie partea acestei liturghii; iar catehumenii, la rostirea cuvintelor „*cei chemați ieșiți*”, părăseau biserica, neavînd dreptul să fie prezenți la slujba prefacerii cinstitelor daruri în trupul și sîngele Mîntuitorului.

Această parte a Liturghiei a rămas pînă astăzi neschimbată. Așa precum ea în vechime avea darul să pregătească pe catehumeni pentru intrarea în creștinism, a pregătit și pregătește și astăzi, pe credincioși, pentru actul cel mare al prefacerii cinstitelor daruri în trupul și sîngele lui Iisus Hristos și pentru împărtășirea lor cu vrednicie cu aceste Sfinte Taine.

*

Partea a treia a Sf. Liturghii e numită Liturghia credincioșilor. Aceasta este partea cea mai importantă, este miezul și culmea Sf. Liturghii și în același timp culmea întregului cult creștin ortodox. Ceea ce dă importanță, valoare și sublimitate cu totul excepțională acestei părți a Sf. Liturghii, este faptul că în cuprinsul ei și prin rugăciunile ei speciale are loc minunea cea mare de prefacere a cinstitelor daruri în trupul și sîngele Mîntuitorului. Tot în cuprinsul acestei părți a Sf. Liturghii se face împărtășirea liturghisitorilor, a clericilor, cît și cuminecarea credincioșilor, a mirenilor cu Sf. Taine, cu trupul și sîngele lui Iisus Hristos.

Liturghia credincioșilor începea în vechime îndată după ieșirea catehumenilor din biserică. La această parte a Sf. Liturghii, nu mai aveau voie să participe decît creștinii, decît cei ce erau botezați. Catehumenii, ereticii, iudeii și păgînii n-aveau voie să participe la această parte a Liturghiei. De aceea ei trebuiau să părăsească biserica înainte de începerea Liturghiei credincioșilor. Ceva și mai mult: nici chiar creștinii aceia care se făceau vinovați de păcate grele, cei care se găseau în timpul penitenței, în stadiul de pocăință și de îndreptare, n-aveau voie să participe la această parte a Sf. Liturghii. Opreliștea aceasta era respectată cu strictețe și paznici cu răspundere specială trebuiau să supravegheze intrările și ieșirile din biserică, pentru ca nimeni din cei nebotezați și nimeni din cei încărcati cu păcate grele să nu rămînă și să nu intre în timpul săvîrșirii Liturghiei credincioșilor în biserică. Slujba era socotită prea solemnă, momentele prea înălțătoare și lucrarea prefacerii prea sfîntă, decît

ca ele să fie stingherite, să fie coborâte și umbrite de prezența în biserică a celor nebotezați și a celor grav păcătoși.

Inceputul Liturghiei credincioșilor se face prin rostirea cuvintelor: „*Cîți sîntem credincioși, iară și iară cu pace Domnului să ne rugăm*”. Această parte a Liturghiei are trei subdiviziuni:

a) Prima subdiviziune e cuprinsă între începutul acestei părți a Liturghiei și pînă la rostirea Simbolului credinței. În cadrul acestei slujbe are loc aducerea cinstitelor daruri de la proscomidiar în altar și punerea lor pe sf. masă.

b) A doua subdiviziune se extinde de la rostirea Simbolului credinței și pînă la rostirea rugăciunii domnești, Tatăl nostru. În cadrul acestei subdiviziuni are loc epicleza, adică invocarea Duhului Sfînt pentru prefacerea pîinii și a vinului în trupul și sîngele lui Iisus Hristos.

c) A treia subdiviziune începe de la rugăciunea domnească Tatăl nostru și continuă pînă la sfîrșit, pînă la apolis, adică încheierea Sf. Liturghii. În cadrul acestei subdiviziuni are loc împărtășirea liturghisitorilor și a credincioșilor cu sf. taine.

La începutul Liturghiei credincioșilor se rostesc ectenii pentru pacea a toată lumea, iar preotul citește în taină, trei rugăciuni speciale, pentru iertarea păcatelor celor ce liturghisesc și a credincioșilor, și pentru buna lor sporire pe căile desăvîrșirii. Actul cel mai însemnat din cuprinsul primei părți a Liturghiei credincioșilor este *ieșirea cea mare*, ieșirea cu cinstitele daruri și așezarea lor pe sf. masă în altar. Această ieșire simbolizează intrarea solemnă a Mîntuitorului Iisus Hristos în Ierusalim (Ioan, 22, 13). De aceea toți credincioșii din biserică trebuie să fie acum pregătiți ca să primească pe Iisus Hristos „*Ca pe împăratul tuturor*”, după cum spune cîntarea bisericească.

Punerea cinstitelor daruri pe sf. masă simbolizează răstignirea Mîntuitorului pe cruce, luarea Lui de pe cruce, și punerea Lui în mormînt.

Imnul Heruvimic: „*Carii pe Heruvimi...*” s-a introdus în liturghie în veacul al VI-lea. După ce corul cîntă acest imn urmează ectenia: „*Să plinim rugăciunile noastre Domnului.....*”, „*Să ne iubim unii pe alții*” și apoi Simbolul credinței.

Actul cel mai important din partea a doua a Liturghiei credincioșilor este prefacerea cinstitelor daruri în sfintele daruri, adică prefacerea pîinii și a vinului în trupul și sîngele Mîntuitorului. Această prefacere are loc în urma unei rugăciuni spe-

cială, pe care o rostește liturghisitorul în altar, în taină și anume:

„Încă aducem Ție această slujbă cuvîntătoare și fără de singe și cerem și ne rugăm și ne cucerim: Trimite Duhul Tău cel Sfînt, peste noi și peste aceste daruri ce sînt puse înaintea, și fă adică pîinea aceasta cîstit trupul Hristosului Tău. (Liturghisitorul binecuvîntează acum pîinea, făcînd semnul sf. Cruci asupra ei). Iar ce este în potirul acesta, cîstit sîngele Hristosului Tău. (Aici binecuvîntează potirul).

Prefăcîndu-le cu Duhul Tău cel Sfînt. Amin, Amin, Amin”. (Liturghisitorul binecuvîntează acum, a treia oară, pe amîndouă).

În timpul rostirii rugăciunii pentru prefacerea cîstitelor daruri, numită și epicleză, strana cîntă: *„Pe Tine Te lăudăm, pe Tine bine Te cuvîntăm, Ție îți mulțumim, Doamne, și ne rugăm Ție Dumnezeuului nostru”.*

Momentul acesta al sfințirii cîstitelor daruri, al prefacerii lor în însuși trupul și sîngele lui Iisus Hristos, este cel mai cutremurător, cel mai sfînt, cel mai sublim, din întreg cultul Bisericii Ortodoxe. Sfîntul Ioan Gură de Aur, vorbind despre acest moment spune: „Acum și îngerii stau împrejurul preotului și toată ceata puterilor cerești se împreună cu cîntări și umple tot locul dimprejurul sf. altar, întru mărirea celui ce stă aici spre jertfire”.²

*„Această taină prefăce pămîntul în cer. Deschide (creștine) ușile cerești și caută, nu numai în cer, dar în cerul cerurilor și ce vei vedea acolo mai scump decît toate, aceea îți vor arăta ție, stînd pe pămînt — pe însuși Domnul, pe care nu numai îl vei vedea, ci le vei atinge de El și nu numai că te vei atinge de El, dar îl vei gusta”.*³ Datorită acestei taine, noi avem pe Iisus Hristos în mijlocul nostru, în Biserica noastră, în viața noastră. Un bun mai mare decît acesta nu putea să dea Dumnezeu omului, nu putea să lase cerul pămîntului.

În ultima parte a Liturghiei credincioșilor, are loc împărțirea clericilor și a mirenilor. Clericii se împărtășesc în altar, iar credincioșii se împărtășesc în fața ușilor împărătești. Pe credincioși îi împărtășește preotul sau ierarhul. Atît înainte de

2. Sf. Ioan Gură de Aur, Despre preoție, Cartea VI, cap. IV, v. 519. Migne, P. G. T. XLVIII, p. 681.

3. Sf. Ioan Gură de Aur, în comentariul la Epistola I-a către Corinteni. Omil. 24. Migne, P. G. T. LXI, p. 205.

împărtășire, cât și după împărtășire se rostesc rugăciunile speciale, rînduite de Sfinții Părinți, pentru cuminecare.

Prin împărtășirea sfinților slujitori și a credincioșilor cu Sfintele Taine s-a realizat scopul principal și ultim al Sfintei Liturghii și anume *sfințirea slujitorilor și a credincioșilor*. Întreagă rînduiala, întreagă structura Sfintei Liturghii, de la început și pînă la sfîrșit, urmărește în mod vizibil și sistematic atingerea acestui scop. Toate rugăciunile, toate cîntările, toate lecturile biblice și toate actele din cuprinsul Sf. Liturghii sînt astfel întocmite încît ajută pe clerici și pe credincioși la tot pasul ca ei să dobîndească pregătirea, curătenia, vrednicia de a se împărtăși cu Sf. Taine și prin împărtășire să dobîndească desăvîrșirea și mîntuirea.

Sf. Liturghie este, prin urmare, rugăciunea și slujba cea mai proprie și cea mai superioară, prin care credincioșii creștini ajung să dobîndească scopul final al străduințelor lor. Cele trei părți ale Sf. Liturghii nu sînt nimic altceva decît cele trei etape care trebuiesc parcurse, cele trei înălțimi care trebuiesc urcate, pentru ajungerea piscului mereu însoțit al vieții noastre spirituale. În Sfînta Liturghie — după pregătirea necesară — ne întîlnim cu Mîntuitorul nostru Iisus Hristos, cu care ne însoțim, ne împreunăm, spre a fi mereu nedespărțiți de El, spre a avea mereu mîngăierile, bucuriile și fericirea deplină, pe care o dă tuturor celor ce cred în El și urmează căile și exemplul vieții Sale.

Prot. Dr. SPIRIDON CÂNDEA

Profesor la Institutul Teologic Universitar, Sibiu

Sfinții Impărați Constantin și Elena

An de an, la 21 mai, Sfânta noastră Biserică sărbătorește amintirea celor dintre sfinți, întocmai cu Apostolii, Constantin și mama sa Elena.

„Biserica azi împodobindu-se cu taină se veselește și după vrednicie cu laudă cinstește pe aceia prin care s-a propovăduit ortodoxa credință și Fiul s-a cunoscut de o ființă cu Tatăl”..., după cum plini de smerenie cîntăm la slujba Sfinților azi pomeniți.

Cu adevărat, memoria lui Constantin, primul împărat roman creștin se pomeneste cu cinste în Sfânta noastră Biserică pentru marile lui fapte, printre care se enumeră următoarele: recunoașterea deplinei libertăți religioase prin actul imperial de la Milan (313), construirea unei noi reședințe imperiale, Bizanțul, de care se leagă cele mai frumoase tradiții de glorie ale Ortodoxiei, convocarea primului Sinod Ecumenic de la Niceia (325) și multe altele.

Prin actul de la Milan și de altfel prin întreaga sa activitate, Constantin cel Mare, cum îl numește istoria, a asigurat nu numai libertatea creștinismului în imperiul roman, ci și deplina victorie a creștinismului. Din tolerant cu toate religiile, Constantin devine protector al creștinismului. Faptul acesta reiese din deciziile și legile imperiale pe care le dă în favoarea Bisericii lui Hristos. Încă de la început (313), împăratul scutește pe preoții creștini de daunele obștești, atît de grele în vremea aceea, acordă subvenții importante pentru întreținerea și construirea de biserici, a decretat ca zi de repaus în întreg imperiul sărbătoarea săptămînală a creștinilor, Duminica (321).

Pe lîngă acestea, împăratul a asigurat libertate și păgînilor, el însuși socotindu-se „mare preot” — pontifex maximus —, cum se numea în limba latină. Mai presus de toate însă el se socotea adept al credinței lui Hristos și făcea totul întru sprijinirea și propășirea ei.

„Voința lui Constantin cel Mare de a susține creștinismul s-a văzut și în alegerea noii capitale, în caracterul religios ce s-a dat acestui fapt și în zidirea de biserici și monumente creștine în oraș”. Noua capitală Bizanțul, pe Bosfor, ia numele noului împărat, „Constantinopole”, sau „Orașul lui Constantin”.

Actul acesta a fost de mare folos pentru dezvoltarea progresivă a vieții Bisericii noastre. Prin părăsirea Romei, vechea capitală și vechiul leagăn al păgînismului, s-a renunțat deodată și la toate tradițiile societății păgîne. Se părăsesc acum și vechile temple, monumente, statui, etc., și se lasă în umbră aristocrația păgînă, care păstra încă vie vechea religie.

Motivul alegerii unei noi capitale nu a fost unul exclusiv religios ci la aceasta au mai contribuit și motive de ordin strategic (de apărare), economic, pitoresc, etc. Dorința împăratului de a face din noua cetate un centru cu colorit creștin este cunoscută și dovedită de istorie, fapt care vădește atașamentul său față de noua credință.

Și într-adevăr, mutarea capitalei imperiului la Bizanț a avut consecințe importante în istoria imperiului și a Bisericii. Constantinopole, sau „Noua Romă”, cum i se mai zice în istorie, devine în curînd după fondare centrul politic și religios care cunoaște perioade de înflorire rar întîlnite în istoria omenirii, atît pe plan economic cît mai ales cultural și religios.

Convocarea primului Sinod Ecumenic de la Niceia și participarea activă a împăratului nu numai la pregătirea lui ci și la dezbaterile și punerea în practică a hotărîrilor luate la sinod, dovedește de asemenea „dorința lui Constantin cel Mare de a ridica și de a ajuta Biserica, de a asigura unitatea creștinismului și a face din el elementul de viață și de rezistență al imperiului”.

Și într-adevăr, politica religioasă inaugurată de Constantin cel Mare a făcut din creștinism, înainte de sfîrșitul secolului al IV-lea, sub urmașii lui, „religie de stat și din Ortodoxie confesiunea oficială”.

Statul roman-bizantin devine astfel prin Constantin cel Mare primul stat creștin din lume.

Printre măsurile luate de Constantin, e adevărat că unele au avut consecințe defavorabile Bisericii. Cu toate acestea memoria marelui împărat nu poate fi știrbită cu nimic; el rămîne mare nu numai pentru istorie, dar mai ales pentru Biserică.

„Acordînd libertate, ajutor și privilegii creștinismului, el a făcut dintr-o minoritate urgisită, disprețuită, persecutată, instituția cea mai însemnată și mai puternică a imperiului, Biserica ecumenică”.

Fără ajutorul lui, Biserica ar mai fi avut multe de suferit din partea ereticilor, mahomedanilor, păgînilor și mulți alții. Cu ajutorul lui, însă, Biserica a luat un mare avînt și a intrat într-un „secol de aur”.

Constantin cel Mare a făcut toate aceste acte nu numai dintr-un interes politic, cum cred unii cercetători ai istoriei, ci dintr-o convingere sinceră pe care o dobîndește în urma convertirii la creștinism. Intocmai ca marele Pavel, „Apostolul neamurilor”, Constantin cel Mare mărturisește că schimbarea concepției sale și convertirea la creștinism a avut loc în urma chemării cerului. După cum ne mărturisește istoricul Eusebie, episcop de Cezareia, în cartea sa: „Istoria Împăratului Constantin”, care a trăit în vremea împăratului și a fost prieten al acestuia, Constantin s-a convertit la creștinism în urma unei vedenii. Istoricul ne spune că împăratul i-a mărturisit că în timpul rugăciunii sale, înaintea războiului cu Maxențiu (312), competitorul la tron, a văzut în amiaza-mare pe cer o cruce luminoasă compusă din stele în jurul căreia se desprindea inscripția: „Întru acest semn vei birui”, iar în cursul nopții, în vis, i s-a poruncit să-și facă un steag în formă de cruce, ca semn al biruinței.

Obținînd în urma acestor sfaturi și victoria asupra dusmanilor, pe care o atribuie numai ajutorului divin, Constantin ia și hotărîrea de a da deplină libertate religioasă supușilor și a îmbrățișa cu căldură noua religie, instruindu-se prin episcopi în cinstirea și trăirea noii învățăături.

Alături de împărat, mama sa Elena a fost un exemplu de smerenie, simplitate, milostenie și dragoste creștină. Viața și-a închinat-o noii credințe în folosul căreia a zidit nenumărate locașuri de închinare. Ierusalimul, Betleemul, Mormîntul Mîntuitorului și multe alte centre creștine stau mărturie în fața istoriei prin monumentele de artă creștină, biserici ridicate din mila celor doi împărați și atașamentul către învățătura mîntuitoare a lui Hristos.

Tradiția leagă de numele Sfintei Elena aflarea crucii pe care a fost răstignit Iisus și ridicarea ei în mijlocul unei biserici zidită în cinsia Sfintei Cruci, în apropierea Mormîntului Domnului.

Sfînta Elena s-a făcut cinstită și prin actele de milostenie pe care le săvîrșea, dînd bisericilor, comunităților creștine și săracilor frumoase danii, devenind astfel nu numai ctitor al multor locașuri, ci și ocrotitoarea celor necăjiți și obidiți.

Cîntările bisericești cuprind innee de laudă la adresa mărețelor fapte făcute de acești împărați. Pe Constantin, cel care „simțirile întinzîndu-și spre cer, implorînd ajutorul stelelor”, a cunoscut pe Domnul tuturor, care i-a dat „arma crucii” și l-a asigurat că „întru acest semn va birui și puternic va fi”, îl ferecește că s-a învrednicit „ca și Pavel, de demult” să fie „vînat de Hristos Domnul”, Unicul Împărat, și că l-a ales prin aceasta „luminător al celor întunecați” pentru „a întări inimile celor înviforați să slăvească pre Cuvîntul”.

Fiindcă „nu de la oameni a luat chemarea ci de la însuși Hristos”, Biserica l-a pus în rîndul Sfinților Apostoli și-i zice: „cela ce ești întocmai cu apostolii, sfînt și prea mărit”.

Pe Sf. Elena Biserica o cinstește ca „lauda femeilor”, fiindcă „ajungînd la locurile sfînte, unde a primit cinstitele patimi Stăpînul tuturor, cu biserici frumoase le-a împodobit”.

Marele Constantin pune asupra capului său încoronat de oameni cunună cea neveștejită a credinței prin primirea Botezului creștin la Ahyron, lîngă Nicomedia, în anul 337. El a murit curînd după aceea, în același an, și a fost îngropat în Biserica Sfinții Apostoli din Constantinopole, ridicată de împărat.

Pentru viața lor și pentru faptele mărețe săvîrșite în folosul creștinismului, Biserica noastră i-a trecut pe acești doi împărați în rîndul Sfinților și-i cinstește cu evlavie întreaga obște dreptcredincioasă în fiecare an, la această zi de mare bucurie.

IOAN N. FLOCA

La Înălțarea Domnului

După slăvita Sa Inviere din morți, Domnul nu mai aparținea trupește vieții pămîntești, așa cum aparținea acesteia înainte de Inviere. Trupul Său transfigurat, spiritualizat, îndumnezeit, era menit și cuprindea în el capacitatea pentru o altă lume, pentru un alt plan de existență. Atunci de ce nu s-a înălțat la cer îndată după Inviere?

Nu s-a înălțat imediat după Inviere, din două motive: Întîi pentru a-i convinge deplin pe Sf. Apostoli că Invierea Sa, cu trupul, din morți, a fost o înviere adevărată, reală. În acest scop era nevoie ca Domnul cel înviat să li se arate Ucenicilor de repetate ori în trupul pe care aceștia îl cunoș-

teau și-l puteau ușor identifica, îl puteau ușor recunoaște ca fiind al lui Iisus.

În al doilea rând, Domnul nu s-a-nălțat la cer imediat după Înviere, pentru a-i pregăti pe Ucenici în vederea plecării Sale din mijlocul lor. Practic, pregătirea aceasta a Apostolilor, Domnul a realizat-o printr-o serie de absențe succesive. Absențele, retragerile Domnului din câmpul vizual al Ucenicilor, îi obișnuia pe aceștia cu gândul plecării Sale definitive cu trupul, din mijlocul lor.

Astfel, în timp ce aparițiile succesive ale Domnului întăreau convingerea Apostolilor despre Învierea Sa reală, retragerile Sale succesive din planul percepției empirice a Ucenicilor îi obișnuia cu gândul absenței Sale truștești, care avea să vină.

Cînd a socotit că scopul acesta a fost atins, Domnul și-a luat Ucenicii și a plecat spre muntele Măslinilor, unde ei aveau să-L mai vadă pentru ultima oară.

Ajungînd aici, Domnul se depărtează puțin de ei, și, binecuvîntîndu-i, se înalță la cer.

Ce însemnează pentru noi credincioșii Înălțarea Domnului la cer?

După învățătura Sf. noastre Biserici, în procesul mîntuirii se pot distinge trei faze: Prima este aceea a plănuirii și a pregătirii mîntuirii; a doua este a înlăptuirii obiective, și cea de-a treia este faza însușirii de către fiecare credincios în parte, a mîntuirii.

Una din condițiile esențiale ale mîntuirii subiective, însă, este ca ea să se realizeze în afara oricărei presiuni. Mîntuirea individuală nu se poate înlăptui prin constrîngere, prin forță, ci numai prin libera deciziune a subiectului respectiv. O asemenea liberă deciziune, însă, n-ar mai fi fost cu putință în ipoteza că, după Înviere, Domnul nu s-ar fi înălțat la cer. Dacă prezența printre oameni, în trupul Său cel stricăcios și supus condițiilor general umane ale vieții pămîntești, putea lăsa neobservată dumnezeirea Lui — și, deci, ca urmare, putea lăsa neatinsă și libera inițiativă a credincioșilor în materie de mîntuire —, prezența în lume a Domnului, în trupul Său îndumnezeit n-ar mai fi lăsat nestingherită puterea de liberă deciziune a celor cu care El ar fi venit în atingere. Dumnezeirea care răzbătea prin întreaga sa fire omenească ar fi exercitat o înrîurire atît de puternică asupra credincioșilor, încît aceștia *ar fi fost siliți* să-i recunoască divinitatea și să-L urmeze. Dacă Domnul nu s-ar fi înălțat la cer, credincioșii, sub presiunea măreției Sale dumnezeiești, ar fi fost anulați în cea mai specifică dimensiune a firii lor și anume în dimensiunea lor de ființe morale. Ei ar fi urmat lui Hristos, dar ar fi urmat mecanic, nu de bună voie, ci sub presiunea irezistibilei Sale slave dumnezeiești. Și ce valoare ar mai fi putut avea atunci mîntuirea? Ea n-ar mai fi fost prețuită nici de Dumnezeu, nici de credincioși. Ca act moral, mîntuirea nu se poate înlăptui decît cu condiția ca nimic să nu stingherească libera deciziune a credinciosului. Dumnezeu i-a creat pe oameni liberi și El este cel dintîi care ține să le respecte cu strășnicie libertatea. Această libertate a voit s-o respecte și Mîntuitorul cînd, după înviere, s-a-nălțat cu trupul la cer.

Prin Înălțarea Sa la cer, Domnul a asigurat pentru totdeauna credincioșilor posibilitatea de a se decide liber pentru cele trebuitoare în vederea mîntuirii.

Dar Înălțarea la cer a Domnului ne mai atrage, în chip deosebit, atenția, și asupra uneia din datoriile fundamentale ale credincioșilor. Anume, e vorba de datoria iubirii de-apropaelui.

Ce înseamnă iubirea de-apropaelui? Este oare aceasta o simplă vibrație sentimentală trecătoare? Este ea oare o compasiune prilejuită înțimplător de nenorocirea cuiva? Este iubirea semenului o simplă înclinare trezită în noi de înfățișarea și purtarea celui alt? Nu! Iubirea creștină a aproapelui nu-i iubire din înclinare și sentimentală. Ea e poruncă. Poruncă aspră. „Poruncă nouă vă dau...” (In. 13, 34). Este porunca de a ne pune toate puterile în slujba celorlalți. Este faptă de devotament concret, împins pînă la sacrificiu, pentru semenii, fără să așteptăm nimic în schimb.

Desigur, porunca iubirii creștine ne obligă să ne îndreptăm întii către Dumnezeu (Mt. 22, 37). Dar cum Dumnezeu nu aparține sferei empirice, practic fapta noastră de iubire o vom îndrepta asupra celor, care, ca și noi, aparțin sferei vieții concrete, și anume o vom îndrepta asupra semenilor noștri.

Dacă însă, după Înviere, Domnul ar fi rămas printre noi, e limpede că, copleșiți de măreția înfățișării Lui, atenția, interesul, faptele noastre de iubire ar fi fost, poate, îndreptate numai sau aproape numai asupra persoanei Sale. Retrăgîndu-se într-un alt plan de existență, Domnul a voit anume să promoveze în locul Său pe semenii noștri. A voit să-i promoveze pe ei în primul plan al atenției, preocupărilor, grijii, al iubirii noastre practice, active, concrete.

E de la sine-nteles că Domnul nu renunță la iubirea pe care I-o datorăm. Dar El voiește ca, practic, iubirea aceasta noi s-o îndreptăm către cei care-L reprezintă, către frații Săi, oamenii, către semenii noștri. În asemenea condiții, semenii nu ne mai apar ca niște viețuitoare oarecare, ci ca ființe voite și susținute de Hristos însuși. Mai mult: Iisus Hristos ne cere ca în fiecare din semenii să-L vedem pe El însuși (Mt. 25, 40. 45), voind ca în felul acesta să sporească și mai mult valoarea celorlalți oameni în ochii noștri și în același timp, să ne pună la-ndemînă motive și mai puternice menite să ne înduplece la acțiuni perseverente tinzînd la promovarea binelui celorlalți, la promovarea binelui comun. Convingerea că prin persoana de-apropaelui Hristos însuși ne cheamă la datoria iubirii, sporește în gradul cel mai înalt puterea noastră de devotament și de jertfă pentru binele celorlalți.

Prin Înălțarea Sa la cer, Domnul ne pune în față pe semenii ca pe o realitate peste care nu se poate trece; în același timp El ne pretinde ca dragostea ce I-o datorăm, s-o-ndreptăm către oameni printr-o activitate de dezinteresată slujire a lor.

Prin Înălțarea la cer, Domnul a imprimat iubirii de semenii o intensitate și un dinamism neobișnuite, pe care aceasta nu le-ar fi avut în cazul cînd El ar fi continuat să rămînă trupește printre noi.

Dar ce altă învățătură mai putem desprinde din Înălțarea Domnului cu trupul la cer?

Mărturisirea noastră de credință ne spune că Iisus Hristos s-a înălțat la cer nu cu o energie corporală, ci cu însuși trupul Său. Trup înduhovnicit, dar totuși trup. Prin ridicarea trupului în adîncurile vieții treimice, Domnul a voit să ne atragă atenția asupra unei mari răspunderi pe care

o avem față de viața în trup, față de viața pămîntească. Dacă Domnul ar fi desconsiderat trupul, dacă ar fi avut o atitudine negativă față de elementul material al firii noastre, apoi El nu l-ar mai fi ridicat la cer și nu l-ar mai fi păstrat ca pe o dimensiune constitutivă a persoanei Sale acolo în adîncurile Sf. Treimi. Faptul că Domnul a înălțat la cer firea Sa trupească, dovedește prețuirea ce i-a acordat și în același timp exprimă voința Lui ca și noi să fim cu grijă și față de viața noastră fizică. A mai privi trupul ca o povară și ca izvor al relelor care ne bîntuie viața, atunci cînd el a fost ridicat la rang de dimensiune veșnică a dumnezeirii lui Iisus Hristos, constituie un păcat de neiertat.

Înălțîndu-se cu trupul la cer, Domnul ne-a dat învățătura că destinul nostru al credincioșilor este legat pentru totdeauna de viața în trup. Și pentru că viața în trup e strîns legată de acest pămînt și de colectivitatea din care facem parte, urmează că, prin intermediul vieții în trup, destinul nostru e solidar cu soarta acestui pămînt și cu soarta colectivității.

Înălțarea Domnului cu trupul la cer nu numai că nu ne poate dispensa de datoriile față de viața trupească, față de ordinea materială a existenței, dar dimpotrivă, ea intensifică în grad înalt conștiința răspunderii ce avem față de viața pămîntească.

Pentru noi credincioșii înălțarea Domnului cu trupul la cer constituie temei de nezdruccinat al convingerii că și trupul e menit să dăinuiească veșnic, împreună cu sufletul. De convingerea aceasta se leagă obligația de a nu disprețui viața trupească, ci de a o îndruma și menține pe linia unei dezvoltări sănătoase.

Prin trecerea cu trupul într-o altă zonă de existență Domnul ne-a asigurat nouă credincioșilor condiția unei libere decizii în ce privește atitudinea față de El. Domnul voiește ca în ce privește mîntuirea noi să ne decidem în afara oricărei presiuni. Pentru Iisus Hristos, intrarea în comuniune cu El, nu are valoare decît în măsura în care credincioșii fac aceasta în mod cu totul liber.

Prin retragerea cu trupul din zona percepției empirice, Domnul a promovat în locul Său pe aproapele nostru. După înălțare, Domnul își exprimă pretențiile față de noi prin intermediul semenilor. Investiți cu această calitate nouă de reprezentanți ai Domnului înaintea noastră, ceilalți oameni capătă o greutate în plus și datoriile noastre față de ei primesc un accent și o forță cu mult mai mare.

Înălțarea Domnului la cer ne mai atrage atenția și asupra datoriilor față de viața trupească, față de ordinea materială a existenței. Precum trupul Domnului așa și trupul nostru e menit unei existențe veșnice. De aici datoria de a nu-l disprețui ci de a-l îngriji și menține pe linia indicată de regulile unei vieți sănătoase. Credința în înălțarea Domnului cu trupul la cer o afirmăm muncind nu numai pentru asigurarea unei normale vieți spirituale, dar și pentru asigurarea unei vieți trupesti materiale, sănătoase.

Iată cîteva din învățăturile ce se pot desprinde pentru noi credincioșii din înălțarea Domnului la cer. E de datoria noastră să nu le trecem cu vederea, ci să medităm asupra lor. Să medităm asupra lor, străduindu-ne ca puterea lor s-o convertim în putere a propriei noastre vieți, spre binele nostru comun și spre slava Mîntuitorului Iisus Hristos, căruia-I se cuvine mărire, cînte și închinăciune în veci. Amin.

Pr. Prof. D. BELU

Nașterea Sf. Ioan Botezătorul

„Și toți cîți le auzeau, le puneau la inimă zicînd: Ce va fi oare acest copil? Căci într-adevăr mina Domnului era cu el”.

(Luca 1, 66)

Azi sînt Sînzienele, sau Drăgaica, cum numește credinciosul sărbătoarea nașterii Sf. Ioan Botezătorul.

Dintre toți sfinții cinstiți de Biserica noastră numai doi — și anume cei mai mari: Sfînta Fecioară Maria și Sfîntul Ioan Botezătorul — sînt prăznuiți nu numai în ziua morții lor, ci și în ziua nașterii lor. Această rînduială statornicită de Sf. noastră Biserică este cu totul îndreptățită, fiindcă Sf. Ioan Botezătorul, „cel mai mare bărbat născut din femei” cum l-a numit însuși Mîntuitorul, a fost „mare” nu numai prin moartea sa martirică, nici numai prin activitatea, prin îndrăzneala și austeritatea sa, ci și prin nașterea sa.

În adevăr, nașterea Sf. Ioan a fost vestită în chip minunat, de îngerul Gavriil, preotului Zaharia, tocmai pe cînd acesta se afla la slujba tămîierii în templul Domnului din Ierusalim: „Elisabeta, femeia ta, îți va naște un fecior, pe care-l vei numi Ioan”.

Nașterea lui a avut loc atunci cînd Zaharia și Elisabeta „erau înaintați în zilele lor”, adică bătrîni. Dar pe lingă această împrejurare se mai adaugă una și anume, Elisabeta „era stearpă”, din care cauză ea nici n-a avut, pînă la Ioan, nici un copil.

Visul acestei familii — de-altfel ca al oricărei familii de iudei — era să aibă copii. Fiind stăpîniți de marea speranță mesianică, fiecare familie nădăjduia că din coapsele ei se va naște Mesia. Cu toate că Elisabeta era „stearpă” și ambii soți înaintați în vîrstă, ei n-au încetat să înalțe rugăciuni fierbînti către Dumnezeu, ca să le dăruiască un fiu. Sf. Luca ne spune că „erau amîndoi drepti înaintea lui Dumnezeu, umblînd fără prihană întru toate poruncile și rînduielile Domnului”. Și iată, rugăciunile lor n-au fost zadarnice. Ele au fost împlinite tocmai cînd ei se așteptau, poate, mai puțin. Și a lucrat astfel Dumnezeu ca să arate că pruncul lor a fost un rod al rugăciunii stăruitoare: „rugăciunea ta a fost ascultată” — a spus îngerul Gavriil lui Zaharia (Lc. I, 13). Pentru aceasta îi și spune îngerul lui Zaharia că fiul lui se va numi Ioan, ceea ce în limba evreească înseamnă „darul lui Dumnezeu”. Îl asigură totodată că: „Bucurie și veselie vei avea, și de nașterea copilului bucura-se-vor mulți. Căci va fi mare în fața Domnului; nu va bea nici vin, nici băutură ametoitoare și chiar din pîntecele mamei sale va fi plin de Duhul Sfînt și pe mulți din fiii lui Israel îi va întoarce la Domnul Dumnezeu lor. El va merge înaintea Domnului, cu Duhul și cu puterea lui Ilie, ca să întoarcă inimile părinților spre copii și pe cei răzvrățiți la înțelepciunea dreptilor, întocmind Domnului un popor pregătit” (Lc. I, 14—17).

La auzul acestui mesaj divin, Zaharia a avut un moment de îndoială. Nu-i venea să creadă spuselor îngerului. El ceru un „semn”, după care să se încredințeze că sînt adevărate cele ce i s-au spus, — așa cum Iudeii mereu vor cere Mîntuitorului. Ci primi ca „semn” muțenia, care avea să țină pînă în ziua în care se va naște pruncul și i se va pune numele. Acest

„senin” n-a mai fost o răsplată, ci o pedeapsă, pentru că a pus la îndoială spusele îngerului. Și așa mut a rămas Zaharia, din clipa aceea, spre uimirea poporului care-l aștepta afară din templu și spre propria lui înțeleptire.

După ce s-a născut pruncul și a urmat să i se dea nume, spre surprinderea tuturor, atît Elisabeta, cît și Zaharia care și-a arătat în scris dorința pe o tăbliță, au fost de acord ca „Ioan să-i fie numele”. Abia după aceasta Zaharia și-a recăpătat graiul. Firește că toate aceste fapte minunate care au însoțit nașterea Sf. Ioan au provocat senzație între vecini și cunoscuți. „Și frica îi cuprinsese pe toți care locuiau în jurul lor, iar în tot ținutul muntos al Iudeii, aceste întîmplări treceau din gură în gură, și toți ciți le auzeau le puneau la inimă zicînd: Ce va fi, oare, acest copil? Căci într-adevăr mîna Domnului era cu el (Lc. 1, 65—66). Zaharia, copleșit de cele întîmplate, fiind inspirat de Duhul Sfînt, înalță un măreț imn de mulțumire lui Dumnezeu și arată și marea misiune ce o va avea pruncul Ioan.

„Ziua bună se cunoaște de dimineată”, spune poporul nostru. Aceasta se potrivește și în cazul Sf. Ioan Botezătorul, „nănașul lui Dumnezeu”, cum îi năi spune poporul credincios. Căci pe cît de minunată i-a fost nașterea, tot pe atît de minunată i-a fost viața și activitatea și chiar a-sfințitul lui pămîntesc.

Cele profețite de înger s-au împlinit întocmai. Sf. Ioan a fost o mare bucurie pentru părinții săi și pentru toți cei ce așteptaseră pe Mesia. El a întrupat pentru a doua oară în lume „duhul și puterea” lui Ilie. De nașterea lui s-au bucurat oamenii pe pămînt și îngerii din cer și chiar bunul Dumnezeu, căci s-a găsit un om vrednic să fie înaintemergătorul Mîntuitorului, care să vestească lumii nu că Mesia va veni, cum au făcut alți profeți, că Mesia a venit. De nașterea lui ne bucurăm și noi, căci prin pilda vieții lui, un adevărat „înger în trup” ne-a arătat chipul de viațuire smerită și dreaptă.

„Ce va fi pruncul acesta”? — se întrebau toți la nașterea Sf. Ioan. Acum, noi, care-i cunoaștem și viața, activitatea și mărețul lui sfîrșit, putem răspunde că el a fost așa cum l-a anunțat și numele lui: „darul lui Dumnezeu” pentru întreaga omenire credincioasă.

Și înainte-mergătorul a fost cu adevărat „darul lui Dumnezeu” pentru oameni, fiindcă s-a pus în slujba lui Dumnezeu cu foată ființa sa, cu tot sufletul său. Așa a ajuns el cel mai mare prooroc, cel care a închis ușa V. Testament și a deschis poarta N. Testament, cel mai mare pustnic, cel mai smerit și în același timp și cel mai îndrăzneț slujitor al Domnului. Pentru aceasta și mîna lui Dumnezeu a fost cu el, atunci cînd Irod voind să-l ucidă, părinții l-au ascuns într-o peșteră de dincolo de Iordan. Cu el a fost mîna lui Dumnezeu după ce a rămas orfan de tată, fiindcă Zaharia n-a voit să spună unde și-a ascuns copilul. Dumnezeu l-a ocrotit, fiindcă Sf. Ioan a avut o mare misiune de împlinit în lume. Dumnezeu a fost cu el pentru că și el a fost cu Dumnezeu.

„Ce va fi oare acest copil?” e o întrebare mereu actuală, pe care părinții și-o pun înaintea leagănului unui nou născut. Un sfînt sau un tilhar? Un geniu sau un netrebnic? Un om de omenie, un dar al lui Dumnezeu, o binecuvîntare pentru toți sau un blestem și pentru părinți și pentru so-cielate? Desigur că la aceste întrebări nu putem răspunde exact și com-

plet, în fața leagănului unui copil, ci abia în fața cosciugului lui, atunci cînd el și-a încheiat cursul vieții pămîntești.

Netăgăduit că orice copil născut este o mare taină, un mare semn de întrebare, o enigmă care se dezleagă complet numai mai târziu. Dar dacă noi nu putem ști din capul locului și în mod complet felul de a fi și a lucra al copiilor noștri, totuși putem să le prevedem viitorul din modul în care îi creștem și îi educăm de mici. Viitorul unui copil depinde de mai mulți factori, care trebuiesc să colaboreze între ei spre a asigura copilului un viitor strălucit și o dezvoltare cît mai fericită. Dar dintre toți factorii, părinții au un rol hotărîtor în formarea și creșterea copiilor. De aici și marea răspundere pe care părinții o au față de copiii lor și față de societate. În primul rînd părinții sînt datori să dea copiilor lor pildă bună în vorbă și în faptă de ceea ce înseamnă cinste, bunătate, credință, dreptate, muncă ș. a. Dacă părinții sînt vrednici, buni și drepecți și își cresc și copiii în aceste virtuți nu se poate ca fiii lor să nu fie buni și drepecți. Mai sînt și abateri de la această regulă, dar aceste excepții, care încă își au explicația lor, nu fac decît să întărească regula generală, care spune că purtarea părinților hotărășe în bună parte purtarea copiilor. Altfel se împlinește întocmai cuvîntul Scripturii, care zice: „Părinții au mîncat aguridă și copiilor li s-au strepezit dinții” (Ier. 31, 29). În al doilea rînd părinții nu trebuie să forțeze viitorul copiilor, în înțelesul că ei trebuie să lase copiilor toată libertatea de a-și alege ocupația care le place și pentru care au chemare și însușiri. Fiecare om are dreptul să-și aleagă în viață munca care i se potrivește mai bine și pentru care are plăcere. Făceau o mare greșală în trecut acei părinți, care țineau cu tot dinadinsul să facă din copilul lor „domn”. Aceasta a fost o prejudecată foarte păgubitoare și pentru societate și pentru propriul lor copil. Grijă cea mai mare a părinților trebuie să fie aceea, ca fiii lor să ajungă oameni ai muncii cinstite, fie intelectuale, fie manuale. Oameni mai presus de toate, iată ținta cea mai înaltă. Nu fiecare nou născut poate deveni un mare scriitor sau artist. Această e ceva absolut sigur. Dar fiecare copil poate și trebuie să devină un om de omenie, o bucurie pentru părinți și societate.

Sf. Ioan Botezătorul a avut o chemare mare și și-a împlinit-o într-un chip strălucit. Să ne împlinim și noi chemarea pe care o avem în lume, cu vrednicie, spre mărirea lui Dumnezeu și bucuria semenilor noștri. Amin.

Pr. AUREL RADU

Duminica 9 după Rusalii

Fiecare să ia bine seama cum zidește.

(I Cor. 3, 10)

Cucernici credincioși,

Sfînta Evanghelie de astăzi ne arată împrejurarea în care Mîntuitorul Iisus Hristos a umblat pe mare, venind de pe țarm către Apostolii Săi, care erau pe o corabie, în mijlocul Mării Tiberiadei (Mat. 14, 22—34). Mîntuitorul anume i-a lăsat singuri pe Apostoli, pe cînd marea se tălăzuia, ca să se lămurească ei înșiși că fără Sf. Sa Evanghelie nu se pot descurca în viața religioasă. Talazurile mării simbolizează tocmai frămîntarea mare a sufletului prins între păcate de variate feluri.

Sf. Apostol Petru a vrut și el să umble, ca Hristos, pe mare, adică să înfrunte păcatele. Atunci Mîntuitorul i-a spus simplu de tot: „Vino”! Ca orice om, Ap. Petru voia să încerce personal un lucru neobișnuit și deci pășește pe valuri. Dar nefiind bine pregătit sufletește și fără reazim suficient în Hristos, el se afundă. Atunci își dă seama de greutatea încercării sale, pentru care nu era bine pregătit, și deci cere ajutor. Mîntuitorul îl ajută degrabă, întinzîndu-i mîna, dar totodată îl și ceartă cu cuvintele: „Puțin credinciosule, pentru ce te-ai îndoit?” (v. 31).

De fapt, muștrarea era la locul ei. Apostolii știau că Mîntuitorul fusese trimis de Tatăl ceresc spre mîntuirea sufletelor și deci să fie cîrmaciul religios al credincioșilor Săi. El s-a și dovedit a fi Fiul cel binevestitor al Sf. Evangheliei spre mîntuire. Aceasta o recunoaște mai tîrziu însuși Sf. Apostol Pavel, cînd zice: „Nimeni nu poate pune altă temelie decît cea pusă odată, care este Iisus Hristos” (1 Cor. 3, 11). Cine, deci, crede în Iisus, nu poate să se îndoiască deloc de El. Aceasta o cerea de atîtea ori și Mîntuitorul de la ascultătorii Săi.

Venirea către Hristos e simplă și fără formalități, precum nu era în vechile religii. Dar Iisus cere credință și fapte bune față de semenii. El cere o stăruință susținută împotriva ispitelor și păcatelor, împotriva acestor talazuri sufletești ale vieții religioase, El cere un credincios conștient, harnic și bun.

Pentru a nu fi expuși la rătăcirii, Mîntuitorul a dat credincioșilor Săi Sf. Sa Evanghelie și Sfînta Biserică, spre a le fi îndrumătoare în viața creștină, în zidirea lor sufletească (Mat. 16, 18 și 18, 17). Aici se asociază și cuvîntul Psalmistului, care zice: „dacă Dumnezeu nu zidește casa, în zadar se ostenesc ziditorii” (Ps. 126, 1). De fapt, dacă creștinul nu zidește cu credința sa spre mai bine, apoi zidirea se va ruina, cum a fost și cu turnul Babilonului (Fac. 11, 4), unde s-au amestecat limbile și zavistiile, în loc să fie colaborare frățească și nu îngîmfare. Asemenea este și în viața de toate zilele. Dacă zidarii nu s-ar înțelege întreolaltă și nu ar zidi după un singur plan și cum trebuie, apoi zadarnic ar pune cărămidă peste cărămidă, căci totul se surpă.

Pentru viața sufletească, Mîntuitorul i-a pus ca îndrumători pe Sfinții Săi Apostoli, ca ei să fie lucrători, iar credincioșii ogorul (1 Cor. 3, 9). Lor le-a dat dreptul legării și dezlegării de păcate (Mat. 18, 18) și cheile raiului celui sufletească.

Deoarece lucrarea fiecărui creștin va fi dată pe față, de aceea e nevoie ca zidirea sufletească să fie neconținut verificată și sufletul întărit împotriva păcatelor. Zavistia, egoismul, răutatea, birfeala, nedreptatea și altele ca acestea trebuie să fie înlăturate și să facă loc bucuriei de viață, puterii de zidire neconținută spre folosul comun, înțelegerii între semenii și colaborării sincere: „Cine zidește astfel, pe o temelie sigură, va fi bine răsplătit” (1 Cor. 3, 14).

Toate acestea sînt vădite, pentru că Iisus nu este o nălucă (Mat. 14, 26), să se sperie cineva de El, ci dimpotrivă e stăpînul cuvîntului povătuitor spre mîntuire sufletească.

Să-i urmăm pilda și să stăruim împotriva păcatelor care dăunează demnității noastre de om. Amin!

Vierii necredincioși¹

„Pe cei răi cu rău îi va pierde“
(Mt. 21, 41)

Iubiți credincioși,

În Evanghelia de azi Mîntuitorul nostru Iisus Hristos rezumă întreaga istorie a lui Israel în asemănare cu economia mai dinainte stabilită a lui Dumnezeu în ce privește istoria înîntuirii neamului omenesc. Icoana pe care o folosește Mîntuitorul nostru Iisus Hristos în această parabolă a fost folosită cu 7 veacuri mai înainte de prorocul Isaia, așa încît prin ea Mîntuitorul mai leagă încă odată misiunea Lui divină de misiunea vechilor proroci. Prin aceasta își face mai ușor de înțeles tîlcuirea parabolei Sale.

Prorocul Isaia (în vestitul cîntec din cap. 5, v. 1—7) descrie o vie pentru care stăpînul și-a arătat grija lui cea mai plină de iubire: alege o coastă pentru plantat vie, curățește locul de pietre, sădește viță de bun soi, clădește gard în jurul viei și construiește un turn de pază, săpat-a în ea teasc nădăjduind că va face struguri. Cu toată această grijă, via n-a rodit decît struguri sălbatici.

Această imagine reluată de Iisus a fost de El dezvoltată și precizată cu ceea ce s-a întîmplat în curs de 7 veacuri trecute de la Isaia pînă la El.

Parabola ne este dată în Matei 21, 33—44; Mc. 12, 1—9; Lc. 20, 9—16. Spre deosebire de imaginea viei prezentată de Isaia, Mîntuitorul insistă nu asupra viei propriu zis ci asupra faptului că omul stăpîn de vie a încredințat această vie unor lucrători și el a plecat undeva departe. La timpul roadelor, stăpînul a trimis slugile ca să ia plata cuvenită din roadele viei. Lucrătorii însă au prins pe aceste slugi, pe unul l-a bătut, iar pe altul l-a ucis cu pietre. Auzind stăpînul a trimis alte slugi mai multe de cît cele dintîi, cărora li s-a făcut asemenea. În cele din urmă a trimis pe fiul său, crezînd că se vor rușina de el; dar ei auzind că acesta este moștenitorul și-au zis: „Veniți să-l omorîm și să-i luăm moștenirea. Și prinzîndu-l l-au scos afară din vie și l-au omorît” (Mt. 21, 39). Cînd va veni stăpînul viei va pedepsi pe acești lucrători, via o va da altor lucrători mai harnici și mai cinstiți care vor da rodirile la vremea lor.

Tîlcul acestei pilde nu este greu de aflat. Omul care a sădit vie este Dumnezeu, via este poporul ales care și-a avut o formă concretă în teocrația iudaică, gardul este legea lui Moise, turnul de veghe este templul din Ierusalim, teascu este altarul jertfelor pe care să se aducă jertfa de împăcare cu Domnul și totodată să fie aducătoare aminte de legăturile neîntrerupte dintre Dumnezeu și poporul cel ales.

Sub învelișul figurativ al parabolei Mîntuitorul vorbește chiar despre sine. El e Unul născut al Tatălui, Fiul iubit pe care Dumnezeu l-a trimis în lume pentru a aduce pe oameni la pocăință. Înaintea Fiului lui Dumnezeu stă deschis viitorul și El prevede scenele sîngeroase al căror teatru va fi întreg Israelul nu peste multe zile. „Răstignește-L” e cîntecul pe care îl aude deja în gura acestui popor care se vî lepăda de Mesia și va cere peste ei și peste fiii lor sîngele Fiului lui Dumnezeu. Și fiindcă fărădelegea aceasta nu putea rămîne fără o dreaptă pedepsire, Iisus ros-

1. Predică la Duminica 13 după Rusalii.

tește sentința de osîndire împotriva preoților și învățătorilor legii: Cei răi vor pieri și împărăția lor va fi luată de la ei și va trece la neamuri, pentru a dăinui într-o nouă formă pînă la sfîrșitul veacurilor.

Mîntuitorul confirmă acest gînd cu referirea la figura profetică a Psalmistului: „Piatra pe care n-au socotit-o ziditorii, aceasta s-a făcut în capul unghiului. De la Domnul s-a făcut aceasta și este minunată întru ochii noștri” (Mt. 21, 42). Sub „piatra din capul unghiului” Mîntuitorul se reprezintă pe Sine, ziditorii sînt iudeii și conducătorii lor, edificiul pe care-l construiesc este o figură a muncii în împărăția lui Dumnezeu, în care Mesia e ales de Domnul ca piatră unghiulară. Cu piatra unghiulară se leagă două ziduri și prin această legătură întreg edificiul capătă stabilitate și trăinicie. În edificiul spiritual se află numai o singură piatră unghiulară, Iisus Hristos (Fapte, 4, 11), care este piatră unghiulară de mare preț (I Petru, 2, 7), care unește pe evrei și pe păgîni într-un singur edificiu divin, edificiul unei noi zidiri, a împărăției mesianice, Biserica Sa. Această piatră unghiulară neluată în seamă de ziditori, va deveni o veșnică pricină de poticnire. „Cine va cădea pe piatra aceasta se va sfărîma, iar pe cine va cădea îl va sfărîma” (Mt. 21, 44).

Iubiți creștini,

Și noi, creștinii, am fost rînduiți de Dumnezeu ca niște vrednici lucrători cărora ni s-a încredințat o vie: este Biserica Mîntuitorului, pe care Dumnezeu a îngrădit-o cu gardul poruncilor Sale. Peste aceste porunci nu putem trece și de la ele nu ne putem abate fără ca să fim călcători de lege și vrednici de pedeapsă.

În viața aceasta a săpat teasc: Altarul Său, din care de-a pururi ni se dă hrana cea neprețuită a Trupului Său cel sfînt și a Sîngelui Său dumnezeesc. A zidit turn de veghe al harurilor Sale sfînte pentru a căror dobîndire trebuie să priveghem clipă de clipă în toată viața noastră pămîntească. Dumnezeu așteaptă de la noi roadele lucrului la care am fost chemați. Sîntem noi oare la înălțimea chemării la care ne-a chemat Dumnezeu?

Sufletul nostru e o creatură nemuritoare și nobilă, soră a îngerilor, asemănătoare cu Dumnezeu, e o mare bogăție pe care noi o purtăm în vase de lut. Dacă am cunoaște pe deplin demnitatea sufletului nostru cum nu l-am apăra de orice murdărie!

Dumnezeu a sădit în sufletul nostru dorul de înălțimi, asemenea vulturului care e făcut să zboare numai în înălțimile cele albastre ale cerului.

Mai de acel suflet omenesc care departe de Dumnezeu s-a lăsat îngreuiat de noroiul patimilor și al fărădelegilor!

Să ne silim a fi harnici lucrători în viața Domnului pentru ca nu cumva răi fiind să auzim și noi din gura stăpînului cuvintele: „Pe cei răi cu rău îi voi pierde” (Mt. 21, 41).

Să nu nesocotim învățătura Domnului fiindcă El este piatră cea din capul unghiului, susținătoarea și sprijinitoarea întregii noastre vieți sufletești. De vom fi „vieri” răi, nerespectuoși față de poruncile Stăpînului, aprinși la mînie și ne iubitori de pace, ucigași și lacomi pentru a răpi bunurile altora, via care ne-a fost încredințată spre lucrare se va lua de la noi și va fi dată altor lucrători, care vor aduce roadele lor la vremea sa (Mt. 21, 41). Amin.

Pr. Prof. ALEXANDRU MOISIU

Hrană sufletului și trupului

„Dați-le voi să mănince...”

(Lc. 9, 13)

Soarele apune, noaptea se lasă pe vârful muntelui, iar întunerecul își întinde brațele ca să cuprindă firea întreagă. Ucenicii încep să se îngrijoreze, văzînd atîta gloată de popor că așteaptă la poalele muntelui din sînul pustiului și nu se gîndește să mai plece. Sate și orașe, de unde să se poată cumpăra mîncare, nu erau în apropiere, timpul este îndelungat de cînd aceștia au plecat de acasă, drumul străbătut a fost lung și oboșitor, desigur acum sînt flămînzi și după ce Mîntuitorul va împrăști cuvîntul de învățătură, aceștia vor cere de mîncare. Ce ne vom face, că noi nu avem să le dăm, merinde la ei nu și-au luat, căci nu-și puteau închipui să ajungă atît de departe. Foamea lor nu se poate potoli numai cu cuvîntul lui Dumnezeu și sarcina hrănirii lor va cădea asupra noastră. Ce ne facem? se întrebau Apostolii, privind din ce în ce mai îngrijorați spre asfințitul soarelui, care vestea ivirea nopții. Frămîntarea, neliniștea, teama, îndoiala luau proporții din ce în ce mai mari în sufletul lor. Cel mai îngrijorat însă dintre Apostoli pare că a fost Filip și acest lucru Mîntuitorul Hristos l-a observat îndată, căci lui i se adresează în primul rînd, zicîndu-i: „De unde să cumpărăm pîine ca să mănince aceștia”? Răspuns-a Filip Lui: „De două sute de dinari pîine nu le va ajunge lor, ca fiecare dintr-înșii cîte puțină să ia”. Doamne, zic Apostolii, dă-le drumul să plece, slobozește gloatele înainte de a se însera, că nu avem ce le da de mîncare și cei mai slabi vor cădea de foame. Iată îndoiala Apostolilor! Mîntuitorul, drept răspuns, le poruncește, zicînd: „Dați-le voi să mănince!” și să nu plece. Ucenicii se întristează și se îngrijorează și mai mult gîndindu-se numai la cele cinci pîini și doi pești, pe care le-a descoperit Ap. Andrei la un băiat din mulțime. Ce sînt acestea la atîta amar de om, la 5000 de bărbați, afară de copii și femei? Cum să nu se îndoiască Apostolii în fața acestei realități? Mîntuitorul puse acum degetul pe această slăbiciune a sufletului lor, ca să o tămăduiască. A poruncit să se așeze oamenii pe iarbă, în cete de cîte cincizeci, și să i se aducă pîinile și peștii.

Avînd pîinile înainte, Mîntuitorul și-a ridicat ochii spre ceruri și a binecuvîntat, apoi frînse pîinea și o dădu ucenicilor, ca ei cu mîna lor să frîngă mai departe și să împartă poporului. Spre marea lor mirare, pîinea, în loc să se împutineze, se înmulția tot mai mult între degetele lor. De ce oare a făcut Mîntuitorul așa, de ce a ridicat ochii spre cer și a binecuvîntat și de ce nu a împărțit El pîinile la popor, de ce le-a dat ucenicilor să le împartă? Intii ca să le arate că atunci cînd privirea este îndreptată spre cer, prin binecuvîntarea cerului, cele mici și ne-nsemnate se fac mari și puternice și prin ele se se pot face lucruri mari; a doua, ca să le spulbere orice umbră de îndoială pe care o aveau în puterea lui Dumnezeu și în puterea cuvîntului lui Dumnezeu.

Pîinea este alimentul de căpetenie pentru întreținerea vieții noastre pămîntești. Pentru cîștigarea ei se zbate omul zi și noapte și se frămîntă o viață întreagă. Pîinea aceasta o cere creștinul în rugăciunile sale zilnice, pentru că își dă seama că lipsa de pîine aduce mizerie, foame și moarte.

Mîntuitorul așa a învățat pe ucenicii Săi, ca să ceară prin rugăciune pîinea în fiecare zi, pîine pentru trup și pîine pentru suflet.

Mulți oameni, ba chiar și Apostolii, s-au gîndit și se gîndesc numai la pîinea cea trupească. Această pîine se cade să o agonisim prin muncă și prin rugăciune, punîndu-ne nădejdea în puterile noastre, dar și în Dumnezeu, în puterile Lui nemărginite. Apostolii se temeau că nu vor fi în stare să sature atîția oameni cu cinci pîini și doi pești. În lume fiind, s-au molipsit și ei de boala îndoielii. S-au îndoit atunci, Arhiereii, fariseii și cărturarii, s-au îndoit oamenii de rînd, s-au îndoit și Apostolii uneori. De cîte ori n-a zis Mîntuitorul către ei: „De veți avea credință și nu vă veți îndoii ... și muntelui acestuia de-i veți zice ridică-te și te aruncă în mare, se va face așa”. De cîte ori n-a zis: „Puțin credincioșilor pentru ce v-ați îndoit”; și cîte alte muștrări nu aflăm în Scriptură făcute de Mîntuitorul, care nu arată altceva decît îndoiala care îi slăpînea.

Biserica este instituția dumnezeiască întemeiată de Mîntuitorul Hristos, înzestrată cu puterile necesare, spre a susține și îndruma viața credincioșilor către mîntuire. În Biserică se frînge pîinea cea dătătoare de viață și ea este chemată să hrănească sufletește mulțimile care îi urmează lui Hristos, pînă la sfîrșitul veacurilor. În Biserică, preoții, ca și Apostolii, frîng între degetele lor fără întrerupere această pîine, ca să hrănească mulțimile. Această pîine nu se gată niciodată, căci e „pîinea cea cerească”. „De va minca cineva din pîinea această, în veci va fi viu” (Ioan 6, 58).

Mîntuitorul, care cunoaște adîncul zbuciumat al sufletului omenesc, vede înfrîntărea dintre speranță și nesiguranță, vede nesfîrșita neliniște care bîntuie sufletul omenesc și de aceea vrea să aducă în acest suflet biruința care să pună temelie unei vieți adevărate, care să se reazime pe credință puternică în Dumnezeu. Îndoiala din suflete nu o poate înlătura sau nimici decît Mîntuitorul Hristos. El însă așteaptă să vadă dorința fierbinte și hotărîtă a omului pentru aceasta.

În continuare, ne spune Evanghelia că s-au săturat toți și s-au adunat și douăsprezece coșuri pline cu firîmituri. Nu unsprezece, nici treisprezece, ci douăsprezece coșuri, căci doisprezece Apostoli au fost și toți s-au îndoit. Fiecare Apostol a trebuit să ia pe umeri un coș de firîmituri, care preînchipuia sarcina îndoielilor lui. Cînd Apostolii au ridicat pe umeri aceste coșuri, atunci a dispărut din sufletul lor orice urmă de îndoială, dar nu pentru totdeauna, căci am văzut cum pe drumul Golgotei aceeași îndoială i-a doborît din nou și i-a dus pînă la fuga rușinoasă și la lepădarea josnică.

Să reținem faptul, ca o pildă de urmat, că Mîntuitorul, înainte de săturarea trupului, a săturat sufletul mulțimilor. Mai înainte de pîinea de orz, le-a dat cuvîntul lui Dumnezeu, din care oricît ai împărți tot mai rămîne, care se mănîncă pururea și niciodată nu se sfîrșește. Această pîine, din puțin poate sătura pe mulți și din ea, cu cît dai mai mult, în loc să scadă, tot mai spornică se face. Sătură mulțimile și tămăduiește și îndoiala din suflete lăsînd trupurile să poarte povara îndoielilor, în toată vremea pînă la sfîrșitul vieții. Să nu uităm că sub povara coșului de îndoieli Apostolul Iuda s-a prăbușit pentru totdeauna. Să căutăm să ușurăm coșurile îndoielilor noastre și dacă se poate să golim tot conținutul lor, ca să nu pățim și noi ca acel nefericit apostol. Să ridicăm ochii spre cer totdeauna, cînd

masa noastră bogată sau sărăcăcioasă este întinsă și să cerem binecuvîntarea cerului peste ea, ca să putem sătura pe cît mai mulți semeni ai noștri. Să adunăm firimiturile ca nimic să nu se piardă, așa cum a spus Mîntuitorul și prin aceste firimituri să săturăm pe „lazării” care eventual ar avea trebuință de sprijinul nostru.

Grija de trup și grija de suflet! Cît de minunat se îmbină ele în Evanghelia de astăzi!

Datori sîntem să luăm aminte!

Credința în Dumnezeu trebuie să meargă mînă în mînă cu prevederea. Ne rugăm și muncim; agonisim și ne îndestulăm, dar nu risipim, ci economisim, ca să nu ducem lipsă nici noi și nici cei care au dreptul la ajutorare din partea noastră.

Preot MOISE POPOVICIU

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

EVANGHELIA LUI OSTROMIR

CEL MAI VECHI MONUMENT DE LITERATURĂ SLAVONĂ LA RUȘI (1056—1057)¹

Primele cărți apărute în Rusia au fost traduceri de cărți religioase și de cult (Evanghelia, Psaltirea, Apostolul, scrierile Părinților Bisericești). În vechea Rusie, Psaltirea se bucura de o deosebită atenție.

Unele din cele mai vechi manuscrise au ajuns în culegeri pînă în zilele noastre. Din veacul XI au ajuns numai vreo 30 de manuscrise. Cel mai vechi monument al literaturii ruse este Evanghelia lui Ostromir.

În 1957 s-au împlinit 900 ani de la alcătuirea manuscrisului în limba slavă-bisericească a Evangheliei lui Ostromir. Acest monument poartă numele de „Evanghelia lui Ostromir” după numele posadnicului² novgorodean Ostromir, pentru care a fost scris în Novgorod la anul 1056—57, de către diaconul Grigore, după cum reiese din Epilogul Evangheliei de la linele cărții.

Această Evanghelie în manuscris, scrisă pe pergament, cu o scriere frumoasă, se păstrează bine pînă în zilele noastre cu toată vechimea ei de 900 ani. Coperta manuscrisului este îmbrăcată în catifea roșie, prinsă cu încheieturi de argint. Cartea are 294 foi de pergament în format destul de mare (35/30 cm), din care 289 foi sînt completate cu textul Evangheliei, trei foi sînt cu picturi reprezentînd (în miniatură) pe Sf. Evangelist Ioan, Luca și Marcu, iar două foi sînt lăsate complet curate.

Textul manuscrisului este aranjat pe două coloane ale fiecărei pagini a foii, scrise cu format mare, mijlociu și chiar mic. Textele Evanghelice sînt scrise cu format mare, cuprinsul cărții și calendarul cu format mijlociu, iar epilogul de la sfîrșitul manuscrisului cu format mic. În coloană sînt 18 rînduri; fiecare rînd este expus între două linii întretăiate orizontal pe pergament. Pe lîngă liniile orizontale ale fiecărei pagini sînt și linii verticale, cu ajutorul cărora cel care a copiat monumentul s-a străduit să păstreze o formă dreaptă a coloanei. Pe ambele părți ale manuscrisului sînt lăsate margini mari goale, adică nescrise.

Primele litere ale fiecărui capitol nou al Evangheliei sînt împodobite minunat cu ornamente de felurite genuri, încondeiate cu aur și diferite culori. Aproape nici una din ele nu se repetă. În manuscris, printre cuvinte, se întîlnesc niște cruciulițe în chinovar, ce servesc drept semne de punc-

¹ Cele mai vechi informații necesare alcătuirii acestui studiu, le datorăm articolului: I. Belevtev, *Evanghelia lui Ostromir*, Revista Patriarhiei Moscovei nr. 7/1956.

² Posadnicul = reprezentantul marelui cneaz de la Kiev.

tuație. Miniaturile din carte aparțin unui pictor care a cunoscut bine tehnica așa numită a porțelanului încrustat. E greu de spus dacă miniaturile aparțin unui pictor grec sau rus. A admite părerea a doua, înseamnă a afirma încă odată că această artă, în Rusia veacului XI, nu ceda în superioritate întru nimic măestriei Bizanțului, căci după cum se exprimă cei cunoscători în miniaturistică, Evanghelia lui Ostromir chiar în arta bizantină prezintă o excepție.³ Ele nu sînt copii după alte miniaturi, ci sînt un produs original al pictorului. Astfel monumentul acesta ne prezintă „cel mai bun și mai vechi model de pictură în miniatură din Țara Sovietică”.⁴

Evanghelia lui Ostromir cuprinde pericopele evanghelice zilnice, de la Paști pînă la Cincizecime (inclusiv ziua Sf. Duh) și săptămîna Patimilor; de la Cincizecime pînă la Săptămîna patimilor — numai evangheliile de sîmbăta și Duminica. După evangheliile din săptămîna patimilor, urmează evangheliile de la utrenie, și anume: 1, 2, 5, 6, 9 și 11. Pentru a evita repetarea lor, pe celelalte scriitorul nu le scrie în întregime, ci numai cuvintele începătoare și după aceea se arată în ce loc al manuscrisului se află evanghelia respectivă (se arată săptămîna sau ziua săptămîinii). După evangheliile utreniilor se află un sbornic bisericesc, în care după datele lunare, începînd cu luna septembrie, sînt indicați sfinții zilelor cu evangheliile lor; de observat e că scriitorul expune numai acele evanghelii care nu s-au întîlnit mai înainte. Totodată trebuie remarcat că sfinții din Evanghelia lui Ostromir nu-s toți, adică din fiecare zi a lunii, dar în același timp se întîlnesc și sfinți care nu se găsesc în mineele actuale, iar unora dintre sfinți le diferă data față de cea de acum.

Una dintre principalele deosebiri ale Evangheliei lui Ostromir, care o fac să difere mult de alte monumente ale antichității, de acest gen, este mențiunea clară și precisă în însuși cuprinsul monumentului atît asupra persoanei alcătuirii lui, cît și asupra timpului și locului apariției. În epilogul Evangheliei lui Ostromir, citim: „Slavă Ție, Doamne, Împărate al Cerului, că m-ai învrednicit a scrie această Evanghelie... și s-a scris această Evanghelie pentru robul lui Dumnezeu, numit prin botez Iosif, iar în lume (mirenje) Ostromir, rudă cu cneazul Iziaslav.. Eu diaconul Grigore am scris această Evanghelie... Am început să scriu în luna lui octombrie în 21 în amintirea lui Ilarion, am terminat în luna lui mai în 12, în amintirea lui Epifanie”.

Evanghelia lui Ostromir a aparținut mult timp catedralei Sf. Sofia din Novgorod, despre care ne mărturisește inscripția de pe Evangheliile. După aceea, nu se știe în ce împrejurări a nimerit la Moscova și s-a păstrat un timp în veștmîntarul bisericii Sf. Invieri din palatul de arme din Kremlinul Moscovei. Despre acest fapt mărturisește însemnarea din cartea de inventar din 1720, ce aparținea susnumitei biserici. Din Moscova, Evanghelia lui Ostromir, în urma dispoziției împăratului Petru I, a fost trimisă la Petersburg. Însăși dispoziția lui Petru I nu există, dar se poate dovedi aceasta prin nota de expediție a acestei dispoziții, care se păstrează la inventar.⁵

³ K. Ghert, Despre miniaturile Ev. lui Ostromir, Cronicile și antichitățile literaturii ruse, 1860, t. III, p. 4.

⁴ Idem: O. c. p. 5.

⁵ G. Filimonov, Informații suplimentare la istoria Ev. lui Ostromir, Cronicile literaturii și antichității ruse, M. 1859, V. I, p. 147—149.

În ce scop i-a trebuit lui Petru I Evanghelia lui Ostromir, încît a dat dispoziție specială ca să fie trimisă de la Moscova la Petersburg, este greu de spus, dar în baza unor informații date, se crede că „a fost luată la Petersburg pentru compunerea unei istorii”. În felul acesta de scrierea istorică a Evangheliei lui Ostromir, adică de epilogul menționat mai sus, s-au interesat unii încă de la începutul sec. XVIII. Mai tîrziu, după cum comunică despre aceasta. A. N. Vostocov,⁶ Evanghelia lui Ostromir a fost găsită de către Iacob Alexandrovici Drujinin, după moartea împărătesei Ecaterina II, în locuința ei, și a fost oferită de către acesta împăratului Alexandru I, în 1806, care a dat-o în păstrare la biblioteca publică. „Nu se știe de către cine și cînd a fost oferit împărătesei Ecaterina II acest prețios monument — scrie A. N. Vostocov. Dar există presupuneri — și par a fi adevărate — examinate de N. S. Lanschi, că Evanghelia lui Ostromir a fost căutată în Senat sau printre hîrțile din biroul lui Petru I de către renumitul arheolog Alexei Ivanovici Musin-Pușchin. „Ca material pentru istoria rusă — scrie N. S. Lanschi, — Evanghelia lui Ostromir a și putut fi oferită Ecaterinei II, care nu s-a folosit în renumita sa lucrare: „Insemnări cu privire la istoria Rusiei” de scrierea diaconului Grigore despre posadnicul Ostromir sau Stromil, ci spune numai atît cît se știe despre el din cronici. Renumitul istoric N. M. Caramzin de asemenea s-a interesat de scrierea istorică a Evangheliei lui Ostromir și a folosit-o în lucrarea sa „Istoria Imperiului Rus”.

Dar valoarea de bază a Evangheliei lui Ostromir constă în aceea că ea prezintă unul din cele mai importante izvoare pentru studiul limbii slave vechi și a celei ruse; pentru cea rusă, în măsura în care în acest monument s-a reflectat influența scriitorului rus, care a introdus în text unele rusisme. Renumitul învățat slavist A. N. Vostocov este primul care a început să studieze Evanghelia lui Ostromir și anume din punct de vedere lingvistic. Ca rezultat al acestui studiu, au apărut lucrările: „Cugetări despre limba slavonă”, „Reguli gramaticale ale limbii slave extrase din Evanghelia lui Ostromir”, și altele. În lucrările sale, A. N. Vostocov dă o mare importanță Evangheliei lui Ostromir ca monument al vechii limbi slave bisericești. După părerea acestui învățat, „ortografia Ev. lui Ostromir aparține nu secolului XI și nici slavilor ruși, ci conține o ortografie a acelei limbi în care au fost scrise cu 200 de ani înainte în Moravia sau după părerea altora în Bulgaria, cărțile bisericești”.

În 1836, lui A. N. Vostocov i s-a dat încredințarea de către Academia de științe ca să pregătească textul manuscrisului Ev. lui Ostromir pentru tipar. Acesta, în 18 noiembrie 1840, a prezentat Sfîntului Sinod, manuscrisul pregătit al Evangheliei lui Ostromir pentru cenzură. Sf. Sinod, prin rezoluția din 27 noiembrie—21 decembrie, a hotărît: „Evanghelia lui Ostromir din 1056, pregătită pentru editare de către consilierul de stat Vostocov, care o prezintă printr-un decret Comitetului din St. Petersburg pentru cenzurarea cărților teologice, ca acest Comitet să studieze amănunțit manuscrisul propus pentru editare, prezentînd Sf. Sinod și concluziile sale și cu mențiunea că monumentul să fie restituit”. Comitetul de cenzură, cercetînd minuțios manuscrisul pregătit de către A. N. Vostocov, „a găsit că: a) Între

⁶ Ev. lui Ostromir din 1056—57 cu anexa textului Evang. grecești și explicații gramaticale, edit. de A. Vostocov, Petersburg 1843, introducere, p. 1.

textul slavon al Ev. lui Ostromir și textul slav folosit în prezent există deosebiri, constând în parte din adăogiri și omiteri nu numai de cuvinte și expresii, dar chiar și versete întregi, în parte prin folosirea unor astfel de cuvinte și expresii, care schimbă înțelesul textului actual; b) Textul grecesc, anexat de editor la cel slavon, pe lângă că nu corespunde cu textul pe care îl avem în uz, nu corespunde în multe locuri nici cu cel al lui Ostromir; c) În Sbornicele bisericești foarte multe date ale lunilor cu evangheliile zilelor și cu sfinții sărbătoriți sînt cu desăvîrșire omise; iar printre sfinți cu date ale lunilor cunoscute, sînt trecuți alții care în mineele din Moscova și Kiev sînt trecuți la altă dată; dar se întîlnesc și cazuri, cînd unii sfinți nu sînt pomeniți deloc în minee sau ale căror nume au fost schimbate. Mare parte din aceste deosebiri nu sînt trecute și explicate nici la observații, nici în notițe și nici în Indicele de cuvînt anexat la Evanghelia lui Ostromir; d) În pictura celor trei Evangheliști simboalele lor sînt prezentate ca predînd sulul, iar în pictura Evanghelistului Luca, la simbolul lui sînt scrise cuvintele: prin acest chip de vițel Duhul Sfînt se va arăta lui Luca; și pe lângă acestea, pe cărțile ce sînt pictate, în fața lui Luca și Marcu sînt scrise cuvintele: înaintea lui Luca: de la Luca a sfintei Evanghelii citire; înaintea lui Marcu: de la Marcu a sfintei Evanghelii citire".

În consecință, Comitetul de cenzură a socotit să admită editarea Evangheliei numai în cazul cînd editorul va face observațiile și explicațiile necesare la toate locurile și la toate celelalte deosebiri din Ev. lui Ostromir, care sînt în contradicție cu textul slavon în uz. La aceasta Comitetul anexează tabelul cu disonanțele observate. Natural că în asemenea condiții impuse de Comitetul de cenzură, Ev. lui Ostromir n-ar fi văzut mult timp lumina tiparului, dacă n-ar fi intervenit în această chestiune renumitul mitropolit Filaret al Moscovei, căruia ober-procurorul Sinodului, N. A. Protasov, i-a trimis expunerea Comitetului de cenzură cu propunerea de a-și exprima observațiile cu privire la prezumptiva editare a Evangheliei lui Ostromir. Mitropolitul Filaret studie atent fiecare observație în parte a Comitetului de cenzură și a dat următoarele răspunsuri, alăturînd și părerea sa privitor la Evanghelia lui Ostromir.

Observația I. Între textul slavon al lui Ostromir și cel actual sînt nepotriviri.

Răspuns: Nici nu era de așteptat ca textul secolului XI să coincidă cu textul secolului XVIII. Între manuscrise și edițiile tipărite fiind un mare interval de timp, desigur sînt și nepotriviri. Multe din aceste nepotriviri au fost publicate de Sf. Sinod în prefața ediției Bibliei slavone. Prin urmare, nu e un mare neajuns, dacă asemenea nepotriviri vor apare și în ediția textului lui Ostromir.

Observația II. Textul grecesc anexat la lucrarea lui Ostromir nu corespunde textului în uz.

Răspuns. Dar care text grecesc îl socotește ca recunoscut cel ce face observația? În slavonește există un text, anume acel aprobat de Sf. Sinod. Textul grecesc verificat de ierarhia ortodoxă și recunoscut pentru uz general nu există.

Observația III. În sbornicul bisericesc sau în minee multe date sînt omise.

Răspuns: Nu este nici un rău și cauza e cunoscută. Scriitorul lui Ostromir n-a notat pe toți sfinții și arată zilele acelor sfinți care au evanghelie specială.

Observația IV. Între sfinții amintiți de Ostromir, se întâlnesc sfinți puși în alte zile decât în mineele obișnuite.

Răspuns. Nici aceasta nu e un rău. Asemenea deosebiri sînt și în alte minee. Sf. Dimitrie menționează uneori aceasta în Cetii-Minee (Minee de citit).

Observația V. Între sfinții lui Ostromir se întâlnesc sfinți ce lipsesc în mineele obișnuite.

Răspuns. Nici aceasta nu-i un rău: pentru aceea sfinții vechi ai lui Ostromir atrag atenția cititorilor de antichități bisericești.

Observația VI. Pe chipul Sf. Evanghelist există inscripția: în chip de vițel Sf. Duh s-a arătat lui Luca.

Răspuns. Inscripția, după cit se pare, n-a fost chibzuită. Ce-i de făcut? S-o omitem? Cît de repede va fi observată această omitere și se va oferi prilejul de îndoială, dacă nu cumva textul lui Ostromir nu prezintă defecte și în alte locuri ale ediției. Aceasta ar cauza un rău ediției. După părerea mea, ar fi ca să admitem și această inscripție din monument.

Observația VII. Pe chipul Sf. Evanghelist Luca stă scris: de la Luca a Sf. Evanghelii citire. De asemenea, și pe chipul lui Marcu.

Răspuns: Această inconsecvență nu este dăunătoare și de aceea nu trebuie urmărită de cenzură".

De aceea, observînd că pretențiile Comitetului de cenzură nu sînt lesne de executat, mitropolitul Filaret propune:

„1. Să se facă o completare la prefață, unde să se arate că editorul prezintă manuscrisul așa cum era scris la început — și să se dea explicații numai cu privire la limbă, iar a explica din punct de vedere teologic și al istoriei bisericești rămîne pe seama celor ce se ocupă cu aceste obiecte; că textul grecesc îl prezintă el nu ca model, ci ca unul ce servește de explicație textului slavon. La aceasta s-ar putea adăuga unele considerații și exemple propuse mai sus, dar, se înțelege, ca o prevenire pentru cititor, iar nu ca răspunsuri la observații.

2. În aceste condiții să se admită editarea manuscrisului".

Răspunsurile de mai sus, prezentate de mitropolitul Filaret la observațiile Comitetului de cenzură, precum și părerile cu privire la editarea Evangheliei lui Ostromir, dovedesc cu cîtă înțelepciune a procedat ierarhul Moscovei la rezolvarea acestei probleme. Sf. Sinod aprobă întru toate părerile mitropolitului Filaret și aprobă tipărirea Evangheliei lui Ostromir. Ea s-a și tipărit, în prima ediție, în anul 1843.

În felul acesta, numai mulțumită mitropolitului Filaret al Moscovei, cel mai vechi monument de scriere slavonă bisericească a putut apărea pentru prima dată în ediție tipărită. Această ediție a Evangheliei lui Ostromir, după cum spune P. I. Savaitov, „a fost una, dintre cele mai mari lucrări din domeniul filologiei slavone". Dar trebuie totuși menționat că ediția tipărită de A. N. Vostocov, avînd multe greșeli, n-a putut mulțumi pe deplin cerințele strict științifice. Noua ediție, cu mult mai perfecționată, a văzut lumina tiparului în 1889. Această ediție s-a executat prin litografieri.

În prezent manuscrisul Evangheliei lui Ostromir se păstrează în Biblioteca publică de Stat, care poartă numele lui Salticov-Scedrin, din orașul Leningrad. Ea dovedește cât era de avansată arta scrisului în Rusia veacului XI.

Preot Lector CHIRIL PISTRUI

O CORESPONDENȚA A PREOTULUI IRACLIE PORUMBESCU CU STUDENȚII TEOLOGI DIN SIBIU ÎN 1891

Cea mai de seamă școală teologică pe care au avut-o românii ortodocși din Ardeal, actualul Institut Teologic de grad universitar din Sibiu, numără aproape 150 de ani de existență. Intemeiată în 1811 de episcopul Vasile Moga, ca o modestă școală clericală, cu un curs de 6 luni, primul ei profesor fiind Gheorghe Lazăr, prin strădaniile nemuritorului Andrei Șaguna, ajunse pe o treaptă superioară de dezvoltare, ridicându-i cursurile la un an (în 1846), la doi (în 1852) și apoi 3 (în 1861) înființând în 1853 și un curs pedagogic, care a funcționat alături de cel teologic pînă în 1919. Seminarul sau Institutul teologic organizat de Andrei Șaguna, a funcționat ca atare pînă în 1924, cînd, prin silințele mitropolitului Nicolae Bălan, s-a transformat în Academie Teologică, cu 4 ani de studii și cu dreptul de a elibera diplome de licență din 1943, iar în 1948 luînd forma și organizarea actuală de Institut Teologic de grad universitar. Din rîndul celor aproape 150 de promoții de absolvenți ai Școlii teologice sibiene, au ieșit o seamă dintre cei mai luminați reprezentanți ai vieții bisericești: ierarhi, profesori de teologie, protopopi, preoți, etc., care au ținut mereu trează conștiința ortodoxă în Ardeal.

Prin strădaniile cîtorva harnici studenți ai vechiului Institut, în 1868 se pun bazele unei „conferințe” a tuturor studenților teologi și a elevilor din cursul pedagogic, sub conducerea profesorului Ioan Popescu, marele pedagog, și cu binecuvîntarea mitropolitului Andrei Șaguna (încercări se făcuseră încă din 1865). Această „conferință” își schimbă numele în 1871 în „Societatea de lectură Andrei Șaguna”. Din 14 aprilie 1868, cînd s-a ținut prima ședință și pînă în 1948, deci vreme de 80 de ani, Societatea de lectură a studenților teologi din Sibiu a ținut an de an un șir neîntrerupt de ședințe literare, în cadrul cărora au activat cei mai de seamă studenți și care, și după absolvirea școlii vor avea rosturi însemnate în viața Bisericii ortodoxe ardelen. Deosebit de interesante erau ședințele festive ținute în fiecare an la 29 sau 30 noiembrie, cu ocazia comemorării marelui mitropolit Andrei Șaguna.¹ Din 1871 pînă în 1909, Societatea scosese chiar o revistă bilunară, în manuscris, cu numele „Muza” în care se publicau cele mai valoroase lucrări literare și teologice ale membrilor Societății. Se pun bazele unei biblioteci încă din primii ani de existență — în 1948 avea 6711 opuri în 8252 vo-

¹ Vezi în această privință cele scrise de Diacon Grigorie T. Marcu, Un fragment din istoria recunoștinței Ardealului ortodox față de mitropolitul Andrei Șaguna, în rev. Biserica Ortodoxă Română, an. LVI, nr. 11—12, 1938, p. 881—891 (și în extras: București, 1939). Este vorba de o lucrare a clericului Elie Cristea din anul III, președintele Societății din acel an școlar, viitorul Patriarh Miron, citită în ziua de 29 noiembrie 1889, cu prilejul comemorării mitropolitului Andrei.

lume, — se întocmesc statute de organizare și funcționare, revizuite în mai multe rînduri, intră în legătură cu societățile similare de la celelalte școli teologice ortodoxe din Ardeal și chiar și cu alte societăți culturale. Fecunda activitate desfășurată de această Societate este oglindită în procesele verbale încheiate la fiecare ședință, păstrate în Arhiva Institutului Teologic, ca și în rapoartele anuale de activitate publicate de comitetul ei de conducere în Anuarele școlii (1897—1948), tot aici publicîndu-se și unele dintre cele mai bune lucrări, citite mai ales cu ocazia ședințelor festive de comemorare a lui Andrei Șaguna (din 1926 încolo).

Nu avem intenția să facem un istoric al Societății de lectură „Andrei Șaguna”,² ci să redăm doar un mic episod din trecutul ei și anume o scurtă corespondență a preotului Iraclie Porumbescu, tatăl marelui compozitor Ciprian Porumbescu (1853—1883) cu membrii Societății de lectură „Andrei Șaguna”.

Iraclie Porumbescu, născut la 9 martie 1823 în Sucevița, dintr-o familie de țărani, a fost unul dintre cei mai distinși preoți bucovineni din secolul trecut. Învățase carte la mănăstirea Putna, apoi în satul nemțesc Carlsberg, Suceava, Cernăuți, Lemberg, apoi din nou la Cernăuți unde își termină studiile gimnaziale, urmînd tot aici și cursurile Seminarului teologic diecezan. A fost hirotonit de episcopul Eugeniu Hacman, servind ca preot în mai multe parohii din Bucovina: Sipot (1850—57 și 1859—65), Boian (1857—59), Stupca (1865—84) și la Frătăuțul nou (1884—96). În 1896 fusese numit egumen la Putna, dar n-apucă să-și ia slujba în primire, căci muri la 13 februarie 1896, după o viață închinată cu vrednicie slujirii altarului și poporului românesc. Era un preot cult, căci colaborase la numeroase periodice ale vremii ce apăreau în toate provinciile, lăsînd și cîteva frumoase amintiri, publicate mai tîrziu.³ Ni se păstrează de la el două scrisori adresate Societății noastre din Frătăuțul Nou în 1891.⁴ Părintele Porumbescu adresase o scrisoare administrației „Telegrafului Român”, în care cerea să i se copieze și expedieze o „comunicăciune” a sa, apărută în „Albina românească” a lui Gheorghe Asachi de la Iași, despre exhumarea osemintelor lui Ștefan cel Mare și a membrilor familiei sale la mănăstirea Putna, comunicare reprodușă și în „Telegraful Român” din decembrie 1855 sau ianuarie 1856. Neprimînd nici un răspuns din partea administrației „Telegrafului Român”, la 11/23 ianuarie 1891, se adresează membrilor Societății de lectură „Andrei Șaguna”, rugîndu-i să-i copieze și expedieze comunicarea amintită. Comunicarea despre care vorbește în scrisoare, apăruse în „Ga-

² Un istoric al Societății ne-a dat Dr. Grigorie Gh. Comșa (fost președinte al ei în 1910/11, viitorul episcop al Aradului) în lucrarea: *Din viața Societății Andrei Șaguna*, în *Telegraful Român*, an. LXIII din 1915, nr. 107, 108, 109, 110, 111, 113, 114, 115, 118 și 119; un scurt istoric al ei am făcut în teza mea de licență: *Monografia Institutului Teologic Universitar din Sibiu. 1911—1955 Sibiu, 1956*, p. 177—217 (ms. în Biblioteca Mitropolitană).

³ Leonida Bodnărescu, *Scrierile lui Iraclie Porumbescu*, adunate și însoțite de o schiță biografică de..... Partea I, Cernăuți, 1898, VI+194 p. (date biografice la p. 3—23); Iraclie Porumbescu, *Amintiri*. Ediție îngrijită de Ion Ștefan, București, f. a., 261 p. Asupra lui Ciprian Porumbescu, vezi cele scrise de Prof. M. Șesan, în *Telegraful Român*, nr. 34—36 din 1 septembrie 1953.

⁴ Arhiva Societății, 2, 1890/91.

zeta de Moldavia" (la foișoara ei: „Albina românească”)⁵ sub titlul: „Desmormintarea domnitorilor Moldovei. In catacombele monastirei Putna”. A fost reproducă apoi în „Telegraful Român” de la Sibiu, în decembrie 1856 și ianuarie 1857.⁶ Era o dare de seamă asupra lucrărilor de exhumare a osemintelor lui Ștefan cel Mare și a membrilor familiei sale, înmormîntați în biserica mănăstirii Putna, lucrări efectuate de o comisie instituită de guvernul austriac în cursul lunii noiembrie 1856.

În ședința X-a ordinară a comitetului Societății de lectură, întrunită la 18 ianuarie 1891, studentul Iovian Mureșan (viitor protopop la Turda), membru în comitetul de conducere, e însărcinat să caute acel articol în „Telegraful Român”, iar în ședința XII-a ordinară din 1 februarie 1891, elevul Filon Nicoară din cursul III pedagogic, e însărcinat cu copierea lui. Trimițindu-i-se articolul, în ședința XVII-a ordinară a comitetului, din 16 martie 1891, arhivarul anunță că s-a primit o a doua scrisoare din partea preotului Iraclie Porumbescu, precum și 4 mărci poștale.⁷ În această ultimă scrisoare, trimisă tot din Frătăuți, la 28 februarie 1891 st. v., mulțumea membrilor Societății de lectură pentru serviciul ce i-au făcut cu căutarea, copierea și expedierea articolului său. Mulțumea în special celui ce s-a ostenit cu copierea lui. Presupunea că acesta ar fi originar din Brașov, sau că ar fi studiat la gimnaziul din Brașov, în timp ce fiul său Ciprian era acolo profesor de muzică. Presupunerea și-o întemeia pe faptul că scrisul îi era asemănător cu cel din unele acte eliberate fiului său de direcțiunea gimnaziului din Brașov. Bănuia deci, că acest tinăr, avînd un scris frumos, va fi lucrat în cancelaria acelui gimnaziu. Credem că elevul Filon Nicoară din cursul III pedagogic, n-a putut să fie în 1883, anul morții lui Ciprian, elev al gimnaziului din Brașov, nu atît că era un prea mare interval de timp între anii 1883 și 1891, dar, dacă ar fi avut la bază cîteva clase de gimnaziu, desigur l-am fi întîlnit în anii următori înscris în secțiunea teologică a Seminarului, așa cum făceau și alții cu pregătire asemănătoare, ceea ce el n-a făcut.⁸

E regretabil că nu ni s-a păstrat o copie a scrisorii adresată părintelui Iraclie Porumbescu de către membrii Societății de lectură „Andrei Șaguna”, cu prilejul expedierii articolului respectiv.

Pentru însemnătatea lor istorică-filologică, fiind o mărturie a faimei de care se bucura Societatea de lectură „Andrei Șaguna” a studenților teologi sibieni, dar și o mărturie a legăturilor de ordin cultural dintre românii aflați între granițele fostului imperiu habsburgic, reproducem aici cele două scrisori ale preotului Iraclie Porumbescu.⁹

⁵ Gazeta de Moldavia, an. XXVII, 1856, nr. 94 (din 26 noiembrie), 95, 96, 97, 98, 99, 100 și 101.

⁶ Telegraful Român, an. IV. nr. 98, 99, 100, 101 și 102 din 1856 și an. V. nr. 1, 2 și 3 din 1857.

⁷ Protocoalele ședințelor comitetului Societății de Lectură pe anul 1890/91, în Arhiva Societății.

⁸ Regret că n-am avut la îndemînă „protocoalele” cu clasificarea elevilor din secțiunea pedagogică a Seminarului, căci acolo aș fi aflat care era pregătirea sa anterioară.

⁹ Pe prima scrisoare e notat (probabil de arhivar): Pres. 14 ian. 1891, iar pe a doua: Pres. 2 mart. 1891.

I.

STIMABILILOR MEI DOMNI DELA SOCIETATEA
„ANDREIU ȘAGUNA”!

Ne având eu așa cunoscut pe cineva, în Sibiu, la care m'aș putea adresa, cu o rugare; îndrăsnesc a me ruga la Domnia Voastră, Stimabililor mei Domni, Aspiranților de o tagmă cu a mea.

Nu știu bine, că-i demult de-atuncea, în Decembrie anului 1855, ori în Ianuarie 1856 a apărut în „Telegr. roman” din Sibiu o comunicăciune a mea către „Albina” lui Asachi din Iași despre desgroparea lui Ștefan cel Mare în mănăstirea Putnei, care comunicăciune o reproduse „Telegr. roman”.

Scrisul acesta al meu mi-ar fi acuma de trebuință și nu-l mai am, căci în decursul timpului de mai patru zeceni mi s-a pierdut.

Am scris și am rugat pe Administrațiunea „Telegrafului roman” se dispue căutarea respectivelor numere în arhiva sa — căci cred că „anii” „Telegrafului” vor fi toți, legați în tomuri, încă existind, — și dând de ele, să facă așa bine și să decopieze prin cineva acel articol și să mi-l trimeată cu rambursa onorariului pentru truda prescriitorului.

N-am primit de-acolo nici o știre, nici un răspuns. Indrăsnesc deci a Ve ruga pe Domnia Voastră, stimabililor mei Domni și juri Frați, se aveți D-Voastră respectiva bunătate a Ve introduce în Administrația „Telegrafului” și rugînd pe domnul Administrator se Ve pună la dispuseciune tomurile „anilor” 1855 și 1856, se căutați în ele și anume, cum diseu mai sus, în lunile Decembrie anului prior și în Ianuarie ori Februarie anului posterior, de nu-ți da de acel articol cu titula, pare-mi-se „Desgroparea osemintelor lui Ștefan cel Mare și familiei sale în catacombele mănăstirii Putna”. Aflîndu-l puneți pe cineva, cu permisiunea domnului Administrator se-l prescrie și trimiteți-mi-l tot așa, cu rambursa onorariului pentru benevola prescriere.

Aceasta-i rugarea mea, cu alta, de scusă, căci cu cea primă am cutadat a Ve împovera și primiți mulțemita mea anticipativă cu asigurarea stimei mele!

în Fratauți, Bucovina.

11/23. I. 91.

Iraclie Porumbescu
Exarch și Paroch.

II.

STIMABILILOR ȘI IUBIȚILOR MEI DOMNI!

După șese săptămîni de zăcare în pat, astăzi, prima oară părăsindu-l, primul și lucru e, ce-l fac, că slab cum încă sînt, ieu condeiu și Ve scriu.

Ve scriu și Ve mulțemesc din adîncul inimei mele pentru dîstinsa-Ve amabilitate și bunătate, ce mi-ați arătat-o cu căutarea, decopierea și trimiterea articolului din „Telegraful Roman” de care artecul V-am rugat!

Prin această împlinire a rugării mele m-ați făcut mîndru, a ști în Domnia Voastră, junilor mei Domni și Amici, de demni Romîni și Candidați în

Preuție; căci numai o atare demnitate dublă V-a putut apleca, se-mi satisfaceți mie, unui necunoscut și depărtat, dorința și rugarea mea!

În deosebi mulțimesc acelui Domn dintre D-Voastră, care s-a supus trudei grele și obositoare, de a decopia respectivul articol!

Acel Domn, pare-mi-se e din Brașov, ori a studiat Gimnasiul acolo în timpul, cînd a fost bietul meu fiu Ciprian Profesor de Musică în acel loc. Presupun, zic, aceasta; căci întreaga formă a literelor din copia articolului, o ved în unele scrieri oficiale ale Directoratului gimnasiale din Brașov către repăusatul meu fiu și în deosebi într-un emis acelui Directorat, prin care i se acordează lui Ciprian prelungirea concediului, de a petrece în Italia.

Fie însă ori și cum: repet, că-i exprim respectivului Domn deosebita și intima mea mulțemită!

Marcele postale ce le-ați spesat cu trimiterea manuscrisului, le alătur red aice.

Cu adevărată stimă și înc'odată, mulțemită!

*Iraclie Porumbescu
paroch*

în Frătăuțul-nou — Bucovina 28/2 v. 891.

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

Recenzii

Mitropolia Banatului: INCHINARE I. P. S. SALE Dr. VASILE LĂZĂRESCU. Timișoara 1958, p. 438.

S-au împlinit zece ani de la restaurarea Mitropoliei Banatului. S-au împlinit zece ani, de când I. P. S. Mitropolit Vasile, primul Mitropolit al restauratei Mitropolii a Banatului, conduce viața bisericească a preoților și credincioșilor bănățeni, cu roade bogate și prețuite. Aniversarea acestui deceniu de existență și activitate rodnică a primit o frumoasă concretizare în editarea festivă a revistei „Mitropolia Banatului” nr. 7—9 1958.

Volumul impresionează de la început prin aspectul exterior, prin execuția grafică, prin mulțimea paginilor (438 p.), prin numărul și valoarea colaboratorilor și prin varietatea și bogăția titlurilor. Această primă impresie, te îndeamnă să citești rînd pe rînd filele volumului și să ajungi la convingerea că și conținutul, ca și forma de prezentare, este la înălțimea Ierarhului, ale cărui realizări le cinstește, și a Bisericii bănățene, ale cărei vrednicii le evidențiază. Volumul are două părți: Partea I cuprinde articole și studii privitoare la viața și activitatea I. P. S. Mitropolit Vasile al Banatului (p. 1—256); Partea II cuprinde studii de istorie bisericească, dogmatică și exegeza Noului Testament (257—436). Partea I, după articolul redacțional al Pr. vicar Gh. Cotoșman despre „obișnuitul Mitropolit al Timișorii”, începe cu portretul, pe care îl schițează în linii calde și luminoase, P. S. Andrei al Aradului, celui ce este „Ierarhul frumuseții cultului ortodox”, I. P. S. Mitropolit Vasile al Banatului. P. S. Sa evocă icoane din viața I. P. S. Mitropolit Vasile — părinții, în biserica din satul natal, ca profesor de teologie în alte biserici, ca ierarhi —, în care se reflectă evlavia adîncă, iubirea frumuseților cultului ortodox și slujirea și cîntarea emoționantă a Întîistătorului Bisericii bănățene. Se relevă de-asemenea că „cultul divin și cîntarea bisericească ilustrată de Înalt Prea Sfinția Sa în chip atît de fericit, este... unul din elementele de unitate... ale Mitropoliei întinse de la Crișuri pînă la Dunăre și de la Munții Apuseni pînă la granița de vest a țării” (p. 61—63).

Articolul redacțional: „Obișnuitul Mitropolit al Timișorii” (p. 5—58) arată lupta bănățenilor pentru reînvierea Mitropoliei de la Timișoara și împlinirea acestui deziderat sub regimul de democrație populară în 27 septembrie 1947. Se prezintă apoi viața și activitatea I. P. S. Vasile Lăzărescu, primul Mitropolit al Mitropoliei restaurate. Născut la 1 ianuarie 1894 în com. Jadani, din părinți evlavioși, tatăl împodobind cu vocea lui frumoasă strana bisericii, tînărul Vasile, după terminarea liceului maghiar de Stat din Timișoara, a urmat Facultatea de Teologie, dobîndind licența și docto-

ratul în Teologie, și a terminat Facultatea de Litere și Filozofie. Între 1920—1924 a fost profesor la Academia Teologică din Sibiu, următorii zece ani profesor la Academia Teologică din Oradea, în 1934 a fost instalat episcop la Caransebeș, ca după 7 ani să fie chemat la episcopia Timișorii. În total: 14 ani profesor de teologie, 7 ani episcop la Caransebeș, 7 ani episcop al Timișorii, 10 ani Mitropolit al Banatului și Arhiepiscop al Timișorii. Acesta e pe scurt itinerarul vieții I. P. S. Mitropolit Vasile, plin de bogate realizări pentru Biserică și popor.

Autorul scoate în evidență și bunele relații de prietenie și reciprocă preluire dintre regretatul Mitropolit Nicolae Bălan și profesorul și ierarhul Dr. Vasile Lăzărescu. În felul acesta se accentuează și colaborarea și unitatea de acțiune între Mitropoliile surori din Ardeal și Banat.

Celelalte articole expun diferite aspecte al activității I. P. S. Mitropolit Vasile: „Unul dintre cei mai buni, dintre cei mai distinși profesori” și „dintre cei mai iubiți” de la Institutul Teologic din Sibiu. Pr. vicar Gh. Cotoșman în „Contribuții la trecutul Mitropoliei Morisenei și Timișorii” arată vechimea acestei Mitropolii și dezvoltarea ei și motivează pentru ce actualul Mitropolit poate fi numit I. P. S. Mitropolit Vasile al 3-lea. Aceeași vechime se vede și din studiul Pr. Prof. Milan Șesan despre „Mănăstirea Murășanei”. Pr. Prof. N. Mladin evidențiază faptul că Biserica bănățeană a fost tot timpul „Stîlp al Ortodoxiei” și activitatea I. P. S. Mitropolit Vasile continuă strădaniile înaintașilor pe calea drepte credințe și a progresului popular. Studiul despre „Suprimarea Mitropoliei Banatului în urma războiului turco-austriac din 1683—99”, se încheie cu sugestia ca și Eparhia Oradei să țină de Mitropolia Banatului. (Deși sugestia aceasta se bazează pe faptul că mult timp Episcopia Aradului a condus și Bihorul, totuși astăzi socotesc că încadrarea Episcopiei Oradei în Mitropolia Ardealului e mai potrivită). Pr. Consilier N. Cornean descrie vizitele canonice ale P. S. episcop Vasile al Caransebeșului între 1934—36, iar P. C. Consilier Marcu Bănescu ne dă un mic „itinerar pastoral” al I. P. S. Arhiepiscop al Timișorii din 1956, în care se remarcă legătura sufletească dintre Ierarh și preoți și credincioși, luminoasele îndrumări bisericești, morale și sociale pe care le împărtășea și preoților și credincioșilor. Despre chemarea ce o adresează I. P. S. Vasile preoților bănățeni de a sluji în parohiile Arhiepiscopiei, scrie Pr. Prof. P. Bogdan. Pr. consilier I. Crețiu enumeră realizările Ierarhului bănățean în Eparhiile Caransebeșului și Timișorii. Pr. Ic. Sfavr. I. Geția istorisește munca de organizare a episcopiei Timișorii, apoi a Mitropoliei Banatului. Pr. Prof. Zeno Munteanu, Director al Seminarului Teologic din Caransebeș, ne pune în față activitatea I. P. S. Mitropolit Vasile ca organizator și îndrumător al învățămîntului teologic din Caransebeș. Păr. Consilier Iuliu Rațiu evocă amintiri despre întîlnirile unui preot revenit cu P. S. Vasile al Caransebeșului și al Timișorii, din care rezultă că P. S. Sa e om de cultură înaltă, de frățească atitudine față de ierarhii, preoții și credincioșii greco-catolici, iar acum Înaltul Ierarh e un adevărat părinte bun și generos față de frații reveniți. Despre zidirea catedralei din Timișoara, mărețul monument al drepte credințe, scriu Pr. L. Surleașiu și Pr. Ic. Stavr. P. Țucra. Partea I a volumului se încheie cu articolul Pr. consilier V. Vlăduceanu: „Viață nouă — Duh nou”, în care se expun pe scurt realizările celor zece ani de arhipăstorire a I. P. S. Mitropolit Vasile al Banatului.

În felul acesta personalitatea și activitatea I. P. S. Mitropolit Vasile este prezentată în multiplele ei aspecte: Pe plan social — mereu alături de popor în lupta lui pentru pace și progres și animator al preoțimii în lucrarea ei socială. Astfel I. P. S. Sa a pus pecetea unei personalități luminate și dinamice asupra unei întregi epoci din viața Bisericii bănățene, epocă de cotitură istorică.

Partea II cuprinde articolele de istorie bisericească: despre unirea cu Roma și rolul iezuitului Carol Neurautțter; despre Arhim. Patrichie Popescu (1809—1862); despre Damaschin T. Bojincă (1802—1869); despre Mitropolia Transilvaniei din sec. XV și XVI și raporturile ei cu Moldova; despre „Activitatea Domnului în Ierusalim cu ocazia primelor paști” — studiu exegetic (Ioan 2, 23—25); despre dezvoltarea Dogmelor în Teologia ortodoxă modernă; despre „Christologia lui Dionisie Areopagitul”. Astfel istoria bisericească, exegeza și dogmatica aduc omagiul lor Ierarhului-teolog, care ca profesor a format suflete de preoți luminați și evlavioși, ca scriitor a elucidat probleme de primă importanță pentru teologia și viața bisericească ortodoxă de pe aceste meleaguri.

Prezentarea această succintă a volumului e numai o schiță fugară a bogatului său conținut. Ea îndeamnă pe preoții noștri să se plece cu zăbavă asupra lilelor lui, ca să adune în sufletele lor noi comori de gândire și simțire ortodoxă.

Dorim înaltului Ierarh mulți ani de activitate spornică în slujba Bisericii și Patriei, ca Mitropolia Banatului să se dezvolte cu aceeași vigoare pe linia dreptei credințe și a năzuințelor poporului.

N. MLADIN

Gala Galaction: PAGINI CREȘTINE — ZIUA DOMNULUI.
București, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, 1958,
p. VIII+344.

În anul acesta — 1959 — preotul, scriitorul, profesorul de Teologie și academicianul Gala Galaction a împlinit venerabila vîrstă de 80 ani. Pana sa măiastră și neobosită a lăsat literaturii noastre o operă bogată în pagini și în idei, din care emană la tot pasul duhul creștin al dragostei de oameni, al dreptății sociale, precum și binele și prosperitatea Bisericii noastre străbune. Insuși Prea Cucernicia Sa ne mărturisește acest lucru cînd zice: „Am voit pururea să aduc la altarul Domnului tot ce am putut să culeg din grădina mea, chiar dacă n-am nimerit totdeauna florile cele mai cuviincioase” (Gala Galaction: Opere alese, vol. II, București 1958, p. 23), altar pe care l-a iubit cu toată căldura inimii sale preoțești. „Iisus Hristos, Dumnezeu-Fiul, a fost totdeauna prezent în preocupările mele”, mărturisește Prea Cucernicia Sa cu un anumit prilej. Tot cu acel prilej spune că „nimeni nu se poate numi creștin, dacă nu crede cu ardoare și cu convingere în Învierea lui Iisus Hristos așa cum a crezut Sf. Apostol Pavel după descoperirea de pe drumul Damascului”.

Din aceste profunde convingeri creștinești a izvorît întreaga operă literară și științifică de specialitate a Părintelui Gala Galaction, precum și monumentală traducere în graiul nostru românesc a Bibliei sau a Sfintei Scripturi, care constituie piatră de hotar în istoria Bibliei românești.

Ca un omagiu adus muncii și vîrstei sale patriarhale, editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă a dat la lumină un volum de pagini creștine scrise de Părintele Gala Galaction, intitulat: *Ziua Domnului*. În postfață ni se arată pe scurt proveniența acestui volum. Pentru lumina pe care o aruncă asupra cărții, o redăm în întregime: „Părintele Gala Galaction — a cărui întreagă operă scriitoricească este unanim apreciată pentru înalta ei valoare literară și științifică — și-a pus permanent condeii în slujba Bisericii Ortodoxe Române. În afara cărților sale din care răzbate puternic fiorul trăirii creștine, — el a dezbătut, în cadrul restrîns al unor articole de ziar, cu promptitudinea și entuziasmul care-l caracterizau, multe și variate probleme ale vieții bisericești contemporane. Ani de zile, distinsul scriitor și teolog a fost prezent în presa vremii sale, cu nenumărate articole de afirmare a temeiurilor credinței și cu o excepțională cronică duminicală, în care — sub titlul *Ziua Domnului* — a adus cuvîntul său inspirat și vioi, în rezolvarea sau clarificarea competentă a unor chestiuni de mare interes pentru Biserica noastră.

Cuprinsul multora din articolele care au marcat această îndelungată prezență a Părintelui Gala Galaction în arena vieții publice depășește timpul în care au fost scrise și rămîn mărturii nepieritoare ale unor atitudini de înălțare și intransigentă slujire a lui Hristos și a altarelor Sale.

Pentru aceea — cu înalta binecuvîntare a Prea Fericitului Patriarh Justinian — Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă a adunat parte din aceste articole, publicate între anii 1929—1937 — punîndu-le din nou la îndemîna preoțimii ortodoxe, căreia zelul apostolic al Părintelui academician Gala Galaction îi poate fi pildă vrednică de urmat”.

Chipul tolstoian al Părintelui Gala Galaction, nins de neaua anilor, ne înîmîșină pe prima copertă a cărții. Volumul este prelatat de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, printr-un cuvînt substanțial în care se relevă munca și lupta dusă de Părintele Gala Galaction pentru binele Bisericii și al poporului său, fiind caracterizat pe scurt: „Preotul care slujește semenilor pentru Iisus Hristos”.

Carlea cuprinde 192 articole, care sînt grupate în nouă capitole, după problemele pe care le dezbate.

Astfel, primul capitol este intitulat: *Hristos Mîntuitorul* și cuprinde un număr de 32 articole (p. 1—54), din care se desprind mai ales gînduri pe marginea unor praznice împărătești din cursul anului. „Douăzeci și cinci Martie este din străvechime, ne spune autorul, ziua premergătoare și prevestitoare lui Douăzeci și cinci Decembrie”. În această zi smerita fiică a lui Israel este anunțată prin mesaj divin că din ea se va naște Mîntuitorul lumii, „prin același act mai presus de fire, direct și atotdivin, prin care s-au născut cerul și pămîntul, la începutul lor inaccesibil priceperii noastre”. Cuvintele dreptului Simion, rostite la întîmpinarea Domnului, dau prilej a se constata marea taină a creștinătății: „Nu există pe pămînt un ferment sufleteș mai virulent decît fermentul numelui și al învățăturii Mîntuitorului!”

Invierea Domnului, „eveniment care a răsturnat lumea și a reclădit-o”, este tema mai multor articole din acest capitol. „Invierea Domnului cea de a treia zi lămurește, consolidează și garantează Opera Lui acum și de-a pururi. Oricît de înaltă este învățătura Sfintei Evanghelii, Apostolii ei n-ar fi putut să biruiască lumea, dacă n-ar fi fost încredințați pînă la tăierea

capului, că Invățătorul lor a biruit moartea și li s-a arătat lor... El a înviat din morți, pentru aceea ucenicii Lui, la început biele oi speriate, ajung, după Inviere, lei Sfintei Evanghelii, ...pentru aceea toți martorii Invierii mărturisesc cu fericăre, chiar cînd li se cere zălog, viața, adevărul văzut și pipăit". Pe aceste temelii stă toată ființa Creștinismului și toată vloga preoției noastre. Iisus Hristos trebuie să ne fie așadar „suprema noastră iubire, unicul nostru ideal și viața vieții noastre".

Capitolul II se numește: *Hristos Sfințitorul* și cuprinde un număr de 11 articole (p. 55—84). Sf. Euharistie este una din temele preferate ale Părintelui Gala Galaction, asupra căreia Prea Cucernicia Sa zăbovește mult, în scris, la amvon și la catedră. Articolele din acest capitol sînt axate cu deosebire în jurul acestei Sfinte Taine, care constituie cea „din urmă și prea înaltă dovadă de iubire" a Domnului. „Hristos în mijlocul nostru! Și își răspundeau transfigurați: Este și va fi, acum și pururea și în vecii vecilor". Aceasta este taina împăcării și mulțumirii de care dădeau dovadă creștinii de odinioară. La Sfîntul Altar, în timpul Sfintei Liturghii, preotul trebuie să fie convins pînă la moarte că „el este împreună cu Mîntuitorul așa cum Sfinții Apostoli fuseseră împreună cu El la Sfînta Cină din foisorul Sionului". De aceea „nici demîncarea, nici cugetările lumești, nici risul cel desmetic, nici banii, nici angaralele vieții, nici poftelile pămîntești, să nu tulbure ceasurile de veghe" ale preotului premergătoare acestei sfinte Slujbe. Pregătirea pentru Sf. Liturghie reclamă preotului o „sfîntă seriozitate", conchide autorul.

Capitolul III este intitulat: *Hristos Mărturisorul* și cuprinde un număr de 13 articole (p. 85—108), unde găsim gînduri închinare Maicii Domnului — aceea care întru naștere fecioria a păzit; întru adormire lumea nu a părăsit — cu prilejul Nașterii Sale, a intrării în templul din Ierusalim, a Sfintei sale Adormiri, sărbători dragi inimilor creștinești și izvoritoare de învățătură și pildă „adînc binefăcătoare și sporitoare de viață și de înțeles în viață"; gînduri închinare Sf. Ilie, Sf. Nicolae, — „copil fără de răutate, un suflet înflorit ca un crin, o bunătate fără de margini și o iubire de aproapele dusă pînă la primejduirea vieții proprii" — și altor sfinți, care l-au înțeles deplin pe Mîntuitorul și care l-au mărturisit cu vorba și cu fapta, călăuzindu-ne și pe noi „prin faptele și prin modelul vieții lor".

Mai multe articole din capitolul IV au ca temă postul creștin, care este caracterizat ca „un fel de frîu și un regulator pentru intemperanța și pentru pasiunile noastre". Scriitorul evocă acele zile de „păresimi", cînd, după „lăsata secului", toți credincioșii Bisericii noastre își revizuiă conștiința și regăseau calea mărturisirii. „Frumoase zile, cînd o vastă uniformitate de convingeri și de sentimente făcea pe oameni mai îngăduitori între ei și mai rezistenți în fața vieții!"

Decadența vieții morale a păturilor avute și îmbuibate, în perioada dintre cele două războaie mondiale, au smuls autorului rînduri ca acestea: „Trăim vremuri descumpănite și absurde, sub toate raporturile. Nebunia și dezechilibrul nu puteau să cruțe căsătoria. Plînge Biserica Mîntuitorului și plîng și strămoșii în morminte degradarea ceasului de față. Austeritatea cea de altădată a ajuns excepțională. Devotamentul în căsătorie e modă perimată. Înțelepciunea aspră pe care trebuie să o aibă soții în tovărășia vieții se pare prea grea și anahronică".

Unor însurăței, veniți în fața Sf. Altar, Părintele Gala Galaction le dă astfel de sfaturi: „Copii, voi ați încheiat un contract intim de o importanță capitală. Înaintea Bisericii lui Iisus Hristos și înaintea familiei noastre românești, voi v-ați robii, cu legământ nedeslegat, să vă fiți prieteni toată viața și să excludeți din purtarea și din gândurile voastre orice inconsecință și orice infidelitate... Dacă în viața voastră, de aci înainte, veți ști și veți voi — precum ați făcut-o la cununie — să vă lipsiți de podoabele deșarte, să evitați ostentația și cheltuiala zadarnică, să prohibiți năvala și amestecul cunoscuților în intimitatea voastră și în casa voastră; atunci jugul vostru va fi ușor și căsnicia voastră va fi plină de fericire”.

Intr-o obște creștină, scriitorul cere preotului să fie „cel mai înțelept, cel mai pașnic, cel mai duhovnicesc și cel mai sfânt om”.

Hristos: Calea, Adevărul și Viața se numește capifolul cinci al cărții de care ne ocupăm și cuprinde un număr de 42 articole (p. 161—228) cu un conținut destul de variat. Astfel găsim teme legate de unele congrese bisericești, autorul pledând pentru „un chip nou, un suflet nou, o lume nouă”; despre mila creștină organizată, căci „milosteniile noastre cad, mai mult de jumătate, în ghiarele speculanților”, adică a trîntorilor de tot felul travestiți în cerșetori; gânduri pentru un nou an; elogiuri pentru unii vrednici preoți și muștrări pentru alții care „au uitat și uită, în mod vinovat, că sînt paznicii celor sacre și eterne și vor să se improvizeze vistiernici ai valorilor pămîntești”, dedîndu-se la îndeletniciri cu totul străine misiunii lor; divulgarea unor priveriști „necreștine” constatate cu prilejul cununiiilor, cînd, nuntașii, amețiți de băutură, prin convorbirile și risetele lor, transformă biserica într-un bilci, ceea ce constituie un semn de „totală și de jalnică păgînatate”.

Dezlegări și soluții potrivite dă Părintele Gala Galaction unor probleme sociale-economice și bisericești ale vremii: Bogaților și tuturor celor dornici de înavușire prin „furțișag” le amintește cuvintele Mîntuitorului de la Matei 6, 19—20; demască drept anchilozant, ca „profund păgubitor” sistemul potrivit căruia treburile unor eparhii „se fac și se desfac pe hîrtie”, căci „nici un colonel de regiment, nici un general șef de armată — dacă sînt vrednici militari — nu se vor mulțumi să-și cunoască oamenii numai din situațiile de zi, prezentate de subalterni”; recomandă cititorilor o carte bună, de zidire sufletească; înregistrează cu durere luptele dintre cele două Biserici din Ardealul de altădată, lupte pe care autorul a avut bucuria să le vadă stinse pentru totdeauna.

Al șaselea capitol este intitulat: *Biserica, Trupul tainic al lui Hristos* și cuprinde un număr de 11 articole (p. 229—250), în care autorul pune în discuție probleme din cele mai vitale pentru Biserica noastră și pentru viața creștină în general. „Biserica noastră este mai întii de toate episcopală”, iar preoții „sînt totdeauna reprezentanții și împuterniciții episcopului de care atîrnă”. De aceea, toată „răspunderea” unor situații, dar și „meritele, virtuțile, vitalitatea, prezența la datorie și eroismele Bisericii noastre, cînd sînt și unde sînt, trebuie în primul rînd înțelese și recunoscute ca podoabe ale episcopatului”. Scriitorul are viziunea unor fapte care, în zilele noastre, încep să prindă tot mai mult viață, cînd fracțiuni creștine care „au tîns neîncetat să pogoare și să raționalizeze fericitul nivel al mesajului Mîntuitorului” vor să urce din nou, cu „inimi sincere și în bună înțelegere

cu vechile Biserici integrale spre sacrele poziții dogmatice și harice, care n-ai fi trebuit să fie părăsite niciodată", îndemnînd „să ne rugăm Domnului să ne aducă, cu pace, ziua solemnei noastre întîlniri!"

Slujind lui Hristos este titlul celui de al șaptelea capitol și cuprinde un număr de 15 articole (p. 251—278), axate de asemenea pe teme destul de variate. Citim astfel relatări despre rîvna pastorală a unui preot; despre un vlădică bănățean, care „a pus în Testamentul lui opreliștea totală: nimeni să nu-i tulbure somnul cu discursuri funebre", care adesea sînt „mori de vînt ale elocinței", cum le numește autorul; despre apariția unei reviste „cu nobile preocupări creștine" și a unei cărți de pastorală; despre sărbătorirea unui dascăl de Teologie romînească, care merita mai degrabă „o carte de onoare" decît discursuri și un ospăț de seară; despre trecerea la Domnul a unui vlădică romînesc și a unui dascăl străin; evocări de figuri luminoase din trecutul monahismului nostru, etc.

Lăcașuri ale lui Hristos se numește al optulea capitol, care cuprinde 23 articole (p. 279—318), inspirate în bună parte din realitățile noastre bisericești și mănăstirești, din țară și de peste hotare. Astfel, găsim gînduri despre un sfînt lăcaș de închinare, început dar neterminat; despre activitatea duhovnicească a unui preot „plin de gînduri cinstite și iubitor de frați" de la o biserică oarecare de la marginea Capitalei; despre mănăstirea Neamțu; relatări despre unele pelerinaje la Sf. Munte Athos; despre lucrarea frumoasă a unui ieromonah la Locurile Sfînte; îndemnuri la primenire creștină, lucrare la care este chemat mai întîi preotul. „Ca să convingi, încă odată, lumea că Iisus Hristos este Calea, Adevărul și Viața, tu însuși păstorule și învățătorule, trebuie să te ații, zi cu zi, pe calea lui Hristos, iluminat de adevărul lui Hristos și trăind cu febrilitate viața cea întru Hristos".

Al nouălea și ultimul capitol al cărții *Ziua Domnului* este intitulat: *Cuvîntul Domnului* și cuprinde un număr de 14 articole (p. 319—341). Aceste articole redau mai ales însemnări pe marginea cuvîntului lui Dumnezeu cuprins în Sf. Scriptură, despre folosul citirii Sfintei Scripturi; atitudinî împotriva celor ce voiau să scoată Vechiul Testament din izvoarele credinței noastre și, de bună seamă, cîteva mărturisiri asupra traducerii Sfintei Scripturi în limba romînă, traducere la care Părintele profesor și academician Gala Galaction a lucrat nu mai puțin de 18 ani. Din această pricină „traducerea Sf. Scripturi după cele mai bune izvoare și în cea mai frumoasă limbă romînească", după spusa cuiva competent în materie, este cea mai măreață lucrare a Prea Cucerniciei Sale. Insuși mărturisește acest lucru cînd zice: „Aș fi plecat din lumea aceasta cu inima grea, dacă Stăpînul meu din ceruri nu mi-ar fi dăruit puteri și miraculoase împliniri de împliniri ca să tîlmăcesc și să tipăresc Sfînta Scriptură. Literatura mea ar fi rămas fără statuie deasupra" (op. cit. p. 23).

Din cuprinsul prezentat pe scurt, „*Ziua Domnului*" rămîne un mănunchi bogat și variat de articole, pe alocuri cu duh de meditație. Din toate aceste articole se desprinde parcă o idee centrală pe care am putea s-o numim: O fierbinte și vie chemare la viață creștină autentică. Cartea este învăluită în mireasmă evanghelică, articolele fiind pline de înțelepciune agonisită „cu trudă și cu zăbavă, din Sf. Scriptură", după cum ne spune autorul într-una din paginile cărții.

Citind această carte, credincioșii și preoții noștri cu deosebire vor învăța multe din ea, fiind, totodată, însuflețiți mai mult spre cele bine plăcute lui Dumnezeu, spre binele semenilor și slava lui Iisus Hristos, Domnul nostru.

Diacon GH. PAPUC

ALMANAHUL CREȘTIN ORTODOX pe anul 1959. Editura Episcopiei Ortodoxe Române Oradea.

Ca și în alți ani, și în acest an Episcopia Oradiei a editat un Almanah cu material bogat și variat, care îndrumază și folosește pentru toate aspectele — bisericești și sociale, ale vieții credincioșilor.

Partea calendaristică este împletită cu sfaturi gospodărești pentru fiecare lună, date cu competență de Ic. Stavr. P. Madincea, secretar eparhial (p. 30). Partea de învățătură cuprinde: articole cu caracter teologic, articole despre viața bisericească, despre lupta pentru pace, despre activitatea socială, cunoștințe științifice, medicale, agricole, schițe, poezii, glume, etc. (p. 31—296). Ultima parte are însemnări tipiconale pe anul 1959 de Arhim. N. Sacheiarie (p. I—XXIV).

P. S. Episcop Valerian al Oradiei publică studii și articole, bine documentate, într-un stil viu și însușit, care arată nu numai un condei de scriitor cunoscător al meșteșugului, ci și o inimă aprinsă de cuvântul Domnului, de adevărul Ortodoxiei, de năzuințele spre pace și viață mai bună ale poporului. Astfel, „Învierea vieții și învierea osîndirii” (p. 31—42) expune temeinic și clar învățătura noastră despre învierea de obște; „Dr. Petru Groza” (panegiric) (p. 100—104) e o prea frumoasă prezentare a personalității marelui bărbat de stat și a legăturilor lui cu Biserica; „Simfonia unității de suflet și credință” (p. 111—125) prezintă unificarea bisericească și roadele ei, cu exemplificări duhovnicești și economice din realizările celor zece ani (1948—1958) în Eparhia Oradiei; „Popas duhovnicesc” (p. 144—152) este un bilanț al activității din Eparhie în anul 1957—1958 și îndrumător al activității practice sociale a preoțimii; „Ortodoxia și pacea” (p. 164—178) arată cum Ortodoxia este pentru pace, căci făcătorii de pace sînt „fiii lui Dumnezeu” și condamnă ațîțătorii la război, care vor să folosească credința creștină ca unealtă a războiului agresiv, fapt contrar spiritului creștin, care e duhul iubirii și al păcii.

Prin aceste studii P. S. Sa oferă preoților și credincioșilor dreapta îndrumare ortodoxă și în învățătura de credință și în lucrarea socială, ca și o oglindă a realizărilor duhovnicești și sociale, a consolidării reîntregirii bisericești, care îndeamnă spre noi realizări.

Celelalte articole sînt scrise de profesori de la Institutul Teologic din Sibiu și alți teologi. Aceste articole tratează despre învățătura de credință a Bisericii ortodoxe (cunoașterea lui Dumnezeu, Sfînta Treime, Dumnezeu-Tatăl, Crăciun, Biserică, Ortodoxia, Frumusețea cultului ortodox, Rugăciunile pentru morți, Învierea Domnului, Nădejdea creștină, Rugăciunea, Maica Domnului, Ispita, Examinarea conștiinței, etc.). Ele cuprind și realizări și dorinți în lucrarea de consolidare a reîntregirii bisericești (7 articole: Cum e mai bine, că am fost despărțiți sau că sîntem una?, Cum pot ajuta consolidarea unificării?, Diferențieri ce ar trebui să dispară...). De asemenea se tratează probleme de istorie bisericească și biblică: Misterul Grö-

telor de pe țărmul Mării Moarte, Biserica ucrainiană din Eparhia Oradiei, Episcopi și vicari ortodocși la Oradea, Popa Șapcă, Episcopul Melchisedec, precursor al politicii de prietenie cu poporul rus, Urme vechi despre biserica ortodoxă din Velența. Multe sînt articolele cu caracter social și științific (Pacea, Foloasele muncii, proprietății și vieții obștești, De ziua copilului, Radarul și primejdia atomică, Eram la Nagasaki, Insemnătatea militară a rachetelor, etc.).

La acestea se adaugă schițe, povestiri, poezii de scriitori clasici sau de preoți și credincioși.

Un almanah cu subiecte atît de variate, împodobit și cu multe clișee și vignete, frumos executate, se recomandă singur tuturor preoților și credincioșilor noștri. E o realizare, care merită toată lauda.

N. MLADIN

Ducas: ISTORIA TURCO-BIZANTINĂ (1341—1462) București, Edit. Academiei R. P. R. 1958, p. 503+4 facsimile.

Apărută în 1958 la București, ediția critică a cronicii lui Duca inaugurează seria de publicații a scriitorilor bizantini, venind să întîmpine nevoile unor temeinice studii de istorie bizantină.

Prima ediție a acestei cronici a apărut la Paris în „Corpus Byzantinae Historiae”, text editat de Ismael Bullialdus, fiind urmată de alte trei ediții care nu sînt decît variante ale acesteia.

Greșelile ce s-au strecurat în aceste ediții au făcut simțită lipsa unei ediții critice a cronicii lui Ducas. La înfăptuirea acesteia Vasile Grecu a folosit codicele grecesc nr. 1310, de cuprins variat din Biblioteca Națională din Paris în care lipsește sfîrșitul cronicii. Acesta ni s-a păstrat într-o veche traducere italiană descoperită de istoricul Ranke în Biblioteca Marciană din Veneția.

După un mileniu de la căderea Romei, în Levant a înflorit și s-a menținut o cultură ce avea să depășească formele precise ale culturii marelui imperiu roman. În manifestările noului imperiu se fac simțite — sub toate aspectele — forme noi de viață alimentate de duhul spiritualității creștine care aici continuă Sfînta Tradiție a primelor veacuri.

Primele universități europene ale Evului Mediu apar în imperiul bizantin grupînd în jurul lor personalități care vor contribui la dezvoltarea acestei culturi a cărei unitate stă în Ortodoxia de toți mărturisită și trăită.

În mijlocul frămîntărilor religioase-politice, cu caracter dramatic, ce au avut loc în epoca de decadentă ce premerge și urmează căderii „celei de a doua Rome”, apare figura cronicarului Ducas. În introducerea ce o face ediției românești a cronicii, Vasile Grecu scrie: „Dintre cei patru istorici contemporani bizantini, Duca, Sfrăntes, Chalcocondil și Critobul care scriu după căderea Constantinopolei, lui Duca cred că i se cuvine pe bună dreptate locul întîi și ca istoric și ca scriitor” (p. 8).

Datele sumare ce le cunoaștem despre autorul cronicii sînt numai cele pe care ni le furnizează însuși Duca. Bunicul său Mihail ca partizan al lui Ioan VI Cantacuzino reușește să scape cu greu de persecuțiile ducelui Alexie Apocaucos refugiindu-se în Efes. Aici se găsește sub stăpînirea emirului turc Isa, care-l apreciază mult pentru cunoștințele sale. Alte date pri-

vitoare la autorul cronicii ne lipsesc, deoarece acestea vor fi fost cuprinse în prima ei pagină, astăzi pierdută. Numele autorului ni-l dezvăluie însă o cronică epirotă de mai târziu, numindu-l „Mihail nepot al lui Duca” (p. 5).

Cu aproximație viața lui Duca poate să se fi scurs între anii 1400—1470, ani în care activitatea scriitoricească s-a îmbinat cu cea diplomatică.

Scrisă sub impresia evenimentelor din 1453 cronica redă — într-o limbă curat bizantină alături de care e folosită limba vie a poporului — cu talent și obiectivitate istoria turco-bizantină a peste unui veac (1341—1462).

De la 1341 pînă la lupta de la Ancara, din 1402, cronica este restrînsă, rezumînd mai mult, evenimentele din acest răstimp. Însă din 1402 înainte, faptele descrise cuprinzător și veridic, fac din această cronică un izvor narativ de mare valoare. Demne de amintit sînt și incursiunile în istoria venețiană, genoveză, sîrbă, ungară și romînă pe care le aflăm în lucrare.

Pe lîngă știrile de ordin general ce privesc trecutul nostru, Duca semnalează o serie de evenimente din sec. XV care ne privesc direct.

Găsim știri asupra rolului hotărîtor jucat de Mircea cel Bătrîn în istoria otomană, cînd domnul nostru susține candidați la tronul țurcesc, întîi pe Musa și apoi pe Mustafa.

Un pasaj întreg este consacrat certurilor pentru domnie iscate printre urmașii lui Mircea, pasaj din care reiese că la curtea bizantină se găseau romîni în posturi nu de mică importanță. Cu acest prilej Duca, rămînînd numai la lapte, trece în cronica sa puțin judicioasa afirmație care ne privește: „Căci era neamul romînilor iubitor de dezbinări și-și îndrepta cu ușurință gîndul la răsturnarea domnilor” (p. 252). Apoi sînt amintite legăturile lui Vlad Dracul cu sultanul Murad II. Atunci cînd Murad II pornește cu armată în Ungaria trecînd Dunărea, „îi iese înainte Dragulios și întîmpinîndu-l cu bucurie, îl însoțește cu armata sa pe Murad” (p. 258). Insoțindu-l pe sultan în Transilvania, Vlad Dracul este bănuît de trădare și închis. Este lăsat să plece în Țara Romînească, fiind opriți ostateci fiii săi „sprevîrstnici” pe care sultanul îi va trimite în cetatea Nimfeon din Asia Mică.

Nu puține sînt datele ce-l privesc pe romînul Iancu pe care Duca îl numește „bărbat inimos și îndrăzneț în ale războiului, un al doilea Ahil sau Hector” (p. 258). Nu așa bogată în relatări ca la Chalcocondil, Duca ne descrie expediția fără de izbîndă îndreptată de Mahomed II contra lui Țepeș în 1462.

Spre deosebire de Chalcocondil, Duca trăiește intens frămîntările Bisericii Răsăritene și smerenia cu care vorbește de cele sfinte ne face să vedem în el un vrednic creștin.

În Răsărit, datorită presiunii otomane, chestiunea unirii Bisericilor era foarte actuală — ca act politic —. Cronicarul nostru este un sincer partizan al unirii. Sinodul unionist de la Ferrara-Florența este pe larg descris de Duca.

Cu triremele puse la dispoziție de Papa Eugeniu delegația bizantină debarcă la Veneția. Arhieriei ortodocși săvîrșesc după ritul răsăritean Jertfa cea de Taină adunîndu-se „în ziua aceia tot orașul... Și văzînd ei au lăcrimat și din adîncul sufletului au strigat cuvintele: „Noi care nu văzuserăm niciodată greci și nu știam rînduiala lor, auzeam numai din zvonuri depărtate și-i socoteam barbari. Acuma însă am văzut și am crezut că aceștia sînt

primii născuți fii ai Bisericii și că duhul lui Dumnezeu este acela care grăiește și lucrează întru dînșii" (p. 266). πνεῦμα Θεοῦ ἐστὶ τὸ λαλοῦν καὶ ἐνεργοῦν ἐν αὐτοῖς.

Din cauza unei molime lucrările sinodului începute la Ferara sînt continuate la Florența. După multe dezbateri actul unirii este așternut pe hîrtie „cu jurăminte și blesteme că nu vor mai începe controverse niciodată” (p. 266).

Adevărata față a unirii florentine ne-o dezvăluie spusele, tocmai ale acelor care prin semnătura lor au consfințit încheierea actului de unire: „Ne-am vîndut credința, am schimbat legea cea bună cu cea rea; am trădat jerlfa curată și ne-am făcut azimiți” (p. 270). Potrivnicia pentru unire, de multe ori și cu lux de amănunte descrisă în cronică, va constitui una din cauzele care vor slăbi mult capacitatea defensivă a Bizanțului. Opoziția antiunionistă era condusă de Ghenadie Scholarul și era atît de înverșunată încît îl face pe marele duce să exclame că: „Mult mai bine e să știe domnind în mijlocul orașului turbanul turcesc decît tiara latină” (p. 328).

Prin moartea lui Murad II ostilitățile față de Bizanț devin mai intense, culminînd cu împresurarea Constantinopolei de către turci. Nici ajutoarele venețiene și genoveze — în special cele aduse de Ioan (Giovanni) Longo Giustiniani — nici blocarea cu lanțuri a Cornului de Aur, nici mica și efemera victorie navală repurtată de bizantini nu pot împiedeca înrăutățirea situației.

După ce artileria păgînă deteriorează serios parte din ziduri iar încercarea de a da foc corăbiilor turcești dă greș și propunerea de pace făcută bizantinilor este respinsă, tabăra otomană pregătește asaltul general. Noaptea apărătorii folosesc, pentru întărirea exterioară a zidului dărîmat în timpul zilei de vrăjmași, o poartă veche tănuită ce se chema altă dată Chercopoarta.

Atacul general este dat în 27 mai 1453, tocmai în Duminica Tuturor Sfinților. Cei din oraș „se luptau bărbătește în contra lor cît îi țineau puterea; și se luptau rezistînd” (p. 356); însă această rezistență cerea sacrificii și mulți cad apărînd orașul de năvala păgînilor. Chiar Ioan (Giovanni) Giustiniani „uriașul și puternicul general” care conducea pe apărători alături de însuși împăratul, fiind rănit este nevoit să se retragă.

Deschiderea acelei porți tănuite a fost spre nenorocirea bizantinilor căci printr-însa aveau să se strecoare turcii; acest incident ni-l relatează numai cronică lui Duca.

În măcelul ce urmă își dă sfîrșitul luptînd cu eroică desnădejde Constantin XII, ultimul dintre Paleologi; mort fiind l-au lăsat apoi ca pe un „soldat de obște” (p. 360).

După ce descrie pătrunderea sultanului în Sf. Sofia și sîngeroasele fapte ale cuceritorului, Duca — luîndu-se după Nichita Choniatul — încheie istorisirea tragicului sfîrșit al Țarigradului cu o plîngere inspirată de cea a profetului Ieremia.

În nădejdea împlinirii unei profeții ce avea să pună capăt nenorocirilor, Duca își continuă cronică cu faptele de arme ale „tiranului nelegiuit” Mohamed II.

Istoria celor două înfrîngeri pe care le încearcă Cuceritorul Constantinopolei — una în fața lui Iancu la Belgrad în 1456 și alta cauzată de

domnul Țepeș în 1462 — sînt de asemenea consemnate în cronică. Cucerirea Lesbosului de către turci în 1462 pune capăt istoriei lui Duca, poate într-un fel care ne-ar face să credem că nu acesta este adevăratul ei sfîrșit.

Izvor de primă însemnătate atît pentru istorie — și în special pentru cea bisericească —, cît și filologic, avînd în vedere poezia frazelor și frumuseșea limbii întrebuintate de autor, apariția acestei lucrări, sub auspiciile Academiei R. P. R., constituie un fapt lăudabil și bine venit.

Credem că atît pentru conținutul variat cît și mai ales pentru relatarea faptelor ce ne interesează direct, apropiindu-ne una din marile pagini ale istoriei, ediția critică a cronicii lui Duca este rodul unei muncii vrednice și de folos, căreia i se cade laudă și mulțumire.

DORIN JACOTĂ

și

ȘT. TARANGUL

Laonic Chalcocondil: EXPUNERI ISTORICE. Creșterea puterii turcești. Căderea împărăției bizantine. În romînește de Vasile Grecu. București. Edit. Academiei R. P. R. 1958, p. VIII+355.

Menită să continue nou începuta colecție a Academiei R. P. R. sub titlul „Scriptores byzantini”, lucrarea de care ne ocupăm în această prezentare a apărut în condiții grafice excelente, cu un bogat aparat critic și un indice de nume proprii care ușurează studiarea ei. Deosebindu-se de cronică lui Duca, cea de față nu poate fi încadrată — cel puțin începutul — precis în timp, pentru că face întîi o recapitulare a istoriei antice pînă la romani inclusiv, expunînd și creșterea puterii turcești, pînă la Murad I (1359—1389). Sfîrșitul lucrării lui Chalcocondil este fixat la anul 1464, deci în timpul domniei lui Mahomed II.

Traducerea pe care ne-o dă prof. Vasile Grecu este făcută după textul din ultima ediție: „Laonici Chalcocondylae — Historiarum demonstrationes ad fidem codicuni recensuit, emendavit annotationibusque criticis instruxit Eugenius Darkö” — Budapesta 1923—1927.

Autorul, numit de unii (Chiriac Pizzicoli și Antonius Sabellicus), Nicolaos, este cunoscut mai mult sub numele de Laonikos care „nu este decît o metateză savantă și clasic anticizantă a creștinescului Nicolaos” (p. 3). Cît despre celălalt nume, din mulțimea variantelor în care se prezintă, sînt de menționat două: Chalcocondil — „cel cu condeiul de aramă” și Chalcocondil — „cel cu candela de aramă”. Mai propriu și în afară de aceasta, atestat într-o inscripție din biserica familiei sale din Atena fiind primul nume — Chalcocondil — la acesta se oprește și prof. Grecu (p. 4).

Laonic s-a născut în jurul anului 1423, la Atena, tatăl său, Gheorghe Chalcocondil fiind cetățean de vază al orașului și înrudit cu soția domnitorului Aticei și al Beoției, Antonio Acciaiuoli (p. 5). După ce Atena cade sub turci în anul 1456 și apoi în 1460 Mahomed II pune capăt și ultimei rămășițe din imperiul bizantin — despotatului de la Mistra în Peloponez — e foarte probabil ca Laonic să se fi întors din Peloponez unde se refugiase la curtea Paleologilor împreună cu tatăl său, în orașul de baștină. Pentru această presupunere pledează adîncă cunoaștere a împrejurărilor turcești,

față de noua stăpînire nearătîndu-se înverșunat ca Duca și Sfrantzes, ci oarecum binevoitor.

Anul morții lui Laonic nu se știe, iar din mulțimea de ipoteze este de ales aceea care susține că s-ar fi săvîrșit din viață înainte de anul 1470.

Orice act creiator poartă pecetea epocii și stilul locului în care a fost făurit. La Chalcocondil găsim numai pecetea epocii — în care preocupările clasice și umaniste determină profilul actului creiator — stilul pămîntului pîrînd a nu se fi infiltrat în orizontul creiator al acestui istoric.

Luîndu-și ca modele — pe care le urmează cu fidelitate — istoricii clasici ai antichității, Erodot din Alicarnas și Tucidide din Atena, expunerea, ca formă, este greoaie, făcînd pe Im. Bekker, unul din editorii germani ai operei sale să se exprime că nici chiar Laonic „pare deseori să nu fi știut ce vrea să spună” (p. VII). Datorită spiritului Renașterii, Chalcocondil posedă o „bogăție de cunoștințe enciclopedice și caută să insereze din ele în lucrarea sa de istorie” (p. 16), ducînd astfel la unele locuri mai greu de înțeles. Încercările critice pe care le face, ridică valoarea lucrării, el fiind unul din pușinii istorici nepărtinitori, chiar dacă uneori poate fi socotit filo-turc.

În ce privește istoria turco-bizantină, lucrarea lui Chalcocondil este un izvor de prima mînă, fiind tradus din 1556 și 1577 în latină și franceză de mai multe ori.

Pentru noi, aduce o seamă de contribuții departe de a fi neînsemnate — în special asupra expediției lui Mahomed II împotriva Țării Romînești, în 1462. Astfel nu e de mirare că „Radu Greceanu, cronicarul oficial al lui Constantin Brîncoveanu, culegea din lucrarea de istorie a lui Laonic Chalcocondil notițe despre Basarabi, pentru a le întrebuița în prefața Bibliei de la 1688” (p. 22).

Despre politica de unire a Bisericii, dezbătută pe atunci cu atîta pasiune, el scrie cumpănit și cuminte, iar căderea Constantinopolei descrisă cu aprindere și durere de Duca, Laonic o expune liniștit și pe scurt, aducînd totuși unele știri pe care nu le întîlnim la contemporanii săi Duca și Critobul.

Lucrarea este împărțită în zece cărți.

Cartea I cuprinde o introducere în care autorul spune cine este și ce l-a îndemnat la scrierea istoriei sale, făcînd și unele aprecieri asupra „elinilor”. Sumara expunere a istoriei imperiului turcesc de la origine și pînă la Murad I cuprinde și cîte ceva din domnia împăraților bizantini între 1282 și 1354, intercalîndu-l tot aici și pe craiul sîrb Stefan Dușan. Ocupîndu-se de răs-pîndirea popoarelor slave, Laonic afirmă pe bună dreptate, în legătură cu aronîinii, că: „Tot așa a ajuns și din Dacia să locuiască pe muntele Pind poporul ce se întinde pînă în Tesalia. Vlahi se numesc amîndouă popoarele” (p. 40). Cartea se încheie cu moartea lui Murad I și cu așezarea lui Baiazid ca împărat.

Cartea II și III cuprinde istoria lui Baiazid I „δ Ααρλαφ” — Furtuna, cu digresiuni asupra istoriei altor popoare care au venit în contact cu Baiazid sau Timur Lenk. Așa se face că aici Laonic spune că la lupta de la Nicopole (1396) au participat alături de oamenii lui Sigismund „și daci, un neam viteaz”... „care să le arate calea și să deschidă drum oștirii” (p. 59). Dar această participare a „dacilor” în frunte cu Mircea, atrage după sine pustiirea Peonodaciei (Transilvaniei) și imediat și a celorlalte țări asupra că-

toră se fac o serie de aprecieri. Pe noi ne apropie ca limbă și obiceiuri de italieni, fără însă a-și explica geneza poporului român. Împărțirea în două a țărilor cu aceeași limbă, obiceiuri și origini nu o vede cu ochi buni, iar deasă schimbare a domnitorilor și mai rău. Războiul de 100 de ani și faptele Ioanei d'Arc ocupînd două pagini, nu scapă condeifului lui Laonic, ținîndu-se însă în rezervă asupra viziunii Ioanei, afirmînd că oamenii, în timpuri de restriște, sînt înclinați mai mult spre bigotism (p. 70).

Parlea III se ocupă numai cu istoria lui Timur Denk, dînd totuși pe ici pe colo, informații asupra țărilor romîne, pruşilor, cehilor, etc.

Cartea IV cuprinde luptele pentru tronul lui Baiazid I și domnia fiilor săi Iisus (1403—1407 după Laonic), Musulman (Suleiman) (1407—1411), Musa (1411—1413) și Mahomed I (1413—1421). De-a lungul acestor lupte figura lui Mircea cel Bătrîn apare mereu, sprijinind cînd pe unul, cînd pe altul dintre pretendenți.

În cartea V sînt istorisite pe larg isprăvile lui Murad II, continuînd de altfel aceste istorisiri și în cele două cărți următoare. Figura lui Iancu de Hunedoara, numit de autor „Choniati” (p. 156), este redată cu forță și nepărtinire.

Sinodul de la Florența din 1437—1439 de care se ocupă în cartea VI, fără a-i da importanța pe care i-o acordă Duca, este privit pur și simplu ca fapt istoric de secundară însemnătate. Inserează în cadrul istoriei sinodului o pățanie a conducătorului orașului Ferrara, care poate fi hazlie, însă fără nici o legătură cu restul subiectului. De menționat că amintește de episcopii Visarion al Niceei și Isidor al „Sarmației” pe care „arhiereul romanilor” ...i-a făcut cardinali, conducători, cum am zice, în ale religiei” (p. 176).

Continuînd și în a VII carte istoria lui Murad II, Laonic dă o seamă de știri atît în legătură cu românii cît și cu alte popoare balcanice. Războiul purtat cu „Schender, feciorul lui Ivan” (p. 206) — Scanderbeg — este istorisit pe scurt, arătînd numai victoriile turcilor, vădîndu-se și cu această ocazie faptul că autorul a privit cu ochi prea buni acțiunile turcești, chiar dacă peste cîteva pagini arată în puține rînduri bărbăția albanezilor care au luptat „dînd dovadă de mari isprăvi” (p. 208). Partea ultimă a cărții povestește moartea lui Murad II în anul 1457. Întîmplată „la un ospăț, lovit de dambă de pe urma vinului prea mult” (p. 218), precum și urcarea pe tron a lui Mahomed II.

Asediul și cucerirea Constantinopolei, cu mult lux de amănunte în ce privește pe turci este cuprins în cartea VIII, împreună cu expunerea urmărilor căderii Bizanțului. Victoria lui Iancu de Hunedoara repurtată asupra lui Mahomed II în 1456 la Belgrad este redată pe larg (p. 241—245).

Din a IX-a carte este de amintit locul care ne privește direct pe noi și expediția lui Mahomed II contra lui Vlad Țepeș în 1462 și împresurarea Chilie de către Ștefan cel Mare (p. 282—291), încheindu-se cu așezarea lui Radu cel Frumos ca domn al Țării Romînești (p. 291).

Ultima carte continuă istoria lui Mahomed II pînă în anul 1463 și 1464.

Așa cum ni s-a păstrat, scrierea lui Laonic lasă impresia că nu este terminată, măcar că un manuscris adaugă și cîteva propozițiuni care ar putea constitui sfîrșitul așteptat. Ediția Grecu dă numai în notă subliniară adaosul în chestiune (p. 315 nota 2).

Dacă cronica lui Duca apare ca un produs direct al viziunii de creație a artelor și științelor bizantine în care severitatea liniei este chemată parcă să invoce harul, nu tot același lucru se poate spune despre lucrarea lui Chalcocondil, cu rădăcini ușor de sesizat în spiritul universalist al Renașterii.

Prin această a doua lucrare privitoare la istoria turco-bizantină s-a început clădirea unui edificiu de noi studii și publicații de specialitate pe care le vedem îmbogățind patrimoniul cultural al țării noastre în continuă dezvoltare. Nu putem decât să urăm Academiei R. P. R. spor la muncă și noi succese, iar prof. Grecu să-i mulțumim dorindu-i meritata răsplătă pentru munca și rîvna ce a depus-o.

DORIN JACOTĂ

și

ȘT. TARANGUL

* REPERTORIUL MONUMENTELOR ȘI OBIECTELOR DE ARTĂ DIN TIMPUL LUI ȘTEFAN CEL MARE. București 1958, Editura Academiei R. P. R., p. 512.

La numai cîteva luni după apariția primei lucrări din colecția „Studii și materiale de istoria artei”, intitulată „Studii asupra tezaurului restituit de U. R. S. S.”, Editura Academiei R. P. R. pune la îndemîna cercetătorilor o nouă și așteptată lucrare, cea de care ne ocupăm aici.

Executată în condiții grafice superioare, cu numeroase ilustrații (292) și folosind o bogată listă bibliografică — nu mai puțin decît 419 lucrări — s-ar părea că noul Repertoriu poate satisface cele mai pretențioase exigențe.

În introducerea semnată de M. Berza, după ce se face o succintă prezentare a condițiilor în care arta religioasă și cea profană au putut să se dezvolte mai ales în epoca lui Ștefan cel Mare, cu toate că și timpul anterior „ne arată o activitate constructivă” (p. 5), se trece la privirea mai specială asupra anilor marelui domnitor și ctitor. Transformările de ordin economic care se observă în această perioadă, trebuiau să ducă în mod firesc și la transformări de ordin social și cultural, concretizate în centralizarea statului și în căutarea de noi forme arhitectonice, cît mai apropiate de spiritul local.

Interesantă este observația că după anul 1487, de cînd Moldova lui Ștefan cel Mare plătește tribut turcilor, luptei armate împotriva cötropitorilor i s-a substituit lupta dusă mai mult pe plan spiritual și exprimată prin clădirea celor 20 de biserici, din care 18 domnești, în timpul cuprins între 1487—1504 (p. 10).

Capitolul „Arhitectura și decorația sculptată a monumentelor” este semnat tot de M. Berza, ajungîndu-se în urma cercetărilor și expunerii la concluzia că „arta epocii lui Ștefan cel Mare poate fi considerată nu numai unitară, ci și originală” (p. 25), unitatea fiind garantată de îmbogățirea elementelor constructive și decorative, iar originalitatea de faptul că în toate monumentele nu avem a face cu simple replici, de fiecare dată intervenind „o ușoară schimbare în plan, în procedeele de boltire, în folosirea sau în dispoziția elementelor decorative” (p. 25).

Corina Nicolescu semnează capitolul „Ceramica”, în care se ocupă de sistemul decorativ cu olane smălțuite, aspect al artei moldovenești rămas

pînă acum în umbră. „...Ca și în arhitectură... ceramica moldovenească evoluează pe un fond străvechi... Tehnica de tradiție bizantină „sgraffito”... se datorește contactului ceramicii moldovenești cu aceea bizantină. O altă categorie de ceramică, din care fac parte unele plăci de sobă sau de decorație, cu motive figurative în relief, s-a dezvoltat în legătură cu ceramica din Transilvania și din centrul Europei” (p. 27).

De capitolul „Pictura” se ocupă Teodora Voinescu și Maria Ana Musicescu. Pe lângă izvorul „bizantino-slav, venit pînă la noi din țările balcanice” care sintetizează străvechile tipuri bizantine și capadociene (p. 40), pe lângă faptul că pictorul este obligat să respecte erminiile, se observă „și aplecarea minuțioasă și atentă a meșterilor vremii asupra chipului omenesc. Putem astfel vorbi nu numai de valoarea artistică”, ci și de un suflu nou, local și chiar personal al acestei picturi (p. 44).

Partea I-a a lucrării, „MONUMENTE”, cuprinde capitolele „Mănăstiri și biserici” (p. 49—216), „Cetăți” (p. 217—230) și „Curți. Poduri” (p. 231—238), incluzîndu-se aici și un capitol special, „Sculptura pietrelor de mormînt” (p. 239—275), al cărui studiu introductiv îl semnează M. A. Musicescu.

Fiecare monument este descris în mare, făcîndu-i-se un scurt istoric și insistîndu-se numai asupra elementelor arhitectonice și picturale specifice. Numeroasele clișee care însoțesc textul sînt pe deplin lămuritoare, iar inscripțiile slavone constituie o noutate și un prețios aport, mai ales într-o lucrare ce are în vedere arta.

A doua parte, „Broderii și țesături” (p. 276—334) începe cu o introducere semnată de Teodora Voinescu și M. A. Musicescu, care se ocupă de procesul evolutiv al broderiilor, „de la tematica bizantino-slavă, pe care o păstrează, la caracterele stilistice proprii, ce vor defini, în sec. al XV-lea, stilul broderiilor moldovenești” (p. 279).

Deoarece am studiat îndeaproape obiecte expuse în muzeul mănăstirii Putna, din care unele au fost introduse în repertoriu, vom insista asupra unor piese și amănunte care ne-au atras atenția în mod deosebit.

Dacă s-a încercat o păstrare a unității în transcrierea inscripțiilor slavone, ar fi fost bine ca aceasta să fie dusă consecvent pînă la sfîrșit. De pildă prepoziția **Бѣ** sau **Бѣ** — **ѿ** — este uneori transcrisă cu simplu **Б** — **ѿ** —, alteori cu **Бѣ**, mai ades **Бѣ**. Apoi, substantivul comun „luna” — calendaristică —, se scrie „mesiata”, cu semnul **А** nu „meseța”, cu **ѣ** cum se întîlnește aici. (Vezi pentru aceasta Miklosich — *Lexicon palaeoslavonicum* — graeco — latinum — Vindobonae 1862—1865, p. 392).

Epitrahilul de la p. 285 are dimensiunile de 1,60 m lung și 1,22 m lat. Este cam prea mult la lățime, dimensiunea corectă fiind de 0,22 m.

Nu înțelegem de ce erata corectează numele **Μαρία** prin acel **Ἀσωνίς**, la acoperemîntul doamnei Maria de Mangop (p. 290).

Scena punerii în mormînt este caracteristică pieselor liturgice cunoscute sub numele de „epitafe”, și nu vedem de ce epitaful de la p. 291 a fost definit ca „văl liturgic”, cu atît mai mult cu cît inscripția de dănie vorbește de un „aer” și nu „poală” sau „zavesă”.

O întrebare ce se desprinde la o citire mai atentă este de ce uneori se folosește un sistem de dimensionare a epitrahilelor, alteori, altul. De pildă, la p. 291, lung. este dată 2,86 m, deci epitrahilul este desfăcut ca un orar,

în vreme ce la epitrahilul următor (p. 308) dimensiunea este de 1,27 m, deci măsurat așa cum se află, îndoit. Tot la aceasta din urmă aflăm și lățimea de 1,09 m, practic imposibilă.

Ioan Adam, soțul Mariei care a înțesat acoperământul de sf. vase de la p. 334, este de altfel Ioniță Adin (Tafrali O. — *Le tresor byzantin et roumain de la monastère du Poutna*, Paris 1923, p. 49—50).

Partea a treia a repertoriului, „Argintărie și obiecte de metal” (p. 335—357), după ce prezintă o introducere semnată de Teodora Voinescu, se ocupă de piesele metalice, destul de puține la număr, care se află împrăștiate în țară și străinătate.

Ne miră faptul că deși d-na Voinescu amintește în introducere de o cruce de la Ștefan cel Mare, ea nu se află totuși înscrisă printre celelalte obiecte. Găsim cu cale să împlinim noi această lipsă. Este vorba de o cruce cu 8 colțuri, din lemn de chiparos, împodobită cu sculpturi foarte fine, reprezentând scene din istoria sfântă. Pe ferecătura de argint se află inscripția: „Io Ștefan Voevod cu mila lui Dumnezeu domnul Țării Moldovei, fiul lui Bogdan Voevod, a lăcut și ferecat această cruce bisericii sale din mănăstirea Putna unde este hramul Adormirii preasfintei Născătoare de Dumnezeu. În anul 7011 (1503) iar al domniei lui al 40 și spre 7 curgător, luna octombrie 6” (Vezi Dan Pr. Dimitrie: *Mănăstirea și comuna Putna*. București 1905, p. 50).

Ferecătura evangheliei de la Homor (p. 340) nu poartă pe față pogo-rîrea la iad, ci „Anastasis” — cum de altfel se și spune în locul amintit — însă *ἀνάστασις* nu se traduce cu „coborîrea la iad”, ci cu „Învierea” (Vezi pentru aceasta Bailly M. A. — *Dictionnaire grec-français*, Paris 1929, p. 141).

Este — credem — interesant de spus că pe ripidele de la Putna (p. 345—346) se află inscripția liturgică slavonă „Sfînt, Sfînt Domnul Savaot, plin este cerul, cerul și pămîntul (de mărirea Sa). Osana întru cei de sus”, corespunzătoare momentului cînd ripida este folosită la apărarea Sf. Daruri.

În fine ultima parte, „Miniaturi și manuscrise” (p. 359—445) este redactată de M. Berza care semnează și studiul introductiv. Această parte este completată de o serie de informațiuni relative la manuscrisele aflate în colecțiile de stat din U. R. S. S. (p. 444—445) și sosite la redacție prea tîrziu pentru a mai putea fi incluse la locul potrivit.

Rezumatul în l. rusă se află la p. 475—480, iar cel în l. franceză la p. 493—498.

Considerăm că prin lucrarea de care ne-am ocupat, se pune la îndemîna cercetătorilor, dar mai ales a celor care nu au mijloace să vadă personal comorile noastre de artă, un ghid cuprinzînd epoca cea mai frămîntată a culturii noastre în căutarea de noi forme și linii de expresie.

DORIN JACOTĂ

VORBEȘTE DOAMNE, CĂCI ROBUL TĂU ASCULTĂ. I Reg. III, 10.
Editată de Episcopia reformată din Oradea 1948—1958.

Cu prilejul împlinirii a 10 ani de episcopat, a D-lui episcop Arday Aladár, episcopia reformată de Oradea a tipărit un frumos volum omagial,

cu titlul sugestiv: „Vorbește Doamne, căci robul tău ascultă”, de 238 p. cu un cuprins variat. Partea I p. 9—28 cuprinde articole omagiale. Partea II p. 31—170 cuprinde predici și cuvântări de ale episcopului sărbătorit, iar partea III p. 178—238 conține diferite studii.

Primul articol omagial îl semnează Debreczen Ștefan, care tratează despre aspecte din viața sărbătoritului până la investirea lui cu demnitatea de episcop. Născut dintr-o familie de pastori, a rămas orfan încă de la etatea de 3 ani, fiind crescut alături de cei 9 frați de tatăl și bunica lui. În școala secundară a fost adesea premiat și a avut noroc de profesori distinși și la teologia din Debrețin unde a urmat cursurile la îndemnul tatălui său. Cu sîrguința și dragostea cu care muncea în școală, cu aceeași hărnicie muncea în vacanță la cîmp sau în gospodăria părintească, pentru agonisirea celor trebuincioase pentru o familie numeroasă ca cea din care făcea el parte. După moartea tatălui său, a ocupat diferite slujbe, ca pedagog într-o familie, preot militar, mai apoi pastor în diferite comunități, unde prin muncă și pregătire s-a impus celorlalți pastori, ca și în atenția superiorilor. Astfel i s-au încredințat diferite slujbe de răspundere, lărgindu-i-se tot mai mult cercul de activitate. La reorganizarea episcopiei, a fost încredințat cu slujba de prim secretar, mai apoi socotit fiind ca cel mai vrednic între ceilalți pastori, a fost chemat la conducerea episcopiei, demnitate pe care o ocupă de 10 ani.

Al doilea articol omagial scris de Czaplalvy Iosif ne înfățișează activitatea episcopului Arday ca propovăduitor al Cuvîntului lui Dumnezeu și ca păstor de suflete. Arday Aladár fiind convins, că „viu și lucrător este Cuvîntul lui Dumnezeu și mai ascuțit decît orice sabie cu două tăișuri și străbate pînă la despărțitura dintre suflet și duh... și este judecător al simțurilor și gîndurilor inimii” (Evr. IV 12) l-a folosit ca o armă puternică în munca sa de păstor. Acest cuvînt a fost tălmăcit cu iscusință nu numai în Duminicile de peste an ci și cu fiecare ocazie festivă din viața credincioșilor ca și cu ocazia diferitelor reuniuni ale pastorilor din Eparhia Oradiei.

Este interesant să amintim, că și după ce i s-a încredințat demnitatea de Episcop, Arday Aladár a rămas mai departe și ca păstor al unei biserici din Oradea. Deosebirea dintre pastorul de altădată și Episcopul de astăzi este aceea, că pe lîngă parohia restrînsă unde face pastorație, în calitatea sa de Episcop trebuie să facă pastorație acum în întreaga eparhie pe care o conduce. Dacă în calitatea sa de păstor al unei comunități din Oradea vestește Cuvîntul Domnului într-un cerc mai restrîns, în calitatea sa de Episcop el propovăduiește acest Cuvînt, povățuiește și îndrumază deopotrivă pe preoții și credincioșii din întreaga eparhie.

Al treilea articol omagial îl semnează Buthi Alexandru, vorbind despre personalitatea Episcopului. Autorul îl consideră pe Arday Aladár, ca un dar al lui Dumnezeu făcut Bisericii reformate a Oradiei. În activitatea sa pastorală din eparhie, sărbătoritul e călăuzit de cuvintele Sf. ap. Pavel din Epistola I Tim. III, 4, după care un episcop trebuie să fie un bun chivernisitor al casei sale, crescînd copii buni și plini de toată cuviința. În acest spirit își chivernisește episcopul Arday eparhia sa și își crește credincioșii. Trăsătura cea mai caracteristică a personalității sale a rămas cea de păstor de suflete și nimic nu-l atrage mai mult ca vizitarea comunităților, cu care ocazie poate face pastorație colectivă și individuală. Raportul cu pastorii

care stau sub conducerea sa, poate fi caracterizat prin cuvintele Domnului, care a spus ucenicilor săi: „Voi prietenii mei sînteți”. Pe credincioșii din eparhie caută să-i formeze în credința tare față de Dumnezeu și supunerea față de autoritățile de Stat.

Ultimul articol omagial e scris de Dr. Olosz Ludovic și ne înfățișează oglinda sufletească a Episcopului Arday, ale cărui trăsături fundamentale se desprind din raportul său față de individ și societate. Episcopul Arday este legat prin toată ființa sa de semenii săi, de munca și lupta pe care o duc aceștia pentru realizarea scopurilor comune. Simțirea din care se alimentează atitudinea Episcopului Arady față de semenii săi, fie că o numim bună-tate, fie că o numim iubire de aproapele sau sentiment social, ea rămîne una și aceeași, indiferent de numirea pe care i-am da-o (p. 26).

Partea cea mai mare a lucrării, p. 131—170, cuprinde părți alese din scrierile Episcopului și anume articole, cuvîntări și predici rostite sau scrise de Episcopul Arday. Cele 32 de titluri sînt grupate în 5 capitole. Primul cuprinde cuvîntări adresate pastorilor, sub titlul „Ascultați lucrul acesta și voi preoților!”. Titlul celui de al doilea capitol este: „Să nu prăznuim cu aluat vechi”. Al treilea are titlul: „Cu mulțumită am condus mulțimea în sărbătoare, pînă la casa Domnului”. Al patrulea: „Eu voi asculta ce zice Dumnezeu Domnul, căci El vorbește de pace poporului Său și iubiților Lui, numai ei să nu cadă iarăși în nebunie”. Capitolul V este intitulat: „Dar în biserică voiesc mai bine să spun cinci cuvinte înțelese ca să învăț și pe alții, decît să spun zece mii de cuvinte în altă limbă”.

Cuvîntările și predicile Episcopului Arday sînt tematice. Tema este scoasă din textul Sf. Scripturi care figurează în fruntea cuvîntării. Prin analize fine, textul este adîncit, scoțînd la suprafață toată bogăția învățăturii ce se desprinde din el, aplicînd-o apoi la viață. Toate predicile sale sînt actualizate. În privința aceasta iată ce spune autorul în legătură cu parabola bogatului Lazăr: „Multe predici și explicări ale cuvîntului lui Dumnezeu, am ținut și am ascultat despre aceasta. Mi se pare însă, că în trecut multe din cuvintele Scripturii nu ne-au fost destul de clare. A trebuit să se schimbe mult lumea și cu ea și împrejurările vieții noastre, pentru ca sensul profund al învățăturii dumnezeiești să fie deplin înțeles” (p. 158). Cuvîntările și predicile Episcopului Arday sînt calde și pătrunzătoare, fiindcă conținutul lor pleacă din inimă și pentru aceea pătrund la inimă. Episcopul Arday ni se înfățișează deci ca un predicator de elită.

Partea ultimă a volumului omagial, cuprinde cîteva studii semnate de Nagy Andrei, care scrie un studiu asupra textului din Cartea Judecătorilor cap. 10, 6—12, 7 unde este vorba de judecătorul Iefta și lupta dintre Efraim și Ghilead. Dr. Borbáth Dănilă semnează studiul cu titlul: „Propovăduirea ideilor fundamentale din Vechiul Testament”, stăruind ca pastorii să folosească mai des Vechiul Testament în alcătuirea predicilor lor, întrucît Mărturisirea de credință consideră scrierile ambelor Testamente ca unele ce conțin cuvîntul adevărat al lui Dumnezeu și în plus Mîntuitorul însuși spune, că Scripturile Vechiului Testament mărturisesc despre El. Dr. Horváth Ștefan semnează studiul: „Direcțiile în Biserica Noului Testament”. Autorul nu admite ierarhia bisericască. Papp Vasile, tratează subiectul: „Emanuil” pe baza cap. 2 al Evangheliei Sf. Matei. Nagy Zoltan semnează

un „Studiu din domeniul istoriei textului grecesc al Noului Testament”. Cu prilejul celei mai noi, adică a 23-a ediție a textului grecesc a Noului Testament (1957. E. Nestle și K. Aland). Dr. Sarközy Andrei scrie despre: „Vocația în slujba pastorală”.

Volumul apărut în condiții tehnice excelente și cu un cuprins atît de variat, oferă cititorului cunoscător de limba maghiară o plăcută și folositoare lectură.

S. VLAD

EGYHÁZI KRÓNKA (Cronica Bisericească). Revista Bisericii Ortodoxe Maghiare, nr. 11, noiembrie 1958.

Apare lunar la Budapesta și are ca redactor responsabil pe protopop dr. Berki Feriz. Revista are 6 pagini, cuprinzînd un material destul de variat, ținînd seama de proporțiile ei reduse.

Hristos și fariseii este articolul cu care începe prima pagină. Articolul are un conținut omiletic și este încheiat pe marginea textului de la Lucă 11, 37—44, unde Mîntuitorul apostrolează pe acești mai mari ai poporului iudeu, care l-au urmărit pas cu pas în timpul petrecerii Sale pe pămînt, legîndu-se de fiecare cuvînt și de fiecare mișcare a Lui, neodihnindu-se decît atunci cînd îl văd răstignit.

Autorul articolului arată cum cuvîntul de „fariseu” n-a avut totdeauna sensul de fățarnic. La început, fariseii au plecat la drum cu un scop bun: acela de a păstra legea lui Moise și a veghea asupra curăteniei credinței și vieții poporului iudeu. Dar îndată ce puterea și autoritatea lor au crescut, ei au început să alunece pe căi greșite, căzînd în formalism și în falsă smerenie. Se subliniază apoi raporturile Mîntuitorului cu fariseii, articolul încheindu-se cu cîteva cuvinte despre fariseii de totdeauna, care văd paiul din ochiul semenului iar bîrna din ochiul lor n-o văd și care răstignesc din nou pe Iisus Hristos.

La rubrica *Știri* se relatează fapte din viața Bisericii Ortodoxe Maghiare, menționîndu-se vizita la Budapesta a P. C. prof. dr. Milan Šešan de la Institutul Teologic Universitar din Sibiu și a prof. dr. Lev. Nicolaevici Pariiskv de la Academia Teologică din Leningrad, care au participat la Conferința creștină pentru pace ținută la Debrețin între 31 octombrie și 2 noiembrie 1958; știri din viața Bisericii Ortodoxe Ruse; din viața Patriarhiei de Antiohia, de Ierusalim și: a.

În continuare se trece în revistă cuprinsul mai multor publicații bisericești ortodoxe, printre care figurează și numărul 2/1958 din „Ortodoxia”, revista Patriarhiei Romîne.

Ortodoxia și timpul nostru este intitulat articolul următor, reproduc după Revista Patriarhiei din Moscova și care este prima parte a cuvîntului I. P. S. Mitropolit Nicolae Krutițki, rostit la festivitățile bisericești care au avut loc cu prilejul împlinirii a 40 de ani de la restabilirea Patriarhiei din Moscova.

Păr. protopop dr. Berki Feriz semnează, în continuare, articolul intitulat: *Liturghiile noastre*, articol care-și are începutul în numerele trecute ale revistei. În rîndurile din acest număr se ocupă de Ectenia cererilor, care urmează după Heruvic și ieșirea cu Sf. Daruri.

Numărul din noiembrie al revistei *Cronica Bisericească* se încheie cu o convorbire pe care P. C. prot. dr. Milan Şesan, profesor la Institutul Teologic Universitar din Sibiu, a avut-o cu unul dintre colaboratorii revistei, convorbire pe care o redăm în întregime:

In ce scop aţi venit Prea Cucernicia Voastră în Ungaria?

Din încredinţarea Patriarhiei Ortodoxe Române, am venit la *Conferinţa păcii a mişcării creştine*. De la început mi-am dat seama că nu pot lua parte ca un reprezentant pasiv, ci trebuie să particip activ la munca acesteia. Tot atunci am luat asupra-mi îndatorirea de a exprima salutul popoului român, popoului frate maghiar.

Care sînt impresiile Dvs. asupra lucrărilor Conferinţei?

Preşedinţia a organizat bine Conferinţa, iar *Comitetul ecumenic al confesiunilor din Ungaria* şi-a împlinit bine rolul de gazdă. Convorbirile au decurs într-o atmosferă prietenească şi au avut putere convingătoare asupra tuturor. În mare măsură lucrările conferinţei au fost stimulate de referatul profesorului Vogel, care a dat directiva conferinţei.

Cum s-a produs invitaţia Dvs. la Budapesta?

Cînd ne-am cunoscut la Debreţin cu pâr. protopop dr. Berki Feriz, administrator protopopes, P. C. Sa cu adevărată dragoste frăţească m-a invitat ca, după sfîrşitul Conferinţei, să merg pentru cîteva zile la Budapesta, unde voi vizita mai multe biserici ortodoxe şi voi putea cunoaşte pe preoţii acestora spre a discuta cu ei probleme care ne interesează deopotrivă.

Rugăm pe Prea Cucernicia Voastră a informa pe cititorii noştri despre viaţa de astăzi a Bisericii Ortodoxe Române.

Biserica Ortodoxă Romînă numără 14 milioane de credincioşi. Ea este condusă de Prea Fericitul Patriarh Justinian, ajutat de patru mitropoliţi, şapte episcopi şi doi episcopi vicari patriarhali. Numărul parohiilor şi al preoţilor este aproape 11 mii. Pregătirea preoţilor se face în cele două Institute Teologice de grad Universitar din Bucureşti şi Sibiu, precum şi în cele opt seminarii teologice. Biserica Ortodoxă Romînă are nouă reviste teologice şi bisericeşti. Multe mănăstiri au fost declarate monumente istorice, de repararea şi întreţinerea cărora se îngrijeşte statul. Afară de asta, în ultimii ani s-au construit multe biserici noi, unele cu ajutor de la stat. În zilele acestea s-au împlinit 10 ani de cînd, la 21 octombrie 1948, s-a curmat unirea (cu Roma), care timp de 250 de ani a destrămat unitatea religioasă a romînilor. Foştii credincioşi gréco-catolici s-au încadrat în Ortodoxie şi practică din tot sufletul credinţa străbună de la care uniţia i-a rupt pentru un timp aşa de îndelungat.

Ca preot ortodox, ce impresii noi v-aţi format în Ungaria?

Prima şi principală impresie mi-am făcut-o cînd am servit Sf. Liturghie în biserica ortodoxă din Debreţin împreună cu preotul ortodox rus Alevandru Belikov, iar administratorul protopopesc împreună cu L. N. Parijski, profesor de teologie la Leningrad, au condus corul. În decursul acestei Sfinte Liturghii am văzut unitatea Ortodoxiei şi marea frăţietate care ne îmbrăţişează pe toţi. Sosit la Budapesta, am admirat bisericile şi capelele ortodoxe şi în chip deosebit mă bucur că am cunoscut pe preoţii ortodocşi ai tuturor neamurilor. I-am cunoscut ca adevăraţi slujitori ai lui Dumnezeu, care muncesc cu multă rîvnă pentru mîntuirea sufletească a credincioşilor. Cunoscîndu-i s-a întărit şi mai mult convingerea mea că, deşi vor-

bind alte și alte limbi, aparținem aceleiași mari familii: puternica unitate a Ortodoxiei. Cred că pentru realizarea acestui adevăr au lucrat mult și va lucra revista: *Cronica Bisericească*, care leagă partea familiei ortodoxe din Ungaria cu bisericile ortodoxe din afară și informează despre viața lor.

Ce transmite Prea Cucernicia Voastră cititorilor „Cronicii Bisericești”?

Mă folosesc de cuvintele Apostolului care zice: „Aduceți-vă aminte de mai marii voștri, care v-au vestit cuvântul lui Dumnezeu... și le urmați credința... Supuneți-vă mai marilor voștri și îi ascultați, căci ei poartă grijă de sufletele voastre” (Evrei 13, 7. 17).

Egyházi Krónika îndrumază pe preoții și credincioșii ortodocși maghiari pe calea dreptei credințe, a înfrățirii cu celelalte Biserici Ortodoxe a luptei pentru pace și prietenie între popoare. Ea este făclie a Ortodoxiei în Ungaria și a păcii în lume.

Diacon GH. PAPUC

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

I. P. S. MITROPOLIT NICOLAE AL ARDEALULUI ÎN VIZITAȚIE CANONICĂ LA SĂCELE

Intorcându-se de la București, unde a călătorit pentru soluționarea unor probleme bisericești curente, în drum spre Sibiu, I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului a făcut un popas de cercetare duhovnicească a credincioșilor ortodocși din Săcele, săvârșind Sfânta Liturghie Duminică 12 aprilie a. c., în biserica „Sf. Adormire” din Satulung-Săcele.

Înaltul ierarh a fost însoțit de P. C. Prot. stavr. Traian Belășcu, vicar arhiepiscopesc, P. C. Prot. stavr. Dr. Sofron Vlad, rectorul Institutului Teologic Universitar din Sibiu și C. diaconi Iosif Bolog și Vasile Gîrbu.

Credincioșii înveșmîntați de sărbătoare, în frunte cu protopopul raionului Codlea, P. C. Pr. Dr. Vasile Coman, și cu soborul preoților din Săcele, au întâmpinat pe Arhipăstorul nostru în fața bisericii frumos împodobită.

Cuvîntul de bineventare l-a rostit C. Pr. Gh. Șerbu, parohul locului. A răspuns I. P. S. Mitropolit Nicolae, exprimîndu-și bucuria de-a se afla în mijlocul unor credincioși atît de harnici și de alipiți de Sfînta noastră Biserică.

Intr-o atmosferă de adîncă evlavie s-a purces apoi la săvîrșirea Sfîntei Liturghii arhieresti, răspunsurile liturgice fiind date de corul bisericii din Cetate Orașul Stalin, dirijat de Dl. Gh. Lucian.

Biserica din Satulung, în care s-a săvîrșit Liturghia arhierască, e spațioasă și frumoasă. Pictura ei a fost executată în stilul Renașterii de către renumitul pictor brașovean Mișu Pop, în veacul trecut.

La priceastă, P. C. Pr. Dr. Vasile Coman, protopopul raionului Codlea, a predicat despre primăvara sufletească a Sfîntului și Marelui Post, cu darurile și binecuvîntările lui duhovnicești.

La sfîrșit, a mîncat la vorbă I.P.S. nostru Mitropolit Nicolae. În grai înțelept și cald de părinte sufletesc, I.P.S. Sa a tîlcuit Evanghelia Duminicii, despre vindecarea copilului stăpînit de duh necurat, pe care părinții l-au adus la Mîntuitorul ca să-l tămăduiască. A arătat cît de puternice sînt deprinderile duhovnicești — postul, rugăciunea și credința — pentru tămăduirea diferitelor neputințe și pătimiri trupești și sufletești. Prin post și rugăciune se înzdrăveneste și trupul și sufletul.

Ocupîndu-se de cea mai arzîndă problemă de actualitate, I.P.S. Mitropolit Nicolae a arătat că bunii creștini, luminați de credința cea adevărată, ală calea cea bună pentru împăcarea cu Dumnezeu și cu semenii

și devin strădălnici în lupta salvatoare a așezării păcii în lume. S-au împlinit acum de curînd — a încheiat I.P.S. Sa — 10 ani de cînd oamenii de bine din toată lumea au pornit război împotriva războiului și se silesc să așeze o pace dreaptă pe pămînt. Dumnezeu să ne ajute să o vedem așezată aievea, cît mai desăvîrșit și cît mai curînd, pretutindenea.

După o scurtă vizită la casa parohială, I.P.S. Sa și însoțitorii s-au îndreptat spre Sibiu, lăsînd în inimile credincioșilor mireasma bunei învățăături creștinești și îndemnul de-a sirgui fără preget în plinirea a tot lucrul bun.

CRONICAR

SFINȚIREA BISERICII DIN ORMENIȘ

Duminica din 24 mai a. c., înseninată după 2 zile ploioase a fost prilej de senină bucurie și înălțare sufletească pentru credincioșii din Ormeniș, care au primit pe ierarhul lor spre a se ruga pentru sfințirea înnoitei biserici.

În jurul orei 10 a. m., I.P.S. nostru Mitropolit *Nicolae* a sosit în parohie, fiind întîmpinat în fața bisericii de către reprezentanți ai autorităților locale, un sobor de preoți și mulțime de credincioși din mai multe parohii învecinate.

Cuvîntul de întîmpinare a fost rostit de către P. C. Al Brotea, protopopul raionului Rupea, care a spus printre altele:

Ni s-a hărăzit ceas de mare și curată bucurie și mîngîiere, asemenea celor trăite de comunitățile creștine, cînd ucenicii Domnului veneau pe drumuri anevoioase să le aducă cuvînt de povață. Credincioșii dintre cele două țări, a Birsei și a Oltului, prin mine, Vă urează bun venit!

Au mai rostit cuvîntări dl. pastor *Lörenczy Laszlo*, din partea comunității unitariene, d-na *Toma Rozălia* din partea comitetului executiv al Slatului Popular, precum și credincioșii ortodocși *Toma Mihai* și *Halmaghy Ana*.

Răspunzînd tuturor, I.P.S. nostru Mitropolit *Nicolae* a spus:

Am venit cu bună voie și mă bucur împreună cu voi toți pentru că am bucurie deosebită atunci cînd mi se dă ocazia să sfințesc un locaș ridicat lui Dumnezeu și sufletului nostru creștinesc. Ne bucurăm ca într-o familie. Toți sîntem aici pentru a cere lui Dumnezeu și lui Iisus Hristos, Domnul păcii, pace și bunăvoie între toți oamenii. Dumnezeu să dea sănătate și tineretului plin de putere de muncă și înflăcărare și bătrînilor albiți de experiența vieții, să ducă la bun sfîrșit lucrurile bune și de cîinste, pentru înflorirea Patriei noastre și a Sf. Biserici.

Dumnezeu să vă ajute și să vă binecuvinteze.

Slujba de sfințire și Sf. Liturghie au fost săvîrșite de I.P.S. Mitropolit *Nicolae*, înconjurat de sobor.

După Sf. Liturghie a vorbit P. C. pâr. paroh *I. Garcea*, care a arătat pe scurt activitatea credincioșilor, mulțumind tuturor pentru toate.

I. P. S. Mitropolit *Nicolae* a spus în rezumat:

Dau mărire lui Dumnezeu celui atotputernic, care ne-a rînduit ca în această zi trumoasă să putem spune, ca în ziua de Paști: „Aceasta este ziua pe care a făcut-o Domnul ca să ne bucurăm și să ne veselim într-însa”.

Este și zi frumoasă și zi de praznic mare, pentru că am spus tot cuvinte mari; cînd am ocolit biserica am zis: „Innoiește-te, innoiește-te, noule Ierusalime, că a Domnului mărire peste tine a strălucit”. Cînd am intrat în nou împodobitul lăcaș am spus: „Ridicați porțile ca să între Impăratul mării”, iar din sf. uși v-am spus vouă și tuturor credincioșilor că: „Lumina lui Hristos luminează tuturor”. Dumnezeu — cred — a rînduit ca această sărbătoare a voastră și a întregii eparhii să cadă în zodia Paștilor.

Nu știu pe cine să încep să laud. Să încep cu credincioșii, care au fost grabnici la treabă bună și silitori cînd a fost vorba de casa lui Dumnezeu.

Să veniți să vă rugați totdeauna în biserica voastră, pentru că nu este biserică mai împodobită decît cea care e plină de credincioși. Să vă rugați și să vă faceți datoria față de familia cea mare, Patria noastră scumpă, față de parohia și comuna voastră și față de familia cea mică, față de căminul în care fiecare se simte bine. În măsura în care fiecare vă veți face datoria, în acea măsură lucrați și pentru pacea pentru care lucrează toată suflarea și pe care rugăm pe Dumnezeu să ne-o dea și nouă, și țării și întregii lumi.

Dumnezeu să vă binecuvinteze.

La agapa care a urmat a vorbit P. C. prot. Al. Brotea și P. C. pâr. I. Garcea. I. P. S. nostru Mitropolit Nicolae răspunzînd și mulțumind credincioșilor și reprezentanților autorităților locale și bisericești, le-a împărtășit arhierestii binecuvîntări, plecînd în jurul orei 16, împreună cu persoanele care-l însoțeau, spre reședința din Sibiu.

DORIN JACOTĂ

VIZITAȚIE CANONICĂ LA TÎRNĂVENI

Duminică 31 mai a. c. credincioșii din orașul de pe Tîrnave au avut bucuria de a primi în mijlocul lor pe arhipăstorul nostru, I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului.

La ora 10, I.P.S. Sa a sosit în fața bisericii Catedrale unde era așteptat de preoți îmbrăcați în odăjdii, reprezentanți ai celorlalte culte și credincioși. P. C. Prot. al raionului Tîrnăveni, A. Marcovici, luînd cuvîntul, a arătat bucuria tuturor, asemănătoare celei a credincioșilor din Corint și Roma, care așteptau cu nerăbdare sosirea apostolului neamurilor, a Sf. Apostol Pavel.

Răspunzînd, I. P. S. nostru Mitropolit Nicolae a spus:

Nu este priveliște mai caldă și mai măreață decît priveliștea unui popor care se roagă inimă lîngă inimă, trup lîngă trup, suflet lîngă suflet. Am venit să întîlnesc aici măcar pe o parte din împreună slujitorii întru Hristos, pentru ca toți, în același gînd, să ne înălțăm rugăciunile în care pomenim pe cei care sînt pe pămînt și pe cei trecuți la cele veșnice. Am venit să ne rugăm lui Dumnezeu să ne dea pîinea cea pentru trup și pîinea nemuritoare a împărăției Sale, să ne învrednicească de darurile Duhului Sfînt, pentru a fi mai buni, mai prietenoși, mai iubitori de aproapele și mai înflăcărați luptători pentru pacea noastră și a lumii.

Dumnezeu să ne ajute în tot lucrul cel bun.

Sfînta Liturghie a fost săvîrșită de I.P.S. nostru Mitropolit Nicolae, înconjurat de un sobor de preoți.

La priceastră a vorbit P. C. Prof. Isidor Todoran, despre discuția samarinencei cu Mîntuitorul, la fîntîna lui Iacov.

După Sf. Liturghie, I.P.S. Mitropolit Nicolae s-a adresat credincioșilor, spunând în rezumat:

Și frumoasa și lunga Evangheliie de astăzi, într-adevăr ne-ar da prilej de vorbă înțeleaptă și multă, dacă multă ar fi și vremea pe care am avea-o de stat aici. Eu, însă, o să mă opresc asupra unei părți mai grele și nu chiar în legătură cu Sfinta Evangheliie de astăzi.

Domnul și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos a luat chip de om pentru a se apropia cît mai mult de noi, pentru a fi asemenea nouă, pentru ca noi să nu vedem în El decît pe fratele mai mare și mai înțelept al nostru. A suferit moartea și încă moartea cea mai de rușine, pe cruce, moarte la care erau osîndiți numai tîlharii, pentru ca prin moarte și cruce să ne aducă nemurirea și cinstea. Iubirea de oameni s-a împletit armonios și strîns cu ascultarea de Tatăl. Și ascultarea a fost parcă mai puternică, mai desăvîrșită. Cuvinte ca „facă-se voia Ta”, „nu voia mea ci voia Tatălui ce m-a trimis”, arată ascultarea pînă la capăt a Dumnezeuului om.

De aceea, aducîndu-vă în față exemplul viu și veșnic al Domnului nostru Iisus Hristos, nu vă pot îndemna cu o vorbă mai omenească decît aceasta „Ascultare”. Ascultare de Dumnezeu și de oameni, căci și oamenii ne aduc lumină în minte, dragoste în suflet și încredere în inimă. Ascultare împletită cu iubire, căci iubirea este condițiunea principală a rodniciei ascultării și a temeiniciei ei.

Prin ascultare și iubire ne integrăm la munca — și e puțin spus munca — de propovăduire la care a ieșit lumea întreagă, năvalnic și încrezătoare în mai bine, muncind și luptînd pentru pacea lumii.

Să vă călăuzească Domnul pașii pe calea cea bună, a păcii și înfrățirii între noi și între toți oamenii și popoarele de bine.

Dumnezeu să vă binecuvinteze ostenele.

La agapa ce a urmat au vorbit mai multe persoane.

Răspunzînd tuturor, I.P.S. Mitropolit Nicolae a împărtășit celor prezenți arhieresti binecuvîntări, plecînd apoi, cu însoțitorii, spre orașul de reședință.

DORIN JACOTĂ

PRAZNICUL ÎNDĂTINAT DE LA SFÎNTA MĂNĂSTIRE BRÎNCOVEANU

Vineri 8 mai 1959, în Săptămîna Luminată de după Paști, s-a desfășurat la Sfînta Mănăstire Brîncoveanu de la Sîmbăta de Sus (raionul Făgăraș), ca și-n anii trecuți, sărbătorirea praznicului Izvorul Tămăduirii. În acest scop, încă în preziua prăznuirii, a sosit de la Sibiu I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, însoțit fiind de P. C. Consilier cultural Ioan Vlad, P. C. Profesori Dr. Grigorie Marcu și Dr. Nicolae Mladin și C. Diaconi Iosif Bolog și Constantin Voicu. I.P.S. Sa a fost primit cu cinstea cuvenită de soborul viețuitorilor mănăstirii, în frunte cu I.P.C. Arhiman-drit stareț Ioan Dinu.

În preseara praznicului, la altarul din pădure, sub cupola de fagi, s-a săvîrșit după pravilă sfînta slujbă a Vecerniei, cu Litie și priveghere, în prezența I.P.S. Mitropolit Nicolae, a preoților și credincioșilor. A predicat Cuviosul monah Teofil Părăianu.

A doua zi, dimineața, în același loc, un numeros sobor de preoți și călugări, în frunte cu I.P.C. Arhim. Ioan Dinu, au săvârșit sfânta slujbă a Utreniei.

Către orele 10, I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului a sosit la altarul din pădure, înveșmîntat în ornatele arhieresti, fiind întîmpinat cu Sf. Cruce și Sf. Evanghelie de soborul slujitorilor bisericești.

Indată după aceea, I.P.S. Mitropolit Nicolae a procedat la hirotesia întru arhimandrit a Prea Cuviosului Protosinghel Serafim Popescu, vechi și destoinic viețuitor al Sfintei Mănăstiri Brîncoveanu. La propunerea Arhipăstorului nostru, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne, în sesiunea sa ordinară din decembrie 1958, constatînd că P. Cuv. Protosinghel Serafim Popescu are studii teologice superioare și o bogată activitate pe tărîm bisericesc, l-a ridicat la cel mai înalt rang călugăresc.

Inconjurat de un numeros sobor de preoți și diaconi, I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului a săvârșit apoi, în același loc, Sfînta Liturghie arhierască, în prezența credincioșilor, de praznicul îndătinat al acestui sfînt așezămînt mănăstiresc rectitorit de pururea pomenitul Mitropolit al Ardealului Dr. Nicolae Bălan.

Răspunsurile la Sfînta Liturghie au fost date de corul parohiei ortodoxe romîne din Viștea de Sus.

Au urmat apoi predicile și cuvîntările. Seria lor a fost deschisă de către I.P. Cuv. Arhimandrit Serafim Popescu. I.P. Cuv. Sa a vorbit despre Sfînta Mănăstire Brîncoveanu ca locaș de rugăciune de preamărire a lui Dumnezeu, a evocat jertfa mucenicească a ctitorului ei și a Sfîntilor Bisericii ardeleni pentru păstrarea curăției legii strămoșești și a arătat cu cită osîrdie povățuiesc slujitorii acestui așezămînt mănăstiresc pe credincioșii care vin în pelerinaj aci să stăruiască pe calea binelui, a virtuții, a hărniciei și a buneîntelegeri. A încheiat pomenind de dragostea cu care marele Mitropolit Nicolae Bălan a inconjurat statornic această mănăstire și a mulțumit I.P.S. Mitropolit Nicolae Colan pentru sollicitudinea părintească ce o arată aceluiasi așezămînt, ca și pentru rangul călugăresc de care l-a împărtășit.

P. C. Prot. Aurel Brumboiu (Făgăraș) a făcut o legătură între Invierea lui Hristos și reînvierea naturii sub soarele primăverii, pentru a trece apoi la reînvierea scumpei noastre Patrii din somnul în care a fost ținută pînă acum 15 ani. Dacă Patria noastră pășește cu spor pe calea propășirii, aceasta se datorește întîi de toate vremurilor de pace pe care le trăim. Amintind că s-au împlinit 10 ani de cînd a început lupta organizată pentru apărarea păcii, a arătat cum se poate lupta permanent pentru pace: făcîndu-și fiecare întreaga datorie de creștin și de cetățean, în familie și în societate. A încheiat mulțumind I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului pentru bucuria pe care a pricinuit-o tuturor — credincioșilor din părțile Făgărașului în primul rînd — ridicarea Părintelui Serafim Popescu la rangul de arhimandrit și a evocat sprijinul hotărîtor pe care viețuitorii Mănăstirii Brîncoveanu l-au dat consolidării actului unificării bisericești a romînilor ardeleni.

P. C. Consilier cultural Ioan Vlad a înfățișat într-o predică pătrunzătoare însemnătatea Sfîntelor Patimi pentru mîntuirea credincioșilor, pentru înviorarea puterilor lor de luptă împotriva răului și de săvîrșire a

binelui. Răul cel mai mare care pricinuieste astăzi suferință omenirii este ațîțarea la un nou război. Binele cel mai mare care i se poate face aceleiași omeniri este apărarea păcii și întărirea ei.

P. C. Prof. Dr. Nicolae Mladin, mîinecînd de la frumusețea prăznuirii și de la podoabele în care toată firea desprimăvărată se înveșmîntează ca o mireasă, a adresat credincioșilor creștinescul cuvînt de înviorare: **Bucurați-vă** — și iarăși zic, **bucurați-vă!** Să ne bucurăm de dragostea și bunătatea lui Dumnezeu. Să ne bucurăm de neadormita purtare de grijă ce o are față de noi Tatăl cel ceresc, care revarsă de sîrg asupra tuturor lumina soarelui și ploaia cea dătătoare de rod îmbelșugat. Să ne bucurăm de înaintarea cu pași uriași a științei omenești în tainele atomului și în imensitățile spațiului cosmic. Să ne bucurăm fără conținere mai ales pentru că noi nu ducem aici pe pămînt o viață de singurătate apăsătoare, ci de comuniune iubitoare, de într-ajutorare frățească în săvîrșirea a tot lucrul bun. Să ne bucurăm de pace și să n-o lăsăm călcată în picioare de cei ce uneltesc neînțelegeri și războaie în lume. Fiii preaiubiți ai lui Dumnezeu nu se gîndesc numai la procopsirea lor, ci și la fericirea și propășirea celorlalți oameni. Dacă vom face așa, atunci noi, credincioșii, vom fi pururea izvoare de pace, de dragoste, de bucurie. Bucuria să nu se stingă din mijlocul nostru. Bucuria să fie mai tare decît necazul. Bucuria noastră să crească mereu și prin această bucurie să preamărim pe Tatăl, pe Fiul și pe Sfîntul Duh, Treimea cea de o ființă și nedespărțită.

C. Preot Octavian Cocan, paroh în orașul Făgăraș, a adresat un vibrant apel inimii și minții credincioșilor plugari de-a pune viața lor religioasă în slujba obștei, pășind cu încredere și voie bună pe calea într-ajutorării frățești și a belșugului.

De încheiere a luat cuvîntul I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, care în esență a spus următoarele:

Mi-ați mîngăiat inima de părinte în această zi luminată prin osîrdia cu care, preoți și credincioși, ați sîrguit la acest dumnezeiesc praznic, ca să ne rugăm împreună preabunului Tată ceresc și pentru morți și pentru vii, și pentru bunăstarea Sfintei noastre Biserici și pentru propășirea necurmată a Patriei noastre dragi.

Oricît de mare ar fi numărul celor ce ne adunăm an de an la această rugăciune obștească, eu văd de fiecare dată, cu ochii inimii, obștea și mai mare a înaintașilor noștri, care s-au rugat aci vreme îndelungată la niște ziduri surpate de vrăjmășia celor ce nu încuviințau dreptul la viață al Ortodoxiei ardeleni. Ei s-au rugat cu atîta căldură încît zidurile au crescut la loc, făcîndu-se mănăstire frumoasă ca cea de pe Argeș, pe care o cîntă în doine poporul nostru.

Aceste ziduri sfințite au împreunat inimile romînilor ortodocși de-aici cu inimile fraților noștri de dincolo de munți. Munții, prin vrerea silnică a oamenilor, ne-au despărțit teritorialicește, dar nu și sufletește. Sufletește, am rămas una, peste toate vitregiile celor trecute vremi. De aceea s-a veselit dîhul slăvit al lui Constantin Brîncoveanu și al evlavioasei sale soții, Doamna Maria, împreună cu acelea ale copiilor lor. De aceea se veselește pururea, în cereștile lăcașuri, și sufletul mare al neuitatului nostru Părinte Mitropolit Nicolae, care pururea grija mănăstirii acesteia o

avea, pînă trăia, nedîndu-și hodină pînă nu a refăcut zidurile ei la frumusețea cea de azi.

Acolo unde-i inimă curată și bună voie încordată întru săvîrșirea a tot lucrul bun, și Dumnezeu își trimite darul Său dătător de viață.

Să dăm slavă lui Dumnezeu pentru toate și să-l rugăm să trimită ploaie și soare la vreme peste ogoarele Patriei noastre, peste truda harnicilor ei fii, ca să rodească înzecit și însutit, ca să vedem totdeauna, peste tot, holde frumoase și suflete cinstite, harnice, iubitoare și pașnice.

Înalt Prea Sfinția Sa a încheiat cuvîntul de învățătură adresat credincioșilor aflați la praznic îndemnîndu-i cu cuvinte calde și pătrunzătoare să iubească și să sprijinească deopotrivă și Biserica noastră strămoșească, și Patria noastră înfloritoare. Apoi a binecuvîntat pe credincioși cu arhierescă binecuvîntare.

Îndreptîndu-se spre biserica mănăstirii, I.P.S. nostru Mitropolit Nicolae a săvîrșit o rugăciune la mormîntul pururea pomenitului Mitropolit Nicolae Bălan, cel ce a rectitorit așezămîntul acesta brîncovenesc. După aceea, la lîntîna „Izvorul Tămăduirii”, s-a săvîrșit de către I.P.S. Mitropolit Nicolae, înconjurat de un sobor de preoți și diaconi, sfînta slujbă a sfințirii apei. Credincioșii au fost stropiți cu apă sfințită. Între timp, la altarul din pădure, alt sobor de preoți a săvîrșit Sfînta Taină a Maslului.

În după-amiaza aceleiași zile, I.P.S. Mitropolit Nicolae, precum și preoții și credincioșii aflați la praznic, au părăsit mănăstirea.

Praznicul de la Sfînta Mănăstire Brîncoveanu a fost și în acest an un prilej de reconfortare sufletească pentru credincioșii care au luat parte la desfășurarea lui. Aceștia s-au întors acasă cu inimile încălzite și înălțate de povețele bune ce li s-au împărtășit și cu hotărîrea de-a fi din ce în ce mai folositori și Bisericii și Patriei.

Preot N. TODERICI și GR. MARÇU

† PROFESORUL DE TEOLOGIE Dr. NICOLAE COTOS

La Sibiu, unde sălășluia de aproape două decenii, a încetat din viață în 15 mai a. c. profesorul universitar onorar Dr. Nicolae Cotos, în vîrstă de 75 ani împliniți. Defunctul suferea de mai multă vreme de-o boală necruțătoare, care l-a bîgat cu zile în mormînt.

Sicriul cu rămășițele pămîntești ale celui ce a fost profesorul de Teologie Dr. Nicolae Cotos a fost așezat în Aula Institutului Teologic Universitar, în slujba căruia s-a aflat cîțva timp după pensionare, făcîndu-i-se de către slujitorii bisericești îndătinătele rugăciuni de priveghere.

Duminică 17 mai a. c., la orele 14, în același loc, s-a săvîrșit sfînta slujbă a prohodirii de către un numeros sobor de preoți și diaconi — majoritatea foști studenți ai defunctului — în frunte cu P. C. Prot. stavr. Traian Belășcu, vicarul Arhiepiscopiei Sibiului, în prezența I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, a rectorului, profesorilor și studenților Institutului Teologic Universitar, a consilierilor arhiepiscopicești și a mai multor funcționari bisericești, de față fiind soția defunctului profesor, membri ai familiei, rudeni, prieteni și cunoscuți.

Despre personalitatea răposatului profesor a vorbit P. C. Prot. stavr. Dr. Corneliu Sirbu, fost student și apoi coleg de specialitate — la catedra

de Teologie fundamentală — al defunctului. (Cuvîntul său se publică în numărul viitor al revistei, la rubrica „Teologi ortodocși”).

I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului a dat citire rugăciunii de dezlegare, a înfățișat membrilor familiei Sfînta Cruce spre sărutare, după datină, și a adresat acestora condoleanțe și cuvinte de mîngăiere.

S-a format apoi cortegiul funerar — în frunte cu corul studenților teologi — care a condus rămășițele pămîntești ale celui ce a fost profesorul Dr. Nicolae Cotos la Cimitirul ortodox din pădurea Dumbrava, unde au fost așezate în mormînt cu cuvenita rînduială.

Dumnezeu să-l odihnească în pace!

REDACTIA

A 10-A ANIVERSARE A MIȘCĂRII MONDIALE PENTRU PACE

A 10-a aniversare a Mișcării mondiale a partizanilor păcii s-a sărbătorit în țara noastră cu cinstea cuvenită, în cadrele unor adunări și ședințe festive care au întrunit pe toți oamenii de bine.

În după-amiaza zilei de luni 20 aprilie a. c., la Teatrul de Operă și Balet din Capitală, a avut loc adunarea festivă consacrată celei de-a 10-a aniversări a Mișcării mondiale pentru pace. Adunarea a fost organizată de Comitetul Național pentru Apărarea Păcii din Republica Populară Romînă. În prezidiul adunării au luat loc cei mai de seamă reprezentanți ai vieții noastre publice, precum și oaspeți de peste hotare cunoscuți ca militanți de frunte în lupta pentru pace. Din prezidiu a făcut parte și Prea Fericitul Patriarh Justinian. În sală se aflau oameni ai muncii de toate categoriile, în frunte cu Dl Acad. Ion Gheorghe Maurer, președintele Prezidiului Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Romîne. Cuvîntul de deschidere a fost rostit de Dl Acad. Mihail Rălea, membru în Consiliul Mondial al Păcii, vicepreședinte al Comitetului Național pentru Apărarea Păcii din R. P. Romînă. Despre cea de-a 10-a aniversare a Mișcării mondiale pentru pace a vorbit Dl Acad. Iorgu Iordan. DȘa a trecut în revistă sîtuația internațională actuală, a arătat succesele luptei pentru pace în deceniul din urmă și sarcinile ce ne revin de-acum înainte. Intreaga omenire se află astăzi — a spus DȘa — în fața unui program multilateral inițiat de țările socialiste în frunte cu Uniunea Sovietică pentru rezolvarea problemelor litigioase ca problema germană, încetarea experiențelor cu arme nucleare și interzicerea folosirii lor, crearea unei zone denuclearizate în Europa, ș. a. Aceste inițiative și presiunea puternică a cercurilor largi ale opiniei publice mondiale au reușit să ducă la un început de încălzire a climatului politic internațional.

Referindu-se la activitatea desfășurată de Mișcarea mondială pentru pace în acești 10 ani, Dl Acad. Iorgu Iordan a subliniat că marile acțiuni inițiate de această mișcare au arătat în mod convingător capacitatea ei de-a atrage masele cele mai largi din toate țările pe pozițiile luptei active pentru pace, împotriva războiului și au exercitat o influență pozitivă în viața internațională.

În continuare, DSA a arătat că în acești 10 ani, în țara noastră, la Mișcarea pentru pace au aderat cele mai largi mase ale populației. Dilemele acțiunii organizate de Comitetul Național pentru Apărarea Păcii s-au bucurat de un interes deosebit, arătând preocuparea cetățenilor de cele mai diferite categorii sociale pentru problemele păcii, năzuința lor de a-și aduce contribuția la triumful cauzei ei. Manifestările care au avut loc pe tot cuprinsul patriei noastre din prilejul aniversării a 10 ani de existență a Mișcării mondiale pentru pace dovedesc că în țara noastră aceasta este o mișcare a întregului popor. Năzuința de pace a poporului nostru își găsește o strălucită expresie în politica externă promovată de guvernul Republicii Populare Române, alături de toate țările socialiste. Numeroase inițiative întreprinse pe plan diplomatic de țara noastră, activitatea desfășurată de delegațiile noastre în diferitele organisme internaționale arată că principiile ce stau la baza politicii noastre externe sînt transpuse activ în practică.

DI Acad. Iorgu Iordan a încheiat arătînd că în curînd se împlinesc 15 ani de cînd ne-am descătușat de robie și întuneric. În acești 15 ani, poporul dezrobît, sub conducerea înțeleaptă a Partidului Muncitoresc Român, a făcut cît n-a făcut burghezia și moșierimea într-un veac întreg. Noi cei ce muncim cu brațele și cu mintea ne iubim patria, o vrem tot mai frumoasă și mai bogată. Sîntem prezenți în puternicul lagăr al socialismului în frunte cu stegarul păcii, Uniunea Sovietică, alături de toate popoarele, de veghe în apărarea păcii.

În unanimitate, adunarea a hotărît la sfîrșit trimiterea de telegrame Consiliului de Miniștri al R. P. Romîne, Consiliului Mondial al Păcii și Conferinței de la Geneva a celor trei puteri în problema încetării experiențelor cu arma nucleară.

Adunarea s-a desfășurat într-o atmosferă de mare însufleșire.

La Sibiu, a avut loc marți 14 aprilie a. c. o ședință interconfesională orășenească festivă dedicată celei de-a 10-a aniversări a Mișcării mondiale pentru pace. Au luat parte în număr mare slujitori ai instituțiilor diferitelor culte religioase din oraș.

Ședința a fost prezidată de P. C. Prot. stavr. Traian Belășcu, vicarul Arhiepiscopiei Ortodoxe Romîne, care într-un avîntat și substanțial cuvînt de deschidere a subliniat însemnătatea Mișcării mondiale pentru pace, succesele și sarcinile ei viitoare, precum și părășia slujitorilor de culte la îndeplinirea lor.

Acum 10 ani — a spus P. C. Sa — un număr restrîns de oameni de bine, cinstiți și clar-văzători, au pus bazele Mișcării pentru pace. Astăzi, ea e mare cît lumea și de cuvîntul ei se ține seamă în desfășurarea vieții internaționale. În această mișcare s-au înrolat oameni de știință, artiști, scriitori, precum și reprezentanții și credincioșii tuturor cultelor religioase, care alătura de muncitorii de pretutindenea de joacă planurile întunecate ale ațîțătorilor la un nou război. Dintre noi, slujitorii de culte, a dispărut vrajba și în locul ei s-a sălășluit dragostea lui Hristos, dovedind că toți sîntem fiii aceluiasi Tată ceresc.

După aceea, P. C. Protopop al raionului Sibiu, Ion Munteanu, a dat citire unui referat privitor la întîmpinarea celei de-a 10-a aniversări a

luptei organizate pentru apărarea păcii, văzută în lumina actualei situații internaționale.

Trecîndu-se la expunerea rapoartelor de activitate, P. C. Prof. univ. Dr. Grigorie Marcu, secretarul Comitetului bisericesc de luptă pentru pace de la centrul Mitropoliei Ardealului, a prezentat darea de seamă cu privire la activitatea desfășurată de acest comitet de la înființarea sa și pînă astăzi. După ce arată succint și documentat participarea slujitorilor Bisericii Ortodoxe Romîne la lupta pentru pace — pe care poporul nostru o duce cu elan patriotic și fără întrerupere alături de popoarele Uniunii Sovietice și ale țărilor de democrație populară, precum și alături de toți oamenii de bine din celelalte țări ale lumii — referatul înfățișează date și constatări privitoare la constituirea și activitatea Comitetului bisericesc de luptă pentru pace de la centrul Mitropoliei Ardealului. Din cuprinsul său reținem cele ce urmează:

Curînd după Congresul mondial al intelectualilor de la Wroclaw (Republica Populară Polonă), care a avut loc în 25—28 august 1948, la Institutul Teologic Universitar din Sibiu, în legătură cu organizația sindicală din instituție și cu sprijinul ocîrmuirii bisericești, s-a constituit un prim comitet de luptă pentru pace. În cadrele primei adunări obștești pentru pace a orașului Sibiu, ținută în 10 octombrie 1948, purtătorul de cuvînt al intelectualilor aflați în slujba Mitropoliei Ardealului a tălmăcit voința acestora de-a merge „alături de popor, pe calea păcii și progresului” (vezi „Telegraful Român”, nr. 29—30 din 17 oct. 1948, p. 6).

Slujitorii centrului nostru mitropolitan (Chiriarh, consilieri, profesori funcționari), potrivit programărilor oficiale, au condus nenumărate conferințe preoțești, protopopești de raion și regionale, precum și conferințe interconlesionale, în cadrele cărora au aplicat și experiențele făcute de comitetul nostru și au cules de pe teren învățăminte prețioase pentru sporirea formelor noastre de luptă pentru pace și a măririi eficacității lor. Comitetul nostru a dat apoi sprijin activ, substanțial, tuturor felurilor de mobilizări ale clerului la sprijinirea acțiunilor patriotice de folos obștesc (campanii de însămînțări și alte lucrări agricole de sezon, etc.).

Sedințele comitetului au avut loc aproape lunar; cînd s-a simțit trebuința, ne-am întrunit și mai des. Programele lor au fost totdeauna îngrijit întocmite, corespunzătoare fazelor de dezvoltare a luptei pentru pace, animate de discuții fructuoase și desfășurate peste tot la nivel superior. Cele festive — datorită concursului neprecupețit pe care l-am avut de fiecare dată din partea Institutului Teologic Universitar — au fost apreciate de participanți în termeni foarte favorabili.

Sub directă îndrumare a membrilor biroului, echipe de slujitori bisericești și studenți teologi, s-au asociat activiștilor luptei pentru pace din oraș, mergînd din casă în casă, ducînd muncă de lămurire cu cetățenii, stringînd semnături pe apeluri pentru pace sau ofrande pentru victimele agresiunilor imperialiste. Ei au fost bine primiți și prin munca lor voluntară acțiunea de apărare a păcii a cîștigat în prestigiu, amploare și intensitate pe plan local. Exemple îmbucurătoare sînt în această privință stringerea semnăturilor pe Apelul de la Stockholm, de acum nouă ani, precum și acțiunea de ajutorare a victimelor agresiunii americane asupra Republicii Populare Democrate Coreea.

Sprijin permanent a avut comitetul nostru din partea Chiriarhilor care s-au perindat la cîrma Mitropoliei Ardealului în deceniul din urmă: (†) Mitropolitul Nicolae Bălan, I.P.S. Mitropolit Iustin Moisescu și I.P.S. Mitropolit Nicolae Colan, precum și din partea publicațiilor periodice bisericești „Telegraful Român” și revista „Mitropolia Ardealului” (din toamna anului 1956, cînd a fost înființată), care au publicat număr de număr materiale dedicate luptei pentru pace și altor activități patriotice.

Din raportul prezentat, se desprind două constatări de competențe: 1. — Părtășia slujitorilor bisericești și a credincioșilor la lupta pentru pace a fost considerată și tratată tot timpul ca o îndatorire creștinească și patriotică permanentă; 2. — comitetul a dus lupta pentru pace cu mijloace și metode specifice stării și chemării de slujitori bisericești și cetățeni devotați ai Republicii Populare Romîne, a membrilor lui.

Au mai prezentat dări de seamă asupra activității desfășurate pentru apărarea și consolidarea păcii reprezentanți ai cultelor: evanghelic-luteran C. A., adventist de ziua 7-a și baptist german.

Trecîndu-se la discuții, au luat cuvîntul rînd pe rînd: P. C. Prot. rațional Ion Munteanu, P. C. Prof. univ. Dr. Sp. Cîndea, prorectorul Institutului Teologic Ortodox, P. C. Prof. univ. Dr. Sofron Vlad, rectorul aceluiaș institut, P. C. Prof. univ. Dr. Nicolae Mladin, Dl Dr. Hermann Binder, decanul secției evanghelice a Institutului Teologic Protestant și Dl Alfred Herrmann, vicarul Episcopiei evanghelice-luterane C. A. din R. P. Romînă. Vorbitoarii au înfierat războiul rece pe care-l întrețin imperialiștii americani și acoliții lor, au relevat politica de fermă și consecventă apărare a păcii pe care o duce Uniunea Sovietică și alături de ea țările de democrație populară, au subliniat bucuria aniversării a 10 ani de luptă organizată pentru pace, au evocat momente de activitate pentru apărarea păcii din acest răstimp, au indicat succese și forme ale acestei lupte salvatoare și au exprimat încrederea și mîndria cu care slujitorii cultelor întîmpină avîntul constructiv care caracterizează viața cea nouă și prosperă din patria noastră iubită, Republica Populară Romînă. Toți s-au angajat să contribuie la intensificarea luptei de apărare și întărire a păcii, pe căile și cu mijloacele cele mai indicate.

De încheiere, P. C. președinte Traian Belascu a relevat nivelul înalt și însuflețirea care caracterizează această ședință jubiliară și a propus să se trimită Comitetului Național de Apărare a Păcii și Departamentului Cultelor o moțiune.

P. C. Prot. stavr. Gh. Secaș, consilier arhiepiscopesc, a dat citire textului moțiunii, care a fost adoptat cu aplauze însuflețite.

Moțiunea are următorul cuprins:

Slujitorii cultelor religioase din orașul Sibiu, întruniți în constătuire interconfesională de luptă pentru pace la 14 aprilie 1959, din prilejul aniversării a 10 ani de luptă organizată pentru pace în cadrele Mișcării Mondiale a Partizanilor Păcii; după ce au ascultat expunerile făcute de reprezentanții diferitelor culte asupra rezultatelor luptei pentru pace și asupra contribuției aduse de cultele din Republica Populară Romînă la desfășurarea acestei acțiuni mărețe;

Constată că:

1. — Lupta pentru pace este cauza sfîntă a tuturor popoarelor și a tuturor oamenilor cinstiți din lumea întreagă.

2. — In fruntea acestei lupte se află popoarele Uniunii Sovietice, care o duc cu o consecvență exemplară, de la început, precum și popoarele celorlalte țări care construiesc socialismul.

3. — Scumpa noastră patrie, Republica Populară Română, este un factor activ în marele front al apărării și consolidării unei păci trainice.

4. — O participare activă la această luptă au avut și cultele din țara noastră, care s-au înfrățit în acțiunea de promovare a păcii și de întărire a Patriei noastre iubite.

Din prileju lăcestei consfătuiri, deservenții cultelor din orașul Sibiu asigură Comitetul Național pentru Apărarea Păcii din R. P. Română că vor continua cu și mai multă hotărâre să aducă contribuția lor activă, alături de întregul nostru popor muncitor, la lupta pentru biruința păcii în lume și la munca de făurire a unei vieți din ce în ce mai bună și mai fericită.

După aceea, P. C. președinte Traian Belășcu a închis ședința.

Consfătuirea aceasta a dovedit că cultele religioase din orașul Sibiu se preocupă îndeaproape de problemele luptei pentru pace; de vreme îndelungată — și că sînt hotărâte să-și aducă și de-acum înainte, cu însoțire nouă și cu experiența dobîndită pînă acum, contribuția lor permanentă la așezarea în lume a unei păci trainice și la apărarea și întărirea patriei noastre iubite, Republica Populară Română.

REDACTIA

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

LUCRĂRILE ADUNĂRII EPARHIALE A ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI

La 21 aprilie a. c., I. P. S. Mitropolit *Nicolae* al Ardealului a convocat nou-aleasa Adunare Eparhială a Arhiepiscopiei Sibiului în prima sesiune de lucru, care a avut loc, ca și în anii trecuți, potrivit tradiției locale, la Duminica Tomii (10 mai a. c.).

Dimineața, I. P. S. Mitropolit *Nicolae*, împreună cu membrii Adunării Eparhiale și cu slujitorii bisericești de la centrul mitropolitan, a luat parte la Sfînta Liturghie, care a fost săvîrșită de un sobor de preoți și diaconi în frunte cu P. C. Prot. stavr. Traian Belășcu, vicar arhiepiscopesc. La priceastă a predicat P. C. consilier arhiepiscopesc Gheorghe Secaș, iar la sfîrșitul Sf. Liturghii, P. C. vicar Traian Belășcu a dat citire rugăciunii de invocare a Duhului Sfînt.

După Sf. Liturghie, membrii Adunării Eparhiale s-au întrunit în aula Institutului Teologic Universitar, unde s-au desfășurat lucrările Adunării. O delegație de membrii ai Adunării Eparhiale s-a prezentat I. P. S. Mitropolit *Nicolae* rugîndu-l să deschidă și să prezideze lucrările Adunării Eparhiale. La intrarea în aulă membrii Adunării Eparhiale au întîmpinat pe I. P. S. Mitropolit *Nicolae* cu imnul arhieresc.

După ce I. P. S. Mitropolit *Nicolae* a deschis ședința, P. C. Rector Dr. Sofron Vlad, secretarul Adunării, face apelul nominal al membrilor Adunării Eparhiale. I. P. S. Președinte declară Adunarea în număr, capabilă de a lua hotărîri valide. După aceea, P. C. secretar a dat citire

textului telegramelor care urmau să fie trimise Dlui *Ion Gheorghe Maurer*, Președintele Prezidiului Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Române, Prea Fericitului Părinte *Justinian*, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Dlui *Chivu Stoica*, Președintele Consiliului de Miniștri al Republicii Populare Române, și Dlui *Dumitru Dogaru*, Secretarul General al Departamentului Cultelor. Adunarea Eparhială adoptă textul telegramelor cu calde și unanime aplauze. Se citește apoi lista celor patru comisii de lucru, fiecare comisie alegându-și cite un raportor.

După o pauză rezervată mesei comune de prînz, la ora 16 Adunarea Eparhială își reia lucrările, intrîndu-se în dezbaterile rapoartelor.

Se citește raportul general plenar al Secțiilor unite — raportor: Dl. Prof. Dr. Iorgu Ivan — în care se ia act cu multă mulțumire de activitatea desfășurată în cursul anului 1958 de către conducerea Statului nostru democrat popular pentru realizarea unei tot mai bune dreptăți sociale și pentru instaurarea unei depline înțelegeri între oameni și popoare, activitate pe care Biserica noastră a îmbrățișat-o cu însuflețire. Se subliniază de asemenea că viața religioasă, în cursul anului 1958, s-a desfășurat în chip normal în Arhiepiscopie, preoții noștri ducînd o activitate susținută atît pe tărîm religios bisericesc cît și pe tărîmul lucrărilor de folos obșteșc, cu deosebire în lupta pentru apărarea păcii.

Loc de frunte în raport ocupă împlinirea a 10 ani de la Reîntregirea bisericească din Transilvania, eveniment serbat în chip deosebit la Alba-Iulia, luînd parte toți membrii Sf. Sinod în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian. Bucuria acestei sărbători a fost mărită de revenirea la sînul Bisericii mame a unui număr de 16 preoți foști gr. catolici, în frunte cu P. C. Dr. Vasile Aștileanu. Se subliniază apoi colaborarea între diferitele culte din Țara noastră, ș. a.

Urmează raportul Comisiei bisericești — raportor: P. C. Prot. Dr. Vasile Coman — din care spicuim misiunile arhieresti ale I. P. S. Mitropolit Nicolae, la slîntiri de biserici, în vizitații canonice, la prezidarea unor conferințe de orientare ale preoților noștri, la sf. mănăstire Brîncoveanu, cu care prilej Înaltul Ierarh a dat credincioșilor și preoților prețioase învățături străbătute de duhul păcii și al bunei înțelegeri între oameni; activitatea Centrului arhiepiscopesc desfășurată prin îndrumări pastorale, prin circulări de tot felul, prin ieșirea pe teren cu diferite prilejuri, grija pentru trimiterea de preoți la parohiile vacante ș. a.

Se subliniază în raport colaborarea armonică dintre Biserică și Stat, colaborare concretizată mai ales prin salarizarea personalului de la Centrul eparhial, de la Institutul Teologic, precum și a personalului bisericesc, 870 posturi fiind plătite din bugetul Statului. Nu se trece cu vederea viața mănăstirească; disciplina clerului, unde n-au existat decît cîteva cazuri de abateri; date statistice ș. a.

În continuare se citește raportul Comisiei culturale — raportor: P. C. Prof. Dr. Alexandru Moisiu — din care desprindem activitatea predicatorială și catehetică a preoților din Arhiepiscopia noastră în cursul anului 1958; bibliotecile parohiale, care se îmbogățesc mereu cu cărți ziditoare de suflet; lucrările apărute în cursul anului 1958, ca: Samuil Micu Clain — Teologul, Carte de rugăciuni, Îndrumătorul Bisericesc și Calendarul Creștinului Ortodox, ambele pe 1959.

În chip deosebit se scoate în lumină activitatea desfășurată de cele două publicații periodice ale Arhiepiscopiei: Revista oficială „Mitropolia Ardealului” — avînd ca secretar de redacție pe P. C. Prof. Dr. Grigorie Marcu — și gazeta religioasă „Telegraful Român” — avînd ca redactor pe P. C. Prof. Dr. Nicolae Mladin — în paginile cărora preoții și credincioșii noștri au găsit bogate învățături de credință și o dreaptă orientare în problemele mari ale vremurilor noastre.

În raport se subliniază de asemenea munca depusă de Institutul Teologic Universitar din Sibiu, precum și de Școala de cîntăreți bisericești și Seminarul Teologic din Cluj pentru formarea de slujitori luminați și devotați Bisericii și Patriei; activitatea științifică și publicistică a P. C. Profesori; bursele acordate studenților și elevilor, etc. Se menționează de asemenea activitatea preoților în cadrul conferințelor interconfesionale, de orientare și administrative; activitatea tipografiei și librăriei eparhiale „Reîntregirea”, a Bibliotecii mitropolitane, ș. a.

Raportul Comisiei economice — raportor: Dl. Dr. Iuliu Georgescu — cuprinde cu deosebire problemele materiale-bănești ale Arhiepiscopiei, din care se desprinde buna chivernisire a banilor Bisericii. Se constată că cheltuielile s-au făcut în cadrul planului financiar aprobat de Adunarea Eparhială în sesiunea de lucru precedentă; soldul la sfîrșitul anului 1958; salariile, dotațiile pentru centrul eparhial și diferite parohii, precum și pentru repararea Catedralei din Sibiu, primite de la Departamentul Cultelor; dotațiile și ajutoarele acordate din fondurile Arhiepiscopiei, Institutului Teologic Universitar din Sibiu, Seminarului Teologic din Cluj, unor parohii mai mici, pentru săraci și bolnavi, etc.

Se menționează de asemenea în raport activitatea Casei de Ajutor Reciproc a clerului, care are 1065 membri; a Fondului de Asigurare; reparațiile și construcțiile de biserici și case parohiale, precum și pictarea și zugrăvirea unor biserici, cheltuieli acoperite din contribuția benevolă a credincioșilor și din dotații de la Centrul arhiepiscopesc; bilanțul centrului eparhial și al Institutului Teologic Universitar din Sibiu pe anul 1959 și încă alte probleme cu caracter economic.

Pe marginea acestor rapoarte au luat cuvîntul: P. C. Prot. I. Munteanu, P. C. Prot. I. Șarlea, Dl. Prof. Dr. Iorgu Ivan, P. C. Cons. I. Vlad și P. C. Rector S. Vlad, tuturor răspunzîndu-le I. P. S. Mitropolit Nicolae. Discuțiile care s-au purtat au avut un caracter lămuritor și întregitor la rapoartele menționate.

A luat apoi cuvîntul deputatul eparhial Iuliu Mitrofan, din Cricău, care în numele Adunării mulțumește călduros I. P. S. Sale Mitropolitului Nicolae pentru povețele și îndrumările prețioase pe care le dă și pentru grija cu care veghiază la bunul mers al treburilor bisericești din Arhiepiscopie, dorind I. P. S. Sale mulți ani pentru a putea conduce și pe mai departe, cu aceeași înțelepciune, viața duhovnicească a Arhiepiscopiei.

De încheiere a vorbit I. P. S. Mitropolit Nicolae care, în esență, a spus: Mulțumesc lui Dumnezeu că Adunarea Eparhială a luat sfîrșit, după ce ea s-a desfășurat cu îndătinată dragoste și cu interesul pe care fiecare deputat l-a arătat problemelor noastre bisericești.

Mulțumesc raportorilor care și-au făcut datoria pe deplin, înfățișîndu-ne situația celor trei sectoare bisericești de activitate pe anul 1958.

V-ați putut încredința cu toții, că atît cei de la centrul eparhial cît și preoții și credincioșii își înțeleg chemarea lor. Cînd știm că într-o parohie treburile merg bine sîntem bucuroși, după cum sîntem bucuroși cînd știm că treburile protopopești de asemenea merg bine.

Să dea Dumnezeu să împlinim toate gîndurile bune care văd că trăiesc în sufelele noastre ale tuturor.

Vă mulțumesc încă odată pentru osteneala și interesul pe care l-ați arătat Adunării noastre Eparhiale și rog pe Dumnezeu să vă ajute să vă întoarceți sănătoși acasă, ca să putem să-L mărim pe El, cel în trei fețe: Tatăl, Fiul și Duhul Sfînt. Amin!

Cu acestea, lucrările sesiunii Adunării Eparhiale au luat sfîrșit, ele însemnînd un pas înainte în bunul mers al vieții bisericești din Arhiepiscopia Sibiului.

Diacon GH. PAPUC

CONFERINȚĂ PREOȚEASCĂ LA ALEȘD

Preoțimea ortodoxă romînă din protopopiatul Aleșd, regiunea Oradea, s-a întrunit în conferință de orientare în ziua de 16 mai a. c. Dinineaza, la orele 8,30, s-a săvîrșit Sf. Liturghie arhierescă în biserica centrală din Aleșd de către P. S. Sa Episcopul *Valerian* al Oradiei, asistat de P. C. vicar Dr. Augustin Paul, protopopul Ioan Gh. Ivanciuc și preoții Berea Mîhai, Popoviciu Miron, Bendorceanu Emil și Pop Victor. Preoțimea participantă a dat răspunsurile liturgice și s-a împărțășit.

La sfîrșitul Liturghiei, P. S. Sa Episcopul a adresat clerului un cuvînt ocazional menit să desăvîrșescă participarea activă a preoțimii la acțiunile nobile și atît de sfînte ale apărării păcii. Din verbul luminat al Ierarhului se desprindeau îndemnuri calde pentru sprijinirea progresului societății actuale, pentru pașnica înțelegere cu naționalitățile conlocuitoare, Credința ortodoxă, cu toate dumnezeieștile învățături, este dătătoare de viață, este o chemare neîncetată la pace, la dreptate socială, — a spus Prea Sfinția Sa. Biserica noastră ortodoxă crede cu tărie și propovăduiește adevărul nestrămutat că bunurile acestui pămînt sînt menite pentru toți oamenii în mod egal și nimeni n-are dreptul să stăpînească mai mult decît îi trebuie pentru traiul pămîntesc. Noi luăm seama că astăzi cîrmuitorii noștri înțelepți caută cu tot dinadinsul să îndrepte lumea pe făgașe mereu mai fericite și aceasta este dorința străbună a poporului nostru asuprit și înrobît veacuri neîntrerupte de regi, boieri și moșieri.

Noi, preoții Domnului, stăm alături de cei ce iubesc azi poporul și ostenesc pentru pacea lumii, pentru un trai drept și îmbelșugat, iar milostivul Dumnezeu va binecuvînta ostenelile slujbei noastre izvorîte din credința ce ne este far luminos al vieții.

P. S. Sa Episcopul a săvîrșit apoi actul hiotesirii protopopului Ioan Gh. Ivanciuc, căruia i-a schițat sarcinile ce-i revin în noua slujbă de răspundere ce i-a încredințat-o. În cuvîntul de răspuns, protopopul a declarat solemn că este pe deplin conștient de răspunderea ce-o are și va face totdeauna voia celui ce l-a trimis. Promite ca — împreună cu clerul din raionul Aleșd, — să facă totul pentru ca poporul să nu se abată de la calea

Ortodoxiei. Exprimă P. S. Episcop Valerian căld devotament fiiesc și simțăminte de recunoștință.

După ieșirea din biserică, P. S. Sa s-a întreținut cu preoțimea împărțându-i părinteasca binecuvîntare, apoi s-a reîntors la reședință.

La ora 10,30 preoțimea s-a adunat în sala de ședințe a Sfatului Popular local. La masa prezidială au luat loc: I. P. C. Sa vicarul eparhial Dr. Augustin Paul, delegat Chiriarhal, Ioan Gh. Ivanciuc, protopopul raional și delegatul Departamentului Cultelor.

În cuvîntul de salut, P. C. protopop I. Gh. Ivanciuc arată că pe arena internațională au loc în aceste zile mari acțiuni întreprinse pentru a determina încetarea cursei înarmărilor și încheierea acordurilor dorite de întreaga omenire. Marile puteri adunate la Geneva discută metodele coexistenței pașnice în fața zgometului de război ce se aude pe pămînt. În fruntea acțiunilor de pace stă Uniunea Sovietică, bastionul păcii mondiale. De pretutindeni răsună ecoul voinței de pace a popoarelor; răsună din mii de inimi de mame și părinți ai căror fii au albit cu oasele lor cîmpiile și au udat pămîntul cu sînge. Fascismul provocator a distrus popoare și a măcinat oameni nevinovați sub cisme de călăi. A falsificat istoria, a terfelit dreptatea, a înșelat oamenii, a îndoliat cîntecele și doinele, a îndurerat lumea, — iar Hiroșima a simțit adînc toate ravagiile primei bombe atomice. Sînt gînduri, asupra cărora am venit să medităm în această conferință, dezbătînd pe larg tema: „Conștiința creștină și războiul”, cu specială privire asupra îndatoririlor preoției. Pentru a ne achita cu succes de sarcină, vom sugera metode de combatere a doctrinelor sociale generatoare de războaie și vom scoate în evidență aspectul moral al orînduirii de stat socialiste. Va trebui să remarcăm aici, că tot ce ne înconjoară în satele noastre, tot ce ne ajută să trăim și să ne bucurăm de viață, ce ne este necesar și ce ne prisosește, utilul și frumosul, sînt realizări ale unor vremuri de pace. Toate drumurile societății noastre duc spre pîine, spre inimă bună, spre liniște și spre pacea adevărată. Pacea e o condamnare fără de apel a războiului, o denunțare a cursei înarmărilor, o solidarizare internațională. În acest sens trebuie formate conștiințele credincioșilor, făcînd cu toții din lupta pentru pace o obligație de conștiință. Pavază împotriva războiului este conștiința omenirii dornice de pace.

I. P. C. Sa Păr. vicar Dr. Augustin Paul rostește apoi cuvîntul de decizie, subliniind marea importanță pe care o au conferințele de orientare, la care preoțimea participantă își reîmprospătează cunoștințele teologice. Scoate în evidență munca noastră de ordin profesional și cetățenesc, două îndatoriri scumpe celor ce slujesc lui Dumnezeu în duh și în adevăr, în climatul senin și curat al Învierii lui Iisus Hristos, care a venit ca oamenii să aibă mai multă viață și fericire deplină. Cît privește tema conferinței, datoria de a apăra pacea este un imperativ sublim al Evangheliei Mîntuitorului. Lupta pentru pace este o datorie permanentă a preotului, după pilda neobositului nostru Episcop *Valerian* care cu necurmată strădanie militează cu cinste alături de partizanii păcii din scumpa noastră Patrie, Republica Populară Romînă.

Tema cu titlul: „Conștiința creștină și războiul, cu specială privire asupra îndatoririlor preoției”, — a fost prelucrată și susținută în mod academic de preotul Vasile Romitan, din parohia Negreni (Huedin).

Inscrierile la cuvînt pe marginea temei și discuțiile purtate au fost rodnice și au adus un aport pozitiv pentru buna reușită a conferinței. Au luat cuvîntul preoții: Haneș Florian, Ciubotaru Ipolit, Tirban Ioan, Popa Ștefan, Terebenț Aurel, Popovici Miron și Popescu Vasile, care s-au angajat să inspire credincioșilor lor o conștiință pură și trează, capabilă să apere pacea și hotarul patriei pămîntești cînd va fi cazul. Și-au exprimat încrederea față de reușita acțiunilor îmbucurătoare întreprinse de Uniunea Sovietică pentru pace și prietenie între popoare. Condamnă pe aceia care astăzi iau Scriptura în mînă, pentru ca mîine să nu pună mîna pe arme și să-și apere țara împotriva agresorilor ce ar îndrăzni să încalce leagănul străbunilor noștri. Ca parte practică, se schițează rolul preotului în sprijinirea acțiunilor de socializare a agriculturii la sate.

Pentru o justă orientare a preoțimii în problemele actuale, protopopul îndrumă preoțimea să țină contact cu lumea din jur, care se frămîntă pentru a construi viața nouă, mai îndestulată pentru toți. Preotul are să răspundă la timp tuturor cerințelor vremii, ținînd seama de faptul că raportul de forțe mondiale se schimbă din an în an și din zi în zi, — însă această schimbare nu este niciodată în favoarea capitalismului generator de războaie. Lumea capitalistă trăiește un impas greu, ea este în decădere. Deci preotul de azi ostenește cu încredere pentru Biserica lui și pentru Patrie, fiind convins că pacea este în mîini sigure și ea va triumfa.

I. P. C. - Sa Păr. vicar Dr. Augustin Paul trage concluziile în legătură cu tema, sugerînd marile acțiuni pe care preotul este chemat să le îmbrățișeze dimpreună cu păstoriții săi. În lupta pentru pace nu sîntem noi mai întîii pe scaun șezători, dar nici nu-i iertat să rămînem în urmă în această activitate. Cu vreme și fără vreme, să ne împlinim datoria așa cum ne cere poporul muncitor. Să muncim pentru pace și să ne rugăm pentru mai marii noștri să cîrmuiască în pace. Așa vom binemerita de la cîrmuirea Patriei și ne vom învrednici de răsplata lui Dumnezeu.

Rapoarte de activitate pastorală au citit preoții: Bendorfeanu Emil de la Cetea și Vascan Aurel de la Bulz.

Timpul fiind înaintat și nefiind alte puncte de discutat, lucrările conferinței se încheie prin cuvîntul protopopului care mulțumește delegatului chiriarhal pentru conducerea conferinței, asigurîndu-l că preoțimea din protopopiatul Aleșd va fi tot mai vrednică de înalta considerație a P. S. Sale Episcopului *Valerian*, față de care manifestă supunere profundă, devotament și disciplină exemplară, urmîndu-i pilda în lupta pentru pace. Mulțumește reprezentantului Departamentului Cultelor și asigură conducerea de stat că preoțimea va duce o luptă hotărîtă pentru realizarea țelurilor înalte ale societății noastre dornice de pace și bunăstare. Mulțumește preoțimii participante pentru prezența și pentru contribuția dată la desfășurarea într-un ritm viu a lucrărilor conferinței de orientare, urîndu-le spor la muncă.

Conferința a luat sfîrșit la ora 14 într-o atmosferă colegială și frățască, pătrunși cu toții de gîndurile actuale ce trebuiesc meditate adînc în conștiință, spre a putea fi și mai folositori prin munca noastră poporului pe care-l slujim și Sfintei noastre Biserici dreptmăritoare.

MAESTRUL ION CHIRESCU ARTIST AL POPORULUI. În mai a. c. maestrul Ion Chirescu a împlinit vârsta de 70 ani. Pentru marile sale merite artistice și pedagogice Prezidiul Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Române i-a acordat cu acest prilej titlul — pe deplin meritat — de Artist al Poporului.

Intr-adevăr maestrul Ion Chirescu este cel mai popular compozitor român în viață. De la marile coruri profesioniste din țară și pînă la cele mai modeste coruri sătești, nu este formație artistică de amatori care să nu aibă în repertoriul său una sau mai multe compoziții de ale maestrului Ion Chirescu. Pentru că aceste compoziții sînt scrise cu căldură, cu sinceritate, cu măiestrie.

Dacă înainte de anul 1944 maestrul Ion Chirescu era cunoscut mai mult ca pedagog (profesor de conservator), dirijor, compozitor de cîntece corale bisericești și de cîntece în gen popular, după eliberarea țării se dedică mai cu seamă compunerii de cîntece mobilizatoare de mase:

Inflăcăratul său patriotism și l-a exteriorizat în admirabilele cîntece: „*Pentru tine, patrie scumpă*”, „*Viteazul pandur*”, „*Măreț pămînt al patriei iubite*”, și altele.

Exemplu, el înisus, al unei munci neîntrerupte închinată poporului, Ion Chirescu reușește să cînte munca în creații muzicale de o mare putere de convingere și de mobilizare. „*Slăvită*

fie munca pe pămînt”, „*La cuptorul de topit*”, „*Nalt e griul și mușcat*”, „*Hora colectivîștilor*”, sînt numai cîteva dintre avîntatele cîntece de muncă scrise de maestrul. În ele se reflectă cu sinceritate și cu admirație viața nouă din satele și orașele patriei noastre dragi.

Dar trăsătura blîndeții și a seninătății sufletului armonios al maestrului Chirescu răzbate atît de frumos în înălțătoarele sale cîntece de pace. „*Cîntecul partizanilor păcii*”, „*Sub al păcii stîndard*” și altele sînt astăzi creațiile muzicale corale cu cea mai largă răspîndire.

Participăm cu toată căldura inimilor noastre și noi, cei de aici din Mitropolia Ardealului, la obșteasca bucurie prilejuită de cinstirea maestrului Ion Chirescu cu titlul de Artist al Poporului și îi dorim încă mulți ani de viață rodnică, desfășurată în pacea pe care atît de frumos și de în-suflețit ne-a învățat s-o cîntăm în lupta pentru trăinicia ei.

GHEORGHE ȘOIMA

PAPYRUS ÎN ȚARA NOASTRĂ? Întrebarea este la locul ei, deoarece pînă bine de curînd stăpînea convingerea că documentele scrise pe papyrus sînt apajul exclusiv al nisipurilor fierbinți din Egipt, singurele în stare să conserve, prin uscăciunea lor lipsită de orice umiditate, aceste mărturii ale unei istorii străvechi.

Convingerea aceasta a fost părăsită definitiv în anii din jurul celui de al doilea război mondial, căci tîrna-

coapele și cazmalele expedițiilor arheologice care scormonesc măruntaiele pământurilor în Nordul Atricei și Orientul Apropiat au scos la lumina zilei material documentar de papyri în Palestina și Mesopotamia, în Asia Mică și Grecia chiar. Zona de influență a papyrusului a fost astfel considerabil lărgită.

O informație dată de presa noastră la sfârșitul lui mai a. c. întinde această zonă pînă în sudul țării noastre. La Mangalia zac îngropate ruinele milenare ale unui mare oraș străvechi: colonia grecească Callatis, întemeiată acum 2500 de ani. După Istria, orașul Callatis a fost al doilea centru grecesc mai mare de pe teritoriul actual al țării noastre. Vestigiile de-acolo — datînd dintr-o perioadă cuprinsă între veacul V î. Hr. și veacul VI d. Hr. — prezintă o valoare istorică arheologică deosebită.

„Pe locurile unde altădată pulsa viața zgomotoasă a orașului comercial s-au turnat acum fundațiile unor însemnate complexe turistice și sanatoriale” — spune relatarea de presă. „Prilej foarte bun în același timp pentru cercetătorii Institutului de Arheologie al Academiei R. P. Romîne de a restaura vechi monumente, de a dezveli noi părți ale orașului de altădată.

La loc de cinste ar trebui să se afle desigur în micul muzeu care va cuprinde piese arheologice din vechiul Callatis, rămășițele corpului unui locuitor al orașului. Acesta, cetățean de onoare, cinstit cu două coroane de frunze de lauri din bronz aurit, găsit într-un mormînt din veacurile IV-III înaintea erei noastre, ține în mînă un papyrus extrem de prețios. Asemenea papyrusuri se găsesc numai în Egipt, iar cele din această epocă sînt extrem de rare chiar și pe malurile Nilului. Cît privește Europa,

papyrusul de la Mangalia este o piesă unică.

S-au ivit însă mari dificultăți cînd a fost vorba să se desfășoare prețioasa relicvă, intrată în descompunere, spre a se cunoaște în întregime textul înscris. Pentru a se executa această operație atît de delicată, s-a făcut apel la un specialist sovietic în restaurări de materii fibroase vegetale antice”. („Scînteia”, nr. 4535 din 29 mai 1959).

Așteptăm descifrarea cu firească emoție și nerăbdare.

GR. M.

APROPIEREA DINTRE POPOARELE BALCANICE este un fapt istoric cu consecințe și în prezent. Propunerea Guvernului R. P. R. de a intensifica relațiile economice, comerciale, culturale dintre aceste popoare a avut un ecou favorabil. Ea slujește cauza păcii în regiunea Balcanilor. Pe linia aceasta a colaborării sînt binevenite toate contribuțiile, care scot în evidență apropierea existente. Astfel în revista „Studii și Cercetări lingvistice” (nr. 3/1958), acad. Al. Rossetti publică un articol-sinteză: „Considerații asupra „Uniunii lingvistice” balcanice”. Aici se arată că limba romînă are trăsături comune cu limbile balcanice. Asemănările dintre limbile balcanice, autorul le explică prin următorii factori: 1. substratul comun (s. ex.: asemănările dintre l. romînă și l. albaneză se explică prin elementul trac); 2. viața în comun a popoarelor balcanice, bilingvismul, organizația lor socială și economică asemănătoare în trecut, transhumanța; 3. înrîurirea *civilizației bizantine* în Peninsula Balcanică și în țările romînești de la nordul Dunării între altele prin Biserica ortodoxă.

Dacă în trecut Biserica ortodoxă a fost un factor de apropiere și solidaritate între aceste popoare, și astăzi

ea aduce contribuția sa la cauza colaborării și păcii din Balcani. Vizitele delegațiilor bisericești române, bulgare, sârbe, grecești, schimbul de studenți și profesori de teologie, schimbul de publicații teologice ș. a. ajută la cunoașterea reciprocă a Bisericilor ortodoxe și a realizărilor popoarelor din aceste țări, la prețuirea reciprocă.

Trecutul unitar, ca și năzuințele comune spre o viață mai bună, spre pace și prietenie, pe care le împărtășesc și Bisericile ortodoxe din Balcani, sînt un temelie sigur pentru dezvoltarea și în viitor a relațiilor economico-culturale și a relațiilor bisericești care slujesc pacea și propășirea popoarelor.

IN REVISTA „LIMBA ROMINA” nr. 6/1958, Mircea Mitran scrie un articol judicios „despre scrierea cu inițiale majuscule” (p. 68—75). După ce constată că Micul dicționar ortografic în privința aceasta „dă puține indicații, dintre care unele sînt contradictorii sau echivoce”, autorul arată că din pricina aceasta în scrierea cu inițială majusculă „se observă o dezorientare generală și de aceea Institutul de lingvistică din București a pregătit editarea unui Tratat și dicționar de ortografie, ortoepie și punctuație, care să formuleze reguli de scriere îmbunătățite și deci noi reguli pentru scrierea cu majuscule. Autorul articolului dă soluțiile acceptate în Tratat, cu unele rezerve și propuneri noi.

Principial inițiala majusculă se folosește:

1. pentru a marca începutul unui text nou, al unei unități noi de comunicare; 2. pentru numele proprii; 3. pentru a scoate în evidență, sau a arăta o considerație deosebită față de anumite cuvinte, persoane, idei etc.

M. Mitran dă exemple pentru toate cazurile acestea. În ce privește numele proprii, el se referă și la „numele biblice și mitologice”. Soluția este că

„numele biblice și mitologice se scriu în toate cazurile cu inițială majusculă: Alah, Buda, Hristos, Dumnezeu, Iehova, ... Venera, Zeus, etc. Datorită deseori întrebuintări — zice autorul — unele nume biblice au fost scrise cu inițială mică. Bineînțeles o asemenea tendință nu este întemeiată” (p. 72). Aplicarea acestei soluții este justă: ea înseamnă încadrarea numelor biblice și mitologice între numele proprii, cum și sînt ele în realitate pentru credincioși.

Precizarea regulilor de scriere cu inițială majusculă este un progres în fixarea ortografiei conform reformei din 1954.

POLITICA ȘI RELIGIA este titlul unui articol, publicat de I. Lukășuk în revista „Timpuri Noi” nr. 8/1959. Între altele, scriitorul remarcă nepotrivirea, contradicția dintre afirmarea convingerilor creștine și faptele oamenilor politici americani. După afirmațiile lor „la baza politicii externe (americane) trebuie să se afle și se afle religia, credința în Dumnezeu” (p. 14). „Credința Domnului Dulles în Dumnezeu este o chestiune a sa personală” și „nu intenționăm să ne amestecăm în convingerile (lui) religioase”. „Mai mult chiar noi n-am putea decît să salutăm faptul că el este un adept al principiilor umane ale creștinismului”. În consecință nu credința creștină, afirmată de oamenii politici americani, este un impediment în calea rezolvării pașnice a problemelor internaționale. Dimpotrivă, creștinismul are principii umane, a căror aplicare ar îndruma spre pace și prietenie.

Care este dar impedimentul? — Impedimentul este politica agresivă „de pe poziții de forță”, politica imperialistă, pe care o promovează acești oameni politici. Pentru ei religia nu e o convingere, ci o „unealtă, ... un camu-

flaj al politicii agresive și al unei morale, care nu e cituși de puțin creștină, ci mai degrabă inumană". De aceea — scrie I. Lukașuk — „nu putem să nu ridicăm obiecții împotriva faptului că religia este folosită pentru justificarea politicii imperialiste, îndreptată împotriva coexistenței pașnice și înțelegerii între state cu sisteme diferite, fără de care nu poate fi asigurată pacea”.

Că Dulles se află pe poziții necreștine, o dovedește însăși „rezoluția adoptată în iunie 1958 de Adunarea generală a Bisericii presbiteriene din Statele Unite, căreia îi aparține, printre alții, și domnul Dulles (precum și președintele Eisenhower). Adunarea generală a presbiterienilor a declarat că *politica externă a Statelor Unite este în dezacord cu poruncile creștinismului*. Politica de coexistență pașnică, de tratative și acorduri între state cu sisteme sociale diferite corespunde însă acestor principii. Conducătorii politicii externe americane au fost acuzați că „trădează religia ai cărei adepți sînt” (p. 15).

Sînt considerații juste, care arată cum anumiți oameni politici abuzează, folosind credința religioasă ca paravan al unei politici războinice, contrare principiilor creștine. Adevărata atitudine creștină o exprimă Biserica ortodoxă și alte Biserici, care luptă pentru pace, pentru tratative, pentru interzicerea armelor atomice, pentru înlăturarea primejdiei unui nou război mondial. Creștinismul nu poate fi unealtă a distrugerii, ci numai slujitor al păcii și al vieții. Toți cei ce lucrează altfel, se arată a fi creștini cu numele, dar cu fapta departe de adevărul și iubirea creștină.

TEOLOGIA MORALA ȘI BOMBA ATOMICA: Un grup de teologi romano-catolici din Germania Occidentală, specialiști în Teologia Morală, au is-

călit o declarație, în care susțin că armele atomice pot fi justificate și după principiile morale creștine. Ele ar fi o pedeapsă divină, un purgatoriu al suferinței peste omenirea decăzută.

Motivul acestei declarații e clar: ei vor să justifice în fața conștiinței creștine înarmarea atomică a Bundeswehrului. Acest lucru însă e imposibil: înarmarea atomică și războiul atomic nu pot fi împăcate cu nici o conștiință creștină. Afară de cazul, că e o conștiință pervertită, care sub firma creștină propovăduiește principii necreștine.

Ne întrebăm: ce trebuie să facă creștinii? Să fabrice bombe atomice ca să distrugă lumea? Aceasta în nici un caz. Dimpotrivă, datoria lor este să lupte prin rugăciune, pocăință, fapte bune, ca lumea să se îndrepte (s. ex. să înceteze exploatarea omului de către om, mamonismul, colonialismul ș. a.) și ca Dumnezeu să se milostivească spre ea. Creștinii pot lua pildă de la Niniviteni. Dumnezeu le-a spus prin prorocul Iona că după trei zile vor fi nimiciți din pricina fărădelegilor lor. Iona s-a retras la marginea Ninivei și aștepta să vadă nimicirea ei. Dar Ninivitenii, auzind primejdia ce-i așteaptă, s-au căit, s-au rugat, au postit, și-au îndreptat viața și Dumnezeu, văzînd îndreptarea lor, i-a iertat și Ninive a fost salvată de la pieire. Iona s-a supărat. Și a fost cu atît mai supărat, cu cît frunza de dovieac, care-i făcea umbră, s-a uscat și arșița soarelui era mare. Atunci Domnul a zis către el: „Ție-ți este milă de dovieacul acesta, care nu te-a costat nici o trudă și pe care nu tu l-ai făcut să crească... Și Mie să nu-mi fie milă de Ninive, cetatea cea mare, în care se află mai mult de o sută douăzeci de mii de oameni, care nu știu să deosebească dreapta de stînga lor”. Căci „Dumnezeu (este) milos, plin de îndurare, îndelung răb-

dător și bogat în bunătate" (Iona 4, 2—11).

Cine a avut dreptate: Iona, care aștepta nimicirea Ninivei, sau Domnul, căruia i-a fost milă de ea? — Desigur că Domnul. Tot așa au dreptate nu teologii de morală creștină, care așteaptă și justifică nimicirea omenirii prin război atomic, ci teologii și credincioșii, care luptă ca în lume să se înstăpânească spiritul păcii și prieteniei, al colaborării și coexistenței și lumea să fie salvată de nenorocirile unui nou război.

Cînd fiii lui Zevedei au cerut Mîntuitorului să nimicească cu foc din cer cetățile samaritene, care n-au voit să-L primească, Mîntuitorul i-a mutat: nu știți ai cărui duh sînteți, că Fiul omului a venit să mîntuiască pe om, nu să-l nimicească. Aceeași mustrare o adresează El și acelor teologi vest-germani, care ar vrea în numele lui Iisus să coboare focul atomic peste cetățile pămîntului: nu știți cărui duh slujiți. Cel ce aprobă armele atomice și războiul atomic slujește duhului satanic al nimicirii; iar cel ce luptă împotriva armelor atomice și a războiului, pentru pace și viață mai bună, acela slujește lui Hristos, care s-a jertfit pe Sine pentru viața lumii, care ne poruncește: „Să vă iubiți unii pe alții” și nu vă nimiciți unii pe alții.

În o vreme, în care Bisericele creștine, Ierarhi, preoți, teologi, credincioși, se pronunță și lucrează pentru pace și prietenie, pentru interzicerea armelor atomice, declarația grupului de teologi romano-catolici e un glas izolat, care sună ciudat: ea nu e izvorîtă din o conștiință creștină, ci din interese imperialiste, care vor să folosească creștinismul ca unealtă a politicii agresive. O astfel de declarație nu poate fi făcută în numele lui Hristos, care e viață, pace și iubire, ci numai în numele ațîțătorilor la război,

care n-au nici o legătură cu morala creștină.

N. M.

ÎN ALBANIA, care din v. XIV ajunsese ținta atacurilor otomane și a cunoscut rezistența eroică a faimosului Skanderbeg, de pe la mijlocul v. XV (descriș de Marin Barleti, *De vita et moribus Georgii Castrioti, Veneția 1504*), stăpînirea turcească, exprimată prin sangeak, nu a schimbat aproape deloc starea social-economică. De aceea limba s-a putut păstra ca un element principal tradițional al poporului albanez (Kabrda J., *Codicii turci despre Albania, în Buletinul Universității Tirana, nr. 4 pe 1958, p. 171—212*). Despre vechea culturalitate greco-romană a regiunii, chiar între v. VI și IV înainte de Hristos, vorbesc lămurit descoperirile arheologice de la Apollonia (vezi Ceka H., *Istoricul cercetărilor de la Apollonia, același Buletin 4, 1958 p. 213—243*), care aduc la iveală resturi de temple, un Odeon, arc de triumf și necropole. Regiunea a mai fost vizitată recent de Ovidiu Bîrlea de la Institutul de folclor din București (p. 271 s.).

BIZANTINOLOGIA este o știință care s-a dovedit a fi importantă și necesară pentru istoria întregii Europe. Aceasta au constatat-o recent și delegații la conferința de la Praga, din toamna lui 1957, ale cărei referate au fost publicate în revista *Byzantinoslavica* a Institutului slav de pe lângă Academia cehoslovacă. Astfel prof. M. Paulova a subliniat importanța Bizanțului pentru cehi, G. Moravcsik pentru maghiari, A. Elian pentru români, H. Evert-Kappesowa pentru poloni și J. Irmscher pentru germani, arătînd totodată și stadiul de cercetare arheologică și istorică bizantină din acele țări. Astfel s-a putut cunoaște, că Bizanțul făcea efectiv parte, prin politica și cultura sa, din Europa,

și nu poate fi respins din cadrul ei ca ceva periferial sau eventual exotic. Revista *Bizantinoslavica*, anul XIX, nr. 2 pe 1958 aduce pe lângă articolele menționate și alte cercetări, între care se impune expunerea prof. A. Vailant despre Sf. Efrem Sirul în slavonă (p. 279 ss), foarte important pentru completarea textului original. Partea recenziilor și a notelor bibliografice ocupă un spațiu întins, oferind o informație vastă. Din țara noastră colaborează profesorii Vl. Bănățeanu, A. Elian, E. Frances, V. Grecu și M. Șesan.

M. Ș.

IN PROBLEMA CIRILICII pâr. prof. M. Șesan a publicat în revista noastră nr. 7/8 pe 1958, teza sa despre originea alfabetului slavon bisericesc, justificând împotriva altor teze faptul, că Constantin și Metodie și-au alcătuit alfabetul lor slavon bisericesc după practica bizantină a vremii, de a se folosi pentru texte bisericești numai litere majuscule, pentru că e vorba de cuvântul divin. De aici a tras concluzia firească că frații au alcătuit alfabetul cirilic, simplu și impunător. Numele i-a fost dat de Metodie, după ce s-a întors în Moravia, după 872 și i-a informat pe ucenici despre călugărirea fratelui Constantin și primirea numelui de Ciril. În ce privește glagolitică, încilcică și după litere minuscule grecești, e mai veche, ca un scris laic pentru nevoi economice; o redacție a ei este acel „scris rus” descoperit de Constantin în Crimeea, alta e din Macedonia și alta în Dalmăția, unde mai suferă influența minusculei carolingiene. Teza a fost publicată și în revista Mitropoliei ortodoxe cehoslovace, *Hlas Pravoslavi* nr. 1 pe 1959 trezind un viu interes printre slaviștii cehi.

COMENIUS ȘI ROMINII. Sub acest titlu a apărut în revista evanghe-

lică cehă: *Krestanska Revue* nr. 1, pe 1959 p. 18 s, teza pâr. prof. M. Șesan despre influența pedagogică a lui Comenius și asupra rominilor. De prima dată ea a fost exprimată prin *Janua linguarum*, promovată la Academia de la Alba Iulia, unde a cunoscut-o și presv. Simeon Ștefan, înainte de a ajunge mitropolit și a fost susținută de tipărirea *Januei* la Brașov, în 1638. În legătură cu această *Janua* apoi, Mitropolitul Simeon Ștefan și-a putut exprima reflexiile sale asupra cuvântului românesc și a circulației lui, în legătură cu postulatul afirmării limbii materne în școală și biserică. Astfel el poate publica prea frumosul său *Noul Testament* de la Bălgărad, în 1648. A doua înrîurire se datorează prezenței personale a lui Comenius în Transilvania lui Racoczi, care pe atunci îi sprijinea pe valahii din Tatra împotriva Habsburgilor. Astfel la școala lui Comenius de la Sarospatak (1650—1654) se aflau printre copiii săraci, pe care îi îndrăgise pedagogul și unii copii români, fiind cunoscut acolo judele român Mandin Cosma. Plecarea lui Comenius, precum și apariția stăpînirii habsburgice și iezuite în Transilvania au suprimat cele sădite de Comenius.

R.

O STATISTICA a credincioșilor diferitelor religii din Africa. Potrivit unei statistici (publicată de revista *Missi*, Lyon XXII e année, nr. 39, octobrie 1957, p. 259), rezultă că din populația totală a Africei care este de 216.000.000 oameni, creștini sînt 45 milioane, adică 21%, musulmani 85 milioane, adică 39%, iar animiști și diferiți alții 85 milioane, adică 39%.

Creștinii, la rîndul lor, sînt repartizați precum urmează: ortodocși și diferiți alții 11 milioane, protestanți 12 milioane, romano-apuseni 20 milioane și gata a primi botezul 3 milioane.

N. C.

TIPOGRAFIA EPARHIALĂ
REÎNTREGIREA
SIBIU

Biblioteca Metropolitană Sibiu